Conrad Busken Huet

Een groot Nederlander

Gerben Colmjon

bron

Gerben Colmjon, *Conrad Busken Huet: een groot Nederlander*. Oceanus, Den Haag 1944

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/colm004conr01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

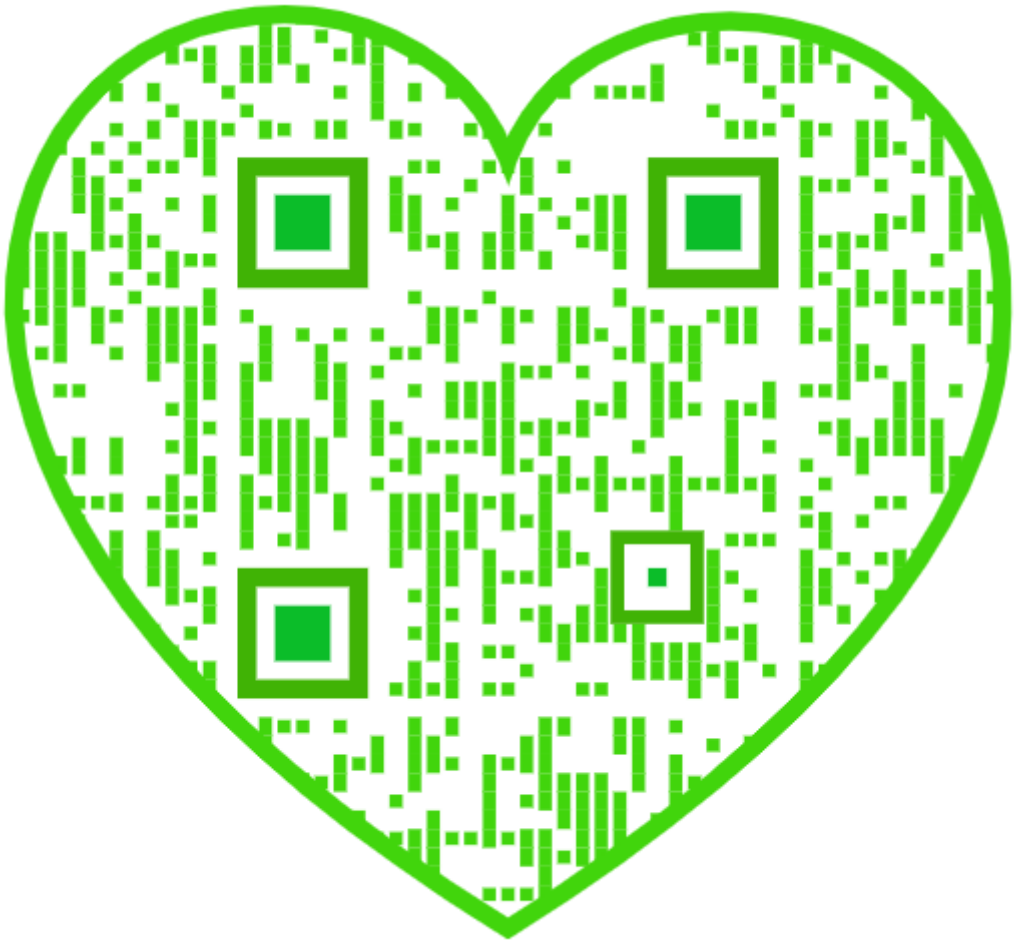

t.o. 3

Portret van Conrad Busken Huet Naar een ets van P.J. Arendsen (Uit ‘Brieven van Cd. Busken Huet’, deel II)

Een woord vooraf

DE bedoeling van dit boek is, Busken Huet, die welhaast zestig jaar geleden stierf en die bij een groot deel van de ontwikkelde schare van thans in het vergeetboek is geraakt, dan wel in de herinnering aan de schooljaren als een oude sputteraar staat afgeteekend, naar voren te brengen als een figuur die dat ten volle verdient. En wel als een markante persoonlijkheid, méér dan alleen een litterator; als een mán, die veel ondernomen en veel bereikt heeft, op terreinen wijder dan enkel dat der litteratuur. Een mensch met een warm hart daarbij, een onvermoeide werker en met een buitengewonen ondernemingsgeest. Die, ondanks den uitheemschen oorsprong van zijn bloed en ondanks de omstandigheid dat ons land hem te klein werd, altijd volop een Nederlander geweest en gebleven is, maar een Nederlander van superieure soort: begaafd met hooge intelligentie, geest, hoffelijkheid en een schitterenden stijl. Een man, die in tal van opzichten zijn tijd ver vooruit was en die ook uit dien hoofde bij zijn leven, en nog lang daarna, door zijn landgenooten verkeerd werd begrepen. Wanneer men zijn leven, willen en werken rustig overschouwt: de merkwaardigste Nederlandsche persoonlijkheid uit de tweede helft van de 19de eeuw, en die, zoo men slechts tot hem wil gaan, heel velen ook heden nog iets heeft te zeggen en hen boeit en verrast.

Om den lezer het best tot hem te brengen, tot zijn werkelijke wezen en waardevolste qualiteiten, hebben wij dezen altijd weer bekoorlijken stylist telkens zelf aan het woord gelaten; hetzij uit zijn boeken, hetzij uit zijn brieven. Ter wille van de harmonie in de spelling, tusschen ontleening en tekst-van-ons, zijn we er toe overgegaan, zelf De Vries

en Te Winkel te schrijven, al volgde Huet die slechts ten deele en geven wij persoonlijk de voorkeur aan een nog sterker vereenvoudigde spelwijze dan hij, gelijk we elders hebben getoond.

Voor de afbeeldingen zijn wij grooten dank verschuldigd aan den Heer D.J. Huizinga, Afdeeling Moderne Talen, van de Gemeentelijke Universiteits-Bibliotheek te Amsterdam.

Holten, Winter 1943-1944
GERBEN COLMJON

I Nederlander of Franschman?

MEN heeft de opmerking gemaakt dat er schrijvers zijn die slechts de maker blijven van één boek, d.w.z. van één blijvend werk, gewoonlijk hun eerste groote publicatie, waarna hun verdere productie minder belangrijk is - men denke bij ons aan Beets en Douwes Dekker - terwijl anderen daarentegen voortdurend groeien, zoodat het volgen van hun voortbrenging steeds belangwekkender wordt. Tot de tweede categorie behoort zonder twijfel Busken Huet. Hij is eigenlijk, als student, heel onbelangrijk begonnen (zoodat we aan die oudste pennevruchten niet veel aandacht zullen wijden), maar aan den ingang van zijn leven is er iets wat bij de beoordeeling van Huet door tijdgenoot en nakomeling velen parten heeft gespeeld en dikwijls tot onjuiste uitspraken geleid: zijn afstamming.

Dit is een factor die gemakkelijk het aanzijn geeft aan lichtvaardige gevolgtrekkingen. Men heeft zich slechts op het deterministische standpunt te plaatsen, er van uit te gaan dat tijdperiode, omgeving en vooral de erfelijkheid den man maken, en het geduldige papier laat de hachelijkste uitspraken toe; hetzij dooddoeners van algemeenen aard, hetzij meer gedetailleerde beschouwingen. Het ‘Vom Vater hab' ich die Statur... von Mütterchen die Frohnatur’, dat Goethe deed klinken lang voordat een Taine de grondslagen van het naturalisme formuleerde, lacht ieder biograaf toe die er van uitgaat dat men zijn eigenschappen niet anders dan van het voorgeslacht kan hebben gekregen. En treden ze daar niet openlijk aan den dag, dan moeten ze er toch in de kiem aanwezig geweest zijn. Waarbij als verontschuldiging voor de onvoldoende kennis aangaande de voorouders de voortgeschreden tijd kan gelden die weinig persoonlijke gegevens heeft gespaard, zoodat men zich ten slotte maar op vage algemeenheden be-

roept. Bij de beoordeeling van Conrad Busken Huet is dit heel sterk het geval geweest: zijn familie was van Franschen oorsprong, bij beide ouders (precies als bij de door en door Nederlandsche mevrouw Bosboom-Toussaint) en hij critiseerde scherp en geestig... ergo was hij een Franschman. Alle kinderen uit het groote gezin van den Haagschen hoofdambtenaar, Conrad's vader, zijn door het land en de overzeesche gewesten verspreid geraakt als doodgewone Nederlanders waar niemand iets abnormaals aan zag, maar Cd Busken Huet was de Franschman. Immers, nemen wij maar eenige bekende schetsen of gidsen of handboeken inzake onze letteren ter hand.

'Uit een bijna onvermengd Frans geslacht' kwam hij, vermeldt De Vooys[1] en spreekt verderop van de 'Franse geestigheid' van den auteur. 'Huet stamde af van een Franse familie en is in geestesrichting in vele opzichten een Fransman gebleven' zegt Rijpma[2]. Walch gewaagt eveneens van 'een bijna onvermengd Fransch geslacht' en schrijft dat Potgieter werd aangetrokken door 'zijn Fransche geestigheid'[3]. Ten Brink uit: 'Tijdens zijn leven werd hem meer zuurs dan zoets gezegd over zijn gebrek aan Nederlandsch nationaal gevoel, over de Fransche vorming van zijn geest'[4]. En Te Winkel gaat wel héél ver met conclusies inzake Huet's afkomst: 'dat zijne sympathieën er door werden geleid in Fransche richting en zijn aesthetisch gevoel zich ontwikkelde onder den invloed zijner bewondering voor Fransche litteratuur, waardoor het kenmerkend Nederlandsche dan ook grootendeels buiten zijne waardeeringssfeer viel'. Een verbazingwekkende uitspraak, die tien bladzijden verder gevolgd wordt door de nog zonderlinger: 'Niet onmogelijk is het, dat Huet ook over 't algemeen de macht van zijn vernuft over een volk, als het onze, dat hij niet kende, heeft onderschat'[5].

1) 'Hist. Schets v.d. Ned. Letterkunde', 17de dr., p. 105.
2) 'Beknopte Gesch. d. Ned. Letteren', 11de dr., p. 113.
3) 'Schets v.d. Gesch. d. Ned. Letteren', p. 142.
4) 'Geschied. d. Ned. Letterkunde', p. 636.
5) 'Ontwikkelingsgang d. Ned. Letterkunde', VII, p. 433, 443, 2de dr., 1927.

Nu staat het onomstootelijk vast dat Huet's voorouders, van vaders- en moederszijde beide (ze stamden trouwens van denzelfden réfugié af) een tros van Waalsche predikanten hebben gevormd; echter... sedert 1689 reeds in ons land gevestigd. Het is bekend dat deze immigranten in het algemeen, vooral in den eersten tijd hier te lande, zeer aan elkander hebben geklit en bij voorkeur onder elkaar getrouwd zijn - men vindt er aardig materiaal over in de bruiloftsgedichten van Focquenbroch, die op een feestje eens zegt: ‘Want, na 'k wel heb omgekeeken, 't is hier meest van Waalkom of.’ - maar van toevoer van nieuw Fransch bloed in het geslacht Huet blijkt nergens. Zoodat de voorname factor van het ‘milieu’ in de bijna anderhalve eeuw tusschen het vertrek van Gédéon Huet in 1685 uit Frankrijk en Conrad Busken Huet's geboorte in 1826 vrij spel heeft gehad om op den erfelijkheidsfactor in te werken en dien, voor een belangrijk deel, te verlammen. Om van de oorspronkelijke Franschen echte Nederlanders te maken, gelijk het onveranderlijk met allen gebeurd is die uit den vreemde in den Hollandschen smeltkroes geraakten. En mogen er sommigen nog eens een uitheemsch tintje vertoonen, dit is gewoonlijk louter individueel, te weeg gebracht of versterkt door bijzondere omstandigheden, wel eens na te vorschen, dikwijls niet.

Dat Quack[1)], die Huet in 1860 leerde kennen, den toen 33-jarigen jongeman ‘een soort van Fransche bewegelijkheid’ toeschreef; ‘het was alsof iets uit het einde der Fransche achttiende eeuw, den tijd der Encyclopedisten, over hem was gevaren’ ... wie zal het vreemd vinden? Wij allen kennen in onze omgeving lieden van zwier en hoffelijkheid die we het liefst als van Fransche afkomst zouden doodverven, wisten we niet dat de wieg van hun geslacht van ouder op ouder in een Nederlandschen provincie-uithoek heeft gestaan. En omgekeerd: hebben we op reis in Frankrijk, te Parijs, dat centrum van het typisch Fransche, zoogoed als in het midden van het land en Zuiden (het nóg meer typisch Fransche) geen

1) De Gids 1886, II, p. 26 e.v.

menschen ontmoet die we wel in het Hollandsch wilden toespreken, zóó als landgenooten zagen ze er uit, doch die voor 100% ‘du pays’ bleken te zijn, van familie sedert Caesar in het district woonachtig en er nooit uit geweest? ‘Fransch’ is een betrekkelijk begrip, gemakkelijk te definieeren voor dengene die zich niet wat dieper met het Fransche heeft ingelaten, maar moeilijk voor wie dit wél deed. In casu Huet: had hij geen jaar doorgebracht in het eenige Fransch sprekende Protestantsche gebied, Waadland, het kanton Vaud, om zich te bekwamen in het Fransch preeken? En daar, te Lausanne en te Genève, was een heel wat wijdere wereld voor hem opengegaan dan die van de Leidsche hoogeschool en het stadje der peueraars; daar had hij personen en litteratuur leeren kennen waar men thuis geen weet van had; waren er intellectueele relaties aangeknoopt die in de predikantsjaren, toen Quack zijn vriend werd, aanzienlijk waren uitgebreid. Dat wij Leiden niet belasteren, moge blijken uit Chantepie de la Saussaye's boek over Beets, waar het heet over diens studententijd (die eindigde vijfjaar voordat Huet te Leiden kwam): ‘Ook de godgeleerden werden met eere genoemd’, maar ze leefden ‘buiten den stroom der wereld in een mate waarvan wij ons nauwelijks een denkbeeld kunnen vormen. Leiden was een provinciestadje, met de overige wereld nog alleen door trekschuiten verbonden, waar de post eens per dag aankwam en waarvan de acht poorten op een bepaald uur werden gesloten. Daarbij had men er den waan in een middelpunt te leven en was uiterst wantrouwend voor wat van buiten, vooral uit Duitschland kwam. De Duitsche litteratuur der laatste 30 jaren was er vrij wel onbekend; van Schleiermacher had men er nauwelijks gehoord.’ (pag. 18).

Doch verneem nu tevens Quack's oordeel over de negen lezingen die Huet in het winterseizoen '60-'61 in zijn woonplaats hield over de Nederlandsche letterkunde tijdens de Bataafsche republiek[1)]:

1) Tielrooy's meening dat Huet het idee ontleende aan Sainte-Beuve's ‘Chateaubriand et son groupe littéraire sous l'Empire’, blijkt onhoudbaar te zijn; uit een brief aan Potgieter van 27 Jan. '61, toen het einde der lezingen al in zicht kwam, ziet men dat Huet dat werk tóen pas wilde leeren kennen.

‘Het was een zeldzaam genot Huet daar te hooren spreken. In de concertzaal te Haarlem verdrong men zich om naar hem te luisteren. Hij bleek in zijn Hollandsche voordracht in het begin iets van Beets te willen navolgen: ja, er liep zelfs - invloed van de jonge vrouw - soms een gevoelige toon door alles heen.’

Beets... dat lijkt meer Nederlandsch dan Fransch. We hebben een anderen getuige, over vroegere jaren, den studententijd van '44 tot '50. Het is Naber, die in 1894 ‘Vier Tijdgenooten’ uitgaf, met daarin als eerste Huet. Pagina 13 geeft te lezen:

‘In de studentenwereld had Huet niet weinig succes gehad met zijne humoristische schetsen en als Nutsredenaar was hij in dezen tijd de lieveling van velen, multorum et multarum, als hij sprak in een trant, die voor veertig jaar niet splinternieuw was en heden ten dage volkomen is verouderd. Hij had de onvoorzichtigheid beide rubrieken tot een bundel te vereenigen: “Groen en Rijp”, door Thrasybulus, de doorzichtige vertaling van Coenraad. Het bundeltje bevatte vijf schetsen, die reeds vroeger in Leidsche studentenalmanakken eene plaats hadden bekomen[1)], vijf verhandelingen of inleidingen tot verhandelingen en als toegift “Een dag pleizier hebben”: eene zwakke navolging der Camera Obscura. Tot zijn geluk werd de schrijver op nadrukkelijke wijze gewaarschuwd (Gids 1854, II, p. 495) dat hij een dwaalspoor was ingetreden.’

Dus ook tóen Hollandsche invloed. En dan Huet's van een eng-Hollandsch gezichtspunt getuigende uitspraak later, in zijn eerste bijdrage in De Gids, over Frankrijk: ‘En deze natie heeft helaas te allen tijde, tot schade harer ziel, den vorm zooveel hooger gesteld dan de degelijkheid, zij heeft zoo

1) Acht werden er niet opgenomen.

duur geboet voor haar onvoorwaardelijk offeren op de altaren van den goeden smaak en van alle gratiën.' Tielrooy, voor een Fransch publiek schrijvend en die uiteraard, om de belangstelling daarvan voor zijn Noorderling te wekken, waar hij maar even kan het Fransche van Huet naar voren haalt, moet in verband met deze uidating wel spijtig zeggen (p. 62): Quoi qu'il en soit, il est permis d'affirmer qu'un esprit peu français et fâcheusement moralisateur s'y fait jour.[1)]

Het jaar hiervoor had de jonge predikant 'Schetsen en Verhalen' uitgebracht, waarin de novelle 'Gitje' stond. Meerkerk acht deze zoo door en door Nederlandsch dat hij zegt[2)]: 'Men begrijpt eigenlijk niet recht, wat toch Quack, van Hamel, ten Brink, mevrouw Huet zelf mag bewogen hebben, Huet als een halven Franschman voor te stellen, terwijl Huet geen gelegenheid laat voorbijgaan om zijn goeden Hollandschen aard te doen uitkomen.'

Toen hij, enkele jaren na dezen, het predikantschap had neergelegd maar ook het werk aan de krant hem al spoedig niet meer beviel, vroeg Naber hem waarom hij zich geen toekomst te Parijs zocht als Fransch publicist. 'Het was Huet tegen de borst: hij gevoelde zich te zeer Hollander' (p. 48 van Naber's boek). Mogelijk had hij de ervaringen nog te goed voor oogen, opgedaan nog niet zoo lang tevoren bij zijn werkzaamheid aan in het Fransch gestelde organen. Zijn artikelen in de buitenlandsche waren 'loin de briller' volgens Tielrooy (p. 32); het door Huet geleide, te Haarlem in het Fransch verschijnende, tijdschrift verdween binnen het jaar.

Van Hamel, de groote gallicist, die Huet in 1880 te Parijs leerde kennen, verklaart in zijn biographie van 1887 dat Huet's taal geheel en al die van een Hollander was, niets van Fransch had. En zijn stijl? 'Hoe groot de invloed moge zijn dien zoowel de fransche klassieken als de meesters der moderne fransche kritiek op zijn stijl hebben uitgeoefend, nederlandsch is die stijl gebleven.' Ook zijn uiterlijk maakte te Parijs geen

1) 'Conrad Busken Huet et la littérature française' (1923), pag. 62.
2) 'Conrad Busken Huet' (1911), p. 55.

Franschen indruk, ten hoogste had hij een Protestantsche Fransch-Zwitser kunnen zijn, oordeelt Van Hamel. ‘Ook in zijn manieren vertoonde hij weinig overeenkomst met den parijschen journalist, of zelfs met den franschen geleerde. In zijn geheele optreden lag een ernst, eene deftigheid in den goeden zin van het woord, eene bescheidenheid, een eenvoud, dien men bij de Parijzenaars, zelfs bij de Franschen in het algemeen, niet, althans niet in die mate en in die verhouding aantreft. [.....] En ook dán wanneer hij zijn smaakvol ingerichten salon openstelde voor landgenoot, Parijzenaar en vreemdeling, wanneer hij eene dier “soirees” gaf die zelfs in de parijsche bladen vermeld werden, en waar genoegens van allerlei aard de gasten bezig hielden tot laat in den nacht, ook dan was er in de bedaardheid van dezen vriendelijken gastheer iets dat aan hollandsche koelbloedigheid, in de buitengewone gulheid van het onthaal iets dat aan indische gastvrijheid deed denken, meer dan aan parijsche weelde of franschen slag. Busken Huet bezat zeker eenige van de beste eigenschappen van den nederlandschen volksaard. En hij dacht er zelf het minst van allen aan om die eigenschappen niet te waardeeren of om hun nederlandsch karakter te loochenen.’

In die laatste periode, wanneer hij voor de wet Parijzenaar is, komt Huet in een brief aan zijn ouden leermeester prof. Scholten te spreken over verandering van nationaliteit[1]. In dezer voege:

‘Ten behoeve van mijn zoon, die anders dezen zomer of in het aanstaand najaar niet naar eene openbare betrekking als archivaris of bibliothecaris zou kunnen mededingen, heb ik mij hier tot het departement van buitenlandsche zaken gewend, ten einde op grond eener wet van 1791 erkenning van mijne fransche burgerschapsregten te bekomen. Doch het laat zich aanzien dat ik daaraan niet verder gevolg zal behoeven te geven. Mijn zoon wordt in de volgende maand meerderjarig voor de nederlandsche wet, en is het reeds nu

1) ‘Brieven van Conrad Busken Huet’, II, p. 256.

voor de fransche. Men verzekert mij dat hij op dien grond erkenning van zijne regten zal kunnen vragen, zonder dat ik zelf daarin betrokken worde, hetgeen niet eigenaardig zou zijn, daar ik in Frankrijk niet naar eene betrekking sta en, op mijn leeftijd, niet één reden heb van nationaliteit te veranderen. Behalve nog dat ik door mijne boeken in Nederland, en door mijne courant in Indie, aan het nederlandsch publiek in beide werelddeelen mij op natuurlijke wijze verbonden gevoel.'

Afgezien nog van de omstandigheid dat Huet in deze Parijsche jaren zijn 'Land van Rembrand' schreef en na het zich verdiepen in ongelooflijke massa's oer-Nederlandsche stof onze natie daarmee haar eerste en tot dusver niet vervangen cultuurgeschiedenis gaf, verschafte hij de noodige inlichtingen over zichzelf aan Ten Brink, welke laatste in de biographie van Huet, door dezen zelf gecorrigeerd, geen aandacht wijdt aan de reeks van Fransche voorouders, maar als stamvader van het geslacht noemt: Conrad Rutger Busken, den Vlissingschen apotheker, in 1735 uit het Duitsche Rijnland naar deze gewesten gekomen, en wiens dochter Jacoba Adriana Busken een predikant Huet trouwde en onze Conrad's grootmoeder werd. Huet heeft haar nog in Den Briel bezocht; zij werd om haar geest en litterairen aanleg door Betje Wolff gewaardeerd, en Meerkerk leidt uit dit laatste af (p. 54): 'dat Huets aangeboren gaven atavistisch komen van Germaanschen kant.'

Tielrooy, die het oog niet kon sluiten voor het echte Nederlandsche van Huet maar die toch het Fransche in hem niet wilde prijsgeven, heeft er iets op gevonden (p. 288): Si on nous permet encore d'établir pour un instant une différence nette entre le caractère d'une part et l'âme et l'esprit de l'autre, nous dirons que Busken Huet est Hollandais par le caractère et français par l'ame, par l'esprit. Met de toelichting (die een verzwakking beteekent): Il correspond à un type d'esprits très courant en France, moins courant ailleurs.

Salverda de Grave, bevoegd tot oordeelen over het Fransche wezen als weinig anderen, heeft deze bewering willen ontzenuwen, in de Nieuwe Taalgids van 1927. Door, na lezing van Huet's geheele oeuvre na elkander, zich tot doel te stellen aan te toonen dat hij, 'niet alleen in karakter, maar ook als denker en kunstenaar de Hollander is gebleven die hij was.' (pag. 2).

'De invloed van de Franse beschaving op Huetis,' naarhet inzicht van den bekenden romanist, 'beperkt' en hij tracht zijn opvatting te rechtvaardigen door te wijzen op de taal en de compositie van zijn proza. Na te hebben aangestipt dat Huet bij zijn beoordeeling de moraal zwaarder laat wegen dan argumenten van artistieken aard, geeft hij nog het volgende on-Fransche aan:

Het denkbeeld, letterkundigen roem te behalen door anders te gaan schrijven dan zijn tijdgenooten is veeleer Hollandsch dan Fransch;

Het te pas brengen van platte beelden onverwacht, ter wille van een komisch effect, idem idem;

De vele, dikwijls gezochte, vergelijkingen zijn iets on-Fransch;

Voor de te losse compositie geldt hetzelfde.

Wij merken op, dat het onderwerp hiermee nog niet dadelijk is uitgeput; gallicismen en Fransche tournures zijn er onmiskenbaar[1)], de navolging van de manier van groote Franschen is zonneklaar; Ten Brink zegt (in zijn 'Noord-Ned. Letteren', p. 451): 'zelfs zijn interpunctie is Fransch'. Maar wij vertrouwen, door Huet zelf telkens te laten spreken, in de volgende bladzijden den lezer er van te doordringen dat Busken Huet, ondanks uitheemsche uiterlijkheidjes, volop een Nederlander is geweest, en wel een landgenoot van groot formaat.

1) 'Maar ikzelf heb, mijn leven lang, niets anders gedaan dan beproeven, door het toelaten van fransche wendingen, mijn hollandsch te vernieuwen!' schreef Huet in 1885. 'Brieven', II, p. 329 bovenaan.

Maar zijn sterke voorkeur voor de Fransche letteren dan? zal men vragen. Och, dit zegt in dezen weinig, overwegend als de belangstelling voor Frankrijk altijd is geweest bij onze litteratoren, en zeker in de 19de eeuw. Hoe gemakkelijk schreef Bakhuizen van den Brink niet Fransch, afstammend van den 17de-eeuwschen schilder Ludolf Bakhuizen, een Oost-Nederlander; hoe putte Potgieter, de stoere Zwollenaar, zich niet zijn leven lang uit in Fransche geestigheden, sinds hij in betrekking te Antwerpen, vóór den Belgischen opstand, de bekoring van het Fransch had ondergaan en, gemakkelijk talen leeren als hij deed, zich geoefend had zich er vlot in uit te drukken; hoe trachtte Kneppelhout niet in zijn jonge jaren zijn weg te vinden als Fransch auteur; welk een francophiel was Alberdingk Thijm niet, met zijn Duitsch bloed in de aderen; hoe publiceerde Jonckbloet niet over Reinaert den Vos en den ridder-roman in het Fransch,waardoor hij pionierswerk verrichtte voor den grooten Bédier, die zijn naam naderhand herhaaldelijk noemde; publiceerde ook Vosmaer niet over Rembrandt in die taal? En hoe Fransch gericht was Van Lennep niet, en Jan ten Brink, en toch ook mevrouw Bosboom-Toussaint, blijkens haar brieven aan Potgieter. Complimenteerde men Van Hamel - zoon van een Waalsch predikant - te Parijs niet omdat hij er (hypercorrect) de taal beter sprak dan de Franschen zelf?

De cultuurstroom kwam ons land nu eenmaal allereerst uit het Zuiden binnen, in de tweede plaats uit Engeland, van de Oosterburen slechts bij tijd en wijle. Niet dat daar in de 19de eeuw geestehjke armoede heerschte, ver van dat; maar zooals de heele Duitsche romantiek voor Nederland een gesloten boek was gebleven, zoo sijpelde hier pas na verloop van tijd binnen wat er ginds aan nieuws en groots ontstond: de muziek, de philosophie, de radicale theologie, de philologie, de ontwikkeling der natuurwetenschappen. Wanneer Huet naderhand, nadat vooral de figuur van Bismarck en de overwinning op Frankrijk zijn aandacht op een breeder Duitsch geestesleven hebben gevestigd, in 1871, over het eerste deel

van Potgieter's biographie van Bakhuizen komt te schrijven, heeft hij merkwaardige woorden over de universiteitssteden waar de jongeman had kunnen, en over die stad waar hij eigenlijk had móeten, studeeren. Hij zegt:

‘Eigenlijk was er omstreeks dien tijd slechts één akademiestad in Europa - Berlijn - waar een student van zulk een buitengewonen aanleg, in wiens leven nog geenerlei tweedragt tusschen ideaal en werkelijkheid heerschte; die met al de gemoedelijkheid der onbedorven jeugd de studie en alleen de studie aanhing; die van zijne liefde voor het grieksch als van een zijner “ontluikende hartstogten” gewaagde; die noch om de oude letteren de nieuwere, noch om beiden de godgeleerdheid, noch om de godgeleerdheid de wijsbegeerte verwaarloosde, zich naar den eisch had kunnen ontwikkelen.’

‘Des te meer is het te bejammeren dat die rijke geest de vroege leiding heeft moeten ontberen welke hij meer dan anderen waard, en waarvoor hij door eene even zeldzame als beminlijke piëteit jegens uitstekende leermeesters geschapen was. Te Oxford of te Cambridge zou Bakhuizen van den Brink zich misschien niet op zijne plaats gevoeld hebben: alligt hadden de klerikale vormen van het hooger onderwijs daar, hem meer in opstand doen komen dan helpen ontwikkelen. Te Parijs had hij in menig opzigt vrugteloos zijne meesters gezocht, en zou, uit tijdverdrijf, misschien verdwaald geraakt zijn in hetgeen Charles Nodier la boutique romantique dier dagen genoemd heeft. Maar te Berlijn! Berlijn was werkelijk destijds de hoofdstad der intelligentie. Fichte had er tien jaren te voren den scepter der wijsbegeerte aan Hegel vermaakt; Schleiermacher was de groote theoloog van den dag; Humboldt heerschte in het rijk der natuurwetenschappen; Ritter schiep eene nieuwe aardrijkskunde; Ranke blonk als historicus uit; Boeckh vertegenwoordigde met glans de grieksche en romeinsche oudheden; Bopp legde de grondslagen der taalstudien die meer dan eenige andere eerlang de wetenschap van den nieuwen tijd zouden heeten.’

Doch... evenmin als Bakhuizen had Busken Huet zelf te Berlijn gestudeerd, maar in de sleutelstad, en had voor verwijding van horizon evenzeer het Zuiden gekozen, in overeenstemming met de traditie. Het moge zijn esprit ten goede zijn gekomen en hem tegelijk van een geestesverdieping hebben gespeend die anders wellicht zijn deel ware geworden; laten we echter niet vergeten dat zijn leermeester Scholten hem als theologisch student met de ideeën van Strauss grootbracht, den man van 'Das Leben Jesu', zonder welk werk (of welks Fransche vertaling) Renan zijn 'Vie de Jésus' niet had kunnen schrijven gelijk hij het uitbracht. Renan en Taine waren zeer Duitsch ingesteld, werkten mee aan de korten tijd bestaan hebbende Revue Germanique, en de hoofdgedachten van de door hen geformuleerde stelsels, die doorgaan voor helder Fransch positivisme, berustten voor een goed deel op wat zij bij de Duitsche wijsgeeren hadden gevonden. Zoo werken oogenschijnlijk onderling sterk afwijkende culturen op elkaar in, en, indien niet rechtstreeks, dikwijls indirect, op de individueele dragers dier culturen. En zoo wordt het al moeilijker, onzen Huet met zijn instelling op het Fransche positivisme, voor een Franschman te verslijten.

Wil men ten slotte nog een sterke aanwijzing dat Huet als een buitenlander oordeelde over Parijs, niet als een Franschman? In zijn boek 'Parijs en Omstreken', gepubliceerd toen hij twee jaar in Frankrijk's hoofdstad woonde, zegt hij er natuurlijk veel goeds van, maar uit ook bezwaren op een wijze zooals een Franschman die nooit zou formuleeren. We ontleenen aan de pagina's 353-355:

'De meeste Franschen leven voor hun buik...' 'Het is niet zeker, dat er in Europa een volk met meer vooroordeelen gevonden wordt...' 'Elk Franschman is tevens een geboren revolutionair, en een geboren letterknecht. Voor zoo ver de vreemdeling met de wereld der Fransche ambtenaren in betrekking komt, maakt hij kennis met eene schaar koelies van het reglement. De Fransche douane-man is de koppigste der

wereld. De geëmployeerde van een Fransch post- of een Fransch telegraafkantoor waant het te Keulen te hooren donderen, wanneer gij hem doet opmerken, dat de geest levend maakt...' Het uitgebreide vreemdelingenverkeer maakt 'een groot gedeelte der Parijsche bevolking tot Italiaansche bandieten...' 'Onder deze gepatenteerde afzetters en beurzensnijders staat bovenaan de concierge: mannetje of wijfje...' 'De Fransche zamenleving der 19de eeuw heeft te eenemaal opgehouden, dat toonbeeld van urbaniteit en goede manieren te zijn, hetwelk wij uit de Fransche boeken der 17de en 18de kennen...' 'Het geslacht der betere Parijsche vrouwen is verdwenen...' 'De nieuwere Fransche beschaving bestaat in Amerikaansche dollar-vereering'...

Laat men niet langer blijven onder de suggestie der letterkundige schetsen, gidsen, handboeken en geschiedenissen van Huet-den-Franschman. De stelling is niet houdbaar. Laten we eindigen met zijn woorden uit een brief van 20 October 1884, wanneer hij reeds meer dan acht jaar te Parijs woont, aan prof. G.D.L. Huet te Leiden:

'Plaaggeest die gij zijt, te onderstellen dat ik door heimwee naar vaderland of bloedverwanten niet gekweld word! Anne en Gideon beweren het tegendeel, en verwijten mij somtijds een onverbeterlijken Hollander te zijn; altijd met den neus in de hollandsche boeken; snuffelend naar merkwaardige vrouwen en mannen uit Holland's verleden; er eene eer in stellend, zuiver hollandsch te schrijven, en in het dagelijksch leven mij uit te drukken met de naauwkeurigheid van een docent in de hollandsche taal- en letterkunde bij eene hoogere burgerschool.'

Er is zelfs geen pro-Fransche manifestatie van Huet overgeleverd, ook niet uit '70, evenmin als eenige anti-Duitsche (zoo anders dan bij Bakhuizen, Potgieter en Quack). Den afstand van Elzas-Lotharingen vond hij normaal ('L.F.' XXIII, p. 132).

II De gelukkige Huet

MOGELIJK zijn, als bij zoovelen en zonder dat zij het destijds vermoedden, de jeugdjaren de gelukkigste voor Busken Huet geweest; hij, altijd geestelijk volop actief, heeft echter nimmer weemoedige terugblikken op dat levenstijdvak geworpen waaruit men het zou mogen afleiden. Over zijn jeugd in het groote Haagsche ambtenaarsgezin weten we - in tegenstelling tot die van zijn eenig kind Gideon, hoofdpersoontje in de briefwisseling met Potgieter later - niets van belang in betrekking tot zijn latere beteekenis. Of het moest dit zijn, dat hij, volgens getuigenis van een vroegeren makker, op school al goed Fransch sprak. Naar wij kunnen oordeelen, moet de periode van de theologische studie en voorbereiding tot het ambt van Waalsch predikant, te Leiden en in Fransch-Zwitserland, en vervolgens die van het predikantschap zelf, te Haarlem, wel de gelukkigste van zijn leven zijn geweest, althans die met het meeste succes en de schoonste vooruitzichten.

In de studentenjaren is hij vroolijk en wel eens boven zijn bier; de qualificatie ‘lichtzinnig gedrag’ in een enkele verhandeling over dien tijd mag niet worden gebruikt bij uitspattingen waarvan als ergste wordt genoemd dat hij aanwezig zou zijn geweest bij het ingooien van ruiten. Zijn voorkeur gaat veel meer naar geestelijke ondeugendheden uit, als het dwepen met De Musset, wat ernstiger veroordeeld zou worden in een aanstaand godsdienstleeraar, indien men dit van hem wist. We hoorden Naber al vertellen van 's jongelings inslaande litteraire voordrachten - Huet was toen even twintig jaar - en heel zijn studietijd door lijkt zijn hart meer uit te gaan naar de letteren dan naar de gekozen richting. Hij werkt aan den Leidschen Studenten Almanak mee en

t.o. 22

Anne Busken Huet, echtgenoote van Huet (Uit: Jaarboek ‘Haerlem’ 1935)

t.o. 23

Huet in den tijd dat hij predikant was, vol zelf bewustheid (Naar een ets van P.J. Arendsen) (Uit ‘Brieven van Cd. Busken Huet’, deel I)

wordt er redacteur van; diverse van deze bijdragen worden later, in '54, opgenomen in het boekje 'Groen en Rijp'[1], 'tenzij sommige te vinden mogten zijn in den bundel "Voorjaarsrente" in 1853 uitgegeven door A. van der Hoop Juniorszoon bij Engels te Leiden. Sommige dier verzen (1848, 1849) zijn van mij, helaas!' schrijft Huet spottend in zijn ouderdom[2].

Maar in den studententijd zelf publiceert hij ook al in boekvorm, in '49 geeft hij als 22-jarige 'Uit de Studentenwereld', conventioneel van aard. In Mei van dat jaar stuurt hij zijn vriend Jules van Deventer in een vroolijken brief uit Genève een eigen Fransch gedicht van 24 coupletten, 'Le Dernier Ami', navolging van De Musset; het wordt geplaatst in den Studenten-Almanak van 1850 met nog eenige andere Fransche dichtproeven van Huet's hand.

Eenmaal predikant geworden, in '51 - als hulpprediker bij de Waalsche kerk te Utrecht (hij woont dan bij familie te Amersfoort) bezwijkt hij nog wel eens voor de verleiding van Bacchus - komt er een omkeer in zijn ambitie; indien dit woord mag worden gebezigd ten opzichte van Huet wien, naar ons inzicht, elke eerzucht altijd vreemd is gebleven. Naar buiten blijkt die verandering uit de omstandigheid dat hij thans ook op theologisch gebied gaat publiceeren, en wel korte stukken in de Godgeleerde Bijdragen en artikelen over zijn leermeester Scholten, den gangmaker voor de moderne richting in ons land, in de jaargangen 1851-52 van de Revue de Théologie et de Philosophie Chrétienne, te Straatsburg uitgegeven onder de auspiciën van de met de Leidsche richting verwante theologische faculteit. Al spoedig begint hij ook het tweedeelige boek van Ed. Reuss, 'Histoire de la théologie chrétienne au siècle apostolique', in '52 verschenen, te vertalen.

Hoe 'Christelijk' de naderhand wel voor scepticus, agnos-

1) Gedurende 17 drukken noemt De Vooys' 'Schets' dit al 'Rijp en Groen'.
2) 'Brieven', II, p. 352.

ticus, vrijdenker en cynicus uitgemaakte Huet in deze periode is zal een verrassing zijn voor allen die in een schets of gids van onze letteren achter zijn naam hebben zien staan ‘overtuigd aanhanger van de moderne richting’ en ‘de Strauss en Voltaire van Nederland’ en die met deze qualificaties tevreden zijn geweest[1]. Laat ons eens gedeeltelijk aanhalen wat hij op 14 Juli 1853 aan Jules van Deventer schrijft, nota bene in antwoord op een brief van zijn vriend waarin deze hem verheugd mededeeling doet van zijn aanstaande verloving met Conrad's zuster Marie.

‘Als ik zoo aan u zit te schrijven en mij afvraag of ik misschien ook te voorbarig ben, of u mijne overtuiging opdring in een vorm die de uwe niet is, of uw hart door deze taal soms eerder sluit dan open, dan valt mijn oog op de laatste woorden van uw brief, waar gij spreekt van “onze oude vriendschap, die wat u aangaat, in de laatste jaren zeer versterkt is”; en dat doet mij goed. Wat heb ik “in de laatste jaren” in uw oog gewonnen of kunnen winnen, zoo het niet mijn christendom is, mijne zielsovertuiging dat er maar ééne weg is die het leven tot een waarachtig leven maakt, de weg tot Christus? Neen, ik verlang noch eisch, dat gij mijn geloofsvormen zult omhelzen: ik ben helaas veel te veel theologant en veel te weinig Christen, en kan noch wil u ten voorbeeld strekken. Maar ootmoedig zijn, en ons vroeger leven veroordeelen, en den verloren tijd betreuren, en naar eene betere toekomst haken, en dorsten naar geregtigheid, en God om vergiffenis vragen, en de onschuld van Jezus Christus, den Regtvaardige, door het geloof tot de onze maken, zie, dat kunnen wij allen, ieder op zijne wijze, en naar de mate zijner behoeften. Op dat terrein smelten theologant en leek, evenals

1) Nog op 13 September 1880 zal hij aan mevrouw Bosboom-Toussaint schrijven: ‘Uw geloof aan eene eeuwige jeugd, aan gene zijde van het graf, is mij heilig. Ook voor mij lost het leven zich niet in een: ‘Vaarwel!’ maar in een: ‘Tot weerziens!’ op. Te dien aanzien verbied ik mijne wijsbegeerte, den baas te spelen over mijn gemoed.

voormaals Jood en Griek, in één. En daarom, mijn schrijven niet verworpen of ter zijde gelegd omdat wij het hierin of daarin niet eens zijn: de gaven zijn verschillend, maar de geest is één.'

Terwijl aan deze passage de zin voorafgaat: 'Och mijn beste, beste, beste Jules, laat ons toch inkeeren tot onszelven, en weenen, en gelooven!'

Brengt hij het jaar daarop niettemin 'Groen en Rijp' uit, met merkwaardig genoeg het stukje 'De Levenswijsheid van Nathanaël Kip' er in, hetzelfde dat hij om de strekking in dezen brief aan Van Deventer verwerpt, 1855 doet weer theologisch werk het licht zien. Buiten twee artikelen in het vermelde Straatsburgsche tijdschrift, over den stand der theologische litteratuur in Nederland, maakt hij een brochure 'Jacques Saurin en Théodore Huet, proeve van kerkgeschiedkundige kritiek', waarin hij het voor zijn voorvader, den zoon van den réfugié Gédéon Huet, opneemt tegenover een collega die hem had tekortgedaan.

In '56 schrijft hij nog weer in de Revue de Théologie (en wel een beoordeeling over de opvattingen van den theoloog Niermeyer), maar zet dan zijn schouders onder iets nieuws. Naar het patroon van het orgaan Le Disciple de Jésus-Christ zet hij bij den uitgever Kruseman in zijn woonplaats een tijdschrift op: La Seule Chose Nécessaire, recueil mensuel d'édification chrétienne, met vooraanstaande Fransch-Zwitsersche medewerking[1)].

De hoeveelheid extra-arbeid die de nieuwe taak hem gaat kosten schijnt, zooals dit wel meer voorkomt, verdere energie op te wekken en het gevolg is dat hij nu tevens weer aan het schrijven van bellettrie slaat. En wel in De Nederlandsche Spectator, op dat oogenblik nog een vrij primitief orgaan, gesticht door den in Engeland geboren en te Utrecht in het Engelsch gepromoveerden Lindo. Onder invloed van Pascal

1) De toevoeging 'publié sous la direction de Cd Busken Huet' vermeldt een prospectus alleen.

begint Huet daarin terstond zijn ‘Brieven van een Kleinstedeling’ te geven, die hij tot in '57 voortzet en die zijn zoon later in boekvorm zal uitbrengen.

Dat jaar 1857 sneeft zijn Seule Chose Nécessaire reeds, maar Huet vindt afzet voor zijn artikelen in Le Disciple de Jésus Christ, welk orgaan Kruseman hier te lande vergeefs poogt te pousseeren in de eerstvolgende jaren, terwijl hij evenmin succes oogst met ze in boekvorm verkrijgbaar te stellen. Het belangrijke in Huet's leven is voorloopig heel iets anders: zijn verloving met Anne Dorothée van der Tholl, wier moeder een Française is, uit Bourgogne; in den beginne correspondeert hij soms in het Fransch met zijn meisje, daar ze dan een poosje bij familie te Chaumont (Haute-Marne) logeert. Anne schrijft zelf ook schetsjes, en staat haar man later dapper ter zijde met vertalen voor zijn krant. De eerste overgeleverde brief van Conrad begint al echt zakelijk: ‘Ziehier, Machteldjelief, eenige lektuur om aanstonds zamen te bespreken.’ Het betreft de kopij van het eerste epistel van ‘Vragen en Antwoorden. Brieven over den Bijbel’; een volgend kattebelletje van Huet's hand spreekt van ‘onzen eersten brief” voor die uitgave; dus al dadelijk collaboratie. (Het ‘Machteldjelief’ slaat op het jongemeisje uit het boek, op wier verzoek deze theologische correspondentie in populairen vorm met haar broer Reinout, een wel zeer belangstellenden leek, wordt ondernomen, daar zij zich beklaagt geen eigen en vast geloof te hebben). Doch men vreeze niet dat het briefverkeer tusschen Conrad en Anne den kant uitgaat van het schriftuur aan vriend Van Deventer. ‘Allerliefste Kind’ heet het weldra bij Huet, en ‘Dank, mijn kind, voor uw allerliefst briefje; het is een van de liefste die ik nog van u ontvangen heb, en ik zal het trouw bewaren’, en: ‘Gij ziet, poesje, ik ben weêr thuis’. Verderop nog: ‘Mijn sneeuwklokje’, en: ‘Adieu, mijn schalkje.’

Wij voor ons gelooven dat de omgang met Anne den stijl van dit vrij dikke boek (530 bladzijden) zoo natuurlijk heeft doen worden. Gemakkelijk valt zijn hand te herkennén -

hij zal eenmaal vertellen: ‘Dat men mijn stijl precies namaken kan voor een keer, dat heeft J.P. de Keijzer indertijd getoond, toen hij voor Lindo's Spectator een stuk schreef, dat ikzelf, zoo ik niet beter geweten had, zou hebben aangezien voor mijn eigen werk’[1] - en zoo is het wel zeker dat zij er geen enkelen brief van, of gedeelte daarvan, heeft opgesteld. Toch weet de jonge predikant, die de papieren Machteld wel ongewoon goed in den Bijbel thuis doet zijn, een vrouwelijken toon in haar brieven te brengen, en groot gelijk heeft hij in den eersten zin van zijn voorrede: ‘Geen andere letterkundige fictie komt de werkelijkheid zoo nabij als de brieftoon.’ Heel aardig is de reactie van het meisje - en hier heeft men bepaald ook de meening van Anne - op het eerste epistel:

‘Reinout, Reinout, wijzer mag het niet, hoor. Integendeel, het moet een heel stuk eenvoudiger; zoo eenvoudig als ge maar kunt. Nog zit ik met mijn hoofd in beide handen, een beetje versuft niet zoozeer door de lengte van uw brief (hoe langer hoe liever), maar door de digte menigte der denkbeelden, die gij voorbij mijn geest hebt doen trekken. Op welk veertje uwer ziel heb ik in mijne onnoozelheid toch gedrukt, dat gij aanstonds klaar stondt met zulk een stellig antwoord op zulke moeijelijke vragen? Waart gij wachtende naar eene gelegenheid om lucht te geven aan den overvloed uwer gedachten? Dan wensch ik mijzelve dubbel geluk met het opzetten onzer briefwisseling, en gij zult mij niet voor een dweepstertje houden, indien ik voortaan vast geloof dat mijn inval wel degelijk eene ingeving is geweest. Zoo gij maar zorgt voor de juiste maat. Wil ik eens wat leelijks zeggen? Kijk hier: gij moet in het vervolg een weinig minder naar uw eigen schrijflust en iets meer naar mijne vatbaarheid en behoeften rekenen; want, zooals het nu is gegaan, geloof ik dat gijzelf meer genot van uw brief hebt gehad dan ik... Had mijnheer wel gedacht dat zijn zuster zulke vinnige preekjes over de zelfzucht houden kon? Dat komt er van

1) ‘Brieven’, II, p. 73. De spelling moet zijn De Keyser.

als men de menschen zoo knap maakt; loon naar werken.

En toch, al heb ik niet alles dadelijk kunnen begrijpen, en al wil ik mijn oordeel over uwe verklaringen liever opschorten tot ze mij meer in haar geheel zullen bekend zijn, sommige eindjes in uw brief hebben mij volkomen bevredigd. Wil ik nu weer eens wat liefs zeggen? Zie, als ge mij om mijne twijfelingen zalig spreekt, mij aanmoedigt om voort te gaan met vragen en zoeken, mij toestaat met mijn eigen oordeel en geweten raad te plegen; als gij mijne bekommernissen eene voorbereiding noemt der uitstorting van den Heiligen Geest in mijn hart, o dan zegt gij zulke goede dingen en die ik wel twintigmaal achtereen zou kunnen overlezen. Waarom heeft men mij vroeger nooit zoo toegesproken? Als ik met zwarigheden aankwam, was het altoos: "Kind, het betaamt ons niet in alle verborgenheden te willen doordringen; wij moeten gelooven." En als ik zei dat ik het liever begrijpen wou: "Indien men alles begrijpen kon," kreeg ik ten antwoord, "dan was het geen kunst meer om te gelooven."'

De Genestet dicht ditzelfde jaar 1858: 'Verlos ons van den preektoon, Heer! - Geef ons natuur en waarheid weer!', en in overeenkomstigen trant populariseert Huet wat Reuss in zijn vermeld werk in wetenschappelijken vorm geeft. Men acht het gedurfd, het boek van Huet, soms brutaal; en uit het conservatieve kamp komt er een geschriftje - van den aanstonds te noemen Hofstede de Groot - waarin zich een orthodoxe gegadigde voor Machteld's hand aanbiedt die haar wel anders zal leeren. De Genestet glimlacht om den ijver van zijn vriend en gaat in een gedichtje zeggen dat men zulk een aardige deerne niet met zulke lessen mag lastig vallen. De Brieven trekken algemeen de aandacht[1].

Dit jaar '58 vertoont Huet zich ook weer als litterator,

1) C.P. Tiele gaat zelfs zoo ver, in de 'Levensschets' bij diens verzamelde gedichten te schrijven, dat De Genestet door het lezen van de 'Brieven over den Bijbel' zich bij de modernen aansloot.

met het bundeltje ‘Overdrukjes, Schetsen en Verhalen’. Maar de heruitgaaf er van in '63, in twee deeltjes, vermeldt Cd en Anna Busken Huet als de auteurs. Wat de verhalen daarin betreft: die zijn zwak en moraliseeren als een ouderwetsch predikant. We kunnen ons in dezen aan het oordeel van mevrouw Huet refereeren, die in 1880 (als C. Hasselaar) in De Gids zal schrijven: ‘In de roeping echter, zijne kunst toe te passen vooral op romantisch gebied, heeft hij zich vergist.’ (Al wil zij deze uitspraak niet op de ‘Overdrukjes’ laten slaan.) De schetsen - waarvan de eerste twee in den vorm navolging van de nu niet direct eersterangs kracht Emile Souvestre zijn - vertoonen nog steeds den invloed van de ‘Camera’, waar ze bij achter blijven. Wij zouden het heele boekje niet noemen, wanneer er niet wat teekening in zat van het Den Haag van Huet's jeugd, en wanneer er niet een enkele maal ineens de stijl van den lateren Huet in zichtbaar was. Als hier, in ‘Gitje’: ‘Voor een beestelijk wezen met grijze haren, dat zich uw vader noemt, dat den mond vol heeft van het Vijfde Gebod en van den eerbied dien gij aan uwe ouders verschuldigd zijt (toenemende Bijbelvastheid was een eigenaardige vrucht van het jenevergebruik bij den ouden Van der Plas); voor zulk een wezen zich op te offeren, dag aan dag, jaar in jaar uit, is, dunkt ons, een der edelste daden die een mensch op aarde plegen kan. Onze naaister heeft zulk een daad volbragt.’ Dit is de toon van den gevormden Huet; het overige is opgewarmd onbelangrijk jeugdwerk.

Men wil zijn hand ook zien in de Hollandsche uitgave van ‘Scenes of Clerical Life’ die in dezen tijd voorbereid wordt door de aanstaande mevrouw Huet. Mevrouw Bosboom-Toussaint, die Huet dan nog niet persoonlijk kent, schrijft er na verschijnen over[1]: ‘Wat heeft B. Huët dat boek van George Eliot verwonderlijk mooi vertaald en welk een heerlijk boek is dat, ik bedoel “Herders en Schapen”, bij Kruseman uitgegeven.’

1) ‘Brieven van A.L.G. Bosboom-Toussaint aan E.J. Potgieter’, p. 124.

In '59 zendt hij nog weer bij de Revue de Théologie in, maar de neiging tot publiceeren op litterair terrein steekt den kop telkens weer op. Hij heeft er een uitlaatklep voor gevonden in het mederedacteurschap van het Bijblad van het tijdschrift Wetenschappelijke Bladen, dat hij om het andere nummer met boekbesprekingen vult, en wel bellettristische. In '57 heeft hij het er over Vosmaer's ‘Eene Studie over het Schoone en de Kunst’, nogal vitterig - deze twee belangrijke figuren in de cultuur van ons kleine land schijnen van de gemeenschappelijke schoolbanken af antipathie jegens elkander te hebben gekoesterd - in '58 behandelt hij er Beets' ‘Verscheidenheden’ en iets van Allard Pierson, in '59 ook iets van Da Costa, maar critieken mogen het niet heeten, eer uitvoerige aankondigingen met veel inhoud-vertellen en aanhalen. Er is noch ‘esprit’ noch karakteristiek; Tielrooy acht hem op dit tijdstip onder de inwerking van den braven vromen Vinet te staan. Dit jaar '59 brengt zijn debuut in De Gids, juist een theologische beschouwing, over den stand van de stichtelijke lectuur bij ons; aan den herdruk in boekvorm vlak daarna voegt hij een voorrede tegen de Groninger School toe. Vervolgens komen nu zijn huwelijk en het gaan wonen in de Haarlemsche Zijlstraat, de kennismaking met Potgieter en Quack, en door hen met de critiek van Sainte-Beuve en Prévost-Paradol, die Huet zichzelf zullen doen ontdekken. Een interessante tijd, en alles nog ‘couleur de rose’, naar hij aan Potgieter schrijft op 12 October '69 uit Batavia, den uitzonderlijken keer dat hij een terugblik werpt met iets van weemoed.

Bij de Waalsche gemeente te Haarlem was de aantrekkelijke persoonlijkheid van den jongen predikant onmiddellijk ingeslagen: zijn intelligent gezicht met de sprekende donkere oogen en het zwarte haar; zijn vastberaden en tegelijk correct en hoffelijk optreden, zijn goed Fransch (dat bij de collega's vaak te wenschen liet), zijn groote eruditie en gevoel voor het schoone, zijn geest en het talent om wat hij te zeggen had

een fraaien vorm te geven en keurig voor te dragen... men waardeert het hoogelijk en het kerkje loopt vol, ook de groote Sint-Bavo waar hij soms preekt, in het Nederlandsch. De toekomst lijkt hem toe te lachen. De rijkdom en het intellect van Haarlem behooren tot zijn gemeente, en gaan er nog meer deel van uitmaken - Ten Brink noemt de families De Bruyn Kops, Teding van Berkhout, Quarles van Ufford, Crommelin, Van Wickevoort Crommelin, Gerlings, Enschedé, Van Styrum - en Naber vertelt: ‘Ik zelf was een enfant de son troupeau. En Buys, die Luthersch was, liet zich bij de Waalsche gemeente overschrijven. Zal men het gelooven? Huet had deel aan eene opzienbarende jodenbekeering.’

Meerkerk spreekt (op pag. 92 van zijn boek) van ‘'t armzalige Haarlem’ en van ‘de misère van de Haarlemsche Zijlstraat’, maar dit geeft een verkeerd beeld. Zeker, Huet was onbemiddeld - hij schrijft het open en bloot aan Kneppelhout - en zijn emolumenten zijn, voor wie graag met wat zwier leeft, niet hoog, maar als men Quack leest over de gezellige kamer in die tegenwoordig onaanzienlijke straat, met de onvergetelijke avonden van op hoog peil staand gesprek, liever gezegd van den warmen gloed en het vuurwerk der geesten, door de bewondering voor nieuwe vondsten in de uitheemsche letteren gewekt - Quack die andere wegen zocht dan die der algemeen gelezen, traditioneele Revue des Deux Mondes en een geestdriftig admirateur was van Prévost Paradol - als men daar leest hoe den lateren hoogleeraar die avonden zijn leven lang zijn blijven heugen, wordt men bereid te gelooven dat hier de rijkste tijd van Huet is. Het loopt hem in alles mee, en hij moet met alles meedoen wat eersterangs is of wil zijn op geestelijk gebied.

We hebben Quack al laten spreken over de negen lezingen aangaande de Hollandsche letteren onder de Bataafsche Republiek - Huet houdt ze te zelfder tijd ook in de hoofdstad en te Utrecht - en kunnen de verleiding niet weerstaan het afgebroken citaat te vervolgen:

‘Geestig en ondeugend was hij van natuur. Hij tintelde van vernuft. Er was zout en hartigheid in alles wat hij aanbood. Van alle kanten kwam de toejuiching. Alberdingk Thijm leverde in het Zondagsblad, telkens na elke gehouden voordracht, een breeden weerslag op het gehoorde. Potgieter en zijn kring waren opgetogen. De Génestet's oogen glinsterden van verrukking en genot om den triomf van zijn vriend Huet.’

Bedoeld Zondagsblad was in '59 door Kruseman aangekocht en onder leiding van Buijs met ingang van '60 sterk gemoderniseerd, om onze journalistiek op hooger peil te brengen. Buijs doet wegens vertrek de redactie weldra over aan Quack; inmiddels is er de keur van litteratoren aan gaan meewerken, als Pierson, De Genestet - met causerieën: ‘Brieven aan het Publiek, over de letterkundige dingen van den dag’ - en Huet, die er oorspronkelijk het feuilleton heeft te verzorgen (en daarvoor o.a. vertalingen maakt, als van Feuillet's ‘Dalila’) en al spoedig, zijn aard getrouw, naast Quack het leeuwendeel voor zijn rekening neemt, o.m. door litteraire berichten uit den vreemde te leveren. Keurig uitgevoerd en gedrukt, overtreft dit weekblad al wat er op dat tijdstip, en nog lang daarna, in ons vaderland op dit gebied geboden wordt; gestijld naar de in '58 gestichte Courrier du Dimanche (waaraan juist nu Prévost-Paradol begint mee te werken) grijpt het te hoog en jaagt de oude abonné's op de vlucht - hun aantal daalt tot 200, terwijl er 800 noodig zijn om het in stand te houden - terwijl er geen nieuwe bij komen. Zoodat dit blad vrij gauw moet worden opgeheven. Enkele malen stoot de uitgever zich aan den inhoud; eerst wanneer Huet zich onwelwillend over Da Costa uitlaat bij diens dood, daarna wanneer hij den Pinksterstorm van '60 toeschrijft aan den toorn des hemels over een uitlating in een kerkelijk orgaan die hem niet bevalt; iets pathologisch voor het eerst bij Huet. Hun Fransch patroon overleeft het Zondagsblad waar Quack zoo gelukkig mee was slechts korten tijd.

Quack is in deze periode nog een onbekend jongmensch[1)], jurist, werkzaam op de provinciale griffie. Wanneer hij in '62, tegelijk met Huet (en Buijs) mederedacteur aan De Gids wordt, is hij sedert het vorig jaar secretaris van de Amsterdamsche Kamer van Koophandel. Na aan de directie van de nieuwgestichte Staatsspoor verbonden te zijn geweest, krijgt hij een Utrechtsch professoraat in staathuishoudkunde en werkt bezielend op de jeugd in met zijn idealistisch-sociale voordrachten. In De Gids gaat hij, naast buitenlandsche politiek, figuren uit het verleden die maatschappelijke hervormingen beoogden beschouwen; te Utrecht zal hij het eerste deel van ‘De Socialisten’ schrijven. De volgende daarvan voltooit hij als secretaris, later directeur, van de Nederlandsche Bank, commissaris, daarna koninklijk commissaris, van de Nederlandsche Handel Maatschappij, en commissaris, naderhand president-commissaris, van de Staatsspoorwegen.

Om nog een oogenblik bij het prettige in Huet's bestaan te vertoeven: het huis in de Zijlstraat wordt na eenigen tijd verlaten voor een ander (op den Kruisweg) maar waarbij het gezin de zomermaanden doorbrengt in een landhuisje te Bloemendaal, ‘Belvédère’; totdat men zich daar, weer een paar jaar later, definitief vestigt op ‘Sorghvliet’. En ter wille van het zuivere beeld dienen we hier even stelling te nemen tegen een achteloos neergeschreven zinnetje dat ook hier weer een onjuiste meening zou kunnen doen postvatten: die van een nieuwen Muiderkring om Huet. Prinsen namelijk, in zijn Handboek (pag. 625) vermeldt dit lieflijk buiten gelegen huis, ‘waar zich een artistiek en litterair milieu vormde; Potgieter, de Bosbooms, Van Vloten, Pierson, Multatuli o.a. waren er de aangename gasten’. Even een blik in de verschillende correspondenties en critieken, en we weten beter. Potgieter inderdaad komt er met zijn zuster sedert '63, maar is dan ook de

1) In zijn ‘Herinneringen’, p. 63 karakteriseert hij Prévost-Paradol, vol distinctie, zijn bevalligen lichten greep, de gemakkelijkheid van beweging, fijnheid van opvatting, zuiverheid van vorm, zijn trefzekerheid en afkeer van rhetoriek en dikke woorden.

eenige vaste bezoeker. Huet getuigt naderhand: ‘Ik zelf heb sedert 1863, toen ik geregeld voor den Gids ben gaan schrijven - ten einde zoo min mogelijk personeel te worden - mij stelselmatig van het persoonlijk kennis maken met medelitteratoren onthouden, en vroegere persoonlijke kennismakingen stelselmatig laten doodbloeden[1)]. Potgieter, ‘met zijn diep gewortelde vooroordeelen tegen personen, onoverwinnelijke antipathien’ volgens Huet[2)], heeft een haast even grooten afkeer van Pierson en Multatuli als van Van Vloten. ‘Tot bij Nippold toe was er nu geen twijfel meer aan de zwakheid van Pierson's karakter. Ich war schon längst Ihrer Ansicht, zei [Nippold's vrouw] tot mij’, zal Potgieter eens schrijven[3)]. Multatuli zal slechts ééns te Bloemendaal verschijnen, in Maart '68, om over zijn belangen te spreken en te klagen, dus vlak voordat Huet naar den Oost afreist[4)]; hoe Huet over hem denkt blijkt uit dezen zin: ‘Gij zult van mij wel willen gelooven dat ik Multatuli niet uit kan staan’[5)]. Van Vloten is een fel bestrijder van den man der ‘Ideën’. Kondigt Van Vloten zijn eigen komst op Sorghvliet eens aan, dan waarschuwt de gastheer zijn Amsterdamschen vriend om dien Zondag thuis te blijven[6)] en Potgieter slaat den raad niet in den wind. Presenteert Van Vloten zich eens op de Leliegracht, waar juist de Bosboompjes vertoeven, dan gaat de schilder naar boven om zijn vrouw er van te verwittigen nog niet beneden te komen, en is ‘de booze duivel’ weg, dan zegt Bosboom: ‘We hebben hem gezien, hij had klaauwen en een staart!’[7)] Gelukkig maar, zeggen wij, dat de door Prinsen bijeengebrachten elkander nooit tegelijk hebben getroffen bij Huet; ze zouden elkaar misschien iets gedaan hebben.

1) ‘Brieven’, II, p. 76.
2) ‘Litt. Fant. en Krit.’, XIII, p. 18.
3) ‘Brieven aan Huet’, III, p. 221.
4) ‘Litt. Fant. en Krit.’, XXII, p. 128 bovenaan. En: ‘Brieven van Multatuli’, VIII, 2de uitg., p. 164-168 en 179.
5) ‘Brieven aan Potgieter’, I, p. 67 bovenaan.
6) Id. p. 62.
7) ‘Brieven aan Huet’, II, p. 111.

Het is hier de plaats, bij voorbaat te verklaren dat Busken Huet, al zal zijn omgang zich gedurende een vijftal jaren in hoofdzaak tot Potgieter beperken, allerminst een soort discipel wordt van dengene die De Gids heeft opgebouwd, noch zijn verder leven geestelijk afhankelijk blijft van zijn ‘weldoener’, gelijk er nog steeds wel wordt gesuggereerd. Doch Groenewegen, de schrijver van de gedocumenteerde biographie van Potgieter en zijn onvermoeide lofzanger, maar ongewoon vertrouwd met leven en werk van zijn figuur, toont zich uitdrukkelijk afkeerig van de voorstelling omtrent het volgzame van den predikant die, toen hij Potgieter leerde kennen, reeds een persoonlijkheid was. ‘Busken Huet, bij hem toegelaten en in vriendschap aangenomen, nam onmiddellijk eene zelfstandige houding naast en tegenover hem aan’, staat er op bladzij 292 te lezen. En drie pagina's verder nog dit over den nieuwen Gids-redacteur Huet in '63: ‘Het is nimmer de bedoeling van dezen geweest om met Potgieter en in diens geest te arbeiden. Hij, die zich als theoloog zelfstandig had bewogen, kon niet meer eene ondergeschikte rol vervullen en begeerde allerminst onder zijn deelnemenden vriend te werken. Hij was onmiddellijk er op bedacht zich een eigen positie te verschaffen en zijne beginselen bovenal ingang te doen vinden.’

Dit laatste moge iets van een verwijt van den kant van Groenewegen in zich hebben, de uitspraak juist van dezen onderzoeker (voor wien het een genoegen zou geweest zijn Huet als een proseliet van Potgieter te schetsen indien dit het geval ware geweest) is belangrijk, en geeft een inzicht weer dat volkomen het onze is en dat we in de komende hoofdstukken hopen te rechtvaardigen.

Men ziet op de vorige bladzijde Huet's spelling ‘antipathien’, een orthographie die een drukker tot wanhoop brengt, daar hij ook schrijft: Indie, Italie, Arabie; maar ceremoniën, Hebreën, Azië. Den eersten druk van deel I der critiekbundels gaf hij den titel ‘Litterarische Fantasien’, den 2den Fantasiën, den 3den Phantasiën, in de volledige uitgave weer Fantasien.

III De Inzet der Critiek

WE hebben in het voorgaande enkele malen den naam Kruseman genoemd, en kunnen uit de uitgebreide studie in twee deelen, die J.W. Enschedé in 1899 en 1902 aan dezen uitgever wijdde, aardig laten zien hoe Huet wel allerminst een door anderen geleide persoonlijkheid was, maar, in tegendeel, zelf grooten invloed uitoefende. Enschedé zegt toch (I, p. 179): ‘Den 5 April 1851 werd Coenraad Busken Huet, predikende over Phil. III, 13-16 door zijn oom Daniel Théodore als pasteur de l'Église wallonne te Haarlem bevestigd. Nog een luttel aantal jaren en Kruseman zou door diens opwekking Kruseman worden [.....] De invloed, dien Kruseman van Huet onderging, werd beslissend.’ En dat deze uitgeversfiguur heel belangrijk is geweest, vat Enschedé samen op bladzijde 187 van deel II, waar hij naar aanleiding van een artikel van Frederik Muller schrijft: ‘Hier werd dus voor het eerst uitgesproken, wat lang gevoeld was, wat sedert lang bekend is, dat Kruseman in de allervoorste rijen staat van de Nederlandsche uitgevers uit het derde kwart der negentiende eeuw, zoo hij daarin al niet de allervoorste plaats inneemt.’

Haarlem is altijd een stad van intellect geweest en, moge de boekdrukkunst er dan wellicht niet zijn uitgevonden, het heeft steeds een voorkeur voor de uitgeverij gehad. De jonge Kruseman, acht jaar vóór Huet geboren, kwam in het vak bij de Erven Bohn, nam den boekhandel van J.J. Beets over en schafte zich een drukkerij aan. In overeenstemming met zijn tijd vrijzinnig in het wereldsche maar orthodox in den geloove, begon hij een min of meer Christelijk gericht fonds te vormen, met o.a. het jaarboekje ‘Aurora’ onder leiding van zijn vriend S.J. van den Bergh. De in-

werking, na '51, van Huet valt weinig aan te toonen uit overgeleverde brieven, daar zij stadgenooten waren; deze moet echter reeds begonnen zijn in de bij den inzet van 1853 door Huet, Buijs en Naber opgerichte Debating Society, waarbij men verder als ledennamen o.m. vindt die van Kruseman, Enschedé, Willekes Macdonald en (A.) Beets. ‘A.C.’, gelijk men hem allengs gaat noemen, wordt door Huet zoowel geïnteresseerd voor de moderne theologie als voor de natuurwetenschappen; in '54 sticht hij de Wetenschappelijke Blaadjes, onder leiding van Buijs, dan werkzaam aan de provinciale griffie (in '62 hoogleeraar), in '57 omgezet in Wetenschappelijke Bladen en dan mede onder leiding van Huet; in '65 onder redactie van diens zwager dr. J.C. van Deventer.

Brengt Kruseman als eerste werk van Huet in '54 ‘Groen en Rijp’, '56 doet La Seule Chose Nécessaire het licht zien (zonder de vermelding op het orgaan van Huet als redacteur), terwijl het voortwerken van het oude bij Kruseman nog blijkt uit de omstandigheid dat hij de kolossale uitgave van de volledige dichtwerken van Bilderdijk ter hand neemt in dezen zelfden tijd. Inmiddels doet hij toch ook de ‘Brieven over den Bijbel’ verschijnen, die wel een heel anderen geest ademen; opmerkelijk is het oordeel van Hofstede de Groot daarover, die in 1870 in zijn werk ‘De Moderne Theologie in Nederland’ zal schrijven: ‘De moderne theologie is voor tien jaar in Nederland geboren en op eens populair geworden door een boek, “Brieven over den Bijbel” getiteld, geschreven door Cd. Busken Huet, toen Waalsch predikant te Haarlem’[1)]. (Enschedé wijst er op, I, p. 430, hoe Huet's manuscript de medewerking vertoont van prof. Kuenen te Leiden). De uitgave van Huet's ‘Stichtelijke Lektuur’, het jaar na de ‘Brieven’, in '59, duidt op Kruseman's definitieven overgang tot

1) Aannemelijker komt ons de voorstelling van Roessingh (‘De Moderne Theologie in Nederland’, 1914) voor: dat de nieuwe richting, onder Duitschen invloed, reeds sedert '40 hier opgang had gemaakt, met Scholten, Van Oosterzee, Opzoomer en Doedes. Tusschen '30 en '40 had de groote omkeer in het Duitsche cultuurleven plaats gehad, met den geweldigen vooruitgang der exacte wetenschappen en een critischer instelling op ieder gebied.

de moderne richting. Meteen doet hij Anne van der Tholl, vlak voor haar huwelijk met Huet, George Eliot's ‘Adam Bede’ vertalen; zij had al aan zijn jaarboekje ‘Aurora’ meegewerkt, evenals Huet zelf. (Kruseman ontvangt in '59 twee porseleinen vazen van koningin Sophie, uit erkentelijkheid dat dit letterkundige almanakje aan haar is opgedragen; een opdracht die juist naderhand voor Huet fataal zal worden).

Tot de uitgaven die Kruseman in dezen zijn grooten tijd onderneemt, behooren werken die heden ten dage nog steeds antiquarisch worden gevraagd; als: Van Vloten's ‘Nederland's Opstand tegen Spanje’; De Jonge's ‘Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen’ (verbeterde uitgave), Collot d'Escury's ‘Hollands Roem in Kunsten en Wetenschappen’, Hofdijk's ‘Ons Voorgeslacht’, Oudemans' ‘Flora van Nederland’, en ook een boek van Hugh Miller over de schepping, dat nader ter sprake komt. Hij neemt verder den Christelijken Volksalmanak over, met De Genestet als redacteur, die daar in '60 en '61 zijn meest populair geworden gedichten plaatst; tegehjk brengt Kruseman de ‘Leekedichtjes’ uit. Ook al door Huet is hij in kennis gekomen met De Genestet en Potgieter; hij wordt daardoor tevens de uitgever van de verzamelde werken van dezen laatste. Van veel belang achten wij Enschedé's meening op pagina 180 van deel II, wanneer Huet naar Indië is gegaan: ‘Potgieter zelf voelde ten volle, hoe hij in Kruseman had teruggevonden, wat hij in Huet door diens vertrek in 1868 naar Indië had verloren, een warm hart voor de Nederlandsche letterkunde, een hem sympathieke persoonlijkheid in zijn ijveren voor Nederlandsche kunst en wetenschap.’

Kruseman verliest een groot deel van zijn energie door den dood van zijn beide dochtertjes in '63; het jaar daarop komt er ook een breuk met Huet door diens afkeurende critiek op vriend S.J. van den Bergh, die tevoren een bijdrage voor ‘Aurora’ van Huet's hand had geweigerd. Mede uit deze breuk verklaart Enschedé Huet's aanval op ‘Aurora’ in De Gids van Jan. 1865. Kort voordien is Kruseman mede onder den invloed van Vosmaer geraakt, en ook van

Pierson (evenmin vrienden van Huet). Dit neemt niet weg dat hij overigens Huet's critisch werk blijft waardeeren; later schrijft hij eens aan Potgieter (II, p. 80), als Huet al in Indië is: ‘Maar zoo'n paar boekdeeltjes doen véél vergeten en dwingen tot de erkenning dat iemand met zóó hooge mate van talent en geest, gevoel en geweten, tot de zeer deugdzamen, tot de zeer nobelen in den lande behoort. Wie schreef of schrijft zulke causeries! Er zijn pagina's in, die mij van mijn stoel deden opspringen om ze mijn vrouw te gaan voorlezen, of ze in de huiskamer bezig was haar bloemen te begieten of aan de prozaïsche wasch: ze moest ze even aanhooren! Pags. als bijv. 216 en 17, Dl. I doen me nog buigen onder de betoovering van den Huet uit de Concertzaal!’ - Het is dan ook bij den voortzetter van Kruseman's zaken, dr. H.D. Tjeenk Willink, dat later Huet's verzamelde werken worden uitgegeven, alsmede zijn briefwisseling met Potgieter.

Het pleit stellig voor uitgever en beoordeelaar beiden, dat Huet zich eensklaps naam als criticus zal maken juist door een uitgebreide, grootendeels afkeurende, behandeling van een standaarduitgave van Kruseman, met wien hij dan nog bevriend is: Bilderdijk's complete dichtwerken. Sedert zijn jeugd had de Haarlemmer er van gedroomd, zulk een editie van den door hem zoozeer vereerden grooten plaatsgenoot te brengen; eindelijk, van '55 tot '60, had hij er al zijn krachten aan gegeven, de drukkerij was er voor uitgebreid; bijna zestig duizend gulden had hij in de uitgave gestoken; tegen het gereedkomen schrijft hij aan een vriend, dat het de liefste zaak geweest is dat hij ooit heeft trachten te volbrengen (I, p. 383). Nog op 1 November '59 behoort Huet tot degenen die hem er mee feliciteeren: ‘Geluk met Bilderdijk's vpltooijing! Moge de onderneming naar wensch en verdienste gedijen.’ (I, p. 390). Deze gelukwensch sluit niet uit, dat hij sceptisch tegenover de onderneming staat, het lanceeren van de 7500 bladzijden in 15 lijvige deelen, en daarbij wordt hij geprikkeld

door de lofrede die Bilderdijk's discipel Da Costa nog juist voor zijn dood aan den rhetor wijdt. En daarin de onvoorzichtige vraag stelt, van waar toch 's mans miskenning.

Huet, nog eer hij Bilderdijk in zijn voordrachten betrekt, neemt de pen op om de vraag eens voor al te beantwoorden, en wel in de Nederlandsche Spectator van Januari 1860, in een reeks van artikelen, die in boekvorm bijna honderd fijnbedrukte pagina's uitmaken. Hij werpt daarmee een knuppel in het hoenderhok; immers, Bilderdijk moge niet in het hart van het volk leven (in tegenstelling tot Cats, Tollens, Heije en De Genestet tot zekere hoogte), het publiek gelooft hem wel ongeveer een evenknie van Vondel te zijn, en onder de litteratoren slaan verscheidenen hem nog hoog aan, gelijk Beets en Alberdingk Thijm. Dat Huet tegen die reputatie opkomt is een daad van belang in onze litteratuurgeschiedenis; hij opent een jonger geslacht de oogen en draagt bij èn tot beter aesthetisch inzicht èn tot een veel critischer houding, tot het vormen van onafhankelijk oordeel. Daarbij sleept zijn schrijftrant, zijn geest, mee en laat de uitvoerige beschouwing zich voor het allergrootste deel nog heden met pleizier lezen. Het gaat niet aan, het uitstekende stuk in zijn geheel hier over te drukken; het verdient evenwel alleszins in fragmenten te worden getoond. De criticus houdt zich aan het materiaal dat Da Costa opdischt om zijn bard te verheerlijken, en veroordeelt hem daarmee, wijst hem althans een aanmerkelijk minder hooge plaats aan.

Eerst geeft Huet aan, hoe zijns inziens de reactie van het publiek op de nieuwe uitgave geweest moet zijn:

'Van de drie en twintig honderd inteekenaren[1)] hebben minstens twee duizend - wij zouden er op durven zweeren - de vier en veertig laatste afleveringen van Bilderdijks kompleete dichtwerken wrevelig en zonder opensnijden in hunne boeken-

1) Het waren er 1700, volgens A.C. Kruseman's eigen boek 'Bouwstoffen voor een geschiedenis van den Nederlandschen boekhandel gedurende de halve eeuw 1830-1880'.

kast te slapen gezet, regt overeind. En de eerste aflevering? Zij lazen haar en getuigden: Goed voor eens, maar nooit weder. En Nederland achtte zich bekocht, en de oogst was groot maar de arbeiders weinigen, en wederom had de een eenen akker gemijnd, de ander eene vrouw getrouwd, de derde eene erfenis gebeurd, maar niemand had moed noch lust om de verzen van Bilderdijk te lezen. Er is ontveinzen noch bemantelen aan: geen dichter hier te lande zoo impopulair als deze.'

Na een uitweiding komt hij tot zijn verklaring:

'Onzes inziens ligt de schuld dier impopulariteit niet in de eerste plaats aan de natie, maar aan Bilderdijk-zelven; aan de gebreken van diens poëzie, aan de gebreken ook van het karakter dat uit die poëzie ons toespreekt. Bijna grenzeloos ijdel, hartstogtelijk zonder teederheid, scherp maar grof, log en laborieus van humor, een onvermoeibaar versifex, een bezinger van het onbezingbare, onkiesch, smakeloos, duister, onnaauwkeurig, breedsprakig, is het niet mogelijk dat Bilderdijk de dichter zij of worde naar het hart eener natie als de onze.' 'Eenerzijds veel te verheven om door het gros onzer landgenooten in zijne somtijds arendshooge vlugt te worden gevolgd, en aan den anderen kant veel te veel Paysan du Danube dan dat hij den smaak der groote meerderheid van ons beschaafd publiek zou kunnen voldoen, zal Bilderdijk in zijn geheel te onzent steeds een vreemdeling en bijwoner blijven. Het éénige middel om de kortelings in hem als dichter opgewekte belangstelling levendig te houden, is dat zoodra mogelijk eene bloemlezing uit zijne dichtwerken - twee of hoogstens drie niet al te lijvige boekdeelen - afzonderlijk worde uitgegeven. En zelfs dan nog zou het te bezien staan of wel aan Bilderdijk eene ruime plaats in de sympathie van ons volk te verzekeren zij.'

Dit is voortreffelijk gezien en gezegd; inderdaad heeft men,

toen er omstreeks 1906 een Bilderdijk-jubileum viel te vieren en er een eerherstel beproefd werd, zijn kracht gezocht in het fijn uitzeven van zijn productie en het toonbaarste op te disschen. Terecht ziet Potgieter groote toekomst in Huet; in een brief van 12 November 1863 zal hij zijn jongen vriend aanspreken als ‘de man, in wien ik gaarne den toekomstigen historicus onzer litteratuur begroet.’

De criticus legt eerst den vinger op 's dichters overdrijving, zijn gebrek aan gevoel voor proporties. Zeggend: ‘Evenmin algemeen bekend, waarschijnlijk, is dat Bilderdijk, toen hij in 1785 bij het Hof van Holland de zaak bepleit had van zeker rotterdamsch vrouwspersoon, bijgenaamd Kaat Mossel - onaesthetischer gedachtenis - de plaats van den juridieken veldslag niet verlaten heeft zonder - wij halen de eigen woorden van Mr. Da Costa aan - “eene lichte wond in de zij ontfangen te hebben, hem (het mag bij ongeluk geweest zijn) door de bajonet van een der vrijkorpsmannen bij den uitgang toegebracht.” Men ziet, de wond was ligt, denkelijk niet meer dan een schram; en Mr. Da Costa erkent de mogelijkheid dat er een ongeluk hebbe plaats gehad. Nu is het evenwel den dichter overkomen, “in onderscheidene verzen van later tijd op dit toeval te zinspelen” niet-alleen, gelijk zich de levensbeschrijver uitdrukt, maar ook daaraan eene beteekenis te geven, die wederom niet geschikt is ons te doen terugkomen van ons oordeel over Bilderdijks ijdelheid.’ Hij citeert onder andere:

> Zijn bloed? - Ook 't mijne vloeide, als Themis weegschaal beefde
> En waggelde in de hand die ze in heur palm besloot;
> Maar d'Engel stompte 't staal, dat naar zijn boezem streefde,
> (Hy die mijn schedel steeds omzweefde)
> En stelpte 't daar het willig vloot.

Huet, na aangestipt te hebben dat ‘stelpte't’ betrekking moet hebben op het bloed, maar taalkundig terugslaat op het staal, commentarieert: ‘Men ziet wat er met behulp van

's dichters ijdelheid en haar vergrootglas in den tijd van omstreeks dertig jaren uit die zekere ligte wond in de zijde gegroeid is.'

Een ander groot bezwaar acht hij Bilderdijk's ruwheid van uitdrukking bij voortduring, als in 'De Vloek', waar hij dingen signaleert als 'duivelssloor' en 'vuile teef'; als in 'Koekeloer', waarin het heet betreffende den hoofdfiguurhaan ten opzichte van zijn favoriet-hen: 'Die zat hij op een dag wel twintigmaal op 't lijf,' of: 'En naderhand, wel meer dan twintig keeren, zat hy ze nog, by poosjens, in de veeren.' Daarbij sluiten regels uit 'De Danaïden' aan, met: 'En hoe ging het met de vrouwen, als geen haan meer kwam op 't nest?' Benevens (uit vrouwenmond): 'Neen; dan wou ik onder 't laken, 't anders maken.' Terwijl hij zich afvraagt of ooit een dichter ploertiger bijnaam voor zichzelf uitdacht dan die van 'kraampoëet', waarmee Bilderdijk zich aanduidt bij het vervaardigen van verzen bij een bevalling; in welke poëzie hij den vader van een vrij gauw na het eerste gekomen tweede kind verwijt sneller 'zijn borstrok los te kunnen knoopen' dan hij, dichter, de verzen uit zijn koker vermag te storten. 'Dichter, waarom zingt gij?' zal een ander wellicht vragen, veronderstelt Huet, waar Bilderdijk dit 'met de hem eigenaardige forschheid van uitdrukking' aldus formuleert: 'Waartoe toch dat eindeloos zingen uit een heeschgeworden strot?' Bilderdijk laat er bombastische verzen op volgen om het te verklaren: omdat hij niet anders kán en zijn eigen weg gaat, zich niet bekommerend om anderen. Huet zegt: 'Misschien keurt gij de uitwerking derzelfde gedachte in Lamartine's "Poëte Mourant" aandoenlijker, ook omdat zij soberder is. Doch het zou de eerste reis wezen dat Bilderdijk zich om uw of iemands vergelijkend oordeel bekommerde. Gij zijt een raaf, hij een nachtegaal; en, voegt hij u toe, ook namens zijne mededichters:

En, wat kan ons dan verschelen, nachtegaals in 't Cederloof, Of er raven tegen knarsen uit een dorre steenrotskloof!'

Hoe deze nachtegaal soms zingt, ziet men in het voortbrengsel van Bilderdijk's hand met het thema: ‘Op het huwelijksbed van een Bruid en Bruidegom, inhun eersten huwelijksnacht door den bliksem getroffen,’ en dat inzet:

> Hier ligt Jan Grut met Grietje Pry.
> Wat henker, vraagt ge, raakt dit my?

En dat, nadat de dichter er tevoren een verheven rijmwerk aan heeft gewijd; meer cerebraal dan poëtisch; bewijs wel van zijn gebrek aan fijn gevoel.

De gefundeerdste beschouwing van Huet is die over Bilderdijk's dichtwerk in zes zangen ‘De Ziekte der Geleerden’, dat hij een daad van pyramidalen wansmaak noemt. Wij nemen uit het materiaal slechts deze paar regels:

> Zie 't bandloos loshoofd, dat, verzonken in de lust,
> Zijn heete tochten viert en meer dan dierlijk bluscht;
> In hoerenschoot by schoot zijn jeugd ten roof komt brengen,
> En zelfs aan 't stinkendst vuur zijn vleugels waagt te zengen.

Huet recapituleert: ‘Velerlei vezelen en vliezen, clisma's en bedenkelijke kruiden, niet medegerekend, had de dichter het tot hiertoe inzonderheid over ons darmscheil en darmgehevelte, over klierbuisspuit en muskelkramp, hersenstoel en waterblaas, chijlproces en alvleeschvocht; ook over etterend pokvenijn en bijtend schurft, over melkvochtbuis en rottinglucht, over kraakbeen wordende peezen en been wordend kraakbeen; desgelijks over onkleinsbre brokken in de maag van dyspeptische geleerden; particulariteiten waarin slechts weinigen onder onze lezers, vreezen wij, met Dr. Beets een van de schoonste triomfen der poëzie, of met Mr. Da Costa, een onwaardeerbaar voorbeeld meer bepaald van didactische dichtkunst zullen weten te erkennen.’ Aangaande dit en de talrijke dergelijke wansmakelijkheden in Bilderdijk's oeuvre zegt Huet: ‘Doch wij gelooven de welgevestigde overtui-

ging van het thans levend geslacht uit te spreken, wanneer wij, in naam der tijdelijke wetten van onze beschaving en in dien der altoosblijvende van het gezond verstand en van den goeden toon, dit gedeelte van Bilderdijk's nalatenschap openlijk repudiëren'[1]. Het is, op zijn Huetsch, wat al te welsprekend uitgedrukt, maar het oordeel, niet alleen waardevol voor 1860, mag ook nu nog gehoord worden. De tegenwoordige lezer kan de lange critiek nog met genoegen verteren. Terwijl de kooper van de grootscheeps opgezette Bilderdijkeditie zich inderdaad bekocht voelde: 'de inteekenaars hadden zich laten verschalken door Kruseman's exploitatie-middelen en Bilderdijk's grooten naam; veelal gingen de afleveringen onopengesneden in de kast', verklaart Enschedé naderhand, zich baseerend op materiaal van omstreeks 1860 (I, pag. 376).

Huet weet af en toe ontegenzeggelijk iets in Bilderdijk's productie op prijs te stellen - dit maakt de afkeuring des te effectiever - en wel meestal iets van zijn luim. Maar een diep gevoel en werkelijke ontroering ontzegt hij hem, tot in zijn beste momenten. Huet's beschouwing culmineert in dit gedeelte waarmee wij ons overzicht besluiten:

'Doch ook wanneer zij alleen voor zichzelve bidt en - wat haar niet alle dagen overkomt - hare hateren voor een keer met vrede laat, is deze muze tot in haar verhevenste vlugt met dien zekeren hartstogt bezield, die wel de lippen verdroogt maar het oog niet vochtig maakt:

1) Wij wijzen er hier even op, hoe Huet, vóór De Vries en Te Winkel en onafhankelijk van Siegenbeek, aan een eigen spellingvereenvoudiging doet. Weliswaar handhaaft hij allerlei ouderwetschheden; als: magt, regt, pligt - naast nacht en pracht - kagchel, lagchen, ligchaam; koffij, kronijk, Januarij; fraaije, schreijen, moeijelijk (naast: bemoeien); naauwlijks, jufvrouw, Dingsdag, Zaturdag... maar als vereenvoudiger schrijft hij o.a.: personele, partiële; financiële; profiteren, poseren, circuleren; en zelfs (met k's): kompromitteren, spekuleren, likwideren; vakantie, redaktie, korrektie, kollektie; ja zelfs: sinekure, lukratief, inkurabel, ekskuus. Al deze voorbeelden uit de eerste honderd bladzijden van zijn brieven aan Potgieter.

Gy, vogel die op rots en klip,
Van 't golfschuim overbruischt,
In 't schuddend nest gehuisd,
Aan 't in den storm geslingerd schip,
Den klaaggalm toekrijscht van uw wee,
Gy, jammervolle Alcyone,
Daar ge in het weduwlijke kermen
De winden noodigt tot erbermen,
En eindloos Ceïx, Ceïx krijt;
Tot op 't geklepper van uw vleugelen
Het stormgeweld zich in laat teugelen,
Waar 't woedende op de baren rijdt!

Al overschreeuwt het piepend lied
Ontboezemd in mijn leed,
Den heeschen, schorren kreet
Van uw ontembaar krijschen niet,
Niet minder scheurt het wolk en lucht
Wanneer mijn borst ten hemel zucht,
Om door een duizendtal van kringen
Tot 's Hoogsten zetel door te dringen,
Naar aller zielen toeverlaat.
Dan, dan ontplooit het vlugger wieken
Dan 't wolkdoorstêigrend arendskieken
En die geen stormwind nederslaat.

‘Deze beide strophen’ - gaat Huet voort - ‘behooren in hunne bijna ontzettende schoonheid tot de bewonderenswaardigste van Bilderdijks verzen; en zulke uitboezemingen hadden wij op het oog toen wij onder de redenen zijner impopulariteit medetelden zijne somtijds arendshooge vlugt. Voorwaar, wiens borst aldus “ten hemel zucht”, en zulks op meer dan zeventigjarigen ouderdom - het gedicht voert het jaartal 1827 - hij is een groot dichter; de grootste misschien op wien onze letterkunde te wijzen heeft. Maar hij mag niet zeggen: “Mijn dichtkunst is gevoel.” Want het

éénige wat aan dit wonderschoon maar marmerkoud Gebed ontbreekt, is juist dat roerende en teedre, dat mannelijkvrouwelijke, dat ook de steenen weet te doen uitbarsten in tranen.'

Geel en Potgieter hadden Bilderdijk gegispt, maar overigens beschouwde ons publiek hem als een Godgezalfd woordkunstenaar. En al blijven er nog langen tijd, met name ten plattenlande, rederijkerskamers naar den dichter heeten, Huet heeft hem voorgoed zijn aureool ontnomen, en Multatuli en de Tachtigers zullen in dezelfde lijn voortgaan. In de 20ste eeuw volgt ook de letterkunde-wetenschap. De Vooys, in de eerste uitgave van zijn 'Historische Schets', in 1908, vertoont duidelijk de inwerking van Huet; in De Beweging van 1909 drijft Verwey den spot met Scharten, die een eerherstel van Bilderdijk had beproefd, en in 1912 bespreekt Walch in Groot Nederland Wirth's 'Der Untergang des Niederländischen Volksliedes' en schrijft daarover o.a.: 'Bilderdijk's literair werk nog eens als "rhetorischer Schwulst" te brandmerken bleek niet overbodig, en is dus een goed werk...' Bastiaanse, vol goeden wil om het aanvaardbare in 's dichters poëzie te vinden, heeft in 1925 een nog strenger oordeel, nog meer gedocumenteerd dan dat van Huet, gegeven in zijn 'Nederlandsche Letterkunde', deel III, pag. 105-119.

IV Rimpels in het Water

NA dit gelukkige debuut als waarlijk litterair-criticus, na deze van wijden wiekslag getuigende behandeling van Bilderdijk, gaat Busken Huet niet voort, door zijn geest de Nederlandsche Spectator verder te verheffen, welk orgaan juist in dezen tijd, 1860, door samensmelting met Bakhuizen van den Brink's Kunst- en Letterbode het intellectueele weekblad wordt voor Nederland en dit onaangevochten zal blijven totdat in 1877 het weekblad De Amsterdammer er naast ontstaat en vooral de spreekbuis wordt van wie in de hoofdstad des lands iets heeft te zeggen. Tot de nieuwe medewerkers die in '60 aan de gereorganiseerde Spectator worden verbonden behoort Vosmaer, die er weldra de leider van zal zijn en bij de nu reeds inzettende renaissance der cultuur in Nederland een belangrijke plaats zal innemen ten opzichte van het litteraire jongere geslacht. De Gids is in deze dagen jaloersch op de Spectator; Quack weet daarover te vertellen: ‘Hij, die in de eerste periode, te zamen met Potgieter, den Gids had gemaakt tot wat hij was, Bakhuizen van den Brink, deed nu al zijn best van den Spectator in Den Haag een orgaan te maken, dat den Gids zoo mogelijk er onder zou werken’[1]. Huet evenwel wendt zich van de Spectator af naar De Gids waarin het jaar tevoren zijn eerste bijdrage heeft gestaan, ingepalmd door Potgieter als hij is, en de eerste regel schrifts die ons is overgeleverd van den Gidsredacteur aan zijn jongen meewerker luidt: ‘Hierbij, lieve Vriend, de dikke deelen over Chateaubriand’. Door Sainte-Beuve, pas verschenen. Sinds '59 echter liggen diens ‘Causeries du Lundi’ al op Huet's schrijftafel, en ze zullen die eereplaats vooreerst behouden. Den invloed van Sainte-Beuve's critisch procédé,

1) ‘Beelden en Groepen’, pag. 380.

waarbij leven en werk van een auteur in onverbrekelijk verband met elkander worden beschouwd en het tweede uit het eerste verklaard, ziet men in '60 bij Huet aan den dag treden in zijn bespreken van een reisverslag van Kneppelhout; waar in den vierden regel al wordt meegedeeld dat de schrijver een man van fortuin is.

Een critische beschouwing echter die den wat in de materie thuis zijnde van Huet's uitstekenden historischen kijk overtuigt is die over Michelet's ‘Louis XIV et la Révocation de l'Edit de Nantes’ in dezen zelfden tijd; een aantrekkelijk onderwerp voor den Waalschen predikant, maar tegelijk van hooge waarde voor zijn vorming door de ver doorgedreven positivistische vizie van de krachtfiguur Michelet. Wanneer men allengs tot het inzicht is gekomen dat deze en Voltaire beiden gangmakers voor de deterministische wereldbeschouwing zijn geweest, en wel met een opvallende overeenkomst inzake hun opvatting aangaande het belang van de medische wetenschap voor de geschiedschrijving, is men verrast Huet hier een parallel te zien trekken tusschen de behandeling van den Zonnekoning door Voltaire en door Michelet. Al springt hem het verschil in procédé niet zoo in het oog als het onderlegde deel van het nageslacht, en al is het Huet meer te doen om de uitkomsten van beider onderzoek dan om de wijze waarop zij te werk gaan, onwillekeurig moet zoowel onderscheid als overeenkomst tot hem zijn doorgedrongen, ook in de finesses, en zeer hebben bijgedragen tot de scholing van zijn geest. Dat hij in het voorbijgaan Groen van Prinsterer, onder hulde voor zijn capaciteiten, op zijn plaats zet omdat deze Michelet wegens vroeger werk verwerpt, nog pas, terwijl de laatste publicatie van den vizioenairen Franschen historicus en herschepper van het verleden koren op Groen's molen moet zijn, is daarbij een geestige, keurige compositorische bijkomstigheid. Dit pleidooi voor Taine's evenknie maakt goed wat Huet in deze periode aan ander nieuw belangrijks in Frankrijk voorbij ziet, althans onbesproken laat: er ontstaan daar dan juist verschillende werken die voor de geheele

Europeesche 19de eeuw toonaangevend worden. We noemen slechts die van Flaubert.

In het kerkelijke bemerken we nu ook dat Huet critisch begint te schrijven. Waren de ‘Brieven over den Bijbel’, voor het nageslacht een onschuldige vulgarisatie, tal van ouderen tijdgenooten al vrijmoedig of gevaarlijk voorgekomen, en heeft Huet zijn kleine ketterijen of heel groote vrijzinnigheden tot nu toe in het Fransch voorgedragen aan een beperkte elite, een uitgebreider schare krijgt in '61 uitspraken zwart op wit onder het oog waar ze van schrikt. Het zijn de ‘Kanselredenen’, opgedragen aan Scholten, waarin dingen beweerd worden als: dat het determinisme een alleszins aanvaardbaar stelsel is, de Bijbel aanvechtbaar, Jezus slechts een menschelijke figuur, etc. etc. Stellingen waarmee de theologische studenten volkomen vertrouwd zijn, doch die ze geacht worden niet in de gemeente te zullen brengen. Voor Huet echter bestaat er die afscheiding niet, hij meent verplicht te zijn consequent te handelen in dezen, met als gevolg, gelijk voor de hand ligt, een conflict. Het is Allard Pierson, zelf ook uit de kerk getreden, althans afscheid genomen hebbend van het predikambt, die over deze omstandigheden verhelderend heeft geschreven in De Gids van 1890. Hij zet uiteen dat de theologische studenten in den tijd van het opkomende modernisme geheel verkeerd gevormd werden voor hun practische taak: tot critische, weifelende halve geleerden, die dilettantisch gegrasduind hadden in alle mogelijke mondaine, moderne of in de mode zijnde, uitheemsche litteratuur; in stede van te worden gevormd tot zieleherders die troost konden verschaffen. Pierson drukt het snedig aldus uit:

‘Wij doolden overal om, daar aan de Universiteit de eigenlijke en volle opleiding tot dienaar der Kerk ontbrak. Men leidde ons op tot theologen in miniatuur, niet tot herders en leeraars. Wij leerden in nageaapte Ciceroniaansche vormen een taal spreken van Semietischen oorsprong en kleur, met wat Jafetisch vermengd, de taal ongeveer van Huets brief

aan Dr. van Deventer; wij leerden niet tot menschen van onzen tijd onze taal spreken, uit een hart, doch doordrongen van de behoeften onzer maatschappij. Wij vertoefden onder visschers en tollenaars in Gallilea; nooit werd onze kollegekamer overgebracht naar de armste en gemeenste volksbuurt onzer akademiestad.'

De studie voor het predikantschap stond buiten de practijk der wereld, zoo sterk zelfs dat men zich met de taak van den predikant niet inliet, maar verwachtte dat hij zijn wetenschap slechts voor zich en zijn uitverkoren kaste zou houden en het volk bezighouden met de overgeleverde bijbelstof. Pierson gaat voort:

'Huet en anderen voelden al spoedig veel van deze tegenstrijdigheden, waarmede men in naam der zoogenaamde Vrije Studie onze jonge theologanten de wereld inzond. Men onthield hun jeugd alle priesterlijke leiding en wijding; men voedde ze op als jonge mannen van de wereld, als aanstaande historici en filologen, die aan alles mogen raken, van alles mogen proeven, aan alles mogen twijfelen, en die niettemin weder als Godsgezanten hadden op te treden, immers naar alle waarschijnlijkheid hun predikwerk zouden aanvangen, met te spreken van hun Hemelschen Zender. Nooit is voor een gegeven ernstig doel het middel met grooter lichtvaardigheid gekozen, en men verwondert zich nog, dat zulke ongewapende troepen in een oogwenk overvleugeld werden door het een of ander waarlijk georganiseerd en gedisciplineerd Leger des Heils! Wat kwam er dan ook van dat apostolaat, van de prediking terecht? Het door allerlei Rationalisme meer of min aangelengde, door allerlei wijsgeerige bespiegeling meer of min gemoderniseerde orthodoxe Kristendom hunner opvoeding was voor de jonge predikers het "fonds qui manquait le moins"; was en bleef bij alle ontkenningen en ketterijen "la pièce de résistance", waarvan men naar eigen temperament en eigen stemming meer of minder belangrijke stukken

afsneed, om verder, met zooveel talent als men dan had, het maal aan te vullen met eenige hors d'oeuvre, soms aan eigen geestigheid, meestal aan de nieuwere letterkunde van naburige volken ontleend.'

Van Hamel deelt mee, dat Huet's gedurfde 'Kanselredenen' in modern-theologische kringen weldra worden geprezen, om hun stijl niet alleen, allereerst om de practische behandeling van oude bijbelteksten. De godgeleerde faculteit der Groninger Hoogeschool gaat ze op de homiletische oefeningen gebruiken, al waarschuwt de professor wel eens tegen het een of ander er van, bijvoorbeeld het satirieke element er bij. Te Leiden worden ze uiteraard nog minder in den ban gedaan. Ook hierover schrijft Pierson inlichtend. Hij schetst Scholten als een groote en goede geest, die ieder voor zich inneemt en dien men niet graag verdriet zou willen doen; die de kerk lief had en slechts het geloof wilde zuiveren. 'Het onmiskenbaar behoudende in zijn vrijen geest zag met welbehagen het oude tempeldak der vaderen de ketterijen der zonen overwelven. Op zijn studeerkamer, zoo ruim, zoo zonnig, zoo vervuld van den zuiversten dampkring der spekulatieve gedachte, vermoedde hij niets van het getob der kerkehjke praktijk.' En de jongelui... 'Tienmaal meenden zij, dat het binnen de Kerk, aan de Doopvont, aan de Nachtmaalstafel met hunne kritiek en hun humanisme niet ging, maar Scholten suggereerde het tegendeel, en dan ging het voor een poos en zoolang als het duurde, weer wèl; waarover niemand hen hard mag vallen die Scholten niet persoonlijk gekend, en als mensch bemind heeft.'

Het gevolg? Huet legt in '62 zijn betrekking neer, mede na wrijving met kerkeraadsleden over zijn te vrije opvattingen inzake het ceremonieel van den dienst, zijn onkerkelijke wijze van preeken en zich kleeden en na het verwerpen van zijn voorstel om af en toe ook in het Nederlandsch in zijn Waalsche kerk het woord te voeren; hij voelde zich al lang te veel

aan banden gelegd. Hij is de eerste die uittreedt, al preekte de jonge De Genestet al niet meer en hebben andere jeugdige theologen de voorkeur aan de letteren gegeven, als Van Vloten en Jan ten Brink. Er zal een oogenblik komen dat de vraag aan de orde is of eigenlijk niet alle moderne theologen den kansel moeten verlaten, maar dit verwerpen zij. Voorloopig is Huet de eenige, al krijgt hij navolgers, en de Enschedé's, behoorend tot zijn kerkgenootschap, bieden hem de plaats aan van redacteur-buitenland aan hun Opregte Haarlemsche Courant.

Dit 's morgens verschijnende blad is in deze jaren veel meer dan een plaatselijk of provinciaal orgaan: in de hoofdstad leest men het algemeen naast de avondbladen: de conservatieve Amsterdamsche Courant, het (conservatief-) liberale Handelsblad en de katholieke Tijd. Het heeft den naam, uitvoerig in te lichten over de buitenlandsche politiek en daarbij strict neutraal te zijn; Huet krijgt er veel internationale kranten en tijdschriften voor te lezen en behoeft alleen 's avonds op de redactie te komen.

Overdag schiet er dus ruim tijd over voor zijn liefde, de letteren, en Potgieter zorgt er voor dat die tijd er ook geheel aan besteed wordt. Wij brengen in herinnering dat toen De Gids in 1837 werd gesticht, het een algemeen tijdschrift bedoelde te zijn, waarin echter de stuwende kracht Potgieter weldra het litteraire liet overheerschen. Na een aantal jaren evenwel was het orgaan toch weer meer algemeen geworden door uitbreiding der leiding, wat den mede-oprichter maar half aanstond. In Huet nu ziet hij den man die den letteren een duw naar boven kan geven en maakt hem in '62 óók redacteur. Ofschoon afkomstig uit een orthodox milieu en in zijn ouder werk ouderwetsch geloovig, houdt Potgieter niet van theologie en gaat den jongeren vriend met de zweep achtervolgen dat hij zijn beste vermogens aan litteratuurbeschouwing zal wijden. Groote pakken boeken en tijdschriften, heele jaargangen, stuurt hij hem ter behandeling, en... bereidt door deze vurigheid het betrekkelijk vrij spoedig volgend

uiteenvallen der redactie reeds ten deele voor. Quack, die als Gidsredacteur de zaak van nabij gadeslaat, zal hier naderhand over getuigen (p. 406 van zijn artikel in De Gids van 1886): ‘Potgieter nam den nieuwen werkzamen jongen redacteur geheel en al op in een soort van exclusieve, de anderen uitsluitende vriendschap. Potgieter juichte nu hij Huet in de Gids aan het werk zag.’ Uit de brieven van den oprichter van het tijdschrift blijkt dat hij inderdaad voor de capaciteiten van die anderen, hoe hooggeplaatst of geleerd ook, nooit eenigen eerbied heeft gehad en hen altijd als een troep taaie schrijvers en geestelijke luiaards (met uitzondering van Quack) heeft beschouwd. De dagen met Bakhuizen van den Brink, den onderlegden helderen criticus, juist 25 jaar geleden, komen hem weer voor den geest en hij hoopt op hun herleving door Huet aan het werk te zetten in ‘zijn’ Gids, onverschillig wat de anderen er van denken.

Wanneer het aanstonds inderdaad mis gaat - wij nemen dezen sprong vooruit nu maar even - aarzelt Huet een oogenblik tusschen een eigen nieuwe Gids en een zich intensiever geven aan de Opregte; om zijn weifeling door het lot te doen beëindigen stelt hij den Enschedé's dan een ‘exorbitanten eisch’ van *ƒ* 5.000,- 's jaars voor volle dagen werk aan het vergroote dagblad; men neemt het aan, en zoo werpt hij zich dan volledig in de journalistiek. Hij mag zich dan eens het air van erge ondergeschiktheid geven in brieven aan personen die van zijn invloed iets verwachten, gelijk Multatuli - het is een beschouwing door den laatste, een brief ‘Van den Rijn’, welke op 29 September 1866 het eerste nummer van de vergroote Opregte Haarlemsche Courant zal openen - men mag zich Huet echter volstrekt niet voorstellen als den perskoelie die tegen heug en meug den opgedrongen arbeid verricht. Quack is hier weer de getuige die het recht heeft te oordeelen, daar hij eerlang zelf in De Gids het politieke buitenlandsche overzicht en in de Nieuwe Rotterdamsche Courant een poos de hoofdartikelen over hetzelfde zal schrijven. Hij zegt (in het artikel over Huet):

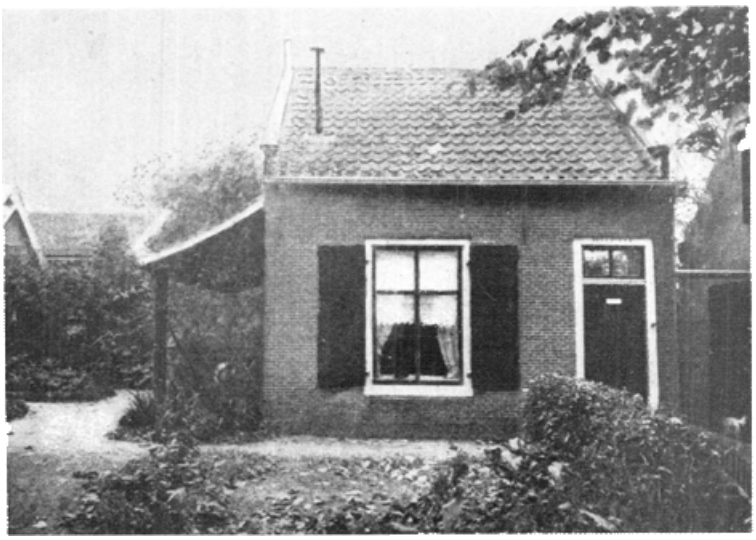

Het buitenhuisje ‘Bellevue’ aan het einde van te Kleverlaan te Bloemendaal, waar de familie 's zomers verbleef toen Huet redacteur van De Gids was en waar Potgieter hem af en toe 's Zondags opzocht, (Uit Eigen Haard, jaargang 1902)

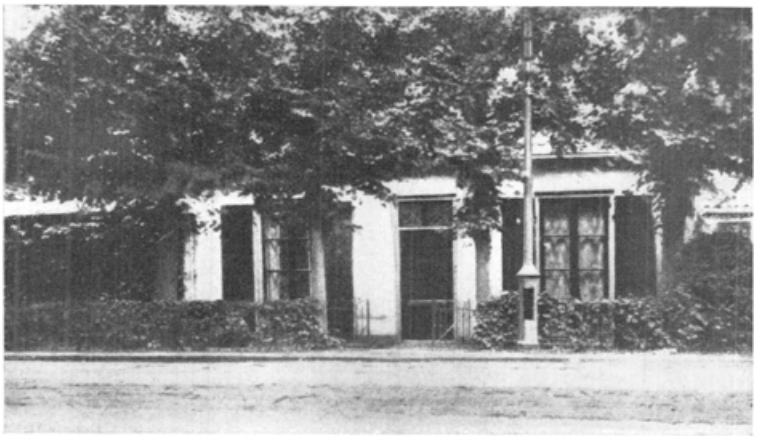

‘Sorgh-vliet’, waar de familie Huet eind 1865 ging wonen en waar Potgieter een gedicht op maakte; deze woning was gelegen aan den Bloemendaalschen Weg, tegenover de tegenwoordige Busken Huetlaan (Uit Eigen Haard, jaargang 1902)

‘Dat werk aan de courant - voor hem eigenlijk een loondienst - deed hij voortreffelijk. Voor degenen, die in Holland werkelijk belangstelden in buitenlandsche politiek, was de Haarlemsche Courant in de jaren 1865 tot 1868 niet het beste, maar het eenige goede karakteristieke blad, dat ons land had aan te wijzen.’

Potgieter heeft er geen oog voor, al kijkt hij de ‘Opregte’ bij het ontbijt trouw in en al had hij als zakenman en agent van buitenlandsche huizen wel eenige aandacht mogen hebben voor de internationale politiek. En Huet zelf... zijn gezichtsveld wordt verruimd, tot Indië toe. In '61 heeft hij al verzocht om voor een predikantsplaats in Insulinde in aanmerking te komen, thans moet hij de mail-edities der Indische pers doorwerken. De scheld- en ruziejournalistiek uit de tropen der zestiger jaren. Hoe moet het peil hem mishagen. Om zich beter te oriënteeren gaat hij ook elders over Indië lezen, zooals in Multatuli's ‘Vrije Arbeid’.

Vooralsnog is hij de actiefste Gidsredacteur. Taco H. de Beer meent later een brochure tegen Huet's ‘Lidewyde’ te moeten opstellen en vermeldt over de jaren '62-'65 van het tijdschrift: ‘Geen aflevering kan er verschijnen, of de eerste vraag luidt alom: “Staat er iets in van Huet?”’ Ook mevrouw Bosboom-Toussaint schrijft, aan Potgieter, dat zij naar De Gids grijpt om het eerst de bijdragen van Huet te lezen, om het geestige, al heeft zij ook hoogen lof voor de historische artikelen van Fruin (geschoold bij Ranke), waarvan ze de belangrijkheid terstond uitstekend heeft gezien.

Edoch, het bloed kruipt, waar 't niet gaan kan. Tien jaar voor dezen, toen Huet met hart en ziel dominee geloofde te zijn, herdrukte hij het toch eigenlijk af te wijzen werk uit den studententijd. Thans, nu de nieuwe redacteurschappen van krant en maandblad heel zijn tijd noodig lijken te hebben, begint hij toch weer te prediken; tot Potgieter's onbehagen. In een soort vrije gemeente, in de Haarlemsche Concertzaal, en ook hier weer met succes. In '63-'64 bundelt hij deze

‘Toespraken’. Dat Huet, al heeft hij met de kerk gebroken, evenwel Christen blijft, mag men afleiden uit een plaats als deze in de toespraken: ‘Niet straffeloos kan God worden weggenomen uit ons hart of uit de wereld.’

Hoezeer hij zijn hoorders ook met het religieuze heeft weten te treffen, kan blijken uit wat een ander Haarlemmer, Frederik van Eeden, later, in de tachtiger jaren, te boek stelt (‘Mijn Dagboek’, II, pag. 83): waar zijn moeder dan nog spreekt van den diepen indruk dien Huet's prediken eertijds op haar maakte.

V De Uitbouw der Critiek

ALS mederedacteur van De Gids heeft Huet maandelijks een dertigtal pagina's ter beschikking om zelf te vullen en hij beijvert zich, gelijk Potgieter het ook van de anderen verlangt maar tot zijn teleurstelling te weinig ziet gebeuren, geen simpele ‘vulling’ te leveren doch werk van belang. De theologie moet uitzondering blijven, is er overeengekomen, reeds toen hij medewerker werd; niettemin brengt hij in '62 een geestrijk artikel ‘Hebreeuwsch Scepticisme’, later in de verzamelde werken opgenomen als ‘Hebreeuwsche Twijfelzucht’ (teeken hoe hij, in de jonge jaren tot het gebruik van Fransche woorden geneigd, naderhand zich meer en meer op het schrijven van zuiver Nederlandsch toelegt en niet den indruk wil maken een halve Franschman te zijn). Huet is bij zulk een onderwerp op een gebied waar hij niet, als somtijds, ver van huis stof moet zoeken om zijn artikel aan te kleeden, noch omzichtigheid heeft te betrachten doordat de materie ongewoon voor hem is; daar komen een paar publicisten over het Boek Prediker te schrijven, en het is alsof een tooverstaf Huet's geest aanraakt: wat, als uitvloeisel van zijn theologische studiën, vermeerderd met zijn overdenkingen aangaande het menschelijke, gerijpt lag te wachten naast het bezonkene uit zijn litteraire lectuur, welt op, welig en helder, en zijn rijk inzicht opent, met behulp van zijn keurigen stijl en zijn dialectisch vermogen, doorkijkjes die den lezer boeien. Objectief en onbeschroomd behandelt hij Bijbelsche stof als ware het bellettrie, vergelijkt hij die telkens met de nieuwere litteratuur. Huet's vergelijkingen doen wel eens gezocht aan wanneer hij een causerie opzet zonder veel materiaal ter beschikking te hebben; hier echter bevindt hij zich in de gelukkige omstandigheid een theologisch onderwerp te kunnen

toetsen aan litteraire waarmee hij van jongsaf vertrouwd is. Hij zet de ‘dorre en graauwe twijfelzucht’ van het boek Prediker, het afgemetene en averechts plechtige, het tooneelmatig akelige, van den Prediker en diens utiliteitsleer naast den geest van Voltaire, oogenschijnlijk een gedurfde vergelijking, en komt tot het volgende verrassende.

‘Zedelijke reinheid is de eenige eigenschap niet, waardoor zich des Predikers wereldsmart - dit schijnbaar modern woord is slechts de letterlijke vertaling en zamenkoppeling van hetgeen bij den Apostel Paulus “de droefheid der wereld” heet; Kor. VII: 10 - hoe ongodsdienstig deze overigens bij hem wezen moge, voordeelig onderscheidt. Hij haat het leven; hij gelooft aan niets, of zoo goed als aan niets. Zijne idealen zijn jammerlijk ondergegaan; het eene voor, het andere na. Doch zijne twijfelzucht is van eene eerbiedige soort. [.....] De eerbied is eene dier eigenschappen van de menschelijke ziel, waardoor zich vele dingen laten verklaren. Men kan, de Prediker leert het ons, eerbiedig en tevens ongeloovig zijn. Doch al mogen godsdienst en eerbied niet met elkander verwisseld of vereenzelvigd worden, beider verwantschap is niettemin onmiskenbaar.

Het voltairianisme is oneerbiedig. Vandaar dat Voltaire, in weerwil dat hij in theorie een geloovig deïst was, door de vromen onder zijne tijdgenooten als een atheïst gemeden en verfoeid werd. Toch zijn de ontkenningen van den Prediker geduchter, zieldoodender, voor gemoederen van zekeren stempel verderfelijker, dan die van Voltaire. De patriarch van Ferney geloofde aan een regtvaardig God, aan de zegepraal der deugd, aan 's menschen persoonlijke onsterfelijkheid. De verborgen oorzaak van den wrevel, dien een aanmerkelijk deel zijner geschriften bij den lezer opwekken, moet gezocht worden in de ligtzinnigheid die zij ademen, niet in het ongeloof dat er aan ten grondslag ligt.’

De keeren dat Huet zulke kolfjes naar zijn hand vindt, blijven uiteraard uitzondering; er is echter een andere ge-

lukkige samenloop, al dadelijk in deze eerste periode van belangrijke critische voortbrenging, welke zijn arbeid belangwekkend maakt.

Sainte-Beuve's procédé, de productie van een auteur in nauwe samenhang met zijn levensomstandigheden te beschouwen, een werkwijze die Huet juist tot de zijne gaat maken, vindt ondersteuning van de zijde van de omstandigheid dat hij, daar zeer in aangemoedigd door Potgieter, 17de- en 18deeeuwsche schrijvers begint te bestudeeren en dat de oude uitgaven van hun oeuvre gewoonlijk een levensbeschrijving bevatten; aldus komt Huet er als vanzelf toe, hun leven in zijn critiek te betrekken. Past hij dit toe op al lang gestorvenen dan loopt hij uiteraard minder kans op misnoegen dan wanneer hij tijdgenooten, en dat in een klein land als het onze, tot proefkonijn gaat nemen. De nieuwe werkwijze, hoe rijk aan belofte voor de litteraire geschiedschrijving, draagt in zich de kiemen tot wrijving tusschen den criticus en zijn collegaschrijvers, tot verwijdering, tot vijandschap.

De studie over Cats, in het productieve jaar '63, is nog geheel onschuldig; Huet behandelt den zijn populariteit verloren hebbenden dichter van den Hollandschen huiselijken haard zelfs met meer onderscheiding dan eenig ander beoordeelaar van dat tijdstip het zou doen. Zonder twijfel ten gevolge van het aanvaarden van de maatstaven van Sainte-Beuve stapt hij over vroegere persoonlijke antipathie heen en stelt onder meer vast dat een verdienste van Cats was dat hij zich niet anders voordeed dan hij was en dat wat hij voortbracht het stempel van de werkelijkheid draagt. Daarbij: ‘Niets is gemakkelijker dan hem na te volgen in zijn manier, zijne wendingen, zijn versbouw; en te allen tijde heeft het in ons vaderland gekrield van huis- of kamerpoëten die met beter of minder goed gevolg catsiaansche versjes wisten zamen te stellen. Doch het is eene verdienste, het getuigt van oorspronkelijkheid, dien trant te hebben uitgevonden.’ Ook kende hij het volk: ‘De fijnheid zijner waarnemingen moge niet evenredig zijn aan hare massa, die massa is monumentaal;

en men kan naar waarheid van hem getuigen dat hij eene eerbiedwekkende hoeveelheid menschelijk leven in zijne voorraadschuren bijeenverzameld en aan de nakomelingschap vermaakt heeft.' Wat zijn poëtisch vermogen aangaat: in zijn ouderdom werd hij een praatvaar en verloor het beknopte, maar Huet opent de rij dergenen die, om op een zeker talent van Cats te wijzen, den aanhef van het gedichtje van de gepaarde schelpen aanhalen:

> Als van twee gepaarde schelpen
> De eene breekt of wel verliest,
> Niemand zal u kunnen helpen -
> Hoe men zoekt, hoe naauw men kiest -
> Aan een die met effen randen
> Juist op de andre passen zou.
> De oudste zijn de beste panden,
> Niets en gaat voor de eerste trou...

Waarbij we kunnen besluiten dat Busken Huet voor tachtig jaar dus reeds het mildere oordeel heeft geveld waartoe, na een periode van verguizing, o.a. door een man als Prinsen in zijn Handboek, het nageslacht in onzen tijd weer is gekomen.

Tegenover Huet-zelf is dit nageslacht minder billijk waar het de meening van Huet's kijk op de dichtkunst betreft: de gemeenplaats luidt dat hij geen goed onderscheidingsvermogen voor poëzie bezat. Echter schrijft hij in hetzelfde jaar '63 zijn gunstige aankondiging van den toen nog steeds miskenden Staring; en met welk gedicht opent Huet de korte bloemlezing die hij op het artikel laat volgen? Met 'Herdenking', dat heden ten dage nog voor het subtielste (of eenige subtiele) van Staring geldt en dat zoo begint:

> Wij schuilden onder dropplend loover,
> Gedoken aan den plas;
> De zwaluw glipte 't weivlak over,

En speelde om 't zilveren gras;
Een koeltjen blies, met geur belaân,
Het leven door de wilgeblaân.

Buiten studies, het vermelden waard, over Kinderboeken - o.a. Heije, Goeverneur en Fransche auteurs - en over Uhland, geeft hij dit jaar nog artikelen over Renan (waar hij zelf niet tevreden over is) en Sainte-Beuve. Mag de aankondiging van Renan's ‘Vie de Jésus’ geen zoodanige bekendmaking van dit werk ten gevolge hebben gehad dat de daar ontwikkelde ideeën in breeden kring bij ons hebben ingewerkt, voor Huet zelf achten wij de lezing er van van eminent belang. Immers, hij kwam hier te staan tegenover een beschouwingswijze die niet slechts, als bij Sainte-Beuve, leven en werk als onverbrekelijk vertoont, doch die een figuur onderzoekt in den zin in hoeverre deze voortbrengsel van zijn grond, zijn klimaat, zijn milieu, zijn tijd, zijn voorgeslacht is, zonder dat deze opzet eerst als een theorie is gelanceerd. Met andere woorden: wanneer op vrijwel hetzelfde oogenblik een ander auteur, veel meer litterair criticus, zulk een theorie wél zal formuleeren en Huet het programma van dezen tweede even later zal ontdekken, is de bodem al bereid en de Nederlandsche criticus gereed de maatstaven van zijn eenen Franschen voorganger te verruilen voor de zooveel grootere mogelijkheden openende van den tweede. Men begrijpt dat wij op Taine doelen.

Huet's artikel over Sainte-Beuve verdient een uitweiding onzerzijds doordat hier licht wordt geworpen op iets wat van beteekenis is voor het begrip van Huet's geesteshouding, zooals die weldra zal worden aangevochten bij de bekende quaestie van het door hem aanvaarden van de regeeringsopdracht. Op deze zaak zelf zullen we niet vooruitloopen, maar enkele opvattingen van Huet, gelijk ze uit dit artikel blijken, onderstrepen. Zijn echtgenoote heeft in 1880 verklaard, dat zijn kenschets van Sainte-Beuve als een zelfkarakteristiek moet worden opgevat; houden we dit in het oog,

dan kan het velen verbaasd hebbende optreden van '68 daar duidelijker door worden.

Huet begint te spreken over Sainte-Beuve's objectiviteit, welke het voor en tegen van alles ziet en het goede kan waardeeren van de partij waar men toch zelf niet toe behoort. Hij herinnert er aan, dat wanneer men de vijftig gepasseerd is, men niet altijd meer genegen is te strijden voor de idealen uit zijn jonge jaren; dat men het betrekkelijke van de dingen is gaan inzien. Aldus aanvaardt hij volkomen dat Sainte-Beuve den lof zingt van Lodewijk den Veertiende en een aanhanger is van Napoleon den Derde, in tegenstelling bijvoorbeeld van den democratischen, republikeinschen Prévost-Paradol. Hij zegt dan verder:

‘Erger dan aan Goethe, wien men te last legt dat hij, terwijl in 1813 het vaderlandsch kanon op het slagveld van Leipzig dreunde, zich onledig hield met de studie van het chineesch; veel erger is Sainte-Beuve wedervaren. Men heeft hem een staatkundigen windwijzer genoemd, een politieken renegaat, een man zonder karakter: en zelfs hebben, om zijne napoleontische sympathien, de parijsche studenten hem in de kollegiekamer dubbelzinnig-versche eijeren naar het hoofd geworpen; of indien niet zulke eijeren, dan toch onrijpe appelen.

Doch zal ik het bekennen? mijne hoogachting voor lieden, jong of bedaagd, wier redenen in soortgelijke projektielen bestaan, daalt met den dag. Wie kan gelooven dat het regt of de waarheid aan de zijde der onbeschoftheid gevonden worden? Zij zijn niet velen in getal, onder onze tijdgenooten, die, als Sainte-Beuve, in eene zoo breede rij geschriften, waarin met zoo groote vrijmoedigheid gesproken wordt over zoo vele zaken en zoo vele personen, aan het publiek een blik hebben gegund in zoo vele schuilhoeken van hun hart. Een onbevooroordeeld regter kan omtrent hem, veel gemakkelijker dan omtrent de meesten, uitspraak doen. Ik voor mij houd het er voor dat weinig karakters in onze dagen de vuur-

proef der publiciteit met zoo loffelijk gevolg hebben doorgestaan, als dat van Sainte-Beuve.

Had men zich te houden aan het platte spraakgebruik, en beteekende een man van karakter iemand die zijn leven lang in het staatkundige trouw blijft aan dezelfde meeningen, Guizot's voorbeeld zou ons leeren dat het middel om van elke onstandvastigheid te dien aanzien genezen te worden, somtijds erger is dan de kwaal. Karakterloosheid kan met reden te last worden gelegd aan hen die niets vertegenwoordigen; wier leven het grasveld gelijkt, waar nu de zonnestralen op spelemeijen, dan de schaduwen der zomerwolken overheenglippen. Waar ter plaatse men Sainte-Beuve's werken opensla, overal vindt men denzelfden man terug, denzelfden geest. En nu gaat het toch inderdaad niet aan, tot iemand te zeggen: gij zijt een type, altijd en overal zijt gij uzelf, tot in uwe gebreken blijft gij u getrouw; doch, hoewel wij genoodzaakt zijn te erkennen dat gij tot hiertoe uwe goede hoedanigheden nooit verloochendet, het is nochtans jammer dat gij niet meer karakter hebt.'

Huet haalt vervolgens, in vertaling, nog het een en ander aan dat geheel tegen de beginselen van het liberalisme ingaat, geheel objectief, om Sainte-Beuve te doen kennen. Hij doet dat in de liberale Gids, terwijl hijzelf voor radicaal-liberaal doorgaat. De geestelijke evolutie van een schrijver pleegt zich in een kleiner aantal jaren af te spelen dan die van den gewonen burger, en er is al weer nieuwe onvrede in Huet. Het radicale in Renan frappeerde hem al niet meer, d.w.z. het radicaal-theologische; hij interesseerde zich meer voor den stijl en de fraaie beschrijvingen. In '66 schrijft hij zelfs een brochure 'Ongevraagd Advies', tegen de moderne richting.

VI Jaren van tegenslag

NA hem in lang niet te hebben gezien, ontmoette Quack in '63 Huet weer te Amsterdam, op de redactievergaderingen van De Gids; waar zij beiden echter dikwijls niet aan deel namen en die volgens Potgieter's verslagen aan Huet steeds saai-saai waren; waarin de oude redacteur vergeefs verbetering poogde te brengen door er op z'n oud-Hollandsch de roemers te doen hanteeren en er nu en dan een maaltijd aan te verbinden. Zoodra Huet redactielid en vast criticus geworden was, legde hij er zich met de borst op toe zich van de menschen te isoleeren. Quack schrijft: ‘Ik vond zijn gelaat veel droefgeestiger getint dan vroeger. Hij was afgepast en iets stroever in zijn manieren. Ook de uitingen waren iets scherper, iets meer kort-af. De realist van vroeger was op weg pessimist te worden.’ In het gemoedelijke gezelschap viel hij uit den toon.

In de briefwisseling met Potgieter valt die somberheid niet op. Men dient daarbij in aanmerking te nemen, dat het nogal ongelijksoortige tweetal hierin zijn beste beentje voorzet; dat het schriftelijk verkeer hun niet alleen een uitspanning is na de dagtaak, doch dat zij er ook een soort kunst, levenskunst beoefenen: om de ondervonden onaangenaamheden en grieven van zich af te schrijven met een allure van luchtigheid en - we mogen dit kleine beetje egoïsme niet voorbijzien - zich te warmen in het licht van de eigen en des anders geestigheid. Huet's brieven doen daarbij als het hoffelijkst en het lichtst aan, die van zijn ouderen vriend maken den indruk dat er meer op gewerkt is - al vormen ze een verademing na het vele kunstmatige van zijn als letterkunde gepubliceerd proza - en lijken nogal eens geestig-uit-gewoonte te zijn geworden; iemand die Potgieter dikwijls ontmoet had zal later verklaren dat hem in zijn figuur tegenstond dat hij altijd krampachtig

trachtte geestig te zijn, maar, voegt hij er bij, nadat hij zijn correspondentie met Huet had gelezen was die tegenzin afgenomen, door de warmte van hart die daaruit straalde. Er is weleens beweerd dat de oudere een minder gunstigen invloed op den stijl van den jongere heeft uitgeoefend, met name door hem bepaalde onderwerpen aan de hand te doen en aan te geven tot welke uit te buiten tegenstellingen die prachtig konden leiden - het valt niet te ontkennen dat Huet's techniek van, soms zeer gezochte, tegenstellingen te scheppen een van zijn zwakke zijden vormt - daartegenover staat dat Potgieter's revisie van Huet's manuscripten de noodeloos scherpe kanten er van wel heeft doen verdwijnen. Begin '64 zien we den oudere zijn vriend's bundeltje ‘Verspreide Polemische Fragmenten’ (met de studie ‘Stichtelijke Lektuur’ er in) revideeren, en den jongere het eerste deel van des anders ‘Proza’ (van 1837 tot '45) samenstellen en in overleg met hem hier en daar annoteeren.

Een enkele klacht klinkt er, op 27 Jan. '64. Met een air van toch nog luchthartigheid schrijft Huet dan: ‘Oef! wat heb ik zitten sjouwen aan mijne kritiek dier twee hollandsche romans. Het zal mij toch waarlijk benieuwen of gij volharden zult bij de meening dat zulk aankondigingswerk ergens nut voor is. Ik voor mij twijfel er op dit oogenblik sterk aan. De auteurs zullen nijdig op mij worden, het publiek zal hen uitlachen of de schouders over hen ophalen, en de goede zaak der litteratuur zal er niet mede gebaat zijn. Toch beloof ik u dat ik voorloopig op den ingeslagen weg voort zal gaan.’ Den 2den Februari, wanneer de kopij blijkbaar in de redactievergadering is geweest (en Huet zelf niet) antwoordt Potgieter dat hij, Huet, toch de kunst verstaat zich met zulke middelmatige schrijvers te vermaken. ‘Getuige Admiraal en Marius, “geschreven”, zegt Zimmerman, “zoo jolig en met een entrain als hadden hem de vodden geen oogenblik verveeld!”’ Hoe zwaar de taak Huet mag vallen, te zelfder tijd vinden we van hem in het tijdschrift Nederland een uitgebreid artikel over een vertaling van Lamartine.

En... hij is weer eens een eigen orgaan gaan oprichten! Bij Kruseman wederom, die evenmin den moed verloren heeft. Causeries Parisiennes, tirées des journaux français, heet de veertiendaagsche publicatie, die niet den naam van Huet vermeldt maar die geheel door hem wordt samengesteld uit artikelen in Fransche bladen; objectief, o.a. uit een clericaal, gericht tegen het modernisme. Twee bijdragen staan er van Taine. Tielrooy noemt de keus uitstekend; na verloop van zes maanden sneuvelen de Causeries Parisiennes, uit gebrek aan belangstelling. Hij brengt in dien tijd ook nog een geschriftje 'half' uit: een brief aan J.H. Gunning, dien hij te elfder ure op verzoek van Kruseman alsnog terugneemt, doch waarvan er niettemin diverse exemplaren in den handel geraken.

Het twijfelen aan zichzelf neemt bij Huet toe. Op 29 Juli '64 schrijft hij Potgieter, zich af te vragen of de vorm waarin hij nu weldra twee jaar lang zal hebben gerecenseerd nog wel bevredigt, of zijn badineeren niet te ondiep is; of dit met den nieuwen jaargang niet veranderen moet. 'En is dat nu, vraagt gij misnoegd, de vrucht die het lezen van Taine bij u gedragen heeft?' (Op 8 April heeft Potgieter in een brief de woorden: 'Hierbij Taine.' Aanwijzing dat Huet de 'Histoire de la littérature anglaise' van hém heeft gekregen). Hij wenscht in vervolg van tijd aan zijn horizont meer uitbreiding te geven en ook politici, ook historici, ook mannen der wetenschap in zijn behandeling te betrekken. We zullen aanstonds zien met welk fataal, althans ingrijpend, gevolg.

Hij is weer ongedurig. Na de negen voorlezingen destijds in de hoofdstad had hij al eens gepolst of hij niet voor een docentenplaats, in vaderlandsche letterkunde en geschiedenis, in aanmerking kon komen; thans, Augustus '64, wendt hij zich tot zijn vaderlijken vriend, of die soms moeite kan doen hem als opvolger van Jonckbloet, in de Ned. letteren te Groningen, benoemd te krijgen. Potgieter acht de kans niet groot en gelooft dat Huet zich bij de Opregte een vrijheid tot ontwikkeling van zijn geest gewaarborgd ziet als nergens

A°. 1862.

Opregte

HAARLEMSCHE COURANT

van

Donderdagsche

2 Januarij.

WEENEN, 29 December

PARIJS, 30 December.

PARIJS, 31 December.

LONDEN, 30 December.

De Opregte Haarlemsche Courant in de jaren toen Huet er avondredacteurbuitenland van werd. Men ziet welk een voorname plaats het buitenlandsche nieuws er inneemt

Portret van E.J. Potgieter Naar een schilderij van H.A. van Trigt (Uit ‘Brieven aan Cd. Busken Huet’, deel I)

elders. Hij moet zijn troost, en kracht, zoeken in het schrijven voor De Gids, in de nog resteerende maanden van '64 over louter Hollandsche auteurs, waaronder de beste van het tijdvak: Thijm, Van Lennep, Bosboom-Toussaint en Schimmel (waar Potgieter zich veel van voorstelt); dan mag hij in het komende jaar volop over buitenlanders causeeren. De overige redactie blijft buiten deze beslissingen; we. lieten Quack reeds aan het woord over het gemis aan samenhang van de leiding van het tijdschrift, en citeeren verder nog:

'Het was dan ook vrij duidelijk in 1864, dat het gemeenschappelijk werken der redactie geëindigd was. Potgieter deed voortaan alles alleen af met Huet. Op de vergadering werden de nieuw uitgekomen boeken even besproken, doch het leeuwendeel was reeds ter behandeling aan Huet gegeven.' Zijn methode van critiseeren had ook niet de sympathie der anderen, vooral niet het beschouwen van werk en leven samen van een schrijver. 'Huet deed alsof hij het niet bemerkte, ontleedde in zijn Kronijk en Kritiek zelfs de auteurs der werken, die zoo even in 1862 breedvoerig door de andere auteurs waren behandeld en schreed voort. Enkele leden der redactie bleven weg. Vergaderingen werden niet trouw meer gehouden. Nu kwam daarbij het feit, dat Huet op verzoek van Potgieter alle door de redactie goedgekeurde en in de Gids verschijnenende artikelen van andere schrijvers aan een soort van revisie onderwierp en hun zinbouw en woordenkeus verbeterde.'

Wat dit laatste betreft, een sterk staal hiervan vindt men in de drie brieven-uitgaven - van P. aan H. en omgekeerd, en in die met de 'diversen', van 1890 - waar men gewaar wordt hoe Potgieter mevrouw Bosboom-Toussaint had weten te bewegen haar novelle 'De Verrassing van Hoey' voor De Gids van '65 af te staan, welk manuscript hij dan dadelijk ter keuring naar Huet stuurt, die zijn vriend's meening deelt dat de inleiding moet verdwijnen en gedeeltelijk in het ver-

haal zelf verwerkt worden. Ook verderop wil Huet, voorzichtig, eenige wijzigingen aangebracht zien, naar hij de schrijfster meedeelt; Potgieter echter slaat, na verkregen toestemming, vol toewijding aan het verfraaien en voegt bijvoorbeeld nieuwe personen zoowel als Spaansche spreekwoorden in; zoodat de novelle uiteindelijk het werk van drie in plaats van één wordt.

In een van deze brieven aan de vermaarde romancière heeft Huet de passage:

‘Leefde ik niet te midden van eene bijna volstrekte afzondering en maakte dat isolement mij niet in zekeren zin onkwetsbaar, ik zou, hoe zuiver mijne bedoeling ook zij, den moed om met recenseren voort te gaan mij somtijds voelen ontzinken. De mediokriteit schijnt tevens in ons vaderland het monopolie van den eigenwaan te bezitten, en het is verwonderlijk hoe spoedig onze dichters op hun teentje getrapt zijn, indien men hen niet aanstonds voor even zoo vele genieën proklameert. Dubbel weldadig ben ik dan ook aangedaan geworden door uw schrijven; van U, in wier schaduw de anderen voor het meerendeel niet staan kunnen, en die nogtans zoo veel genadiger over mij denkt dan zij.’

Zijn verschillende der critieken van het productieve jaar '64 waarin hij toen geziene maar nu vergeten figuren in het ootje neemt niet belangrijk meer voor ons, anders is dit met de uitvoerige en diepgaande beschouwing van Schimmel's historischen roman ‘Mylady Carlisle’ (waarvoor alweer Potgieter hem materiaal leverde om Schimmel's uitbeelding aan de werkelijkheid te toetsen). ‘Ik schrijf deze bladzijden onder den indruk eener pas ten einde gebragte lektuur: Taine's “Histoire de la littérature anglaise”’ luidt Huet's eerste regel en het blijkt ras dat hij iets nieuws toepast op het werk van zijn mederedacteur aan De Gids, wat hij van Taine heeft opgestreken. Deze laatste namelijk steekt den draak met de romans van Walter Scott, ‘niet omdat zij historisch, maar

omdat zij onhistorisch zijn', zegt Huet; 'er met de geschiedenis in gekoketteerd wordt; er meer archeologische liefhebberij dan waarheidsliefde in doorstraalt; de kieschheid der 19de eeuw er een mantel werpt over de onbeschaafdheden van het voorgeslacht.' Het zijn décors, 'sentiments d'opéra', geen levende menschen in een werkelijke wereld. Dit nú reeds, terwijl Van Lennep, Bosboom-Toussaint, Schimmel en Oltmans met hun historische romantiek in volle glorie zijn en nog tientallen jaren zullen blijven, aan Nederland te verkondigen, is al weer een zeer goede beurt van Huet. 'Zienswijze stel ik tegenover zienswijze, meer niet,' zegt hij bescheiden, 'eene zienswijze van heden tegenover eene van gisteren. Slechts zou ik de vriendschap van den heer Schimmel kwalijk meenen te loonen' - welk een diplomatieke draai! - 'indien ik hem niet in tijds opmerkzaam maakte dat er donder aan de lucht is. Waakt, gij heeren en dames van den historischen roman! Er broeit iets boven uwe hoofden, er waggelt iets onder uwe schreden. Het gevoelen wint veld dat uw genre een bastaardgenre is; een overgangsmaatregel op zijn hoogst. Op tartenden toon wordt uwe litteratuur eene operalitteratuur geheeten. Het licht dat op uwe schilderijen valt is het welbekende voetlicht der schouwburgzaal, beweert men. Is uw leven uw lief, voegt men er bij, dan moet gij van de plankenwereld meer en meer naar die der menschen terug.'

Schimmel schijnt den wenk zoodanig ter harte te hebben genomen dat hij vooreerst geen historischen roman meer maakt en daarna komt met wat Huet hem in zijn critiek geraden heeft: een 'gewonen' roman: 'Het Gezin van Baas Van Ommeren', in '70. Maar het blijkt zijn genre niet en hij keert naar het oude terug, met 'Sinjeur Semeyns'.

De oude, op handen gedragen, Van Lennep toont zich meer in zijn wiek geschoten door Huet's causerie, die op zichzelf juist en aardig is, doch den aanzienlijken Amsterdammer uiteraard te familjaar. Huet schetst zijn persoon en proza aldus:

‘Met zijne grijze haren en zijne goede manieren, zijne bewegelijke trekken en zijn guitig oog, met dien bij de minste aanleiding om zijne lippen spelenden glimlach, met dat zeker iets in zijne houding waaraan men den père noble herkent die het beneden zich geacht heeft een père prodigue te worden, is de heer Van Lennep op dit oogenblik, ik zeg niet onze deftigste of onze degelijkste, onze pittigste of onze puntigste, maar stellig onze prettigste litterarische gestalte. In deze saaije negentiende eeuw met haar konstitutioneel koningschap en hare parlementaire steekspelen, in ons vervelend vaderland met zijn officiële opleiding tot christelijke deugden en zijne onervarenheid in den gezelschapstoon, heeft de schrijver van wien ik spreek middel gevonden vijftig jaren lang amusant te zijn. Een gedenkteeken voor November 1813? Ik verlang er geen beter dan den heer Van Lennep in persoon! Ebenhaëzer: tot hiertoe heeft de Heer ons geholpen aan een auteur, in wiens borst de heilige vonk der vroolijkheid niet uitgedoofd is kunnen worden, zelfs niet door eene halve eeuw letterkundigen arbeid.’

‘Vraagt men naar zijn proza? Ik antwoord dat niemand op dit oogenblik in ons vaderland zoo eenvoudig, zoo vloeijend zoo genoeglijk schrijft als hij. Men verstaat hem met een half woord; nooit is hij ingewikkeld; nooit overschreeuwt hij zich; steeds blijft hij in de maat. Doch om metalen klokspijs moet men bij hem niet komen; om woudrivieren of Niagarawatervallen evenmin. Hij kan van zichzelf zeggen hetgeen Voltaire eenmaal schertsend zeide in een brief aan een vriend - en ik weet niet welke daemon er mij behagen in doet scheppen, nogmaals Van Lennep's naam in één adem met dien van Voltaire te noemen: Vous trouvez que je m'explique assez clairement: je suis comme les petits ruisseaux, ils sont clairs parce qu'ils sont peu profonds.’

Aldus causeert Huet met geest en met juiste kenschetsingen voor de weinigen die dit kunnen waardeeren, maar hij is bezig zich impopulair te maken bij die schare naar wie de

menigte toch liever luistert. Hij mag vinden dat de litteratuur en de litteraire voorlichting bovenal gaan, velen die bij het publiek de lakens uitdeelen interesseert dat volstrekt niet, zij herleiden alles tot persoonlijke aangelegenheden. Nu, na tachtig jaar, is dat nog altijd zoo in ons land, met nog altoos het côterie-wezen dat den onafhankelijk optreden willenden enkeling in een hoek tracht te drijven. Mede hierdoor is Busken Huet nog modem voor onzen tijd.

Inmiddels solliciteert hij naar de functie van ‘algemeen directeur’ bij de Nieuwe Rotterdamsche Courant; een onderhoofdredacteurschap met de verplichting dagelijks een artikel te vervaardigen. Bij De Gids schijnt het evenmin aangenaam voor hem te zijn als bij de courant te Haarlem; op 8 Dec. '64 lezen we: ‘Regt blijde ben ik dat het nu eindelijk door Van Kampen's eigen onverstand tot eene verklaring gekomen is. Het tweede gedeelte van de drie laatste redaktievergaderingen is voor mij eene penitentie geweest. Altijd de eenige te zijn die aan loon denkt en daarover spreekt, is een pijnlijke toestand. Pijnlijk zou nu ook de gedachte zijn dat de andere mede-arbeiders om mijnentwil een deel van hun honorarium zullen moeten missen, indien ik niet zonder eigenwaan of hoogmoed de bewustheid met mij kon omdragen dat de bloei van het tijdschrift naar vermogen door mij bevorderd wordt. Ook bij nader overweging blijf ik gelooven dat het oprigten van een nieuw tijdschrift, nu reeds, op kleine schaal en desnoods door mij alleen, niet ongepast zou zijn geweest.’ Hij wil het echter nog een jaar aanzien. ‘Thans moet er gezorgd worden dat de jaargang 1865 van den Gids in alles onberispelijk zij; opdat, indien dezelfde redaktie tegen 1 Januarij 1866 een nieuw tijdschrift oprigt, het grootst mogelijk aantal inteekenaren haar volge op dien weg.’

In precies dezen zelfden brief stuurt hij Potgieter de recensie welke de natie zóó weinig onberispelijk zal vinden dat de twee vrienden hun ontslag hebben aan te bieden als redacteuren van De Gids.

VII Het Conflict

IN den brief van 8 Dec. '64 waarin Huet aan Potgieter zijn beoordeeling van het jaarboekje ‘Aurora’ zendt, schrijft hij: ‘Zeg mij s.v.p. openhartig uwe meening. Een afkeurend oordeel zal ik des te gemakkelijker kunnen verdragen omdat ik omtrent dit stukje zeer kalm ben. Mijn doel is goed, en de greep vast. De vraag kan dus alleen zijn of drukken raadzaam is, en of de andere leden der redaktie zich niet ergeren zullen.’

Gelijk overbekend is, werd de koningin, Sophie, in dit stuk van Huet sprekende ten tooneele gevoerd, over de waarde van de bijdragen in bedoeld almanakje, dat aan haar was opgedragen. (Van Lennep had zoo ‘de muzen’ doen oordeelen over den Muzen-Almanak, gelijk Kinker in zijn Post van den Helicon het hen had laten doen over de dichters van zijn tijd). De koningin stond te boek als een zeer kunstzinnige vrouw, en de criticus nam aan dat zij den inhoud van ‘Aurora’ ver beneden haar peil zou vinden en deed haar zich in dien geest uiten. Een onkieschheid waarover wij ons thans verwonderen en die misschien alleen gedeeltelijk verklaard kan worden door de weinige sympathie welke er in dien tijd voor het vorstenhuis in den lande, en zeker bij mannen als Huet en Potgieter, aanwezig was.

Den negenden antwoordt de Amsterdamsche Gidsredacteur. ‘Openhartig mijne meening over uw opstel? Gij kunt het gerust doen. Ge behoefdet er mij niet bij te verzekeren que ce n'est pas écrit au courant de la plume, als onze briefjes. Of de Redactie het goed zal keuren? Het is moeijelijk voor zoo heterogene elementen in te staan, maar van ergeren kan dunkt mij geen sprake zijn. Sprake! Ieder zal moeten erkennen dat Uw doel goed is, en Uw greep niet enkel vast, maar ook

in vele opzigten nieuw. De Koningin geeft menig koninklijke les over kunst.'

Potgieter doet nog enkele kleine verbeteringen aan de hand en wenscht het interieur iets plastischer te zien weergegeven. 'Onze Koningin heeft velerlei kunst, heeft de émaux van Christine de Suède en van Larochefoucauld; waarom plaagt zij zichzelve niet met de eerste, ons met den laatsten? In ieder harer vertrekken is buiten een buste van Eugénie, een portret van 't jong gestorven Mauritsje - viel er geen mot du coeur aan te brengen?' Hij stuurt het Huet terug ter uitbreiding.

Dat is de eene groote bijdrage van Huet voor het Januarinummer; nu de andere. Den negentienden December schrijft Potgieter: 'Uw stukje over de Tweede Kamer is naar Spin!' (den drukker). 'Gij herinnert u dat ik de gedachte de Gids eindelijk het woord te doen nemen over parlementaire welsprekendheid toejuichte - het verheugt mij dat Ge haar zoo gelukkig hebt uitgevoerd.' Als gewoonlijk geeft hij een aantal aanwijzingen waarmee Huet in de proeven van zijn 'merkwaardig opstel' nog zijn voordeel kan doen, schrijft zoo een volle pagina uit Goethe af, wil dat zijn vriend den lezer tevens een kijkje gunt in Westminster Palace en le Palais Bourbon, en zegt nog dat het stuk over 'Aurora', getiteld 'Een Avond aan het Hof,' (door hem) 'met verlangen te gemoet gezien' wordt.

Den dag vóór Kerstmis meldt hij Huet, dat er een artikel van den redacteur prof. Buijs binnengekomen is, over de discussie der begrooting in de Kamer. 'Dat komt er van, als men weinig zamen werkt, en dit dan nog planloos doet,' zegt hij, en wil die bijdrage liever laten liggen tot Februari. 'De uwe heeft meer voor dan de prioriteit, - zij behandelt het onderwerp van het standpunt van de Gids.'

Welk gebrek aan menschenkennis, aan begrip van de psyche van de mederedacteuren zelfs! Inderdaad gaat Huet's opstel over de Tweede Kamer allereerst over de parlementaire welsprekendheid, maar hij heeft er de politiek niet buiten kunnen laten en de volkssouvereiniteit er bij gehaald. En dat nog

wel anoniem; zoodat men kan gaan denken dat het van de hand van een der Leidsche hoogleeraar-redacteuren is.

Den dag na Nieuwjaar heeft men de poppen al aan het dansen. Muller en Zimmerman zijn woedend, schrijft Potgieter. Quelle rage! Binnen de week blijkt de graaf van Randwijck een brief namens de Koningin aan de Gids-redactie te hebben gericht - volgens De Beaufort moet de herinnering aan het gestorven Mauritsje haar zeer hebben gegriefd -; de professoren zijn nóg meer in hun wiek geschoten door de ketterij over de volkssouvereiniteit; Van Limburg Brouwer eerst, Muller en Zimmerman vervolgens, nemen hun ontslag als redacteur, Schimmel en Schneevoigt zouden liefst hetzelfde doen, Vissering verlangt namens de anderen een public désaveu, in een conferentie met Potgieter; Buijs doet aan Huet in een brief twee voorstellen: om in '65 de politiek te laten rusten en: zelf aan het publiek mee te deelen dat hij door zijn mede-redacteuren wordt gedésavoueerd; welk laatste Huet weigert. Maar hij doet het tegenvoorstel om van redacteur vast medewerker te worden, dan kunnen de anderen zijn artikelen eerst keuren, en wat het geldelijke daarbij betreft... enkele leden van de redactie zouden zonder schade gemist kunnen worden (niet Vissering, Veth en Buijs zelf)... Wanneer Buijs op dit, laat ons zeggen, eenigszins curieuze schrijven ‘bespottelijk officieel’ antwoordt, neemt Huet geprikkeld zijn ontslag, op denzelfden dag als waarop zijn oudere vriend, de medeoprichter van het tijdschrift, dit doet; nadat dit tusschen hen overeengekomen is. De onderhandelingen met de Nieuwe Rotterdamsche Courant springen af door het ingrijpen van de commissarissen, die Huet compromittant achten; een eerste lezing over Molière door hem te Rotterdam gehouden - Tielrooy noemt de keus der voorgedragen fragmenten: van den eersten rang - valt een ijzige ontvangst te beurt en de voorzitter van den avond, Allard Pierson, nog juist predikant in de Maasstad en nog niet naar Heidelberg vertrokken (die door Prinsen tot de ‘aangename gasten’ van Huet's buitenhuisje wordt gerekend), Allard Pierson deelt hem

de ontevredenheid van het publiek mee en verlangt dat hij de volgende keeren meer zelf zal spreken dan Molière voorlezen... Huet bedankt verder voor de eer. Afleiding gaat hij zoeken in het opstellen van een Open Brief aan mevrouw Bosboom-Toussaint inzake de bejegening door De Gids en door Rotterdam; Meerkerk meent te mogen zeggen, dat zij den beiden vrienden misschien wel gegevens had verstrekt voor 'Een Avond aan het Hof' (pag. 124). Hoe dit zij, den 18den Januari blijkt Huet een brief van haar te hebben ontvangen die hem aan Potgieter doet schrijven: 'Hoe onuitsprekelijk grappig zijn die Haagsche anecdoten van haar, en welk een muffe boel is het nederlandsche Hof!' (Hofdames en Koningin Sophie zelf kwamen wel bij de romancière aan huis). Van Vloten kiest zijn zijde in een artikeltje 'Ne touchez pas à la Reine.' Multatuli stuurt hem zijn portret.

Er zou thans een geheele philosophie zijn op te zetten, wie van beide vrienden het meest, wie het minst getroffen is geworden door het verlies van De Gids. Huet, wien de weg voor litteraire publiciteit hier te lande wordt afgesneden, wiens toekomst van litterair criticus en litterair-historisch publicist er onzeker door wordt; dan wel Potgieter, die van zijn letterkundig verleden, zijn 28-jarig redacteurschap, wordt gescheiden.

Mevrouw Anne Busken Huet, waarschijnlijk niet in finesses op de hoogte van Potgieter's groot aandeel in de geïncrimineerde stukken van haar man (die zelf twee dagen voor hun neerleggen van het redacteurschap aan hem schrijft: 'Vergeef mij, beste Vriend, het verdriet dat gij aan mij beleeft en de oneer die gij met mij inlegt'), richt op den dag der ontslagneming een brief aan hun 'zeer waarde en hooggeachte vriend', waarvan de eerste helft is:

'Veroorloof ook mij u met een enkel woordje mijn dank toe te brengen voor de vorstelijke trouw door u gehouden aan mijn man. Gij zijt de eerste en de eenige van wien, onder

al hetgeen wij te zamen reeds doorleefden, het is gebleken dat er op u te bouwen valt als op een rots. Uwe handelwijze steekt zoo ontzagwekkend af bij al het gerel en geleuter om ons henen, dat in stilte mijn gansche ziel zich voor u buigt. Immers ik gevoel zeer goed wat het u kosten moet vaarwel te zeggen aan "de Gids" en ook aan uw ouden vriendenkring; ofschoon wat deze laatste betreft, het is helaas nu wel gebleken dat zij uwer onwaardig zijn. Met al hun geteem over hun "piëteit" voor uw persoon, de eerste maal dat zij met daden van deze piëteit konden doen blijken, door hun oordeel gevangen te geven aan het uwe, laten zij zich door wrok en haat zoodanig verblinden, dat het hun niet eenmaal voor den geest komt, dat zij met Huet te désavoueren, tevens tegen u opstaan en u verloochenen. Wie echter met mijnheer Potgieter valt, valt met eere; en in ons hart hebt gij u voor immer een eerezuil gesticht; voor u behoeft men geen standbeelden op te richten, zooals gij daar zijt, zijt gij een man van goud.'

Potgieter had daags vóór den Zondagmorgen waarop het besluit tot beider aftreden werd genomen aan Huet kortweg en luchtig geschreven: 'Meê gevangen, mee gehangen, weet Gij, en zijt Gij schuldig voor Uwe opstellen, ik ben medepligtig, want ik zette er: "Afdrukken!" onder,' en in zijn antwoord aan mevrouw Huet schrijft hij eenvoudig: 'Met welke schepsels moet Gij hebben omgegaan, welke droevige ervaringen zijn de Uwe geweest, als Gij U verheugt alledaagsche eerlijkheid aan te treffen. Had Frederik II dan ook tot mij, als tot Sulzer mogen zeggen: Sie kennen die verfluchte Race, zu der wir gehören, nicht genug!' En enkele dagen later heet het bij hem: 'Als het nog bewijs behoefde dat ik te lang mede-redacteur ben geweest, het zou uit bijgaande bescheiden zonneklaar blijken; men acht mij monomaan, zonder Gids kan ik niet leven, beweert men. Nous verrons!...' Omstreeks hetzelfde tijdstip bericht Huet aan mevrouw Bosboom-Toussaint:

‘In de eerste plaats wensch ik met u te spreken over Potgieter, en u omtrent hem gerust te stellen. Waarlijk, Mevrouw, hetgeen hem verdriet doet is niet het uittreden uit den Gids, maar de zwakheid van mannen die voorgeven hem te eeren, die den mond vol hebben van hunne piëteit voor hem, en die bij de eerste ernstige gelegenheid de beste alleen bedacht toonen te zijn op hunne eigene veiligheid. Geloof niet dat Potgieter zich in den ongunstigen zin van het woord voor mij “opoffert”. Hij gedraagt zich, ja, tegenover mij als de getrouwste der vrienden, als een man en edelman, die hij is; doch hij zoowel als ik, hoewel wij den ernst van den strijd geenszins miskennen, is welgemoed. Reeds sedert twee of drie jaren heeft hij steeds verdriet gehad van den Gids, en ik was de éénige wiens streven hem met de dusgenaamde medewerking der andere redakteuren verzoende.’

Wanneer Huet na Potgieter's dood zijn gevoelig herdenkingsartikel schrijft, vinden we nog weer een andere nuance in de wijze van voorstellen der zaken. Aldaar klinkt het:

‘Het zou oneigenlijk zijn te beweren dat ik Potgieter eene wederdienst bewees, door hem van den Gids af te helpen. Hij beschouwde zijn uittreden niet als eene verlossing; en om te weten wat hem te doen of te laten stond, daarvoor had hij mijne hulp niet noodig. Genoeg dat hij geenszins mijne partij gekozen heeft bij wijs van coup de tête, of uit bodemlooze ridderlijkheid. Dergelijke donquichoterie streed met het wezen van den man die mij honderd malen heeft nedergezet met de vermaning, steeds door hemzelf (geheim zijner opgeruimdheid!) betracht: Il ne faut pas mettre du sentiment partout. Niet hij verliet het tijdschrift, maar het tijdschrift hem; en gelijk dit bij moest dragen om zijne droefheid over het heengaan te temperen, herleidde het ook zijn getrouw blijven aan mij tot de gezellige afmetingen van eene hartelijke vriendschapsdaad, die meer voor de toekomst beloofde naarmate overspanning van het oogenblik er vreemder aan was.

Potgieter's aftreden is een verlies voor den Gids geweest,

niet zijn breken met den Gids een verlies voor de nederlandsche letteren: ook dit moet in het oog gehouden worden.

Het is niet aan mij te beoordeelen wat er sedert 1865 van het tijdschrift geworden is[1)]. Doch evenmin als het verlaten der redaktie mij verhinderd heeft aan het publiek den tol van een goed burger te blijven betalen, evenmin is Potgieter door zijn uittreden als redakteur, daarin belemmerd. Integendeel: 'nog tien jaren lang', heb ik elders van hem kunnen zeggen, 'is hij, met onverzwakte energie lustig voortarbeidend, een gids gebleven op eigen hand. Getuige de twee kapitale dichtwerken uit dien tijd: "Florence" en "Nalatenschap van den Landjonker". Getuige het wel is waar onvoltooid gebleven "Leven van Bakhuizen van den Brink", maar dat als torso van dien Hercules eene eigenaardige overeenkomst vertoont met den persoon die er door wordt afgebeeld. Getuige het fragment "Abraham Lincoln".'

Potgieter komt door het afscheid dus tot grooter werk. En Huet zelf? Hem gaat het evenzoo. Maar niet zonder strubbelingen: eerst wil hij met alle geweld een eigen tijdschrift stichten, en de politiek interesseert hem meer en meer, zij het 't negatieve er van vooralsnog het meest; twee dingen waardoor hij zich van zijn ouderen vriend verwijdert.

Deze laatste krijgt van den ouden heer Enschedé gedaan dat Huet twee weken verlof gegeven wordt om met hem, Potgieter, samen de Dantefeesten van Mei '65 te Florence mee te vieren; een aangename verrassing voor den redacteur van de Opregte Haarlemsche Courant en bedoeld als een verkwikkende afleiding. Maar wat schrijft hij den vriend wanneer ze weer goed en wel thuis zijn? Dit:

1) Onder invloed van het afgeven op dit tijdschrift door de latere Nieuwe Gids'ers, met name den jongen Verwey, eenerzijds, en wellicht door Potgieter's onafgebroken sputteren er tegen in zijn brieven sedert '65 anderzijds, staat De Gids voor het laatste derde der eeuw bij velen als onbelangrijk te boek. Het is echter altijd hét maandblad voor cultureele publicaties ten onzent gebleven, waarin bijv. Fruin en Quack voortdurend bijdragen plaatsen gelijk de 20ste eeuw die niet meer heeft voortgebracht. (Noot van ons, G.C.).

‘Ben ik een prettige reisgezel voor u geweest?... Nu ik weder geheel tot rust gekomen en teruggekeerd ben tot mijn werk, vraag ik mij dat somwijlen in de eenzaamheid af; en mijne inwendige konstematie is niet gering, wanneer ik daaromtrent bij mijzelven nu en dan de heftigste en meest gegronde twijfelingen waarneem. Overlast hebt gij niet bepaaldelijk van mij gehad, geloof ik; doch ik vrees maar al te zeer dat ik u doorgaands met mijne stilzwijgendheid erg verveeld heb. Of het komt van mijne doorgestane ervaringen in het verledene dan wel van het voorgevoel mijner zorgen in de toekomst, weet ik niet; maar le fait est dat ik aan eene vermoedelijk ongeneeslijke ingetrokkenheid laboreer, waarbij uwe opgewektheid, uwe levendigheid, uwe onuitputtelijke belangstelling, beschamend afsteken. Tegenover lieden zonder doorzigt kan ik mij voor eene poos zeer wel anders voordoen dan ik mij bewust ben te zijn; doch bij ons voortdurend zamenzijn, en tegenover u, wist ik wel dat dit mij toch niet baten zou. Vandaar dat ik niet slechts ongemanierd vervelend, maar ook ongegêneerd vervelend geweest ben.’

Hij verklaart, overigens voor zichzelf ontzaggelijk veel te hebben genoten.

Wij voeren hier een ander commentator ten tooneele: J. Saks, die na het verschijnen van de in 1925 door Verwey bezorgde uitgave der brieven van Huet aan Potgieter een psychologische studie over het tweetal heeft geschreven. Op bladzijde 67 van zijn boek concludeert hij dat hun uitstapje naar Florence er de voorproef - of het bewijs? - van geleverd had dat zij voor de conversatie geen span vormden. Thuis, gedurende enkele uren af en toe, in het gezelschap der dames, aan een maaltijd met een goed glas wijn, keuvelend over onschuldige onderwerpen en over de litteratuur van den dag, geeft hij te kennen, hadden zij zich aan elkaar gewarmd in een atmosfeer van hoffelijkheid, geest en gezelligheid, van bien-être; gedurende twee weken geheel op elkander te zijn aangewezen was te lang gebleken om dat aangename

spel te kunnen volhouden. Ze waren te weinig vrienden, kan men hieruit afleiden; wat beiden waarschijnlijk voelden en wat hun wellicht vooral duidelijk was geworden tijdens het conflict met de andere Gidsredacteuren.

Het is eveneens Saks die onder de aandacht heeft gebracht dat Potgieter's brief van 11 Juli als aanspraak ‘Beste Vriend!’ heeft in plaats van het gewoon geworden ‘Lieve Vriend!’ - Meerkerk noemt Potgieter ‘standvastig in dien vocatief,’ p. 3 -; het is de reactie op Huet's ijveren voor een nieuw tijdschrift. De uitgever van het orgaan Nederland had juist aangeboden dat zij beiden de leiding hiervan op zich zouden nemen - Huet had ook net een aanbod om aan een Indisch blad mee te werken ontvangen - en nu wilde hij verder gaan: eerst Potgieter Van Kampen laten polsen of die hun soms De Gids wilde overdoen; anders Loman (van Nederland) voorstellen een nieuw periodiek onder hun beider redactie het licht te doen zien. Huet gaat zich in zijn brief, van 3 Juli, al te buiten aan het verzinnen van namen er voor. Potgieter gaat inderdaad met Van Kampen praten, verneemt dat De Gids zal blijven wat hij is, biedt aan, mee te zullen werken aan een eigen orgaan van Huet maar hij wil geen redacteur zijn, en zegt dat zijn vriend zelf maar eens met Loman moet spreken. Dat is op 8 Juli; den 9den reageert Huet: ‘“Sinon non”. Dan alleen zal ik met Loman gaan spreken, dan alleen aan een hoe dan ook gedoopt nieuw tijdschrift denken, wanneer op het titelblad van dat tijdschrift telezen staat: Onder redaktie van E.J.P. en C.B.H. Aan die voorwaarde is al het andere gebonden. Thorbecke zeide weleer tot Van Twist: ‘Gij gaat alleen, of gij gaat niet.’ Ik zeg tot u: ‘Wij gaan zamen, of ik blijf thuis.’ Potgieter's repliek hierop, met ‘Beste Vriend’ er boven, luidt: ‘Si non, non, lieve Vriend! ik ben eens redacteur geweest van een pas opgerigt tijdschrift, dat doet men na dertig jaar niet nog eens over. Ik wil gaarne meêdoen, voor zooveel ik tijd heb. En met boekhandelaars onderhandelen - merci, j'en ai eu assez.’

Naar ons inzicht is Huet's houding hier bevreemdend en

dwingeland-achtig, terwijl Potgieter dépit te kennen geeft inzake De Gids. Wij onderschrijven dan ook slechts ten deele de uitspraak van Saks in dezen (p. 57), namelijk alleen de eerste helft: ‘Potgieter had zich hiermede de beste gelegenheid laten ontglippen om de vervulling van zijn dierbaarste wenschen te waarborgen: Huet als vriend en medestander aan zich en als schrijver aan de literatuur verbonden te houden. Zijn weigering den vroegeren toestand in nieuwen vorm te helpen herstellen, schijnt ons toe voor hunne verhouding “beslissend” te zijn geweest.’ Anders gezegd: dat Huet zich korten tijd meer tot Multatuli dan tot Potgieter zal richten - Multatuli die de liberalen volstrekt verwerpt, voorstander van het autoritaire stelsel is en in relatie staat met den conservatief Rochussen - meer belangstelling voor Indië aan den dag gaat leggen, en ten slotte daarheen vertrekt. Zonder zijn ouden vriend, en trouwens evenmin Multatuli, deelgenoot te hebben gemaakt van de eigenaardige bijkomstigheden van dat vertrek.

VIII Werk van Grooter Allure

AL heeft Busken Huet De Gids niet langer tot zijn beschikking, hij laat de pen niet rusten, verre van dat. Den derden Juli meldt hij Potgieter zelfs: ‘Ik bezit, of word bezeten door, den hartstogt der publiciteit.’ Maar doordat het opgezweept worden voor een vrij groote hoeveelheid maandwerk die er telkens weer moet zijn nu voorbij is, kan hij zich verdiepen, grondiger te werk gaan, zich meer documenteeren. Verwijs krijgt voor hem van de Gedeputeerde Staten van Friesland toestemming om gebruik te maken van een groot aantal stukken betreffende de Van Harens - men weet dat er tot in onzen tijd lansen voor en tegen hen gebroken zijn, laatstelijk door Du Perron - en voor zijn verdere studies over de 18de eeuw had Huet reeds correspondentie betreffende Wolff en Deken van een particulier ter leen gekregen. Hij heeft er de charmante historische novelle ‘Daags na het Feest’ mee opgebouwd, die een plaats erlangt in den Volks-Almanak van 1865. Voorts schept hij een essay over Poot (na drie groote folianten van diens hand op het spoor te zijn gekomen) dat in het tijdschrift Nederland onderdak vindt; schrijft voor Thijm's Dietsche Warande de allergeestigste causerie over Van Lennep's ‘Klaasje Zevenster’, in '66; een geduchte critiek op Ten Kate in Van Vloten's Levensbode van '67, en dan ook een studie over Multatuli voor ‘Nederland’. In '65 zet hij een levensbeschrijving van Ada van Holland voor Sijthoff op, het jaar daarna begint hij aan den roman ‘Lidewyde’. In '67 levert hij ook nog een artikel over Vondel - waarmee hij weer aan De Gids wil gaan meewerken - maar op aandrang van Potgieter, die de bijdrage roet in het eten bij de Vondelherdenking acht, neemt hij deze terug.

‘Scheveningen was een harer liefste uitspanningsplaatsen. Zag men daar aan het strand twee bejaarde vrouwen naderen, gekleed in burgerlijk zwart en voorafgegaan door een blond langhaarig leeuwtje aan een blaauwzijden lint, dan zeide men tot elkander met een gevoel van bewondering en ingenomenheid: ‘Daar komen de jufvrouwen Wolff en Deken aan.’

Aldus, curieus, eindigt de novelle over het paar oude, verarmde schrijfsters op het einde der 18de eeuw, onder de Bataafsche Republiek. Een tijdvak dat lang voor Huet - en we mogen wel zeggen voor heel velen onzer thans nog - ‘dood’ leek, door de Fransche bezetting; als een nevelvlek in onze geschiedenis; welke laatste in 1795, van een rivier, eensklaps een met kroos bedekte vijver scheen te zijn geworden; totdat er in 1813 weer stroom in kwam. Het leek ondenkbaar dat het gewone leven zijn voortgang had in dat tijdvak. Maar Huet verdiept er zich in, onder andere in papieren van het Rijks-Archief (toen hij zich in deze materie begaf leefde Bakhuizen van den Brink, de rijksarchivaris, nog juist en kon hem ter wille zijn), terwijl de referendaris mr. Vollenhoven hem de brieven afstond waaruit hij over Wolff en Deken voor deze novelle putte.

Laat ons Huet een indruk geven van dien bezettingstijd. Betje en Aagje zullen deelnemen aan een feestmaaltijd en hebben als bijdrage een grooten prachtigen kalfskop vooruitgestuurd.

‘Vrijdag-middag - de lezer begint honger te krijgen en wij moeten aan tafel - kwam Maurits Cornelis van Hall de dames op den bepaalden tijd met rijtuig afhalen. Van Hall was in Den Haag haar voorname beschermer, en aan hem had het niet gelegen dat haar verzoek om onderstand door het Vertegenwoordigend Ligchaam onbeantwoord gelaten was. Zij noemden hem haar hooggeschatten vriend, den uitverkorene der uitverkorenen. Zijn zoontje Frits was haar hartlap. De jonge vader ijverde voor hare belangen. Toen de

amsterdamsche uitgever Betje misleid had, vloekte hij, zeide ze, struiken uit den grond van verontwaardiging.

‘En wie denkt gij wel,’ vroeg hij onder het heenrijden, ‘dat van middag met ons mede-eten zal? Geen vriend van u, jufvrouw Deken; en ook niet erg van u, jufvrouw Wolff.’

‘Dan zal het een vriendin wezen,’ zei Aagje, ‘want vijanden heb ik niet.’

‘Ik wed,’ zei Betje, ‘dat het Ploos van Amstel is. Kees, meen ik. Laatst dronken we thee bij Lublink; ik lachte om iets; toen zei dat mannetje: Jufvrouw Wolff kan zoo hartelijk lagchen, mijn broêr Jacob lacht veel, ik lach nooit. Dat wou zeggen: Jufvrouw Wolff is een malloot, Coo is een gek, maar ik ben de wijsheid Salomo's. Die pedante jongen!’

‘Mis geraden,’ antwoordde Van Hall. ‘Het is geen dame; ook Ploos is het niet. Het is Kinker, mijn amsterdamsche vriend, van wien jufvrouw Wolff gezegd heeft dat zijne verzen haar niet aanstaan, en aan wien jufvrouw Deken zulk een hekel heeft omdat hij een kantiaan is.’

‘En wat komt uw vriend hier in Den Haag uitvoeren? Toch niet het hof maken aan mevrouw Bilderdijk?’

‘Een rare dame,’ kritiseerde het maagdelijk Aagje. ‘Zij in Den Haag, en haar man te Brunswijk!’

‘Het is te Brunswijk voor de mannen wel uit te houden als ze maar een mooi meisje tot gezelschap hebben,’ merkte Betje, de onverbiddelijke weduwe, op.

Van Hall vond het zoo onverklaarbaar niet dat Bilderdijk in zijne ballingschap zich liever troostte met een aanvallig meisje, dan met eene onbeminlijke vrouw. Doch hij was gewoon dergelijke meeningen voor zich te houden.

‘Neen,’ zeide hij, ‘Kinker is opzettelijk naar Den Haag gekomen om de redevoering van Van der Palm te hooren, en opzettelijk gebleven ten einde kennis te maken met de dames Wolff en Deken.’

‘Hij is wel zeer beleefd. En komt Van der Palm zelf van middag ook?’

‘Als hij eenigszins kan, ja.’

‘Dat doet mij pleizier!’ riep Betje. ‘Want die Van der Palm...’

Zij wilde zeggen, en dit meende zij: ‘Die Van der Palm komt het ideaal der menschelijke volkomenheid al heel nabij.’ Doch het stilhouden van het rijtuig belette haar den volzin te eindigen; en zoo werd meteen Van Hall de grief bespaard uit haar eigen mond te vernemen dat zij niet hem, maar een ander, voor den volmaaktste der stervelingen hield. Hetgeen hij, met zijne onafhankelijke gevoelens omtrent de verpligtingen van het burgerlijk huwelijk, dan ook niet was.’

Huet schildert daarna den maaltijd en houdt een uitweiding. ‘Doch sedert mijn blik op uw kring gerust heeft, peuzelend en keuvelend gezelschap aan het westelijk uiteinde van Den Haag! is van dien roman mijner kinderjaren de historische achtergrond mij openbaar geworden. Te midden uwer onschuldige vreugde, welk eene bedrijvigheid!’ Gij lieden van den bezettingstijd, vervolgt hij, hebt den grond gelegd voor onze nieuwe huishouding van Staat... Het monsterverbond van politiek en religie is voor het eerst door u opgezegd... Van onze provinciën hebt gij een land gemaakt...

De nieuwe werkwijze van Huet, waarbij hij voor geen moeite terugschrikt, spreekt uit zijn beschouwing van Poot naar aanleiding van een eenvoudig uitgaafje, van '66, van gedichten van dezen poëet. Hij haalt daar oude edities van 1722 en 1823 bij, met de levensbeschrijving door Jakob Spex, en zet er zich dan toe den Poot der werkelijkheid - want in al zijn critieken is het levensechte voor Huet de quintessens - van den Poot der legende los te maken. In den volgenden aardigen vorm doet hij dat.

‘Het is met mijne lezers dus gesteld, verbeeld ik mij, dat zij alleen bereid zijn te scheiden van een aangenamen droom, wanneer men er hun eene degelijke werkelijkheid voor in de plaats geeft. Aan dien eisch kan hier voldaan worden.

Er bestaat een Poot der overlevering; een voren ploegend en koeijen melkend natuurpoëet; iemand dien men des avonds na afloop van het akkerwerk, in arbeidersgewaad en met klompen aan de voeten, door de lanen zag zwerven, takjes brekend van boom of struik, en van wien de voorbijgangers dan zeiden: ‘Hij dicht alweer.’

Deze verzen-makende zuidhollandsche boer uit de eerste dagen der 18de eeuw behoort niet geheel en al tot de wereld der verdichting, en een tijdlang hebben de abtswoudsche bedevaartgangers en nieuwsgierigen inderdaad wil van de reis gehad. Zij kwamen, zagen, en vonden ‘den poëet geheel op zijn boersch toegerust en in het akkerwerk bezig’; den heuschelijken maker van H.K. Poot's ‘Mengeldichten’, ten jare 1716 bij den boekverkooper Arnold Willis te Rotterdam, inhaliger gedachtenis, deugdelijk in het licht gegeven. Het was, om de mythologische of bastaard-mythologische taal van het tijdvak te spreken, het was ‘niet anders als of Apollo de ossen van Admetus weder in bewaring had.’

Daarbij deed Poot's vergefelijke eigenliefde het hem lang niet onaardig vinden, voor zulk een herboren Apollo door te gaan, en in die nieuw-olympische betrekking opgezocht, begroet, en gevierd te worden. IJveriger dan iemand anders heeft hijzelf er toe medegewerkt tijdgenoot en nakomeling in den waan te brengen, dat hij zijn leven aan den landbouw verpand had. ‘Zegt voorts,’ roept hij op het geduldig papier zijne gedichten toe, en voor ééne zou men uit zijne eerstelingen twintig zulke plaatsen kunnen bijbrengen:

> Zegt voorts dan hoe ik de eerste was
> Van al de Nederlandsche boeren,
> Die 't Zanggodinnendom belas,
> Dat het zich bij den ploeg liet voeren.

Met kennelijk zelfbehagen schildert hij zichzelf in die verzen, nu eens keerend van den akker ‘daar Ceres' kouter deur de voren wordt gedreven’, dan ‘met volle mellekeemren’ scheidend uit de klaverweide ‘daar Pales' koe en schaap room-

zwangre jadders dragen.’ Uit het golvend graan ruischte hem, naar zijn zeggen, de dichterlijke aanmoediging tegen: ‘Vaart voort, Poot, helder uit de borst!’ Om de gelijkenis van zijn door Van der Wilt geschilderd portret te voltooijen ontbrak, volgens zijn eigenhandig bijschrift, op dit ‘fijn gekleurd paneel’ slechts één zaak; iets zinnebeeldigs ter aanschouwelijke voorstelling van:

Mijn zorg in 't akkerwerk, verpoosd door zang en snaren.

Dit spel, ik herhaal het, heeft geenszins uit louter kuren bestaan. Het had tot op zekere hoogte de waarheid tot achtergrond. Doch, ofschoon Poot nog geruimen tijd nadat hij zich met zijne mengeldichten een in waarheid nationalen naam had gemaakt, dezelfde delflandsche boer gebleven is, een boer met hart en ziel is hij nooit geweest; en van alle eigenschappen die dezen stand plegen te kenmerken, is zekere onbuigzaamheid van begrippen omtrent het mijn en dijn, zekere geslepenheid in het handhaven of terugeischen van te goeder of te kwader trouw aangerande eigendomsregten, in waarheid de eenige waaraan men in Poot den vaderlandschen melker herkent.

Karakteristiek is te dien aanzien de voorrede vóór den tweeden delftschen druk van het eerste deel zijner poëzie, en kluchtig de opeenstapeling van meerendeels houtsnijdende, niet zelden sofistische argumenten, op grond waarvan hij Arnold Willis, den rotterdamschen nadrukker zijner vermeerderde en verbeterde jongelingswerken, de vrijheid betwist handel te drijven met gedichten waarvan het kopijregt hem niet afgestaan was.

Binnen die grenzen kende Poot het akkerleven alleen van aanzien, van afzien, en van werktuigelijk mededoen. 's Veldmans lotbestemming is te geener tijd zijn eigen ideaal geweest. Met name de zeven kinders en het wijf, dat hij zoo beroemd heeft weten te maken, hebben nooit tot zijn dagelijksch tijdverdrijf behoord. Na zijn huwelijk zich te Delft neder te

zetten en daar ‘eene eerlijke nering bij der hand te nemen’, was in de werkelijkheid zijn wensch en zijn voornemen; en, ware de dood deze plannen niet komen dwarsboomen, hij zou naar alle gedachten, steunend op vroegere betrekkingen, op zijne kennis aan het artikel, en verder voortgeholpen door zijn schoonvader, den burgemeester van 's-Gravesande, een niet gemakkelijk om den tuin te leiden handelaar in delftsche boter geworden zijn.’

Hoe geheel nieuw deze nuchtere en tegelijk oolijke beschouwingswijze voor Huet's tijd is - het heeft er van, dat Kloos, met zijn bedaardere manier, er wel eens iets van heeft overgenomen - kunnen wij maar moeilijk duidelijk maken. Doch een voorstellings- en schrijftrant die thans nog frisch is, hoe moet die niet de zich zooveel trager en omslachtiger uitende maatschappij van zijn tijd voorkomen! Ons land kreeg in Huet eensklaps een groot, geestig criticus en essayist - wie komt hem heden ten onzent nabij? - en zijn inzichten zijn dikwijls zijn tijd ver vooruit. Wie zal bijv. vóór 1860 hebben geloofd dat eenmaal het liberalisme het zou kunnen afleggen tegen het antirevolutionaire, wat hij poneerde? En zijn slotsom bij de behandeling van Poot, dat deze in de litteratuurgeschiedenis van zijn land tot de 17de eeuw behoort, is met huid en haar overgenomen door die litteratuurgeschiedenis. Wat wij intusschen niet met hem eens zijn; o.i. zijn juist de enkele hoogst sensitieve natuurstemmingsgedichten van Poot specifiek 18de-eeuwsch.

Datzelfde jaar '66 komt Huet's vrijmoedig spotten met Van Lennep's vijfdeeligen roman ‘De Lotgevallen van Klaasje Zevenster’, waaraan de auteur zeide bij tijd en wijle twintig jaar te hebben besteed. Men leest ook nu nog het grootste deel van deze badinage met het grootste genoegen. Wij lichten er enkele episoden uit, waarin de schrijver gewogen en dit werk van hem met gratie veroordeeld wordt. Op deze wijze causeert Huet:

‘Zijn uitgangspunt nemend in een zijner gemeenzaamste vooroordeelen, heeft de heer Van Lennep zich het volgend probleem gesteld: Gegeven eene vondeling van het vrouwelijk geslacht, in wier aderen het bloed eener amsterdamsche burgemeesters-familie vloeit uit den goeden ouden tijd; gegeven eene opvoeding die elke andere vrouwelijke vondeling zedelijk te gronde zou hebben doen gaan; gegeven zeven of acht pleegvaders, waarvan niet één zijn plicht betracht en waarvan de weldenkendste bovendien te Batavia woont; gegeven aan den eenen kant, onder den vorm der liefde van een rijk en adellijk en welgemaakt artillerie-officier, de sterkste verleiding waaraan eene jonge gouvernante, schoon en teerhartig, blootgesteld kan zijn; aan den anderen kant, in de gedaante van een publiek huis en van een verblijf van eenige weken daarin, de gruwzaamste verdenking welke op het karakter eener onschuldige geworpen kan worden: dit alles gegeven zijnde, zal die vondeling falen? Antwoord: zoo weinig zal zij dit doen, dat er integendeel eene tweede Pamela uit haar groeijen zal, een toonbeeld van deugd en goede zeden; zoo weinig, dat wijlen de boekverkooper Richardson in het schimmenrijk zal loopen peinzen over een regtsgeding wegens nadruk.’

‘De brood- en havelooze Klaasje was schoon, was begaafd, was een model van aangeboren schranderheid en onvergankelijk fatsoen: derhalve, dit wisten wij van te voren, stamde Klaasje uit een patricisch geslacht. Den heer Van Lennep te kennen en te weten dat volgens hem bloed niet liegen kan, is een pleonasme.

Heeft Klaasje, alvorens afscheid te nemen van deze wereld vol proletariers, geweten dat zij eene uitverkorene was? Geweten dat haar overgrootvader van moeders zijde, als Gedeputeerde te Velde, plag te blijven zitten in zijn leunstoel, terwijl zes en dertig europesche prinsen de bevelen uit zijn mond stonden op te vangen in hunne hoeden? Heeft Klaasje de zaligheid beleefd van dat besef?

Dit heeft zij, en schier meer dan dit. Van vaderszijde kleindochter van een indisch millionair; bezitster van zeven ton,

en nog van een aantal andere tonnen in hope; heeft zij op naauwlijks twintigjarigen leeftijd den adem uitgeblazen in een der liefste vertrekken van een grafelijk slot; is zij gestorven met eene gravin aan haar hoofde- en eene gravin aan haar voeten-einde; met een jongen graaf geknield voor hare legerstede, en een eenigszins ouderen graaf schreijend in een hoek der kamer. Zoo sterven de Van Doertoghe's, indien zij sterven.'

Wat de teekening van de personen aangaat:

'Waarlijk, zegt gij onwillekeurig bij u zelf, indien de nederlandsche patriciers der 18de eeuw over het algemeen even groote mediokriteiten geweest zijn als de personen van dien rang waarmede de heer Van Lennep in "Klaasje Zevenster" ons kennis doet maken, dan wordt de val van het gemeenebest der Vereenigde Nederlanden slechts te verklaarbaar; dan kon die maatschappij onmogelijk langer blijven voortbestaan; dan is geen omwenteling zoo regtvaardig geweest als die waaraan de Bataafsche Republiek, met hare talentvolle kruideniers, het kortstondig aanzijn te danken heeft gehad; dan is het maar goed dat een onhistorisch koningschap zich op die bouwvallen weldoend is komen vestigen.

Doch het ligt volstrekt niet in de bedoeling van den heer Van Lennep dat gij die gevolgtrekking maken zult. Integendeel; ofschoon hij in de gedaante van den heer Van Bassen, van den heer M. en den heer W., u sommigen zijner patriciers ten geschenke geeft, hij blijft van oordeel dat alleen de lieden van die kaste goede manieren hebben. Tot in hunne zonderlingheden straalt zeker hooger maatschappelijk leven door.'

Mag de aanloop van onze eerste aanhaling de nadering van de ook door Huet nogal eens gepleegde sierlijke maar te vaak pitlooze 'klassieke geestigheid' doen verwachten of vreezen, het blijkt dat de vervoering zich van den criticus meester maakt en hem meesleept, hem een temperament doet

toonen dat men den ‘bedachtzamen’ Huet gewoonlijk niet toeschrijft. In ons derde citaat stijgt hij tot de volle hoogte van zijn vermogen, spreekt zijn ongedeelde persoonlijkheid op haar best, heeft men een air en een allure van dramatische kracht waarin Van Deyssel wordt voorspeld.

Het stuk slaat in. Thijm had het, behalve in zijn Warande, in brochurevorm verkrijgbaar gesteld; binnen de maand komt daar een herdruk van en Huet is heel gelukkig met zijn uitzonderlijk hoog honorarium van honderd gulden. Nog aardiger is daarbij dat de ‘aangename gast’ Pierson niet lang tevoren in De Tijdspiegel een artikel onder den ironischen titel ‘De Esthetische Rigting’ had, met de bewering dat Huet geen stijl bezat en impopulair was.

Dit najaar werkt hij aan zijn groot betoog over ‘De Schepping’ van Ten Kate, dat in Van Vloten's blad zal komen. Potgieter, die sinds een wrijving van 1837 met den dichter zijn productie nauwlettend in het oog heeft gehouden, zendt Huet een massa materiaal (in boekvorm dertien kleinbedrukte bladzijden) om hem af te brengen van de opvatting dat hij Ten Kate's ‘persoonlijkheid’ zou hebben ontdekt, daar alles er navolging is. Uit den hoop gegevens neemt Huet er slechts enkele over, gebruikt vijf en twintig pagina's om geestig uiteen te zetten dat het Ten Kate niet gelukt is zijn theologie met de geologie te doen harmonieeren en bewaart als klap op den vuurpijl de nuchtere mededeeling dat niet God, Wien Ten Kate daarvoor dank brengt, hem inspireerde tot zijn schepping, maar Hugh Miller met zijn ‘Mosaic Vision of Creation’, dat hij geheel en al plunderde.

In '67 maakt Huet van de gelegenheid om voor het tijdschrift Nederland over een brochure van Multatuli te schrijven gebruik om een parallel tusschen de ‘Camera Obscura’ en de ‘Max Havelaar’ te trekken. Neemt men in aanmerking dat laatstgenoemd boek op dit tijdpunt nog volstrekt niet als klassiek wordt beschouwd - het is er heel ver vandaan - dan blijkt ook hier Huet's vizie weer meesterlijk te zijn. ‘Aan Hildebrand en aan Multatuli zal door den naneef eene eere-

plaats worden toegekend onder de prozaïsten onzer dagen', zegt hij. 'Staan er litterarische historieschrijvers op, die ter wille van den Droogstoppel-type Havelaar nevens Molière stellen, de naneef zal ten gunste der Stastokken opkomen, en zonder moeite zal hij het bewijs kunnen leveren dat Hildebrand de eene klasse niet minder onsterfelijk maakte dan Multatuli het de andere deed. Komt en zegt iemand: De geschiedenis van het Diakenhuismannetje is in onze litteratuur de bloem der sentimentaliteit, het antwoord zal luiden: Toch niet, maar de geschiedenis van Saïdja en Adinda. En zoo zal het voortgaan, van punt tot punt. Meenen eindelijk de Hildebrandianen hunne tegenstanders tot zwijgen te hebben gebragt door te verwijzen naar de miniatuur-schilderijtjes in "Gerrit Witse", in "'s Winters Buiten", in de "Familie Kegge", de vrienden Havelaar's zullen naar Multatuli's "Ideën" grijpen en de lotgevallen van Woutertje Pieterse opslaan.'

Potgieter vindt den parallel zonderling en de twee hoofdwerken der auteurs in casu onvergelijkbare grootheden. Mag hij volstrekt niets voor den mensch Douwes Dekker voelen, de 'Camera' zit hem sedert de bespreking waarin hij van 'de kopijeerlust van het dagelijksche leven' gewaagde nog altijd dwars en in het bijzonder 'dat ziekelijke diakenhuismannetje', naar hij 27 Maart '67 schrijft.

Ten slotte het artikel over Vondel van dit jaar, op Potgieter's aandrang teruggehaald bij De Gids[1]. En toch is dit een voortreffelijk stuk, dat in het kort wel niet alle houtsnijdende argumenten tegen den 'prins onzer dichters' bevat, maar dat overigens eigenlijk precies weergeeft wat onze tegenwoordige onbevooroordeelde tot spreken in dezen bevoegden van Vondel vinden. Waardoor we voor den zoo-

1) Aardig is het, in Quack's 'Herinneringen' te lezen, hoe de verschillende leden van het comité tot huldigen van Vondel bij elkander zaten (pag. 90). Voorzitter Van Lennep, doende denken aan een ouden Franschen markies, weergaloos nonchalant en tegelijk hoogst hoffelijk. Potgieter, bij wien alles het resultaat is van goed berekende inspanning, zegt Quack, voortdurend grommend critiek uitoefenend. Maar Van Lennep ter zijde gestaan door Alberdingk Thijm, vol hoofschen zwier. Potgieter wil sindsdien van geen enkel comité meer deel uitmaken.

veelsten keer verbaasd erkennen welk een inzicht in onze letteren, en cultuur, Huet heeft bezeten. Wij resumeeren:

Hij vertelt, eens in besloten kring, waar alle omstandigheden meewerkten, een opvoering van de ‘Gysbreght’ te hebben meegemaakt - bepaald één onder het patronaat van Van Lennep - maar: steeds sterker werd het verlangen om naar huis te gaan. Zelfs in dat lief gezelschap gevoelde hij zich ‘als in een benaauwde veste, en toen de engel Rafaël te langen leste zijne profetie voltooid had en het gordijn gevallen was, scheen geen mindere magt dan het hemelsche gerecht in persoon zich over hem ontfermd te hebben.’ Het was niet in de eerste plaats de historische onjuistheid die het hem deed (Vondel kon niet weten wat Wagenaar honderd jaar later pas opspoorde), maar meer het gebrek aan ‘hartstogt’, aan bezieling, er in, aan menschen van vleesch en bloed. ‘In niet één zijner scheppingen heeft Vondel het keurslijf van het bastaardklassicisme te eenemaal afgelegd.’ Indien hij een autochthonisch genie zou zijn geweest, hoeveel zou hij hebben bijgedragen tot de beschaving van zijn landgenooten, tot welke hoogte hen en zichzelf hebben opgevoerd! Doch de kloof tusschen dichter en volk is hoe langer hoe wijder geworden; ‘Cats heeft den prijs gewonnen die Vondel beloofd was; zijne onvruchtbaarheid voor het nageslacht wordt alleen geëvenaard door die van Hooft en Huygens.’ Vondel leeft niet in het hart der Nederlandsche natie. ‘Toen het beslist was dat Holland-op-zijn-smalst zou worden doorgegraven, heeft Amsterdam gevlagd en is van den Haarlemmerdijk de vreugdevlam der ontstoken teertonnen ten hemel gestegen. Zoomin echter in de hoofdstad des Rijks als op eenige andere plaats in Nederland heeft ook slechts gedurende één sekonde het hart des volks van blijdschap geklopt, toen de mare zich verspreidde dat Vondel gekroond zou worden.’ In onze boekverkooperswereld is hij een incourant artikel; de bewondering die men voor hem veinst kan men niet rechtvaardigen, luidt zijn oordeel.

Als een goed essayist bewaart Huet het pro voor het einde. Valt er dan niets goeds van dezen dichter te zeggen? Wel: hij moet bestudeerd worden. ‘Groot en weldadig is de paedagogische kracht die van Vondel uitgaat.’ Het is een studie op zichzelf om te weten te komen al wat hij wist. Dan: het zich verdiepen in zijn taal komt de vorming van een eigen stijl ten goede. Zijn gemoedsleven toont een bij uitnemendheid belangrijk zielkundig verloop. ‘Zijn dichterlijk genie is een der ongemeene verschijnselen, waarop men jaren lang met de meeste aandacht turen kan, zonder het ooit geheel te doorgronden, maar ook zonder het waarnemen moede te worden.’ Ten slotte: ‘Hoe menige trek, hoe menige versregel, hoe menige strofe, waar het edelst gevoel en de fijnste gedachte harmonisch ineen vloeijen en zich oplossen in een vollen muziekalen toon! En van zijn manlijken leeftijd tot zijn jongsten snik, langer dan eene halve eeuw, heeft Vondel dien toon weten aan te houden.’ Doch: slechts weinigen, heel weinigen zullen er steeds gevonden worden die hem waardeeren, maar die dit dan ook blijven doen, verklaart Huet.

Het mag waarlijk bevreemdend genoemd worden dat Potgieter deze uitstekende bijdrage tot de Vondelherdenking van 1867, waar het standpunt van den welgezinden kunstzinnigen en onderlegden Nederlander wordt geformuleerd te midden van de gemeenplaatsen der officieele Vondelvereerders, niet in druk heeft willen zien bij het feest. Terwijl toch de schrijver er den tot het laatst bewaarden lof zwaarder doet wegen dan de ‘gisping’ (woord van Potgieter), en, wat meer beteekent, de karakteristiek van beide zijden, de gunstige en minder goede, er treffend juist is. Huet neemt het stuk echter het volgend jaar reeds op in zijn dan verschijnenden eersten bundel ‘Litterarische Fantasien.’

Er rest ons nu nog ‘Lidewyde’, om deze periode van grooter werk te besluiten.

Voor het nageslacht heeft deze roman als lectuur geen belang meer. Hij lijkt hier en daar meer op een draak dan op

een roman, met name in de teekening van de verleiding die er uitgaat van de courtisane Lidewyde, dochter van een Grieksche slavin en een Hollandschen consul in Egypte; met zijn mal-romantische attributen als de arts Ruardi, van Italiaansche afkomst, die in een plaats als Haarlem zijn practijk combineert met het houden van orgieën in exotisch ingerichte vertrekken. De oorsprong van deze dingen? Blijkbaar doordat SainteBeuve Huet's leidsman in het critische werd, heeft men gesuggereerd dat 'Lidewyde' een navolging zou zijn van diens roman-experiment 'Volupté'; een boek evenwel van een totaal ander genre. Van Deyssel heeft Dumas als den geestelijken vader aangewezen, maar nog vroeger, reeds in 'Nederland' van 1886, eveneens bij het herdenken van Huet na zijn overlijden, heeft de uitstekende Berckenhoff Feuillet's 'Dalila', door Huet vertaald, naar men weet, als de bron van inspiratie aangegeven, en Tielrooy is dieper op de vergelijking ingegaan en heeft de meening van zijn voorganger bevestigd[1)]. Een pluimpje verdient de auteur van 'Lidewyde' slechts voor zijn pogen, iets van de moderne maatschappij in zijn boek te brengen door den ingenieur Kortenaer werkzaam te doen zijn aan den bouw van een spoorbrug - in Huet's buurt is men dan druk bezig met het graven van het Noordzeekanaal en met de sluizen - en verder door den lezer binnen te leiden bij een politieken maaltijd waar een conservatief sterk afgeeft op de liberalen en hun bestuursbeleid in Indië.

Prinsen zegt over Huet in zijn Handboek: 'Hij had de grenzenlooze brutaliteit als afscheidsgroet bij zijn vertrek naar Indië zijn volk "Lidewyde" aan te bieden.' Men ontvangt uit deze woorden den indruk dat het boek speciaal als afscheidsgroet gemaakt zou zijn. In zijn voorrede tot den derden druk er van, in 1897, is Gideon al tegen deze 'legende' op-

1) Wanneer De Raaf en Griss in hun 'Stroomingen en Gestalten', 2de druk, p. 194, zeggen: 'In zijn laatste critische studiën toont hij zich een bewonderaar van Zola, wat ook blijkt uit zijn naturalistischen roman 'Lidewyde', moet er verwarring met 'De Bruce's' worden aangenomen. Zola was nog geen romancier toen Huet 'Lidewyde' begon.

gekomen, en inderdaad, elders[1] kan men lezen hoe het in '65, bij Huet's afscheid van De Gids, reeds verluidde dat hij een roman ging schrijven; uit de briefwisseling met Potgieter blijkt duidelijk dat hij er een heel eind mee gevorderd was eer het plan bij hem opkwam om naar den Oost te gaan[2]. En het grenzeloos brutale er van? Dat Lidewyde met het zweepje krijgt? Of dat Ruardi tegen het Nederlandsche volk uitvaart? Huet zelf kent deze figuur, aan het slot van het veertiende hoofdstuk, 'meer valsch vernuft dan echte logica' toe; Potgieter had er graag een andere tegenover gezien die het voor de Hollanders opnam, doch de schrijver bhjkt, toen ze in de Kalverstraat liepen, tegen hem te hebben gezegd: 'Maar ik behoef Ruardi niet te weerleggen, die commisvoyageur weerlegt zich zelf!'[3] Niettemin, welk een geringen dunk de auteur van hem, van heel het boek en van zichzelf als romanschrijver ook moge hebben - op 17 Jan. '68 schrijft hij, het niet slecht genoeg te vinden om het op het vuur te werpen, en den 17den Februari dat het hem geenszins voldoet en Potgieter in veel opzichten zeker mishagen zal - niettemin hebben juist Ruardi's uitspraken eenig belang voor den lateren beschouwer, omdat er Huet's primitieve vizie op onze schilderkunst, hier die der gouden eeuw, voor den dag komt, die hem later zulke parten zal spelen bij het beoordeelen van de contemporaine schilders. Hij verwijt, bij monde van Ruardi, Rembrandt en zijn tijdgenooten, nimmer een aardige of schoone vrouw te hebben uitgebeeld; slechts, wat het menschenmateriaal betreft, eters en drinkers, hofjesjuffrouwen, regentessen van weeshuizen... low life is hun natuurlijk element geweest, en dat veroordeelt hen. 'Geloof mij,' zegt Ruardi, en in de kern deelt Huet dat inzicht, 'het staat met de slemppartijen van Jan Steen als met die van Frans Hals: de roem dier voorstellingen is in zekeren zin de schande van uw land.'

1) W.J. Kühler in het tijdschrift Noord en Zuid, van 1894.
2) Dezelfde minder juiste voorstelling bij Stuiveling, 'Een Eeuw Nederlandse Letteren', pag. 136.
3) Potgieter, 'Brieven aan Huet', deel II, p. 23.

Hij overdrijft hier een standpunt dat tijdgenooten van de groote 17de-eeuwsche schilders reeds hebben ingenomen. Andries Pels, de mede-oprichter van een nieuw soort rederijkerskamer, dichtte in zijn ‘Gebruik en Misbruik des Tooneels’ over Rembrandt:

> Wat is 't een schade voor de kunst, dat zich zoo braaf
> Een' hand niet beter van haare ingestorte gaaf
> Gediend heeft!

En een Willem van der Hoeven smaalde, in denzelfden trant, in het ‘Groot Schilderboek’ van Gerard de Lairesse, welke kunstenaar evenzeer het realisme afwees, op wie ‘niet anders maalt als stranden, markten, visschen’; vervolgend:

> Men zet de Schilderkunst ook ver beneên haar waarde
> Met enkel kinderspel, huishoudens, kortegaarden,
> Zeehavens, schepen, en meer ander klein beslag,
> Dat om zijn veelheid hier geen plaats verdienen mag;
> Is nu in 't schilderen van deze konstgezinden
> De schoone zuster van de Poëzy te vinden? -

Huet's tijdgenoot Alberdingk Thijm deelde tot aanzienlijke hoogte dit inzicht.

Een eigenaardige lezing geeft nog Ten Brink (in zijn ‘Geschiedenis der Ned. Letterkunde’, p. 637), die over het hoofd heeft gezien dat Huet al te Batavia was toen het boek uitkwam: ‘Busken Huet had in 1868 de teleurstelling ondervonden, dat zijn verrukkelijk fraai gestijlden roman “Lidewyde” met onverschilligheid of minachting werd ontvangen. Geen wonder, dat Huet het verblijf in zijn vaderland begon te verdrieten, dat hij het aanbod mede-redacteur van den Java-Bode te worden, gaarne aanvaardde.’

De juiste toedracht van het vertrek naar den Oost vindt men in ons volgende hoofdstuk.

IX Naar Indië

IN 1865 had Busken Huet een poosje brieven-uit-Holland geschreven voor een nieuw Indisch blad, de Bataviasche Courant, die het echter niet kon bolwerken, en in dien tijd had Potgieter hem voor inlichtingen eens verwezen naar den toen hier te lande met verlof vertoevenden mr. Tollens, zoon van den dichter, van de Java-Bode. In den herfst van '67 regelt Huet dat hij medio '68 de (eenige) redacteur van dat drie maal per week verschijnende blad zal worden; in de verschillende brief-uitgaven lezen we er voor het eerst over in een epistel van Huet's hand aan Douwes Dekker, dd. 23 Dec. '67, maar waar meteen al dadelijk sprake is van onderhandelingen met ‘den heer R.’, terwijl er op 15 Febr. '68 gewag wordt gemaakt van ‘H’ met wien hij, Huet, zal spreken; respectievelijk de heeren Rochussen en Hasselman, de eerste oud-gouverneur-generaal, de tweede minister van Koloniën (Multatuli heeft daartoe zijn bemiddeling verleend, naar uit diens Brieven blijkt), terwijl verder het Kamerlid voor Haarlem mr. D. Koorders behulpzaam is, naar later bekend wordt; allen conservatieven. Al deze omslag is stellig niet noodig voor het aanvaarden van de particuliere positie aan de Java-Bode. Potgieter geeft, in zooverre zijn brieven bewaard zijn gebleven, pas op 22 December '67 blijk, van het voornemen om naar Java te vertrekken te weten, en zonder bewogenheid zinspeelt hij er even op, als raakt het hem in het minst niet: ‘Welk een sombere dag! Om geen berouw te hebben dat men besloot naar Oost-Indië te gaan. Och, dat eeuwige groen! heb ik hooren zeggen, daar men uit de keerkringen kwam.’ Niet meer. Hoe staat het met hun verhouding?

Tot midden '67 is het alles hartelijkheid in de correspon-

dentie. Dan komt Huet, op 8 Juli, op den inval om zijn vriend bij De Gids te laten vragen of er plaats is voor een bijdrage van zijn vrouw - Potgieter had mevrouw Huet aangemoedigd haar meening over Mad. de Sévigné op schrift te stellen - en om... er zelf ook weer aan mee te mogen werken. Eer het antwoord op zijn vriend's bemiddelen bij Zimmerman hierover afkomt heeft Huet, de van werklust blakende en daardoor wel eens overijlde, er al een schepje op gedaan: op 20 Juli stelt hij voor, dat De Gids hem een romanmanuscript van pl.m. 20 vel zal afkoopen voor *f* 1200. Drie dagen later blijkt hij te hebben begrepen dat het beter is 'voor ditmaal de onderhandelingen als afgebroken te beschouwen' en ligt het plan in 't water. De redactie noodigt hem echter uit, een bijdrage over Vondel te leveren; 31 Augustus stuurt hij die in en vraagt deze 13 September terug, omdat Potgieter de plaatsing vlak voor de Vondelherdenking een malgracieuse daad acht. Op dat oogenblik is Potgieter ziek, sedert drie weken reeds; den 21sten schrijft hij Huet zijn weerzin in bezoek, vraagt hoe zijn zoontje Gideon het maakt en dankt voor de hartelijke belangstelling[1]. Dienzelfden dag meldt Zimmerman Huet: 'Potgieter gaat vooruit, maar langzaam; hij is nog zeer zwak en zit slechts enkele uren per dag op[2].'

En nu, nu barst Huet den negenden October plotseling los met een allervreemdsten brief.

Waarde Vriend,

Hoe heb ik het toch met U, en waarom ben ik welligt de eenige onder uwe vrienden, die alleen dan iets van u hoort, wanneer gij hem wenscht te berigten dat hij u niet behoeft te komen opzoeken? En ware dergelijke bejegening nog maar aan mij besteed! Maar neen, toen ik verleden zondag voor veertien dagen in blakenden vriendschapsijver met vrouw en kind naar Amsterdam toog, had ik niet eens begrepen dat

1) Door Verwey meegedeeld in zijn Brieven-uitg. I, p. 228 Noot 1.
2) Ibidem, p. 230 onderaan.

uw briefje van zaterdag tevoren (een zaturdagsch briefje, in meer dan éénen zin) eigenlijk bestemd was geweest om mij, vóór gij nog wist of weten kondt welke mijne plannen waren, U van 't lijf te houden; en de volle evidentie van uwe vriendschapslooze ontvangst is noodig geweest om mij te doen beseffen, dat gij mij naar de Mokerheide wenschtet. Nog eens, wat moet ik daarvan denken? - want gij zult mij toestemmen dat indien prikkelbaarheid van den convalescent hare regten heeft, die regten ook hunne grenzen hebben, en dat, al ging het aan, een niets kwaads vermoedend vriend voor een keer minder heusch te recipiëren, het niet aangaat, meer dan veertien volle dagen te laten verloopen zonder op eenigerlei wijze te doen blijken dat andere en welwillender gevoelens de plaats dier onwelwillende vervangen hebben. Zeg mij dus, bid ik u - want ik kan uw zwijgen niet langer uithouden - wat het is dat gij tegen mij hebt, en waarom gij het aangenamer zoudt gevonden hebben schriftelijk onderrigt te worden van Gideon's welstand dan het aangezigt van Gideon's vader te moeten aanschouwen. Wat maakt mij hatelijk in uwe oogen, en wat moet ik doen om mij weder in uwe genegenheid te mogen verheugen?

Natuurlijk heeft het ons veel genoegen gedaan door Sofie berigt te ontvangen van Uwe toenemende beterschap, en Sofie weet ook wel dat zelfs het kleinste briefje van hare hand steeds met blijdschap door ons ontvangen wordt. Doch het is mij thans niet te doen om een bulletin van haar met een adres van U, maar om een briefje van uzelven, een waarvan de inhoud overeenstemme, of althans niet schreeuwe, met het ‘de Uwe’ aan het slot en het ‘lieve Vrienden’ van den aanhef. De meer dan broederlijke genegenheid waarmede ik U sedert jaren heb liefgehad, geeft mij het regt, zulk een, briefje van U te vragen.

Ontvang met Sofie onze hartelijke groeten, en geloof mij steeds

truly yours

Cd. B.H.’

Wij hebben, aangezien we niet bevooroordeeld inzake Huet willen lijken, dit pijnlijk maar psychologisch document niet overgeslagen. Men kan het willen verzachten door aan te voeren dat de schrijver er niet den harden toon bedoelde te doen klinken die óns er zoo onaangenaam treft; dat hij in zijn slot-alinea al inbindt; het valt te begrijpen dat er beoordeelaars zijn die tot een vergelijking der beide mannen zijn gekomen met een resultaat als dit: 'Potgieter rijst als mensch naarmate Huet zinkt. Het staat nu wel meer dan ooit vast: deze scherpe geest en stoere werker is geen gave persoonlijkheid geweest'[1]. Wij voor ons vinden deze uitspraak veel te sterk, achten er te weinig rekening gehouden met temperament en levensvizie, maar beseffen dat men iets soortgelijks kan zeggen na lezing van Potgieter's wederwoord, den volgenden dag reeds:[2]

'Laat mij beginnen, Waarde Vriend, met U te verzekeren dat ik niets tegen u heb - dan uw briefje van gister dat ik wenschte even spoedig te kunnen vergeten als ik het vergeef, maar dat mij om uwentwille lang leed zal doen.

Mijne ziekte bragt het - noem het wat gij wilt, lastig of leelijk - verschijnsel mede dat ik liever geen bezoek had dan al. Heb ik dier zwakheid, dien luim jegens u bij uw jongste komst te veel bot gevierd, ik wil er verschooning voor vragen, al ben ik mij in ons gesprek over velerlei het vergrijp niet bewust. Ik doe het te gereeder omdat gij niet de eenige zijt, die u aan de eigenaardigheid hebt geërgerd, al waren het de humaanste vrienden en kennissen niet.

Sophie schreef u 1.1. Vrijdag acht dagen dewijl ik tot een briefje nog geene opgewektheid gevoelde. Nauw nog met iets bezig durfde ik het wagen het adres te schrijven. De overige vrienden hebben sedert alleen iets van mij vernomen als ze naar mij vroegen. En vergun mij nu van dit onderwerp te scheiden met den opregten wensch dat gij, mogt gij u ooit

1) Colenbrander in De Gids van 1925, III, p. 260.
2) Verwey's uitg. I, p. 228-29 Noot.

na ernstige ongesteldheid in aanvankelijk herstel verheugen, van niemand zulk een epistel ontvangt, als dien ik hiermede terzijde legge.'

Hij gaat dan nog even voort over het weer, de Vondelfeesten en de tijdschriften; als om aan te duiden dat hij verder zal doen alsof er niets is voorgevallen. Een reactie van Huet hierop treffen we niet aan; tien dagen later neemt Potgieter weer het woord in een langen brief over de Vondelherdenking en met over den eigen toestand even dit: 'Dr. Buchner verzekert me, dat er onder duizend abdomenlijders naauwelijks een is, die geestkracht genoeg heeft om zijne zwaarmoedigheid te beheerschen.'

Saks ziet deze ernstige beproeving in de vriendschap anders, op andere manier voorbereid: door wassende politieke antipathie. Potgieter, hoe mopperend en knorrend ook op de liberalen, bleef aanhanger van het liberale; Huet's weerzin tegen het Nederlandsche parlementarisme bracht hem tot de aanvaarding van een soort 'fascisme', verklaart deze beschouwer van 1927 op bladzijde 83 van zijn studie.

De briefwisseling wordt nu mat tot Huet's afreis naar Indië toe; een paar keer ziet men in geen vier weken een brief van Potgieter, terwijl Huet geregelder, en alsof er inderdaad geen vuiltje aan de lucht geweest is, schrijft. Op 25 November bemerkt hij tot zijn vreugde, uit de drukproeven, dat de oude vriend hem zijn gedicht 'Florence' opdraagt; 4 Februari '68 eindelijk meldt hij dien:

'De teerling is geworpen, en sedert gisteren (na de ontvangst der jongste telegrammen uit Batavia) staat het menschelijkerwijze vast, dat wij in de eerste dagen van Mei per landmail naar Batavia zullen vertrekken. Indien gij mij liefhebt, wensch mij dan geluk met dat besluit; want in mijne oogen (en hoe kan men in zulke dingen anders als subjectief zijn?) staat eene verplaatsing naar Batavia gelijk met de kans op eene toekomst, die hier te lande onherroepelijk voor mij gesloten is.'

t.o. 102

Huet als redacteur van De Gids (Uit Jan ten Brink: ‘Onze Hedendaagsche Letterkundigen’)

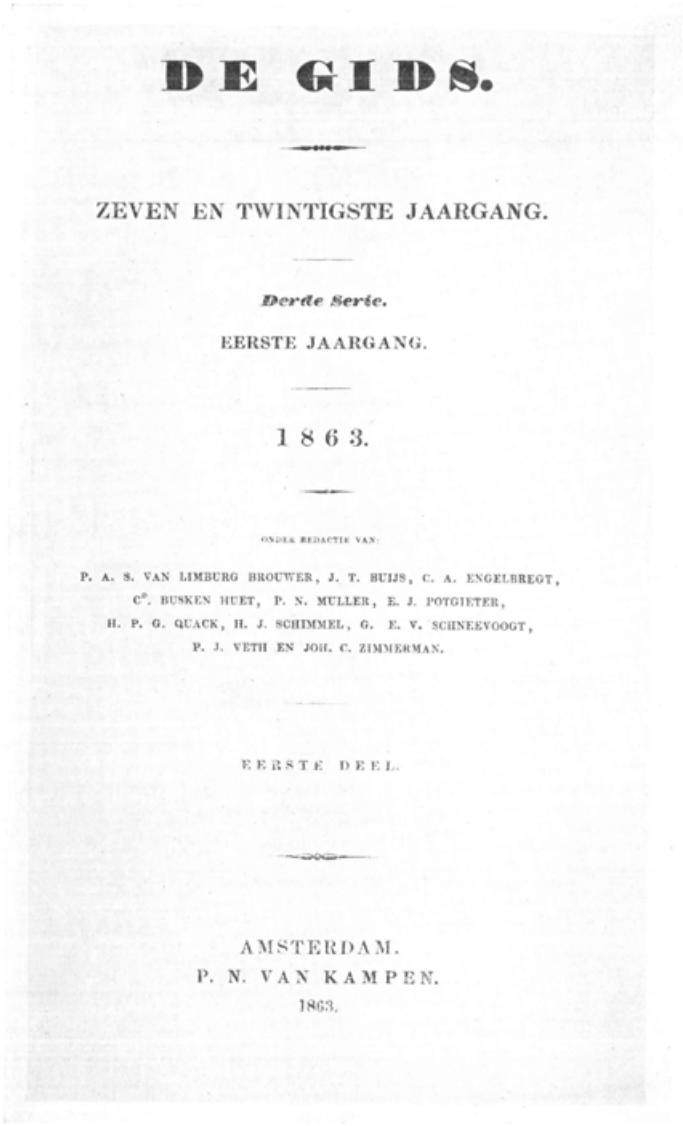

DE GIDS.

ZEVEN EN TWINTIGSTE JAARGANG.

Derde Serie.

EERSTE JAARGANG.

1863.

ONDER REDACTIE VAN:

P. A. S. VAN LIMBURG BROUWER, J. T. BUIJS, C. A. ENGELBREGT,
C°. BUSKEN HUET, P. N. MULLER, E. J. POTGIETER,
H. P. G. QUACK, H. J. SCHIMMEL, G. E. V. SCHNEEVOOGT,
P. J. VETH EN JOH. C. ZIMMERMAN.

EERSTE DEEL.

AMSTERDAM.
P. N. VAN KAMPEN.
1863.

Huet's naam op het titelblad van De Gids

En nu komt er een vraag aan Potgieter: in hoe ver hij op diens financieele hulp kan rekenen: voor ‘uitrusting, overtogt, vestiging en afdoening loopende rekeningen’ heeft hij *ƒ* 6000 noodig, waarvan *ƒ* 3000 ter beschikking. We vinden hier geen antwoord op van Potgieter.

Op 15 Januari had de oud wordende Amsterdammer zijn jongeren ondernemenden vriend wel laten merken dat het vertrek hem toch ter harte ging, door hem te schrijven: ‘Van de groote zaak nog niets naders? Het zal mij vreemd zijn, als ik over weinige weken aan u en de uwen denkende, mijzelven vragen moet: hoe zouden zij het nu hebben? prettig of stikkend - en tevreden of gedenkende aan Sorghvliet? Eéne gedachte wordt mij hoe langer hoe liever: zij komen spoedig terug!’ Verder geen woord over Indië totdat het afscheid achter den rug is; dan schrijft Potgieter naar Dordrecht waar het Haarlemsch gezin bij zwager Jules van Deventer nog even pleistert: ‘Wat was Gideon dien somberen Maandagochtend gelukkig, niets vermoedende, niets bedenkende, niets vreezende. Ik heb getracht te doen als hij en hoop verder in die stemming te blijven. Als Gij maar eens te Batavia zijt, zullen wij immers geregeld van elkander hooren?’ En nu bespeurt men hoeveel genegenheid hij voor hen heeft; nu schrijft hij brief op brief, lang en vroolijk, met allerlei gegevens die Huet voor de krant zal kunnen gebruiken, ontwerpt zelfs schetsen voor feuilletons, o.a. over Alexandrië - waar de familie den trein zal nemen naar Suez, aan het Suezkanaal wordt nog gegraven - en het ‘Waarde Vriend’ van den laatsten tijd heeft hij vervangen door ‘Lieve Vrienden’.

Huet antwoordt uit Dordt en uit Marseille, en daarna pas een maand na aankomst te Batavia, wegens drukte. In dezen brief van 26 Juli verzoekt hij Potgieter dringend toch vooral te blijven schrijven (maar geen paarlen voor de zwijnen te werpen door ontwerp-feuilletons over Alexandrië of zooiets) en vermeldt terloops dat hij schuins wordt aangezien om zijn aanbeveling door Koorders. Voor bijzonderheden verwijst hij

zijn vriend naar het Amsterdamsche Leesmuseum. Deze ontvangt den brief begin September, na in den tusschentijd negen opgewekte epistels, 47 kleinbedrukte bladzijden beslaand, in zee te hebben gezonden, en toont reeds iets meer gehoord te hebben dan omtrent Koorders alleen, maar verklaart geen notitie te nemen van de praatjes die er rondgaan, tot Huet zelfde zaak zal hebben opgehelderd. Op 23 September voegt hij hieraan toe: ‘Ik neem het u niet kwalijk, dat Ge voor mij een geheim hebt gemaakt Uwer onderhandelingen met Hasselman - school echter in de behoefte die Gij gevoeldet dit te verheelen niet een wenk, dat de zaak au fond minder pluis was?’ En verder: ‘Dat Gij het parlementarisme moede waart, dat Gij een krachtiger bewind wenschtet dan het tweede Ministerie Thorbecke; dat Gij, om de uitvoering eener groote gedachte, in Bismarcks zege, zelf de vrijheid prijs gaaft, dat was mij bekend’; dat Huet echter tot de conservatieven zou overgaan... ‘daaraan twijfel ik nog zoo gaarne.’ Wanneer hij vervolgens iets over een missie in de Java-Bode heeft gelezen, vraagt hij, op 16 October, welke die geheime missie was. ‘Censor te worden, beweren Uwe vijanden, der drukpers op Java. Ge begrijpt, dat zoo ik er een oogenblik geloof aan sloeg, deze regelen U niet zouden geworden.’

Wat is er precies gebeurd? De regeering doet al spoedig opening van zaken aan de Kamer, en daar komt men te weten dat de minister van Koloniën Hasselman aan den Koning had geschreven:

‘Er bestaat door het vertrek eerlang van den heer C. Busken Huet naar Java, thans gelegenheid om aan het indisch bestuur de voorlichting te verzekeren van een doorkundig man, die met de journalistiek in 't algemeen, en met die van Nederland in het bijzonder, vertrouwd is, wiens overtuiging geheel die van mij uitdrukt, dat de pers in Indië noodzakelijk op beter terrein moet geleid worden, en die heeft zich bereid verklaard om, tegen het genot van vrijen overtogt naar Java voor zich

en zijn gezin, met den zoogenaamden overlandweg, de taak op zich te nemen om, na zich ook in Indië met de journalistiek van nabij te hebben bekend gemaakt, het indisch bestuur te dienen van consideratiën en advies omtrent de vraag: welke maatregelen daar te lande van bestuurswege worden vereischt tot breideling om zijne gedachten en gevoelens te uiten en openlijk mede te deelen zonder dit meer te belemmeren dan tot verzekering der openbare orde gevorderd wordt.'

Terecht zegt Meerkerk, op pag. 134 van zijn boek: 'Wie het voorstel van den minister aandachtig leest, ziet aanstonds in, dat het heelemaal niets beduidt.' Huet begreep dat uitstekend, toucheerde ongegeneerd drie mille - het stelsel van den vrijen overtocht was nu niet bepaald iets exceptioneels; men noemde een Indisch journalist die dezen tweemaal had genoten - en van een advies is nooit gekomen doordat de gouverneur-generaal zich niet de wet door den minister van Koloniën wilde laten voorschrijven. Men mag gerust Huet's onbezorgde denkwijs in dezen 'minder elegant' noemen, maar behoeft niet van leer te trekken als Colenbrander[1)], die met de onthulling is gekomen van een briefje, van 3 Januari' 68, van Huet aan Groen van Prinsterer, een nederig gesteld schriftuurtje, waarin hij Groen's bemiddeling bij vooraanstaande conservatieve zijde inroept, en aanbiedt, de Java-Bode 'om te loodsen' in gouvernementeele richting. Huet heeft altijd volgehouden dat hij, liberaal in het godsdienstige, voor Indië in een conservatieve politiek meer heil zag en daar in de Java-Bode van wou getuigen, welks eigenaar daarmee ingenomen was, en hij ging zich een 'radikaal-konservatief' noemen, een begrip dat ons heden ten dage lang zoo vreemd niet in de ooren klinkt als het zijn tijdgenooten, waaronder allereerst Potgieter, deed.

De verklaringen van minister De Waal aan de Kamer ontlokken den ouden Amsterdammer een brief, van 22 October, door Gideon achtergehouden in zijn uitgave maar door

1) De Gids, 1925, III, p. 245-255.

Verwey gepubliceerd (II, p. 44), waarin Potgieter Huet verwijt dat hij zijn grooten, zijn goeden naam heeft prijsgegeven, zichzelf verlaagd, en dergelijke dingen meer. Een oogenblik is hij, de oude makker, er zóó van onder den indruk, dat wanneer op ditzelfde tijdstip het Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage het bericht verspreidt (wat door de heele pers wordt overgenomen) dat Huet overleden is, en mevrouw Bosboom-Toussaint er ontsteld en bedroefd over naar de hoofdstad schrijft, hij, Potgieter, haar te kennen geeft dat het inderdaad maar het beste zou zijn als Huet dood was. Waartegen zij opkomt; in een epistel van 29 October ('Brieven van A.L.G. Bosboom-Toussaint aan E.J. Potgieter', bewerkt en toegelicht door J. Bosboom Nz.; pag. 213). Een zeer typeerende uitspraak van Potgieter! Gaandeweg komen de gemoederen weer tot rust.

De oude vriend - die in de kern veel meer van een conservatief heeft dan Huet - lijkt de grieven te vergeten en blijft voorloopig lange geanimeerde brieven schrijven, maar aan den wortel knaagt de ontevredenheid: over Huet's vertrek, over zijn bestrijden van de liberalen, over zijn verloren gaan voor de litteratuur...[1)] en allengs drijven weer de klachten naar de oppervlakte, in den vorm van geestigheden die de ander, overwerkt en prikkelbaar in 't heet klimaat, op zeker oogenblik den goeden toon doen verliezen en grof worden. Potgieter verkwikt de familie Huet in den vreemde jarenlang met zijn nieuwtjes, zijn cadeau's (vooral voor Gideon) en zijn vaak gezellig, soms geestig gecauseer; al wekken dezelfde herhaaldelijk terugkeerende loopjes ongetwijfeld wel eens een

1) In tegenstelling tot Huet, die in zijn herdenkingsartikel van 1877 Potgieter in de kern 'opgeruimd' noemt, schetst Bastiaanse in zijn 'Ned. Letterkunde', III, p. 273 en 333 hem als pessimistisch, mede door de als jongeling te Antwerpen en in Zweden ondervonden pijnlijke teleurstelling van een onbeantwoorde liefde, waarnaast verder schrijnde het beperkte van zijn financieele middelen in zijn jeugd en het gemis van een klassieke vorming, wat hem hinderde in het verkeer met zijn jonge vrienden Bakhuizen, Drost, Heije en Beets. Zijn critiek op de 'Camera Obscura', grootendeels spijkers op laag water zoeken, volgens Bastiaanse, gaf toen reeds blijk van sikkeneurigheid. Later komen zijn kwalen daar bij.

glimlach, gelijk ze dien den lateren lezer van de brievenbundels ontlokken: zijn C'est raide! (dat Huet een enkele maal parodieert, of afwisselt met C'est fort, très fort, c'est Rochefort! Huet die slechts zelden een Fransche uitdrukking bezigt;) Potgieter's Où sont les neiges d'antan?; zijn stereotiep Soeur Anne, ne vois-tu rien venir? en Allez voir s'ils viennent, Jean, en vooral in verband met Huet's aanpappen met de conservatieven het Qu'allait-il faire dans cette galère?, soms gevarieerd via Que diable allait-il faire dans cette galère? tot: Que diable allait-il faire dans cette maudite galère?[1)] Potgieter legt het zeer af wat ruimte van geestelijken horizon betreft tegen den meer en meer zakelijk wordenden Huet; Potgieter, die van jongsaf zakenman en zelfs internationaal zakenman is, maar die nog aan den vooravond van de opening van het Suezkanaal meent dat dit humbug is. ‘Zij schijnen soms niet door één maar door minstens twee generaties van elkander te zijn gescheiden,’ zegt Saks (p. 99). Huet, in de kracht van het leven, begint opnieuw en met élan op een naar alle kanten open terrein, komt buiten bureau en studeervertrek in aanraking met mannen die in de practijk des levens wat tot stand hebben gebracht, en wordt voorgoed geheel onaf hankelijk van Potgieter, onder wiens invloed hij toch in zóó verre was geraakt dat hij in Holland op weg was een kamergeleerde te worden, voor wien de oudere vriend als ideaal zag de litteratuur en niets dan de litteratuur.

We brengen tot slot nog met nadruk onder de aandacht, dat Huet's missie niets onoirbaars had: doordat ieder in Indië censuur op de pers noodzakelijk achtte, had de Staten-Generaal reeds in 1854 preventieve censuur vastgesteld bij de wet; krachtens welke in 1856 het ‘Drukpersreglement’ werd afgekondigd. Men was echter blijven uitzien naar een man die leiding kon geven in dezen, en meende dien thans in Huet te hebben gevonden.

1) Dr. Jc. Smit had aardig de aandacht kunnen vestigen op deze pogingen tot Fransche geestigheid (niet bij Huetl) in zijn proefschrift ‘Bijdrage tot de kennis van Potgieter's stijl’ (1937).

X Aan de Java-Bode

DEN eersten Juli 1868 treedt Huet in zijn nieuwe functie en den 22sten Augustus schrijft hij Potgieter:

‘Wie toch zijn tegen mij? De ultraliberalen der handelswereld alhier, wier organen de twee andere Bataviasche couranten zijn. Wanneer ik die couranten lees, en bedenk door wie zij geschreven worden, en in aanmerking neem het niveau waartoe zij afdalen, dan gevoel ik mij daarboven staan en bezit ik de zedelijke gewisheid, dat eene courant, gelijk ik van den Java-Bode wensch te maken, eindigen zal met wortel te schieten bij het publiek.’

Nu, zijn collega's van Bataviaasch Handelsblad en Nieuw Bataviaasch Handelsblad - in de naamgeving ligt de geestelijke armoede opgesloten - blijven niet in gebreke zoo sensationeel en persoonlijk mogelijk de factoren vrije overtocht en overgang tot het conservatisme uit te buiten. Huet spreekt echter vol vertrouwen tot zijn vriend in het verre vaderland, dat het publiek zich daar niet door laat lijmen: ‘De Java-Bode heeft dan ook tot hiertoe geen enkelen inteekenaar verloren, en ieder erkent dat het gehalte van het blad, sedert het onder mijne leiding staat, aanmerkelijk verbeterd is. De uitgever heeft goeden moed, en dat heb ook ik.’ Maar tot Douwes Dekker richt hij half December de woorden: ‘Gij kunt begrijpen, hoe gedurende de nu bijna voltooide eerste zes maanden het lot van den Java-Bode heen en weder geslingerd is. Eerst werd het blad met een onmiddellijken, en nog altijd wordt het met een aanstaanden ondergang bedreigd. Gelukkig zijn geschikte redacteurs in Indië niet opgeschept. Bovendien is de uitgever ingenomen met mijn persoon, met mijn werk, en met mijne rigting.’

Het tweede oordeel lijkt ons betrouwbaarder dan het eerste. De Handelsvereeniging te Batavia boycotte Huet's krant al terstond, en dat was een machtig lichaam. Maar ook de mededeeling aan Multatuli komt ons voor, pour besoin de la cause (de moeilijkheden extra zwart te schilderen) aan den overdreven kant te zijn.

Huet behoeft niet verlegen te zijn om werk, al was het alleen in het repliceeren op wat de twee collega-concurrenten over hem ten beste geven; hij gaat daar vooreerst sober op in, en schrijft naar Amsterdam dat het beste deel van het publiek, al lang afkeerig van de laag-bij-den-grondsche afkammerij waar de Indische journalistiek bijna geheel uit bestaat, zijn bezadigden toon waardeert. Potgieter, die de Java-Bode geregeld, en ook wel eens ongeregeld, toegestuurd krijgt, maakt daarentegen soms aanmerking op zijn vriend's scherpheid in de polemiek; wat dan de ander als verweer doet aanvoeren dat men in Holland geen idee heeft van de grofheid van de andere Indische pennisten. Overigens bemerkt het publiek natuurlijk niet slechts het verschil in toon, doch zeker ook het onderscheid in eruditie. Als algemeen redacteur moet Huet, net als te Haarlem, over alle mogelijke onderwerpen verhandelen - bijv. keuring van levensmiddelen - maar hij weet ook andere bronnen aan te boren en den gezichtskring van zijn lezers te verruimen, door, ook als te Haarlem, van de buitenlandsche politiek iets bijzonders te maken. Ten gevolge van den grooten afstand zijn de Europeesche staatkundige gebeurtenissen al lang door andere feiten achterhaald wanneer ze te Batavia bekend worden - Indië heeft bij het optreden van Huet nog geen telegraafkabel - en legt hij zich toe op het leveren van overzichten, minder van de situatie op zeker oogenblik dan wel van een stelsel, een historische ontwikkeling, een persoonlijkheid. Bijvoorbeeld prijst Potgieter een opstel van hem over den onderkoning van Britsch-Indië; door welke publicatie de redacteur alweer van wijder blik blijk geeft dan zijn confraters, voor wie de bureaucratie der Indische hoofdstad en van de Hollandsche hofstad

het alpha en omega van alle schrijverij is; Huet toont terstond het belang te zien van aandacht voor de buurgebieden van Insulinde. Hij verbetert echter eveneens de voorlichting aangaande Nederland en Indië-zelf: laat een neef, werkzaam aan de N.R.Crt., Haagsche brieven schrijven en stelt zelf kronieken op over verschillende deelen van Java, uit andere bladen en particuliere brieven. Potgieter klaagt over gemis van couleur locale daarbij; dit zal beter worden zoodra Huet zelf meer van het land gaat zien. Een leeraar aan het gymnasium gaat meewerken over de geschiedenis van Batavia; in zijn feuilleton kan de zijn publiek zoo graag iets cultureels biedende redacteur uit tijdgebrek nog geen causerieën schrijven over litteratuur, maar journalistiekt hij handig wat luchtigs en aardigs bijeen uit de Hollandsche tijdschriften, uit zijn bibliotheek, uit zijn geheugen en uit de epistels van Potgieter, waarin hij soms een geheel en al bruikbare bijdrage vindt en die afdrukt met de initialen E.J.P., om reclame met zijn vriend te maken, naar hij eerlijk meldt. Typisch is het, te lezen hoe de onmuzikale Potgieter[1)] hem aanraadt een muziekmedewerker voor de courant te engageeren. Onder Huet wordt de Java-Bode het eenige blad dat op misstanden in de zakenwereld durft wijzen, waar faillissementen en oplichtingen in dien tijd aan de orde van den dag zijn, maar waar men elkander de hand boven het hoofd houdt. Hij vertelt van het gesprek van een oud man, daags vóór den val van een bekende figuur door deze voor 60 à 80 mille afgezet, met den Officier van Justitie. De laatste zegt dat hij heeft vernomen dat de oude heer één der slachtoffers is. Het antwoord luidt: ‘Gij vergist u, Mijnheer de Officier; wat mij ten minste betreft is alles in orde.’

De herdenking van Jan Pieterszoon Coen eischt van Busken

1) Op 26 April '66 bijv. schreef P.: ‘Daar kwam Psalm 13 van Liszt, wij werden gestraft! ‘Herr! wie lange willst Du meiner sogar vergessen?’ zei de vraag, ‘et ce qui s'en suit’ nam geen einde, en als Gunz de woorden had voorgedragen, dan krijschten en kreten instrumenten als koristen die na, tot ik S. in het oor beet: ‘Als ik de Heer was, ik zou ze toeroepen: “hou je smoel!”’

Huet een artikel en dit leidt er toe dat hij zich in de geschiedenis der Hollanders in Indië gaat verdiepen, dat hij oude documenten moet raadplegen. Een volledige litteratuur, die hij tot dusver alleen van den buitenkant kent, ontsluit zich langzamerhand voor hem.

Huet's optreden begint de aandacht te trekken. Dat deed het al in dien zin dat zijn tegenstanders boekdeelen van afkeurende artikelen aan hem wijdden; bij de leidingen van enkele der andere kranten gaat men zijn optreden anders bezien. De Locomotief te Semarang besluit ook een litterator aan zich te verbinden en laat Multatuli brieven uit Europa schrijven. Te Soerabaja, verneemt Huet, wordt de Nieuwsbode thans in denzelfden geest als de Java-Bode geredigeerd.

Ofschoon zijn courant maar drie dagen in de week verschijnt en hij de overige kan thuisblijven, dreigt Huet een boekenwurm te blijven. Hij voelt dit zelf, en een jaar nadat hij de betrekking aanvaard heeft, acht hij het gewenscht een reis naar den Oosthoek te ondernemen, om dit belangrijke gebied te leeren kennen. Voorzien van goede introducties, wordt hij overal zeer wellevend ontvangen; men kent aan zijn positie waarde toe, en zijn persoonlijkheid valt den eigenaren der groote cultures en der suikerfabrieken zeer mee. Hij, litteraire theoloog met zijn theoretische bezwaren tegen den ‘vrijen arbeid’, kan opschieten met mannen uit de practijk die zijn inzicht in dit laatste volstrekt niet deelen, die door dien zoogenaamden vrijen arbeid millioenenbezitters zijn geworden als Lebret van de onderneming ‘Kedawong’. Wanneer Huet over eenige jaren een eigen dagblad te Batavia zal opzetten, zal deze zelfde Lebret tot de geldschieters behooren die de oprichting mogelijk maken.

Vijf weken duurt de tocht - per scheepsgelegenheid naar Soerabaja - en Pasaroean, Malang, Probolinggo, Modjokerto worden er verder bezocht; op den terugweg nog Salatiga, Klatten en Semarang. De arme Potgieter krijgt rechtstreeks geen letter al dien tijd; slechts indirect, naar uit de brief-

wisseling van mevrouw Huet met Sophie Potgieter blijkt[1)], als résumé uit de verslagen van den reiziger aan zijn echtgenoote. Onnoemelijk veel is er over Indië geschreven in de laatste halve eeuw, en, merkwaardig genoeg, zoo goed als altijd maximaal dor - men herinnere zich slechts hoe onovertroffen saai het Indische nieuws in onze kranten steeds was, zeldzaam vervelend afstekend bij het andere buitenlandsche nieuws - doch wat Huet hier ten beste geeft laat zich met pleizier lezen en lijkt telkens over toestanden van pas geleden te gaan. Er ligt maar al te veel waars in de woorden van Frans Coenen, dat men meer heeft aan iemand met fantazie die naar Broekerhaven geweest is dan aan iemand-zonder die in Kamsjatka gereisd heeft; Indië nu schijnt een schrijver's geest uit te drogen, maar Huet vormt de uitzondering op dien regel, en zijn ongewoon vermogen het essentieele overal direct te zien heeft ons hier een lectuur geschonken welke, gedateerd 1869, eigenlijk niets ouderwetsch heeft en frisch en bekoorlijk is. Wij verwonderen ons niet, te bespeuren dat zijn journalistiek opgang maakt (waarbij hij er zorg voor draagt, den lieden niet te zwaren kost voor te zetten: men is in de tropen en niets gewend) en dat er meer en meer sympathie naar hem uitgaat; dat men ten slotte trotsch op hem is. Waar hij het ook over heeft in deze brieven, altijd is het aardig; gelijk dit over een bezoek aan een garnizoenskommandant in de rimboe:

‘Het gesprek heeft voornamelijk geloopen over Holland, waar zij voornemens zijn in het volgend jaar heen te gaan, en over de duurte van de Hollandsche levenswijze. Gij zoudt niet gelooven, hoe vaak ik op mijn reisje datzelfde onderwerp heb moeten behandelen. Alle menschen willen naar Holland, en allen willen van den pas uit Holland aangekomene weten, van hoeveel zij daar leven kunnen. Ik heb er ontmoet, die vreesden niet te zullen toekomen met *f*16.000 's jaars,

1) In uittreksel gepubliceerd door dr. J. Berg in de Nieuwe Gids, 1926-27.

anderen die geloofden aan *f*12.000 genoeg te zullen hebben; nog anderen, die het er voor hielden dat *f*3400 (welk een val!) een fatsoenlijk inkomen was. De kapitein beweerde, dat, wanneer hij zijn tijd als majoor zou hebben uitgediend, hij van zijn pensioen (*f*2400) zijnen staat zeer goed zou kunnen ophouden. Hem en al de anderen heb ik volkomen gelijk gegeven.'

Huet zou Huet niet zijn indien hij al niet heel gauw beproeft een eigen tijdschrift op te richten, bij Van Dorp, de uitgeverij van zijn krant. En wel om satirieke zijlichtjes te werpen op de zoo met zichzelf ingenomen Europeesch-Indische samenleving. Er wordt al direct van uitgegaan dat zulk een publicatie geen te lang leven beschoren mag zijn. Doch daar men te rechter tijd oordeelt dat de sympathie voor zulk een orgaan niet groot genoeg zal blijken, terwijl er voor de noodige illustraties te veel technische moeilijkheden opdoemen, ziet deze Nederlandsch-Indische Spectator niet het licht.

Neen, Huet kan vooreerst beter de Indische perszeden verzachten door hoffelijk en bevallig in de courant wie daarvoor in aanmerking komt in het ootje te nemen. Potgieter geeft hem eens, op 16 Februari '69, even bedekt hoffelijk te kennen dat hij, Huet, tot in zijn brieven, niet geheel onbewust, voor het nageslacht schrijft, in het zinnetje: 'Ik heb lieve vrienden, wier minste biljet het nageslacht ten gezigteinder heeft, die de kritiek van 1969 in de epistel van 1869 zien gluren.' Op 23 Febr. plaatst de redacteur van de Java-Bode een 'parlementaire nalezing' die de Amsterdamsche vriend onbetaalbaar noemt (op 6 April) en waarvan hij zegt: 'In geen Bloemlezing van politieke pamfletten mag Uw karakteristiek van De Waal voortaan ontbreken.' Om te doen zien op welke keurigheid, eenvoudigweg als overzicht van een zitting van de Kamer, het Indische publiek in deze jaren wordt onthaald, drukken we dit stuk over.

‘De Minister van Koloniën neemt het woord, verklaart op den toon eener door vapeurs geteisterde dame, dat hij zich zeer onwel gevoelt, spreekt dan zonder haperen twee uren aan één stuk, spreidt in zijne improvisatie eene ongewone mate van gevatheid ten toon, zegt eene aardigheid links, dient eene vermaning toe regts, en eindigt met in herinnering te brengen, dat hij zich “inderdaad zeer onwel” gevoelt. Andere jonge en pasbeginnende Ministers nemen tegenover de Kamer de houding aan van den knaap, die des avonds in het bosch overluid loopt te zingen, ten einde zichzelven diets te maken, dat hij in het geheel niet bang is voor de duisternis... Anders de Minister van Koloniën. De Heer De Waal stelt zich aan de Vertegenwoordiging voor als iemand, dien men niet te hard moet vallen, wien men niet ten kwade moet duiden, indien hij zijne eigene kleine denkbeelden heeft, als een Minister sans conséquence. “Mijnheer de Voorzitter”, vraagt hij in zijn naieveteit den President, “is het in deze Kamer niet meer mogelijk, dat een eenvoudig man hier komt zeggen wat hij meent?” Wanneer hij “in een niet zeer verwijderd tijdsbestek” de noodzakelijkheid eener herziening van het regeringsreglement aankondigt, voegt hij er aanstonds bij: “Het ministerieele leven telt niet bij jaren; wanneer ik dus gewaag van een niet zeer verwijderd tijdsbestek, dan wil dat niet zeggen gedurende den politieken levensduur van den tegenwoordigen Minister.” Werkelijk hangt in de voorstelling van den Heer De Waal zijn staatkundig zoowel als zijn lichamelijk bestaan aan een zijden draad. En somtijds is het, alsof hij zuchtend wenscht, dat die draad eerlang doorgesneden mogt worden. “Naarmate ik langer verplicht word,” zegt hij, “de aangevatte taak voort te zetten, ontwaar ik meer en meer, hoezeer mijne krachten te kort schieten.” Waarom dan die taak aanvaard? vraagt men onwillekeurig. Wie verpligtte den Heer De Waal, zich met de portefeuille van Koloniën te belasten? Doch ook hierop heeft de Minister iets gevonden. Niet hij heeft zich met de portefeuille van Koloniën belast, maar zij is hem door eene geheimzinnige hoogere magt, iets in den trant van het Fatum

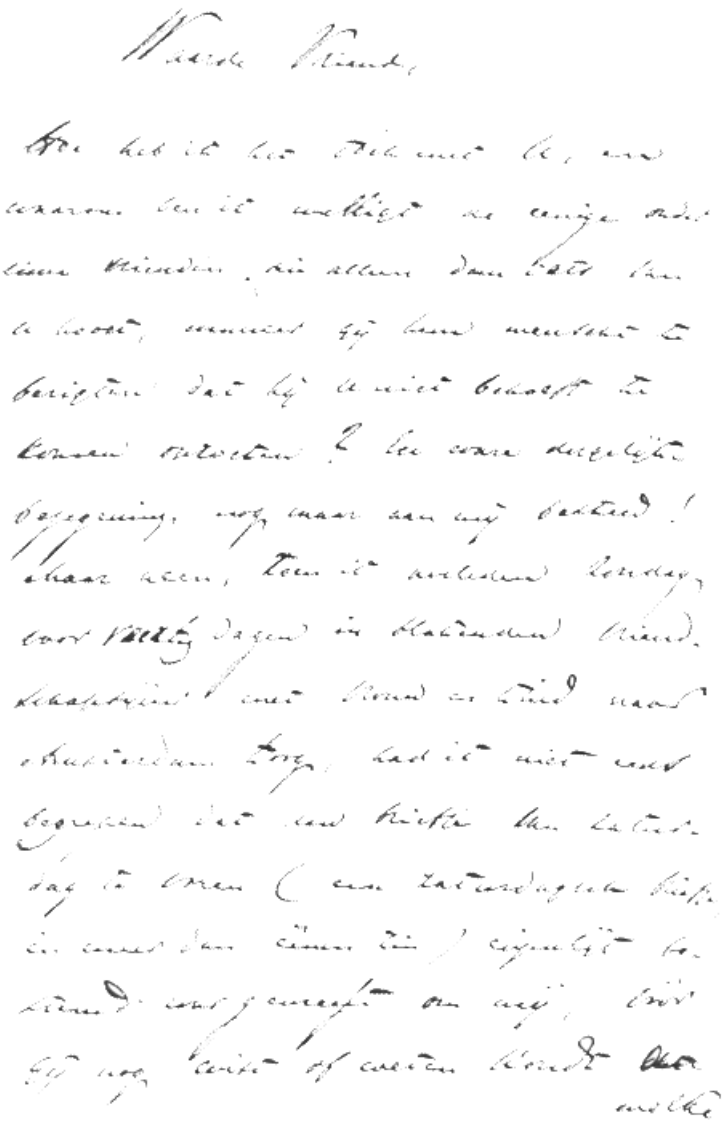

Het begin van Huet's brief aan Potgieter van 9 October 1867 (berustend op de Amsterd. Gem. Univ. Bibl.)

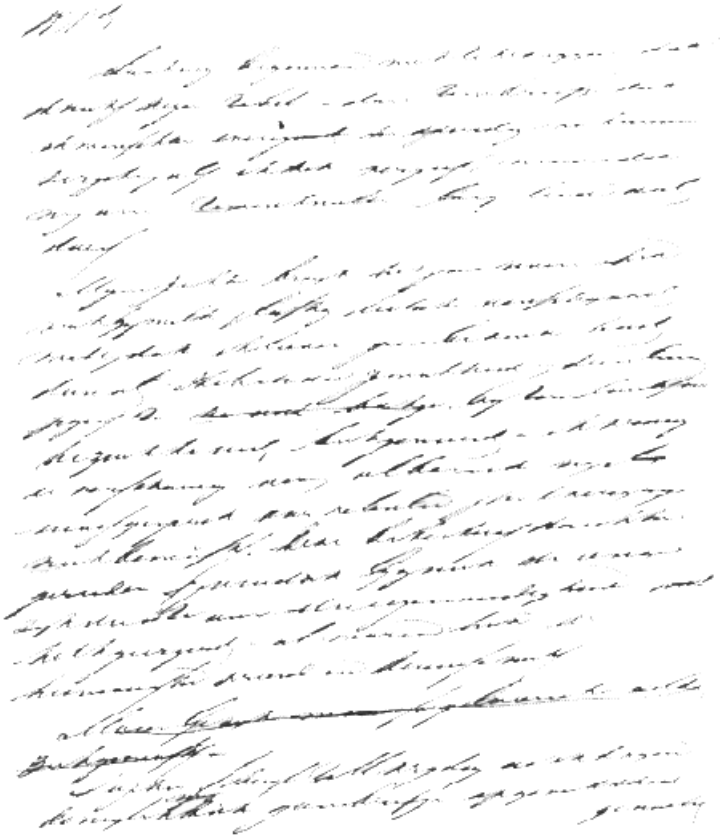

De aanvang van Potgieter's antwoord op den 10den October '67 (berustend op de Amsterd. Gem. Univ. Bibl.)

der Ouden, ondanks hem zelven opgelegd. Vraag den Minister Fock, in welke bewoordingen, bij het begin van het volgend zittingjaar, zekere paragraaf der troonrede door hem ingekleed zal worden, de aanhef van zijn antwoord zal ongeveer aldus luiden: “Als ik het voorregt hebben zal den Koning de bedoelde paragraaf ter overweging aan te bieden.” Anders alweder de Minister van Koloniën. Deze zegt: “Als het mijn lot zal zijn de koloniale paragraaf der eerstvolgende troonrede den Koning voor te stellen.” Zijn lot! Bescheidener kan het niet; en waar het gevoel van hulpbehoevendheid zich aldus in eene bede om deernis oplost - vertreed den armen Minister niet, dien de Schikgodinnen tot haren speelbal hebben uitverkoren! - zou hij een monster zijn, die de begrooting van zulk een bewindsman niet met zachtmoedigheid beoordeelde.’

Hier ziet men een tegenstander van het parlementaire stelsel de pen voeren, en wel op een wijze zooals in het moederland nergens, in geen krant en geen tijdschrift voorkomt; of het moet eens door Fruin of Quack zijn, welke eerste door Potgieter schromelijk wordt onderschat[1]. Maar Huet is dan ook de beste Nederlandsche penvoerder van dezen tijd, niet de beste roman-auteur, doch de voortreffelijkste stylist en de man met den meesten geest. Nog tientallen jaren na zijn dood zal men in Indië den grootsten lof hebben voor zijn werk en trotsch zijn op den redacteur dien men eenmaal bezat. Maar hij is ook een man met veel hart. ‘Och, waarom zijn ze toch heengegaan’ verzuchten kennissen bij het leege huis te Bloemendaal, en Potgieter in zijn brieven, waarin hij eens

1) Deze noemt Fruin's heldere, geheel nieuwe verschieten openende, historische bijdragen in De Gids (die vaak psychologische studies worden) steeds taai, taai en spreekt nog in '72 van ‘'t molenaartje Fruin’ (om het blijven malen? ‘Brieven’, III, p. 172). Potgieter met zijn subjectivisme heeft geen waardeering voor de wetenschappelijke objectiviteit betreffende den tachtigjarigen oorlog en Holland's opkomst, en raakte zoo ook van Bakhuizen van den Brink vervreemd. Huet daarentegen schrijft op 15 Febr. '85 aan prof. G.D.L. Huet, bij Fruin's 25-jarig professoraat, dat deze ‘als schrijver niet minder uitmunt dan als historicus’.

een herinneringsgedichtje aan dat huis en zijn bewoners insluit, zucht het hun na. Doch Huet repliceert dat er scheiding tusschen hart en hoofd moet zijn. De postbode bracht hem op de voorgaanderij, bij het ondergaan der zon, dat gedicht ‘Op Sorgh-Vliet’, schrijft hij. ‘Met mijne geheele ziel heb ik genoten van de liefde en de poëzie, waarvan die verzen overvloeijen; mijn hart zeide er amen op. Doch mijn hoofd getuigde: Gij moest voort uit dien kring; blijven zou onopregt geweest zijn; het was uw pligt, te breken met een verleden, waaraan gij u teregt of ten onregte ontwassen gevoeldet.’ Inderdaad, in Indië gaat Huet zijn grootheid tegemoet, wordt hij voor het eerst zelfstandig en dan onafhankelijk; voor een talent als het zijne het eerste vereischte. Potgieter heeft hier geen oog voor, evenmin als voor het belang van velerlei specifiek Indische artikelen van zijn voormaligen bondgenoot, en zoekt afleiding in het vertalen of parafraseeren van bijdragen in Noorsche, Zweedsche en Italiaansche tijdschriften en stuurt die naar Batavia. Op welke manier hij meewerkt om ook in dit opzicht de tropencourant gunstig bij de mededingers, en bij de pers in het moederland, te doen afsteken. Lang nog zal het klinken inzake Huet's overgang naar het conservatieve: ‘Dien stap vergeeft men hem nooit.’ Maar Potgieter spreidt in dezen een inzicht ten toon dat hem elders ontbreekt, door te zeggen: ‘Van vergeven zal geen sprake zijn. Een geest als die van Huet staat niet stil. In eene nieuwe phase accepteert men hem om zijn talent, quand même.’

XI Strubbelingen

CRITICUS op het terrein van kunst en letteren - wij zeggen niet ‘recensent’ - wordt hij die critisch is aangelegd; maar het critisch ingesteld zijn bij al wat men waarneemt of leest, roept, hoe ook de indruk moge zijn van wat men in zich opneemt, onvermijdelijk ook critische oordeelvellingen te voorschijn. Men kan den gunstigen hoofdindruk laten overheerschen en de kleine bezwaren daarnaast in een zoo onschuldig mogelijken vorm opdisschen, en aldus het verwijt uitschakelen dat men toch altijd en overal het zwarte ziet. Naar ons gevoelen mag dit verwijt Huet niet treffen; bij Potgieter evenwel, die sedert '65 geen critieken meer schrijft, lijkt het critisch ingesteld zijn allengs te ontaarden in een, niet kwaad bedoeld, wellicht als van geest moetend getuigen, tot een tweede natuur wordend, gemopper altijd door in zijn brieven en ook tegenover zijn bekenden, de ‘knorziekte’, gelijk Huet het noemt. Het aanmerkingen maken, als onschuldige geestigheid begonnen, leidt er toe dat hij eindelijk van geen ophouden meer weet en zijn vriend tusschen de keerkringen maar blijft vervolgen met ondeugendheden over ‘zekere opdracht’, ‘zekere bekeering’, met zijn vertrek naar ‘Maleijers en Chineesjes’, zijn journalist spelen met onderwerpen uit het dagelijksch leven in Indië waar hij geen verstand van heeft, in plaats van bétere litteraire causerieën te vervaardigen over bepaalde figuren dan men het in Nederland doet, en zoo maar door. Ze kunnen met een glimlach zijn geschreven, deze klachten, doch dat kan de ontvanger in de tropen er niet aan zien; den lezer van driekwart-eeuw nadien treft het wél dat déze kittelarij maar steeds voortgaat en het begint hem te vervelen. Al kan hij den ruim zestigjarigen Amsterdammer, wat eenzelvig en geïsoleerd, veront-

schuldigen, met zijn beperkten gedachtengang, het maaglijden dat hem parten speelt en het pessimisme in de hand werkt, terwijl de dokter in December '69 het spleen bij hem constateert. Potgieter gebruikt nog geen schrijfmachine, waarbij men doorslagen van zijn brieven houdt - het is voor hem al heel wat, met een stalen pen te moeten schrijven en hij morst er voortdurend mee - en zoo heeft hij ook het oog niet op het vroeger verzondene en de vele herhalingen.

Wanneer Huet eind November van een zakelijke reis aan de krant terugkomt - in zijn afwezigheid neemt de eigenaar, de oude Van Dorp, de redactie waar en plaatst door Huet vooruit vervaardigde artikelen, en als feuilleton soms oud werk, zooals den vroeger te Haarlem vertaalden roman ‘Dalila’ - wordt er besloten dat de Java-Bode, die een onvoorzienen opgang begint te maken, van een driemaal-'s weeksche-uitgave een dagblad zal worden, ingaande 1 December al. Dit beteekent een massa werk meer voor de eenmansredactie; net als destijds te Haarlem, in '66, bij de toenemende taak, raakt Huet zijn vrije dagen kwijt en kost het nieuwe gareel hem ongewone inspanning aanvankelijk. Over eenigen tijd echter zal het hem in zijn tractement ten goede komen - hij verdiende tot nu toe duizend gulden per maand - en de abonnementsprijs zal nu worden verhoogd tot *f* 30,- 's jaars, terwijl de twee andere Bataviasche couranten slechts *f* 4,30 kosten. De extra zware arbeid in het eerst werkt echter sterk op zijn humeur in.

Potgieter intusschen,van deze beslommeringen niets wetend, blijft rustigjes railleeren; hij heeft trouwens pas in een brief uit Indië den dank gelezen voor zijn trouw en uitvoerig schrijven met iedere veertiendaagsche mail. Huet is naar den Oosthoek geweest, heeft er ontdekt dat de als liberaal te boek staande handels- en industriewereld aldaar het Hollandsche liberalisme voor humbug verklaart; de groote Lebret, van ‘Kedawong’, heeft hem bij het afscheid gezegd: ‘Mijnheer, U is ons erg meegevallen’; Huet heeft er zóóveel over de

suiker gehoord dat hij bij terugkomst te Batavia op een meeting over de suikerwet het woord voert; half November moet hij voor dezelfde zaak naar Soerabaja om er besprekingen te houden met de Kamer van Koophandel. Maar één keer is hij inmiddels toch wat dieper op Potgieter's klachten, de bekende oude koeien uit de sloot, ingegaan en heeft op 12 September, ietwat in zijn wiek geschoten, geschreven:

'Vrienden in enger kring had ik niet, behalve U. Doch wat zijn wij, bid ik U, in het laatste jaar vóór mijn vertrek voor elkander geweest? De oude hartelijkheid en openhartigheid, die nu teruggekomen zijn, waren toen verdwenen.' En: 'Wat U betreft - ik zou U deelgenoot hebben gemaakt van mijne plannen omtrent den Java-Bode, van mijne gesprekken met Hasselman, van het door mij aanvaarde mandaat omtrent de Indische drukpers, indien ik niet aan alles bemerkt had, dat mijn heengaan of mijn blijven ook u tamelijk onverschillig was geworden.'

En hij onthult dat de minister van Koloniën, De Waal, den G.G. heeft aangeschreven een civiele actie tot restitutie van de kosten van den overtocht in te stellen indien hij, Huet, binnen een bepaalden tijd het rapport niet heeft samengesteld; dat de regeering hem de inzage van de noodige stukken daartoe weigert, maar dat hij bereid is tot terugbetaling over te gaan indien men het hem schriftelijk vraagt.

Potgieter vindt, op 23 October, voor zijn repliek hierop een nieuwen vorm, door een criticus over 75 jaar - dat is dus in 1944 - over de zaak te doen oordeelen en haalt daarvoor de heele historie nóg weer eens op. Den 22sten November in antwoord op een aardigen brief van Huet, stuurt hij een lange analyse van een dichtstuk van Ten Kate (die deze voor de krant volstrekt niet kan gebruiken) en spreekt geringschattend over Huet's artikelen betreffende actueele Indische quaesties, uitroepend voor den zooveelsten keer: Que diable allait-il faire dans cette galère? Huet ontvangt dit epistel op Oudejaarsavond, overwerkt van de zware maand December aan zijn nieuw eenmansdagblad, zet zich met gespannen

zenuwen aan de schrijftafel, en daar barst de bom. Aldus:

‘In vollen ernst, gij beweegt u volgens mij niet in eene goede rigting. Niemand weet beter dan gij, dat ik niet voor mijn pleizier dagbladschrijver ben; desniettemin verveelt het u, dat ik doe wat een dagbladschrijver niet laten kan. Schrijf ik over “Belasting in geld”, dan luidt het antwoord, dat gij daarover geen oordeel hebt. Tracht ik het onderscheid tusschen kultuurstelsel en vrijen arbeid in het licht te stellen, dan deelt gij mij mede, dat men voor die kwestie een speciale soort van hersenen schijnt noodig te hebben, even als voor de philosophie, en de eene u zoo min als de andere interesseert. Recenseer ik een Indischen dichtbundel, dan vraagt gij niet of mijne recensie goed is, maar vervalt in deklamatiën over het gehalte van het Indisch publiek, dat zulke verzen leest. Kritiseer ik de koloniale politiek mijner tegenstanders, dan herinnert gij mij, dat twist verkwist. Zeg ik iets over het ontginnen van petroleum-bronnen, dan verklaart gij niet te weten, welk belang ik stellen kan in die onderaardsche stoffen. Laat ik mijn Haagschen korrespondent vrijheid, de menschen en de dingen van twee kanten te bezien, en doet hij dat, dan bewijst dit volgens u tegen zijn karakter en is hij vleesch noch visch. Maar, lieve vriend, in welke wereld leeft gij dan toch voor u zelven, en in welke zoudt gij willen, dat door mij geleefd werd? Bezat ik een eigen vermogen, ik maakte van mijn verblijf in Indië gebruik om eene reis door den Archipel te doen, en keerde dan naar Europa terug, om mij neder te zetten te Londen, of nog liever te Parijs. Vermoedelijk sloeg ik dan nooit weder een blik in eenig Hollandsch boek[1)], en zou ik zelfs van uwe studiën over Van den Brink eerst kennis nemen, nadat zij voltooid waren. Doch nu de heilige verpligting tot arbeiden mij verbiedt, aan dat egoïstisch indifferentisme toe te geven; nu ik mij op nieuw een eigen weg zoek te banen, en daarbij aan al de natuurlijke instinkten van

1) Uitlating, blijk gevend van overprikkeldheid; de toekomst leert wel anders. (G.C.)

mijn tot tegenspraak geboren geest gehoorzaam - nu bekom ik van u geene andere aanmoediging dan een overzigt van Ten Kate's “Planeten”, met het berigt, dat mijne zienswijze in Holland niet in den smaak valt. Denkt gij dan, dat het mijn streven is, gegoûteerd te worden door de personen, die gij bedoelt? En zoo ik zwak genoeg was, daar prijs op te stellen, zoudt gij die zwakheid in mij loven? Immers neen. Doch daarom ook laten uwe sermoenen mij koel, en maakt uwe levensbeschouwing op mij den indruk alleen bruikbaar te zijn voor lieden, die fortuin genoeg bezitten om evenals de arme Javanen[1)] op een matje te gaan liggen in de zon, èn genie genoeg om daarbij niet in slaap te vallen. Voor mij en mijns gelijken past dat niet. Om te blijven leven naar den geest, moeten wij werken voor ons dagelijksch brood, en wanneer de eene ader van ons talent uitgeput raakt, moeten wij naar een andere graven.’

Een glashelder exposé van hoe de zaken staan bij Huet, al treft den lezer die de vele hartelijkheid in beider correspondentie in zich opgenomen heeft het onverbloemd, om niet te zeggen cru, uitgedrukte van de harde waarheid, juist tegenover den goeden, oud wordenden, Potgieter die zich in zijn primitieve egocentriciteit van geen kwaaddoen bewust is. Hierbij mag worden aangeteekend dat de oude heer van de Leliegracht zelf een abonnement op de Java-Bode heeft en de meeste van zijn aanmerkingen op zijn vriend's werk ongevraagd schrijft. Het tragisch-merkwaardige bij deze briefwisseling is, dat geen van tweeën er zich rekenschap van geeft hoe hij den ander grieft: het schriftelijk verkeer wordt nog drie maanden ononderbroken voortgezet, met wederzijdsche hartelijkheid, zoo van Huet's kant wanneer hij verneemt dat Potgieter ziek is geweest. Maar, daarvóór, op 2 Januari '70 lucht de jongere zijn hart nog eens verder, hoe welgezind

1) ‘Arme’ Javanen volgens het Hollandsche liberalisme; Huet sneert er meermalen op, onder het geven van voorbeelden van hun verkwisting en onbezorgd leven.

ook begonnen - over het ‘vermoeijend aantal fooijen’ van het Nieuwjaar: ‘de arme Javaan verstaat meesterlijk de kunst om zijnen zich noemenden overheerschers het vel over de ooren te halen’ - en vraagt dan aan zijn vriend twaalf litterarische portretten van tijdgenooten voor de Java-Bode. ‘Eerst dan zal ik erkennen, dat gij van de werkelooze knorziekte, welke u tegenwoordig kwelt, voor goed genezen zijt.’ Het hindert hem dat Potgieter, die bij gunstig weer slechts een paar uur 's middags naar de beurs gaat en verder overvloed van tijd heeft, in het heele jaar 1869 ‘zoo goed als niets uitgevoerd’ heeft ‘en zijne voornaamste inspanning bestaan in het maken van eenige uitstapjes ten behoeve zijner biografie van Van den Brink.’ Maar meer nog, dat hij blijft omgaan met dezelfde mannen die hij in de brieven naar Batavia critiseert, terwijl hij hun ongunstige meening deelt inzake Huet's politiek. Hij roept hem toe, aan die halfslachtigheid een einde te maken.

Verwey heeft onder dezen brief het fragment uit Potgieter's reactie er op, van 14 Februari, dat Gideon Huet in 1902 in zijn uitgaaf wegliet, afgedrukt en daar vinden we voor het eerst een hard woord van Potgieter: ‘maar hoe kondt Ge dan ook zoo - onbeschaamd zijn, u op uw hardhuidigheid te goed te doen.’ En voorts: ‘En nu wenscht Ge, zooals ik u meermalen zag doen en niet altijd met gelukkig gevolg, de schansen te forceeren. Allerlei verwijtingen zijn bestemd mij te overstelpen, maar met fierheid wijs ik het ergste van deze, uwer en mijner onwaardig, af. Het zij verre van mij ooit bij u in rekening te willen brengen wat ik om uwentwille leed, het was mijne zaak en ik wilde het dragen, maar de insinuatie als zou ik u vertrouwelijk schrijven om u achter uwen rug te verloochenen, die wil ik niet eens verzoeken terug te nemen, die is beneden mij. Was het daarmede uw doel ook mij van u te vervreemden, het zou mij smarten, niet enkel om mijnentwil - doch uwe bewijzen hebben zoo weinig om het lijf, dat ik misschien verkeerd doe de zaak zoo ernstig op te nemen.’

Dit laatste dient ook onze lezer goed in het oog te houden. Potgieter en Huet zijn, bij al hun hoofschen zwier, beiden mannetjesputters die zich dikwijls ‘unverfroren’ uitdrukken; de door ons geciteerde slotregel toont dat Potgieter niet wil breken met den vriend die hem dermate hard valt. Eind Januari verneemt Huet van den ander's ziekte en verscheurt een op pooten staanden brief om dien door een deelnemend kattebelletje te vervangen; dit wordt op 23 Maart te Amsterdam even hartelijk beantwoord. En Potgieter's verontwaardigd maar waardig schrijven van 14 Februari, hiervóór vermeld, maakt op 26 Maart een ‘weldadigen indruk’ op Huet, al verwondert hij zich over zijn vriend's gevoeligheid. Niettemin is er geen bericht van Potgieter overgeleverd van 23 Maart tot 11 Augustus '70; van den weeromstuit geen van Huet van 26 Mei tot 12 October, en in dit laatste moet hij den ander weer teleurstellen. De redacteur had namelijk, een halfjaar tevoren, brieven aan fictieve Hollanders in zijn krant geplaatst, en Potgieter was nu zoo goedhartig maar naïef geweest daar antwoord-brieven op te schrijven voor de Java-Bode; veel te lang, veel te onbelangrijk voor de lezers en een reactie op bijdragen die natuurlijk reeds lang vergeten waren. Potgieter verduwt de teleurstelling in zijn epistel van 15 December - het eerste na dat van 24 Augustus - zwijgt tot 6 April '71, en antwoordt dan op een brief, van 20 Febr. '71 over zijn studie over Bakhuizen van den Brink; nadat ook Batavia sedert het afwijzen van de bedoelde bijdragen, op 12 Oct. '70, niets meer van zich heeft laten hooren. Het jaar 1871 wordt de correspondentie vervolgd met gemiddeld één brief per maand van Huet, terwijl Potgieter als vroeger om de veertien dagen blijft schrijven. Men mag daarbij in aanmerking nemen, dat de redacteur van de Java-Bode veel krapper in zijn tijd zit; hij meldt eens: ‘Zes dagen van de zeven ga ik 's morgens te 9 ure van huis en keer te 5 ure uit de stad terug; 's avonds te 8 ure zit ik aan mijne schrijftafel en ga nooit vóór 2 of 3 ure naar bed.’ Na een poosje echter behoeft hij niet meer op het technisch gedeelte van

de courant toe te zien en kan hij thuis het redactiewerk doen; hij vestigt zich dan te Buitenzorg.

Wij hebben nogal wat aandacht aan de strubbelingen tusschen de twee voormalige Gids-redacteuren gewijd, en wel om het juiste licht op hun verhouding te doen vallen. Te zeer immers worden zij in onze letterkundige geschiedenis als een broederpaar voorgesteld; als een paar in leeftijd nogal verschillende broers weliswaar, maar met de suggestie dat de jongste, Huet, zijn opkomst eigenlijk te danken heeft, behalve aan eenig eigen talent, aan dengene die hem redacteur van De Gids maakte, hem aanspoorde zich ook in de oudere Nederlandsche letteren te verdiepen, die tegelijk met hem uit de redactie trad, hem meenam naar Florence ter opbeuring en die zorgde dat Huet in Indië geestelijk bij bleef door zijn brieven en de boeken welke hij hem zond. Deze voorstelling blijkt nu wel te simplistisch te zijn. Huet heeft ruimschoots getuigd hoe lang en hoe zeer hij door Potgieter's vriendschap verkwikt is, maar een volkomen vriendschap is het nooit geworden; zij loopen te sterk uiteen. Potgieter, wiens belangstelling in de allereerste plaats het bevallige deel der litteratuur geldt en die in Huet eigenlijk alleen den litterator ziet; Huet daarentegen met zijn aanmerkelijk universeeler belangstelling, zijn niet te stuiten lust in getuigen en publiceeren, zijn veel grooter energie en veel meer temperament. In de leerjaren bij De Gids moge hij voor de oplossing van moeilijkheden Potgieter als raadsman hebben gehad en gewaardeerd, daarbuiten en daarna hebben de eischen van het journalistenbestaan zijn persoonlijkheid een ontwikkeling gegeven die de oudere vriend te eenenmale mist. Zoo lang ze nog in druk briefverkeer met elkander staan, leidt het weldra meer en meer aan den dag tredende verschil in geestesontwikkeling tot wrijving, tot strijd zelfs; ten slotte brengt de groote afstand te weeg dat de Amsterdamsche vriend zijn vat op den ander geheel verliest, opgaan als deze doet in de nieuwe wereld waarin hij zich bevindt en waarvoor de vroeg oud wordende

ouderwetsche Hollander, of Overijselaar - Potgieter blijft zijn leven lang met zijn Zwolsch accent spreken - geen sympathie en geen begrip bezit. Huet is aan hem ontgroeid. Ze kunnen elkaar nog aardig vertellen over koetjes en kalfjes, en over litteratuur, maar het leven waar zij deel aan hebben, en ergo hun wereldbeschouwingen, verschillen thans wel als dag en nacht.

En nog iets. Is Potgieter in Holland de grand seigneur geweest ten opzichte van Huet (die als student een zelfde neiging tot royaliteit aan den dag had gelegd, waardoor hij als jong predikant nog schulden had), in 1871 heeft hij als redacteur van de Java-Bode een tractement van *f*24.000 en leeft op grooten voet. Wanneer hij uit Buitenzorg naar Batavia terug moet verhuizen, voert hij o.a. zes paarden en veertien bedienden (plus hun gezinnen) mee. Zijn familie in de West schudt het hoofd, bezorgd aan Potgieter's zuster schrijvend: als dat maar goed afloopt... Gideon's toekomst is evenwel verzekerd, doordat Huet's broer die als notaris en vrijgezel in '69 te Soerabaja stierf den jongen een belangrijk deel van zijn vermogen heeft nagelaten. Deze zal zich onbekommerd aan het boek, en niets dan het boek kunnen wijden; met de voor- en nadeelen daarvan, welke laatste wel op zijn portret tot uiting komen.

En wat Potgieter betreft: in diens leven gaat, volgens het getuigenis van Enschedé, de uitgever Kruseman allengs de plaats innemen die Huet voorheen daarin besloeg.

XII Weer ‘Litterarische Fantasien’

AL naar de redacteur van de Java-Bode het klappen van de nieuwe zweep leert kennen, of liever ook dit soort zweepje leert hanteeren, ontwaakt het verlangen weer, iets op litteraircritisch gebied te doen. Hij moet zijn publiek daar natuurlijk voor winnen en zoekt den overgang in een behandeling van figuren die half politiek, half letterkundig zijn. De van jongsaf geliefde Lamartine levert hem daarvoor de eerste stof; dat wil niet zeggen dat Huet den romantischen bezinger der onderdrukte natuurvolken naar voren haalt of den dichter die zijn heil in de revolutie van 1848 zag; den staatkundigen kant van het geval ontleent hij aan wat Balzac in een litterairen salon ten beste gaf in tegenwoordigheid van Lamartine en waarmee deze laatste zijn instemming later betuigde. Huet vertaalt het betoog, dat aldus aanvangt:

‘“Parlementaire regeringen,” zeide Balzac, wiens sarkasmen gepaard gingen met gulheid van toon, “zijn het Dorado van redenaars en van drogredenaars. God heeft den menschelijken wil slechts met één vorm toegerust, met één middel om zich te uiten. Dat middel, die vorm, is de eenheid. Waar veelheid van wil wordt waargenomen, heerscht óf regeringloosheid, die de snelle en geweldige, óf stilstand, die de langzame dood der menschelijke zamenleving is. Gingen de lessen der ondervinding niet meestentijds verloren, ieder zou inzien en erkennen dat de parlementaire regeringsvorm al de gouvernementen, die hem aannemen, het eene voor, het andere na, te gronde rigt.”’

En verder, na den gang van Frankrijk's geschiedenis te hebben nagegaan sedert de groote Revolutie (‘tien verdreven

gouvernementen, in den tijd van niet meer dan eene halve eeuw', steeds door het parlementarisme) zegt Balzac:

'Ziedaar zijne geschiedenis, zijne werken. En zijn aard, vraagt gij? Ik antwoord met de wedervraag: Wat doet eene natie, wanneer zij zich in doodsgevaar voelt verkeeren? Zij roept de hulp van een dictator in. Het leger, vertegenwoordiging van den aktieven wil der natie, kiest dien dictator. Hij aanvaardt het bestuur, en stelt in de eerste plaats de bron van alle kwaad, den parlementairen regeringsvorm, ter zijde. Regeert hij zonder overleg, dan valt hij en sleept leger en natie met zich mede; regeert hij met wijsheid, dan heeft zijn bestuur een bepaalden of onbepaalden levenstijd.'

Er is niets nieuws onder de zon... Potgieter ziet eveneens neer op de volksvertegenwoordiging, op de liberale partij, roept evenzeer als Huet om een grooten man (dien hij echter niet verwacht; zijn houding is in het maatschappelijke boven alles negatief; Huet verwijt hem eens: 'En hoe is het nu met uw standpunt gesteld? Gij keurt alles af, gevoelt sympathie voor niets, en doet aan niets mede'), Potgieter reageert op dezen aanhef met den zin: 'Scherts ter zijde, waarom begonnen met dien Balzac, erger drogredenaar dan de drogredenaars over wie hij zich beklaagt?' Ofschoon hij, de brommige vrijgezel in zijn knus huis op de Leliegracht, verderop toch recht doet wedervaren aan de fijnheid van opmerking van Balzac.

Wat later komt hij op het geval terug, schrijvend: 'Hoe ik wensche, dat Ge bij een herdruk van uw opstel den aanloop niet meer aan de Balzac ontleenen zult, maar met eene wederlegging van Lamartine beginnen.' Het vorig jaar is namelijk het eerste deel van de 'Litterarische Fantasien' verschenen, alle stukken herdrukken (op dat over Vondel na). Maar in 1873, dus nog bij het leven van Potgieter, neemt Huet het herdenkingsartikel bij Lamartine's dood met de gewraakte aanhaling in deel III op. En bij de heruitgave in '81 plaatst

hij een noot, dat men alleen uit het meegedeelde onderhoud met Balzac den ‘uit de baan geworpen staatsman’ Lamartine leert kennen. Hij handhaaft het citaat dus tot het laatst toe.

Een volgende figuur uit de fraaie letteren die hij behandelt is Bakhuizen van den Brink, wiens persoonlijk leven hij tegenover zijn geschriften plaatst: de stijl van het eerste, het leven, vertoont groot onderscheid met dien der werken. Potgieter en Quack, beter wetend dan wie ook hoe stijlloos ‘Bakkes’ in zijn levenswijze kon zijn en hoe grof hij uit den hoek kon komen, keuren niettemin de tegenstelling af, en Huet heeft de beschouwing later bij het bundelen ter zijde gelegd.

Een op hoog peil staande bijdrage wordt dan die over Potgieter's poëzie, in het bijzonder over ‘Florence’, met belangwekkende expositie en aanhalingen uit dit gedicht betreffende de figuur van Dante en de grootheid en eenwording van Italië. De aankondiger levert daarbij vrijmoedig critiek en sluit de oogen niet voor de bezwaren die men algemeen heeft tegen Potgieter's dichttrant, dien hij ‘artistiek’ acht; waar met meesterschap veel bereikt is wat de lezer niet kan verwerken.

Daarna een essay over De Genestet, met wien Huet een wandeling in den Haarlemmer Hout maakte kort voor diens dood, waarbij de jonge man hem verklaarde dat hij graag met een andere dichtkunst zou komen, meer realistisch ingesteld en die menigeen hem euvel zou duiden. Potgieter, opgaand in fictie, toont zóó weinig eerbied voor de werkelijkheid en voor wat men al of niet aan een heengegane figuur mag toeschrijven als te hebben gedaan of gezegd, dat hij als critiek heeft: liever gezien te hebben dat Huet een gesprek had gegeven van twee jonge moderne predikanten die beiden den herderstaf wilden neerleggen.

Het oorlogsjaar 1870 schenkt niet het aanzijn aan opvallende litteraire causerieën, van het standpunt der litteratuurgeschiedenis uit beschouwd. Huet behandelt er onder anderen Sainte-

Beuve nog eens, die voor kort gestorven is, en komt op zijn karakter en zijn houding ten opzichte van het staatkundige terug, in een, evenals de vorige maal (uit welk artikel we uitvoerig hebben aangehaald in ons vijfde hoofdstuk) ook nu indirecte zelfkarakteristiek. Nadat hij nog op 13 Dec. '69 aan Potgieter heeft meegedeeld: 'Den geest van Sainte-Beuve meen ik in genoegzame mate in mij opgenomen te hebben om hem te kunnen waarderen; en toch zou ik den eersten tijd niet gaarne iets over hem schrijven, omdat mijne eigen idealen zoo zeer op de zijne gelijken, dat ik, door ze te schilderen, mijzelven belagchelijk maken, en schijnen zou, eene zelfverdediging op touw te zetten.' Even later moet het er dan toch van komen.

Huet's behandelen van Prévost-Paradol, eveneens een herdenking van een juist gestorvene, van Groen van Prinsterer en van Voltaire in dit jaar '70 is heel aardig, maar te zeer vlot schrijfwerk voor de krant dan om er thans nog aandacht aan te wijden; desondanks overtreft het ver wat er dan in het moederland op dit gebied ten beste wordt gegeven. Waardoor Potgieter bij den inzet van '72 met recht kan schrijven: 'Ik beweer nu, à qui veut l'entendre, en ook tegen hen die boos worden als ik het zeg, dat onze kritiek uit de Oost komt.'

In '71 vinden we, opgesteld naar aanleiding van het verschijnen van een deel van Potgieter's hier en daar aardige maar over het geheel buitengewoon taaie biographie van Bakhuizen, een stuk waarin het materiaal van den Amsterdamschen vriend danig geplunderd wordt; wij hebben aan het slot van ons eerste hoofdstuk iets hieraan ontleend, betreffende het universitaire leven te Berlijn. Huet geeft in deze periode zijn meeste kracht aan de politiek en aan het kleinere mengelwerk. Potgieter draagt juist nu grooter en belangrijker uitweidingen bij, een reeks feuilletons 'Herinneringen en Mijmeringen', vol afdwalingen en 'dissolving views'. De kopij er van laat hij na een poosje drukken, vanwege zijn onleesbaar handschrift, op verzoek en op kosten van Huet. Het verwondert ons, den redacteur van de Java-Bode niet

meer gebruik te zien maken van de soms charmante aanvullingen op toegestuurde boeken, die Potgieter uit zijn groote belezenheid en zijn verbazingwekkend welvoorziene bibliotheek telkens in de brieven geeft; als de inleiding bij Goldsmith's ‘She stoops to conquer’, welk tooneelstukje, pas in vertaling maar zonder de inleiding naar Indië gezonden, door Huet wordt behandeld met versmading van al wat de oude vriend moeizaam copieerde.

Na een poging gewaagd te hebben, zelf novellen voor zijn krant te maken, legt Huet er zich op toe niet alleen uitheemsche tooneelstukken maar ook verzen in novellevorm na te vertellen, terwijl hij oudere en nieuwere verhalen blijft vertalen. Daarnaast drukt hij fragmenten uit de Nederlandsche tijdschriften en uit pas verschenen romans af, en uit de vele brochures die hem door Potgieter's hand geworden, na verloop van korter of langer tijd gevolgd door commentaar. Het publiek op Java wordt door een en ander uitstekend voorgelicht inzake wat er in Holland aan geestelijk leven is, en krijgt er een beter overzicht dan het menschdom in het moederland zelf. Den eenen dag wordt den lezers een deel van een intree-rede van een hoogleeraar voorgezet, den anderen krijgen de lezeressen een episode uit het nieuwe boek van mevrouw Bosboom-Toussaint, ‘De Delftsche Wonderdokter’; dan eens een schets uit Alberdingk Thijm's Dietsche Warande over het Amsterdamsche Trippenhuis; dan weer een particulieren brief, door Huet's schoonzuster uit Paramaribo geschreven; zelf stuurt hij uit Buitenzorg telegrafisch een verslag van het grootsche van een zonsverduistering. Aldus is de redacteur rusteloos in de weer, zijn blad interessant te maken. In Nederland trekt evenwel het meest de aandacht wat hij er in de Varia aangaande de schaduwzijden der Indische samenleving onthult, de zgn. ‘modder van Batavia’.

In 1872 treffen de aanwijzingen dat Huet zijn landgenooten in het litteraire, ondanks het ver van Europa af zitten, voor blijft. In een artikel over Gustave Droz dit jaar toont hij verschillende romans van Balzac te hebben genoten - de brieven

bevestigen het, en ook dat Potgieter deze groote figuur vrijwel geheel verwerpt -; in een verhandeling over (de levens van) Byron en Shelley geeft hij, op het voetspoor van Potgieter die dit in de ‘Herinneringen en Mijmeringen’ had gedaan, laatstgenoemden, in Nederland nog weinig gelezen, dichter hoogen lof. Voorts herdenkt hij den juist overleden Théophile Gautier, zonder nochtans gewag te maken van diens groot aandeel in het wekken van de belangstelling van Europa voor het Oosten. In '73 blijkt hij kennis gemaakt te hebben met het begin van Zola's Rougon-Macquart-cyclus en beoordeelt dat eer iemand in Holland er de pen over opneemt, echter in zijn brieven gunstiger dan in zijn krant. Hij schildert dan óók uitgebreid de beteekenis van Paul de Kock, den Parijzenaar uit de periode der Restauratie en der Juli-monarchie, die de physiologie van een tijdvak heeft gegeven dat sedert de revolutie van 1848 voorgoed tot het verleden behoorde. Typisch is het, dat er, mede in verband met Bulwer Lytton's dood in '72, een feuilleton aan dezen romanschrijver wordt gewijd, en later opgenomen in Huet's verzamelde werken, waarvan hij getuigt dat het niet van hem afkomstig is. Men raadt er de hand van mevrouw Huet in.

Op het stuk van publicaties over de Néderlandsche cultuur doet '72 een weidsche beschouwing over Bilderdijk's briefwisseling met zijn eerste vrouw zien, en, bewijs van Huet's belangstelling in de klassieke schilderkunst, een artikel over Rembrandt, dat, gelijk nu meer en meer gebeurt, door de Hollandsche pers wordt overgenomen. De aanleiding tot het ontstaan er van ligt in Gideon's opgroeien.

Dit elfjarige jongske, later bibliothecaris van de Bibliothèque Nationale te Parijs en een wetenschappelijk onderzoeker en publicist van naam in Frankrijk - niemand minder dan Bédier luidde hem, bij zijn dood in 1921, huldigend uit - krijgt van zijn vader, via Potgieter, nota bene een collectie boekwerken, in één keer, waartoe behooren:

Van der Palm, ‘Bijbel’ (in 3 deelen) en ‘Kinderbijbel’; Wagenaar, ‘Vaderlandsche Historie’ (in 21 deelen) met de

vervolgen van Van Wijn; Bilderdijk, ‘Vaderlandsche Historie’, ‘Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden’, en ‘Brieven’; De Jonge, ‘Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen’ (6 deelen in 10 banden); Motley, ‘Opkomst der Ned. Republiek’; Macaulay, ‘Geschiedenis van Engeland’; Guizot, ‘Geschiedenis van Frankrijk’; Hofdijk, ‘Ons Voorgeslacht’; Van Hogendorp, ‘Gedenkschriften’; Hooft, ‘Nederlandsche Historiën’, en ‘Brieven’; de werken van Huygens, de Van Harens, Wolff & Deken en Conscience; Rumphius, ‘Kruidboek’ (6 deelen), Brandt, ‘Leven van De Ruijter’, en nog talrijke andere. Daarbij: de etsen van Unger naar schilderijen in de Dresdener en Casseler Galerie, benevens de bij Sijthoff verschijnende copieën van Frans Hals door dezen Duitscher.

Hoe voorlijk het kind mag zijn - de gelukkige vader zegt ter illustratie, dat het een Duitsche vertaling van de Oden van Horatius ter hand nam en met behulp van de prozavertaling van Vondel (nogmaals nota bene!) die toen ging zitten ontcijferen - het valt te begrijpen dat de vader niet minder zal neuzen in de collectie, die hem zal brengen tot het schrijven van ‘Het Land van Rembrand’, jaren later. Als eerste vrucht ziet het essay over Rembrandt in zijn courant het licht.

Hij vangt daarin aan, met de orgineele opmerking te maken dat de Muiderkring dezen ontzaggelijken tijdgenoot wel deerlijk heeft miskend. ‘Al zou men het nog zoo gaarne anders wenschen, de zedige Jeremias de Decker was onder de litteratoren de eenige die, gedurende de veertig jaren van Rembrand's werkzaamheid te Amsterdam, tijd vond zich bij hem aan te sluiten, in zijne vriendschap roemen durfde, een open oog voor zijne ongeëvenaarde kunst bezat, en het eerst het waagde in één adem over Michelangelo, Rafael, en Rembrand van Rijn te spreken.’ En: ‘Gehuwd met eene jonge en schoone vrouw van deftigen frieschen huize, die hij vereerde en wier beeldtenissen hij dichterlijk uitmonsterde, moet in zijn huis een goede toon geheerscht hebben. Bovendien geleek zijne woning een klein kunst-museum, waar fraaije meubelen,

kostbare uitheemsche wapenen en uitheemsche kleederdragten, rariteiten van allerlei soort, elkander verdrongen. Even goed als de burgemeester Six - zeldzame en loffelijke uitzondering op de Amsterdamsche botheid dier dagen - het met zijne waardigheid bestaanbaar achtte in die woning te vertoeven, had ook Hooft dit kunnen doen; en noch Hooft's betrekking als Drost van Muiden, noch het sekretaris-ambt van Huygens bij den Prins, hadden hunnerzijds een hinderpaal voor den omgang met Rembrand behoeven te zijn. Over Vondel spreek ik niet, in wiens maatschappelijk bestaan geenerlei kieskeurigheid van dien aard voegde.' In het algemeen kan men zeggen, dat de groote dichters, de groote schilders en alle andere grooten van de gouden eeuw weinig oog voor elkander's genie hebben bezeten; de 19de eeuw zou pas een veel nauwer contact tusschen schrijvers en schilders te weeg brengen.

Huet geeft Vosmaer en Thoré de eere die hun toekomt; den eerste voor zijn twee deelen 'Rembrandt Harmens van Ryn': 'Ses précurseurs et ses années d'apprentissage' (1863) en 'Sa vie et ses oeuvres' (1868); den tweede voor 'Les Musées de la Hollande' ('58-'60), onder pseudoniem W. Burger, waaronder hij in '61 eveneens in de Revue Germanique schreef. Wij doen hier volgen wat Huet uit het bestudeeren der vorengenoemde kunstboeken heeft geleerd.

'Geen Nederlander is het, maar een Duitscher, William Unger, die nevens Vosmaer in den laatsten tijd krachtig heeft medegewerkt tot verspreiding van Rembrand's roem en dien der oud-hollandsche schilderschool in het algemeen. Ofschoon er onder de veertig etsen zijner Kasseler en de achttien zijner Brunswijker Galerij geen enkele gevonden wordt welke achteloos behandeld is; ofschoon allen op den toeschouwer een blijvenden indruk maken; het talent des graveurs schijnt, zoo vaak hij met een der oude hollandsche meesters te worstelen heeft, zich nog telkens uit te zetten. Zijne brunswijksche etsen hebben niet meer dan een of twee jaren vóór de kasselsche het licht gezien. Toch is het alsof hij in dien tusschentijd nog

vorderingen heeft gemaakt, zijne vaardigheid nog grooter geworden is, en men voortaan niet meer kopijen naar schilderstukken aanschouwt, maar teekeningen der schilders zelf.

Over het algemeen is de hollandsche schilderschool der 17de eeuw in de laatste jaren zeer in aanzien gekomen. Aan Thoré (W. Bürger) en aan zijn welsprekend voorgaan in "Les Musées de la Hollande" heeft men het groote werk van Vosmaer over Rembrand en twee kleinere monografien van den te vroeg gestorven Van Westhreene over Jan Steen en over Paulus Potter te danken. De Duitschers bleven bij de Franschen niet ten achter. Wie den tekst leest, door verschillende duitsche geleerden bij Unger's etsen geschreven, staat als naar gewoonte verbaasd over de volledigheid en naauwkeurigheid hunner kennis aangaande onze schilders van den goeden ouden tijd. De legenden van Houbraken zijn onder hunne handen geschiedenis geworden, en met afwijking van den gewonen regel straalt de lichtkrans, welke anders meestal de slapen der fabel siert, thans om den achtbaren schedel der historie. Zij en Thoré hebben voor Hollands kunstroem meer gedaan, dan de Hollanders zelf.

Er is voor ons iets beschamends in de fierheid waarmede de Duitschers onderling zich op het bezit van dit of dat hollandsch doek verheffen, en daarin roemen. Nu eens spannen Brunswijkers en Hessen zamen tegen de Saksers en roepen uit: Wat gij Dresdenaren ook zeggen moogt, wie oude hollandsche kunst wil zien, moet naar Kassel, naar Brunswijk komen. Dan weder loopen hunne wegen uiteen en beweren zij, elk voor zich, dat hunne verzameling fraaijer is dan de andere. Worden bij u twee Potter's gevonden? Het zij zoo; maar mag men vragen of gij een Fabritius, een Van der Meer, een zes voet breeden Jan Steen bezit? Gij hebt van Frans Hals den edelman in het zwart fluweel; maar hebt gij die twee geestige, trouwhartig musicerende knapen? Van Rembrand vindt men bij u den studerenden jongeling, de moeder met de drie kinderen, de graflegging, de ontmoeting met Maria in den hof; maar vergeet gij dat bij ons, en bij ons alleen,

de stervende Jakob te zien is, en het portret van Saskia, en Coppenol, en de rabbi met den gouden keten, en dat onvergelijkelijk huisgezin van den houthakker? Vergeet gij, gelukkige bezitters van Rembrand's landschap bij onweder, dat wij ons én op een zomer- én op een wintergezigt van hem verhoovaardigen mogen?... Zoo spreekt men in Duitschland over de werken derzelfde schilders wier doeken in het haagsche Maurits-, in het amsterdamsche Trippenhuis, door valsch of karig licht beschenen, in den loop van een geheel jaar minder bezigtigers trekken, dan een paarde- of wassenbeeldespel in één kermisweek doet.

Er is geen twijfel aan, of de prenten van William Unger zullen er toe bijdragen, in Nederland zelf de ingenomenheid met de voorvaderlijke schildersschool meer algemeen te maken. Reeds zijn bij den leidschen uitgever Sijthoff verschenen: Etsen naar Frans Hals, door prof. William Unger, met eene verhandeling over den schilder door Mr. C. Vosmaer.'

Potgieter had eens in zijn brieven verteld van een Duitscher die naar Holland was gekomen met geen ander doel dan Rembrandts te zien en die zich dan ook voor niets anders interesseerde. Een dergelijk iemand stond Huet waarschijnlijk voor oogen toen hij deze bekoorlijke fantazie opzette over het elkander wederzijds benijden van het bezit van doeken van den grooten schilder door de Duitsche musea; een staal weer van waartoe zijn geest en verbeelding in staat blijken wanneer hij op oorspronkelijke en daarbij indruk makende wijze wil aanduiden wat de door hem ontvangen kunstboeken leeren.

XIII Het Algemeen Dagblad

IN Augustus '71 had Huet naar Holland bericht dat Van Dorp de Java-Bode aan twee familieleden had verkocht, naar verluidde voor *ƒ* 182.000. De op jaren komende ex-eigenaar was daarop naar Holland vertrokken om te Zwolle zijn rust te zoeken, en reeds half Januari '72 meldde Huet dat de opvolgers van toeten noch blazen wisten, voor zoo ver het 't uitgeven van een courant betrof, en dat hij er zijn wonen te Buitenzorg al om had moeten opgeven. Hij wist zich echter te schikken, en schreef even verder dat hij er niet aan dacht naar Europa terug te keeren - ofschoon hij later eens neerzet, half Juli '75, in een brief aan vriend Van Deventer, dat het in '68 de bedoeling was, na vijfjaar te repatrieeren - zeggende: ‘Bovendien is eene onafhankelijkheid van positie als die, welke ik als redakteur van den Java-Bode geniet, in Holland ondenkbaar, en ik zou, om te uwent de wedergade daarvan te vinden, een eigen blad moeten oprigten. Voorshands gevoel ik daartoe even weinig roeping, als ik er de middelen voor bezit, en blijf dus waar ik ben en tevreden ben.’ Maar tóch al spelen met het denkbeeld van een eigen courant? Hij blijft onderwijl werken als een paard voor zijn nieuwe heeren, gelijk we in ons vorig hoofdstuk hebben beproefd aan te geven.

Half Juni '72 licht Potgieter zijn vriend in, dat de Amsterdamsche agent van Van Dorp ‘geen groote opinie van de soliditeit of liever van het vermogen der beide tegenwoordige uitgevers van den Java-Bode’ heeft. Begin Augustus dankt Huet verplicht voor de mededeeling en laat blijken dat hij het maar al te goed weet. ‘H.M. Van Dorp had geen compagnon, was ongetrouwd, ging nooit uit, en leefde om zoo te zeggen van droog brood.’ ‘Déze menschen zijn verblind

en kunnen het niet helpen als zij naar den kelder gaan.' Den eersten September doet hij er op volgen dat hij begin '73 als redacteur van de Java-Bode zal ondergaan, om 'daags daaraanvolgende als redakteur van een eigen blad weder aan de kimmen te verschijnen.' De twee 'onmogelijke sujetten' dwingen hem er toe, wil hij niet in hun val worden meegesleept. Later bekent hij evenwel, dat ze hem per 1 Februari '73 hebben ontslagen, bij brief van 1 Augustus; mogelijk bij wijze van intimidatie, om tot een bezuiniging op zijn tractement te geraken. Op 1 September heeft hij echter, na met deze-en-gene gepraat te hebben, reeds de toezegging gekregen voor de helft van het benoodigde voor de stichting van een eigen dagblad. Aan Potgieter schrijft hij dit najaar dat het nieuwe orgaan de wezenlijke drager zal worden van een denkwijze; een heel resultaat voor Indië; de Amsterdamsche reactie er op luidt: 'Mijne botheid kan zich nog altijd niet voorstellen, dat een geest als de uwe er waarlijk behagen in schept journalist te zijn.' Wederom treedt hier Potgieter's gebrekkige kennis van Huet's mentaliteit aan den dag; hij heeft hem nu vier jaar als Indisch redacteur aan het werk gezien, en oordeelt aldus! Terwijl Huet zelf kort voordien aan prof. dr. G.D.L. Huet te Leiden heeft geschreven: 'Zoo'n courant, waarin ik dagelijks over menschen en zaken mijne meening zeggen kan, is voor mij een kostelijk ding.' Hij blijft tot aan zijn dood te Parijs in '86 deze opvatting omzetten in practijk.

De voornaamste aandeelhouders van de nieuwe courant zijn te Batavia de presidenten van de Javasche Bank en van de Ned.-Indische Handelsbank, in den Preanger landheeren en thee- en koffie-, in den Oosthoek tabaksplanters, en suikerfabrikanten. Meest vooraanstaande mannen, wier familienamen in Indië een goeden klank hebben, als: Mees, Van Delden, Boutmy, Holle, Gonsalves, Birnie, en Lebret van 'Kedawong'.

De oprichting van het blad, en tegelijk van een eigen handelsdrukkerij om het bedrijf meer loonend te maken, doet

een drukken tijd aanbreken voor Huet, waarin veel van zijn geestkracht wordt gevraagd maar die een zijde van zijn talent aan het licht brengt die menigeen niet van hem verwacht. Van Hamel zal het naderhand opvallen over welk uitstekend organisatievermogen onze litterator beschikt; tot uiting reeds gekomen bij zijn opzetten van leesgezelschappen en zijn geslaagde pogingen het Indische liefhebberijtooneel nieuw leven in te blazen, te welken einde hij niet slechts uitheemsch werk vertaalde, maar ook een enkel stuk schreef en zelf op de planken optrad. Later te Parijs zal dit talent weer blijken bij zijn organiseeren van soirée'tjes met muzikale en dramatische intermezzo's. Hij heeft, thans, het geluk bij de voorbereidingen de voorlichting te krijgen van een vroeger drukkersemployé van de Enschedé's, door zijn toedoen te Parijs geslaagd werk te vinden en daar gestegen tot chef ter drukkerij van een bankiersorgaan, maar door den Fransch-Duitschen oorlog broodeloos geworden en naar Indië gekomen. Deze man maakt voor hem de begrooting op, maar gaat niet met hem in zee; dat doet de reeds twintig jaar te Batavia werkende drukker Ernst, en de uitgeverij van de krant gaat heeten Ernst & Co. Begin September bestelt Huet, voorloopig en voorwaardelijk, een gedeelte van het materiaal bij Joh. Enschedé & Zonen te Haarlem; drie weken daarna breidt hij de order uit tot die voor een volledige drukkerij; begin October is het heele kapitaal volteekend. Half October stelt hij een correspondent aan, te Delft, en wel in dat stadje ‘omdat Delft voor Indische zaken een beter centrum is dan Amsterdam’. Een belangrijk punt waaraan hij terstond zijn belangstelling geeft is ook de voorlichting per telegraaf; Huet wenscht eigen telegrafische informaties te ontvangen, doch elk telegram van 20 woorden uit Nederland kost *ƒ* 73,-... Potgieter's bemiddeling roept hij in om een correspondent te zoeken die bereid is verslag te geven van de aanstaande Wereldtentoonstelling te Weenen; hij stelt daar *ƒ* 1000,- voor beschikbaar.

Aldus is Huet deze maanden dubbel in touw, nog aan de

Java-Bode, waarin hij met een geestdrift schrijft alsof hij nog het grootste belang bij de toekomst van dit blad heeft, en met correspondeeren over en het inrichten van zijn nieuwe onderneming. Den eersten Februari '73 krijgt hij gelegenheid om adem te scheppen, het lokaal waar de drukkerij, tevens de redactie, gehuisvest zal worden is gereedgemaakt, de persen en de letters gaan op dat tijdstip scheep van Rotterdam. In het laatst van Maart arriveert de bezending in 95 kisten en schrijft Huet: ‘Den geheelen dag dreunt in mijn ooren het geluid van kisten die toegehamerd en van machines die in elkander gezet worden.’ Op hetzelfde moment bericht Potgieter, een gegadigde voor de Weensche tentoonstelling te hebben (die later echter tegenvalt) en dat de correspondent te Amsterdam van Van Dorp mee overgaat naar het nieuwe blad, zoodat de Delftenaar (die niet bevalt) kan verdwijnen. En zoo verschijnt dan op 4 April 1873 het eerste nummer van het Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie; nog primitief, daar alles nog niet functioneert, maar na een poosje ziet het er beter uit.

Het laat zich hooren dat Huet het nu den eersten tijd ‘onhebbelijk’ druk heeft; de briefwisseling met Potgieter schiet er bij in en uiteraard levert dit jaar '73 slechts weinig Litterarische Fantasien en Kritieken op; des te meer vlotte feuilletons en politieke artikelen, over welke laatste we nader komen te spreken. En dan is er nog iets waardoor de nieuwe courant - die met 700 abonné's begint - wordt gepousseerd. Gelijk het in de geschiedenis der Nederlandsche journalistiek bekend is dat Het Nieuws van den Dag, dat vlak voor den Fransch-Duitschen oorlog werd opgericht, er ineens ‘in’ kwam door zijn telegrammen over het krijgsverloop, zoo heeft Huet den toestand in Atjeh te zijnen gunste. Op 26 Februari bericht hij naar Amsterdam: ‘In de couranten, welke met deze mail vertrekken, zult gij met geen enkel woord (het gouvernement heeft stilzwijgen verzocht) melding vinden gemaakt van hetgeen hier op dit oogenblik het onderwerp van den dag is:

de expeditie tegen Atchin. Eene ongehoorde zaak: 5000 man zullen die Sultan gaan tuchtigen. Dat is zoo wat tien maal meer, dan men hier gewoonlijk, om te beginnen, op expeditie zendt.' Het Algemeen Dagblad zal er weldra niet meer over zwijgen en, als eenige Indische courant, critiek gaan leveren op de zwakheden bij het beleid. En tegelijk, waar een dagelijks uitkomend orgaan in de eerste plaats voor dient, toonen een degelijken nieuwsdienst te bezitten. Den laatsten Mei meldt Huet Potgieter:

'Uwe en Noordendorp's [de Amsterdamsche correspondent] bezorgdheid, dat ik toch vooral zorgen zou, goed ingelicht te zijn omtrent de Atsjinsche zaken, hebben mij niet beschaamd gemaakt. Het door mij in no. 20 en vervolgens gepubliceerde dagboek (afkomstig van een ondergeschikt ambtenaar, die de expeditie vergezelde) is het beste, wat in éénige courant te lezen heeft gestaan. Mijne telegrammen waren zoo overvloedig en zoo naauwkeurig, dat reeds daardoor alleen de reputatie van het nieuwe blad zich in ééns gevestigd heeft.'

De expeditie is een mislukking geworden, er wordt een tweede uitgerust en het zwijgverbod voor de couranten wordt uitgebreid van de voorbereidingen tot het geheele krijgsbedrijf. In November kan Huet pas het slot van den mond nemen en in hoofdartikelen uitbarsten. In een brief meldt hij dan:

'Die expeditie van April met haar smadelijken terugtogt is mij maanden lang een doorn in het oog geweest; doch ik kon er niet over schrijven, zoolang ik geene dokumenten had. Eindelijk, na lang en geduldig wachten, ben ik in het laatste van November, à la barbe van de regering hier, in het bezit gekomen van een afschrift der voornaamste stukken en heb het bewijs kunnen leveren, dat de schande, waarmede wij in April overladen zijn, enkel en alleen het gevolg is geweest van de lafhartigheid der aanvoerders, plus de zwakheid van den regeringskommissaris. Voor de stemming in de

kolonie hier, en voor het herstel van het vertrouwen in den G.G., heeft dat betoog waarde.'

Onderwijl is Potgieter blijven klagen. Waarover? Over zijn vriend's onvruchtbaarheid. En inmiddels heeft Huet, bij alles wat hij praesteerde, ook nog een Advertentieblad gesticht, om de annonces uit de vier Bataviasche kranten zoo mogelijk in één orgaan op te vangen; als afdeeling van zijn blad een Kunst- en Letterbode geopend, waarin hij vooral fragmenten van brieven, en nu ook telkens uit die van den ouden Amsterdamschen vriend, opneemt; hij is aan het uitgeven geslagen, door een bundel eigen 'Novellen' uit te brengen en deeltjes met Nieuwe Litterarische Fantasien, uit de Java-Bode verzameld, en een 'Reis-Bibliotheek' op te zetten waarin hij een heele reeks van voor de courant vertaalde ontspanningsromans in boekvorm zal opnemen. Daarnaast heeft hij nog kunnen snuffelen in de 'Nederlandsche Jaarboeken' in het archief van den Raad van Justitie te Batavia en daarin de echte stukken in de zaak van Onno Zwier van Haren teruggevonden, den auteur van het dichtwerk 'Agon, Sultan van Bantam', die hierin zijdelings een parallel trekt met zichzelf en de ondervonden bejegening bij het zedenschandaal waarvan hij werd beticht. In tegenstelling tot Van Vloten, die Onno Zwier kort tevoren heeft willen schoonwasschen, in 'Een Edelman onder de Ploerten', is het Huet, na raadpleging van de documenten, een raadsel hoe men in zijn onschuld kan gelooven; het komt hem voor, dat Van Haren's poëzie alleen uit zijn schuld verklaard kan worden. Hij gaat dit denkbeeld uitwerken in een groot artikel. Het door Huet geleverde betoog is inderdaad overtuigend. Bovendien bezit hij de aanteekeningen nog, jaren geleden gemaakt toen hij andere stukken met toestemming van de Friesche Gedeputeerden ter inzage had mogen hebben, en met dit alles bouwt hij het artikel op, dat door zijn compositie minder 'klassiek' moge zijn geworden dan de andere groote van 1874, maar dat den lateren beschouwer toch, voor de zooveelste maal, en evenzeer als Huet's essayis-

tische voortbrenging van '74, het hoofd doet schudden over de omstandigheid dat zulk werk in een tropenkrant het levenslicht moet zien. En zij, die men op school gesuggereerd heeft dat de ‘goede’, ‘moderne’ litteratuur door de Nieuwe Gids van 1885 en volgende jaren aan Nederland is geschonken nadat het de heele eeuw door niet veel anders had gezien dan dorre domineesdichterij, zij kunnen in de werken van Huet gewaarworden hoeveel uitmuntends men dan zelfs in Indië, zoo maar in een gewone krant, te lezen krijgt. Neen, Van Deyssel moge nu en dan meer virtuoos zijn, Busken Huet blijft de groote, onderlegde en intelligente, causeur van onze negentiende eeuw.

XIV Bezonken Studies

VRIJ snel heeft Huet de moeilijkheden waarmee het op gang brengen van iets zoo gecompliceerds als een dagblad gepaard gaat overwonnen niet alleen, maar blijkbaar zulk een routine opgedaan dat het in letterlijken zin wel ‘vanzelf’ lijkt te kunnen gaan. Ten minste, we vinden een merkwaardige uitspraak in een brief aan Potgieter wanneer de nieuwe courant net een jaar loopt en die luidt: ‘De door u verlangde verzekering dat het goed gaat met mijn blad, kan ik u in zoover geven, dat ik met den ingang van het tweede jaar - wij schrijven April '74 - maatregelen begin te nemen om aan mijn verblijf in Indië zoetjes aan een einde te maken.’ Ieder buitenstaander zal geneigd zijn, zulk een bekendmaking voor ironie te houden, of als een aanwijzing dat het heelemaal niet goed gaat; want wie laat een zoo juist opgezet bedrijf dat zich gunstig ontwikkelt in den steek, en blijkbaar nog wel in het vertrouwen dat het zich zal blijven redden ook bij afwezigheid van den man die er de ziel van is en de politieke leider, met wiens persoonlijkheid het orgaan staat of valt; is dat de bedoeling van de geldschieters geweest? Huet is echter Huet, en ook deze zaak blijkt terecht te komen; hij blijft nog twee jaar in Indië. De verkregen redactioneele routine verschaft hem thans ruim tijd om zich aan intensievere litteratuurbeschouwing te wijden - al rust de politiek geenszins en vormt die er dikwijls een schrille tegenstelling mee - en zoo nemen we de vruchten er van (naar welke Huet zelf als criticus beoordeeld wenscht te worden) hier in oogenschouw.

Pierson heeft in een recensie gezegd dat bij Huet ieder artikel, het moge meer of minder belangrijk zijn, ‘geschreven’ is; een uitzondering bij al wat er ten onzent schriftelijk wordt

geproduceerd. Men wil het lezen; ook degene die vooruit meent dat hij het met den inhoud niet eens zal zijn. De onweerstaanbare bekoring van het geschrevene van Huet is dat het meevoert, door het levendige van den stijl (zelfs ondanks een zekere omslachtigheid af en toe) en den geest, het geestelijk leven, dat er uit spreekt. Hij weet, wanneer hij slechts eventjes geïnspireerd is, ieder auteur interessant te behandelen, en wel door het onderwerp altijd weer op een nieuwe wijze aan te vatten. Lijkt uit de ter hand genomen stof werkelijk niets te halen, hij heeft het genie er een kant aan te vinden die zich laat vergelijken met een onderwerp dat wél de moeite waard is, en prettig lezen wordt het weer.

Daar heeft men de 'Overwintering' van den reeds lang gesmaden aartsburgerlijken Tollens. Wat doet Huet? Hij ziet dat de dichter, al zegt hij het nergens, zijn materiaal heeft betrokken uit het in zijn tijd zoo goed als vergeten dagboek van Gerrit de Veer betreffende den tocht van Heemskerk en Barentsz naar Nova Zembla. Potgieter heeft in '47 het zeer zwakke gedicht 'De St. Paulus Rots' van B. ter Haar in De Gids beoordeeld[1)] en de uitwerking vergeleken met het dagboekmateriaal der schipbreukelingen dat de dichter zelf aan zijn voortbrengsel had toegevoegd; zoodat het vergelijken zich zelf aanbood. En men verwijst bij wat Huet nu gaat doen wel naar Potgieter als den gever van het voorbeeld. Huet echter, in korter bestek, neemt veel wijder vlucht bij het causeeren over De Veer's verbazend frisch geschreven scheepsjournaal en bij het vergelijken met wat Tollens er van maakte. Hij geeft den dichter een zekeren lof - als bij Walter Scott: dat hij door het onder de aandacht brengen van bepaalde historische stof den weg gebaand heeft voor geschiedschrijvers met meer inzicht en meer stijl, die er op gelukkige manier partij van hebben getrokken; zoo Tollens voor Motley, den Holland zeer prijzenden auteur van 'The Rise of the Dutch Republic'. Maar Gerrit de Veer teekent de mannen in het ijs oneindig veel beter dan de huiselijke dichter, hij

1) Ook in 'Kritische Studiën' II, p. 136-191.

toont ons hun individualiteiten. Er komen weliswaar uitstekende tafereelen bij Tollens voor, Huet erkent het, en wijst bijvoorbeeld op het volgende:

> Zij smachten naar het uur waarop zij henen snellen:
> Het slaat: de kust stroomt vol en Tessels duinen zwellen;
> Het paalwerk is bevolkt; en boten zonder tal
> Zijn op- en volgepropt en roeijen af van wal.
> 't Vaarwel en 't afscheid joelt en schatert langs de stranden,
> De mutsen zwieren rond in de opgestoken handen;
> De doeken zwaaijen. Groet en handkus, 't luid hoezee
> Verzelt hun uittogt langs het water en de reê.

En hij vestigt ook de aandacht op regels als deze, over het verblijf in de sneeuwhut, met het suggestief detail aan het slot:

> Des feestdags - anders niet - wordt uit het zilte nat
> Het bruine vleesch gescheurd, dat vastvroor in het vat:
> Dan dekt de ketel 't vuur waar zij zich rond om scharen,
> En hunkren naar den disch, en in den wasem staren.

Maar de geestkracht van de mannen gelijk Tollens ze schetst, daar komt niets van terecht in het dichtstuk. De meest karakteristieke en meest poëtische trekken laat hij ongebruikt, om slechts te spelen op conventioneel-pathetische wijs op het medelijdend gemoed van het publiek van zijn dagen, verklaart Huet.

‘Zijne overwinteraars hebben allen één en hetzelfde karakter. Zij vormen niet zoo zeer eene harmonische vereeniging van verschillende individuen - en de harmonie was bewonderenswaardig, want nooit is gedurende al die moeijelijke maanden één enkele kreet van opstand of verzet onder hen vernomen - als wel eene onbestemde anthropologische massa; en wat wij uit dien chaos het menigvuldigst tot ons op hooren stijgen, zijn jammerklagten en smeekgebeden,

zuchten en jeremiaden. Alarmist van zijn eigen onderwerp, schijnt de dichter aanhoudend te vragen: “Wat deden zij in de kou?” Hoewel er reden is te meenen dat zij altegader vrijgezellen waren - een door de regering van Amsterdam genomen voorzorgsmaatregel - zoekt hij zijne grootste kracht in het schilderen van hun heimwee: “De makkers moeten 't weten, hoe lief zijn vrouw hem heeft, hoe al zijn kindren heeten.”’

Daar tegenover plaatst Huet De Veer, wiens verwarmende humor - men moet het wel afleiden uit het dagboek - het goede humeur van zijn kameraden dien langen barren winter zal hebben op peil gehouden of hersteld. Hij is het die vertelt dat ze zeventig eieren van bergeenden vonden, en daar men niets had om ze in te vervoeren, kwam één der kerels op het denkbeeld zijn broek uit te trekken, de pijpen van onderen toe te binden en ze daarin mee te dragen. Wanneer de twee sloepen eens van elkaar af zijn geraakt maar ten slotte weer contact krijgen, zijn allen zeer verblijd; ‘en met malkanderen wat gegeten hebbende, dronken zij van den klare, zooals die in den Rijn voorbij Keulen loopt,’ schrijft De Veer.

De onherbergzame kaap waar ze overwinteren den naam van Troosthoek te geven - vervolgt Huet -, aan hun ellendige keet dien van 't Behouden Huis; daarvóór een Meiboom van bevroren sneeuw te planten... het mag misschien niet direct humor zijn, hun goedmoedigheid straalt er toch uit. En die gemoedsrust ontbreekt bij het werkelijk-tragische niet. De Veer schetst Heemskerk met één toets. ‘Wanneer eene maand later,’ zegt Huet, ‘bij het ontgraven van eene der schuiten, de vermoeide armen hun langs het uitgeteerde lijf vallen, dan heeft hij voor hunne klagten geen anderen troost dan de manlijke vermaning “om elk wat meer te doen dan hij kon, dewijl hun leven en welvaart daaraan hing; want, zeide hij, zoo zij de schuit niet weg en kregen, moesten zij als burgers op Nova Zembla aldaar blijven en aan hun graf beginnen.”’

‘Bewonderenswaardiger nog is bij De Veer het beeld van Barendsz. Tollens laat Barendsz sterven in de hut en, terwijl hij in snikken blijft steken, met brekende oogen zijne vrouw en kinderen Heemskerk aanbevelen. In de werkelijkheid daarentegen heeft de zachtzinnige stoïcijn, dien het scheepsvolk liefhad als een vader en vereerde als een ziener, zich met het kranke lijf in eene slede naar de boot laten zeulen, opdat hij zelfs stervende nog van nut, en niemand tot overlast zou zijn. Toen zij twee dagen tusschen het ijs gezwalkt hadden en de twee schuiten zich een oogenblik digt bij elkander bevonden, riep Heemskerk, die over de eene het bevel voerde, hem eens toe ‘hoe het met hem was?’ ‘Al wel, maat!’ antwoordde hij: ‘Ik hoop nog te loopen eer wij te Wardhuis komen’; en zich daarop tot De Veer wendend, ging hij voort: ‘Gerrit! zijn wij bij den IJshoek, zoo beur mij wat op; ik moet dien hoek nog eens zien.’ Een paar dagen later vroeg hij het bestek te zien, bestudeerde het een poosje, legde het weg, en stierf kort daarna. Willem Barendsz van Terschelling, zegt Huet, werkte thuis aan een kaartboek van de Middellandsche Zee; maar het Noorden, niet het Zuiden, was zijn hartstocht. ‘Niet Napels. maar vóór zijn sterven nog eenmaal den IJshoek te zien, was zijn laatste wensch. En zijn laatste blik, een blik in de kaart van Nova Zembla.’

Bij Tollens hiertegenover is het besloten dat al deze wakkere lieden beurtelings aan het schreien zullen gaan. ‘Heemskerk schreit als Rijp uit het gezigt is; Barendsz, als de poolnacht invalt, en nogmaals als hij zijn einde voelt naderen; zondagsavonds schreijen de maats in den wijnkroes; één hunner verhaalt schreijend van zijn schreijende vrouw, en, zien zij te Cola een hollandsch schip liggen, dan zetten zij het altegader op een schreijen.’ En Huet besluit: ‘Inderdaad, er komen in “De Overwintering op Nova Zembla” niet zoo zeer te veel ijsbeeren’ - Borger had gespot, dat het gedicht te veel ijsberen maar te weinig verstechniek had - ‘als wel te veel zuchten, te veel ontsteltenissen, te veel benaauwdheden, en in één woord te veel onmanlijke aandoeningen voor.’

Een pendant, dat wil zeggen wat het onderwerp betreft vinden we dit jaar '74 in het, in boekvorm bijna negentig bladzijden tellende, ‘Dagboek van Gerrit Verbeet’, een predikant op Banda in het midden der 18de eeuw. Huet heeft zelf dit journaal in 18de-eeuwschen trant opgesteld uit Verbeet's ‘Memorie’, in het bezit van den president van de Javasche Bank, en uit de Ned. Jaarboeken van 1762. Na Valentijn heeft geen bekend schrijver en ooggetuige zulke kostelijke bijdragen over het Indische leven in den ouden tijd, en zulke avontuurlijke, kan men er bijvoegen, geleverd als Verbeet, naar het oordeel van den redacteur van het Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie. Hij heeft heele fragmenten letterlijk kunnen overnemen, maar de overgangen en aanvullingen zelf ontworpen in denzelfden geest.

Bij het bundelen later zal Huet dit door hem opgebouwde dagboek, waarvan zeer wel te verdedigen is dat men het een roman noemt, niet opnemen in de door hem ditzelfde jaar 1874 beschreven reeks ‘Oude Romans’, welke eveneens van de 18de eeuw zijn. De verklaring ligt in het woord vooraf tot den tweeden druk er van, in de ‘Litt. Fant. en Kritieken.’ Potgieter, die door het lezen van Noord-Europeesche organen de ontwikkeling van de letteren aldaar blijft volgen, heeft op 7 Aug. '73 zijn vriend gevraagd: ‘Denemarken levert in G. Brandes een oorspronkelijke criticus van de litteratuur der 19de eeuw - zal ik u Strodtman's vertaling (in het Duitsch) zenden? Of hebt Ge nog stof genoeg, en is deze misschien minder voor uw publiek geschikt?’ Dit voorjaar heeft Potgieter Björnson's ‘Bruidsmarsch’ in de Scandinavische pers geprezen gezien, het besteld en het laten vertalen voor het Algemeen Dagblad; het blijkt aan de lezers echter niet besteed. Wij vinden geen verzoek van Huet om Brandes maar te sturen, doch in de vermelde voorrede zien we:

‘Toen ik te Batavia in 1874 en 1875 de litterarische fantasien zamenstelde die in Nederland den bundel Oude Romans zijn gaan vormen, poogde ik de voetstappen te drukken van een

duitschschrijvend, destijds in het buitenland nog weinig bekend deensch auteur, Georg Brandes, van wiens Hauptströmungen der Litteratur der Gegenwart, eerste deel, mij de aangenaamste herinnering bijgebleven is.'

Dus na Vinet, Sainte-Beuve en Taine de inwerking van Brandes. Nu behoeft het niet te verwonderen dat deze Deen hem behaagt, aangezien Brandes geschoold was bij Sainte-Beuve, alleen een veel sterker rationalist dan deze en ten volle een aanhanger van Voltaire was. Het bevreemdt eer, dat Potgieter, die deze omstandigheden wel haast uit de aankondigingen heeft moeten afleiden, niet terstond heeft gevoeld dat zijn vriend dit boek móest hebben. Overigens ondervond Brandes in het eigen land in den beginne luttel erkenning en zal hij zijn naam verwerven te Berlijn, waar hij gaat wonen en lezingen houdt en de 'Hauptströmungen' uitgeeft, uitgebreid van 'der Gegenwart' tot 'des 19ten Jahrhunderts', waarvan het eerste deel in '82 het licht ziet. Brandes is de man die nog een aanzienlijke uitbreiding geeft aan de opvatting dat men het te bespreken werk niet op zichzelf mag beschouwen maar in verband met het leven van den auteur; terwijl hij daarbij geenszins Taine's standpunt uit het oog verliest dat de kunstenaar het product is van zijn afkomst, omgeving en tijd; en bij het historisch-psychologisch behandelen van het onderwerp laat hij deze factoren zwaar wegen. Huet, die tot nu toe graag een te critiseeren werk met een min of meer verwant ander vergeleken heeft - of, onder invloed van Potgieter, soms min of meer kunstmatig de tegenstellingen opgeroepen die het vormt met een ander, er in het geheel niet op gelijkend - Huet begroet die breede behandeling door Brandes met sympathie en gaat het procédé toepassen in de uitvoerige studies van '74 en '75. Zooals die over Bernardin de Saint-Pierre, die nu aan beurt komt.

Het beschouwen van zulk een figuur moet in Indië wel belangstelling wekken, oordeelt hij, aangezien de schrijver niet slechts de ongemeene verdienste bezit, het eerst van alle

Europeanen de tropische natuur als kader van een romantisch verhaal te hebben gebruikt, en niet alleen te zijn gekomen met natuurbeschrijvingen van een opmerkelijke soberheid en toch getuigend van zeer juiste waarneming en weergave, maar bovendien mag hij gelden als de pionier der Nederlandsch-Indische natuurbeschrijving, overeenkomend als klimaat en landschap van Mauritius, waar ‘Paul et Virginie’ speelt, met die van Java zijn.

Die natuurgetrouwheid is verklaarbaar uit des auteurs antecedenten, zegt de op de nieuwe wijs te werk gaande criticus, en brengt in herinnering dat Bernardin in 1773, vijftien jaar vóór de publicatie van het romantisch verhaal, het verslag van zijn reis naar Mauritius schreef; in '85 daar de drie deelen van zijn ‘Études de la nature’ op deed volgen, in '88 kwam met ‘Paul et Virginie’, en in '92 intendant werd van den Franschen Plantentuin. Die ‘Études’, meer paedagogischwijsgeerig dan wat een later geslacht van den titel verwacht, ademen den geest van Rousseau, maar sommige plaatsen er in zouden in het oeuvre van Chateaubriand en Lamartine niet misstaan, zegt Huet. Echter laat hij deze beschouwingen wat ze zijn, om zijn aandacht aan het eerste geschrift, de reis naar Mauritius, te geven. Ter wille van de belangstelling van den lezer vertelt hij hieruit eerst en en ander over de Hollanders aan de Kaap, die de reiziger aandoet - gezichten van Amsterdam, van zijn pleinen en omstreken, tooien hun woonvertrekken; Holland wordt door hen nooit anders dan ‘het vaderland’ genoemd; zelfs de vreemdelingen in hun dienst bezigen die uitdrukking; alleen de Fransche réfugié's van 1685 spreken nog steeds over Frankrijk - en zet er zich dan toe, de plaatsen uit het reisverhaal aan te wijzen welke den oorsprong van de soberheid en het natuurgetrouw-zijn van de idylle van later onwillekeurig verraden. Een werkmanier van Huet, toegepast in de critiek op Tollens' ‘Overwintering’ door de vergelijking met het reisjournaal van De Veer; en dat ook deze bespreking eigenlijk bij de ‘Oude Romans’ behoort, blijkt hieruit dat Huet in zijn brieven zegt dat hij

A°. 1868. N°. 55. WOENSDAG 8 Juli. Zeventiende Jaargang.

JAVA-BODE.

NIEUWS-, HANDELS- EN ADVERTENTIE-BLAD VOOR NEDERL.-INDIE.

De Java-Bode, zooals dit blad er uitzag toon Huet er redacteur van werd en het driemaal per week verscheen. (Gereproduceerd naar het exemplaar van het Koloniaal Instituut, Afdeeling Boekwezen, te Amsterdam)

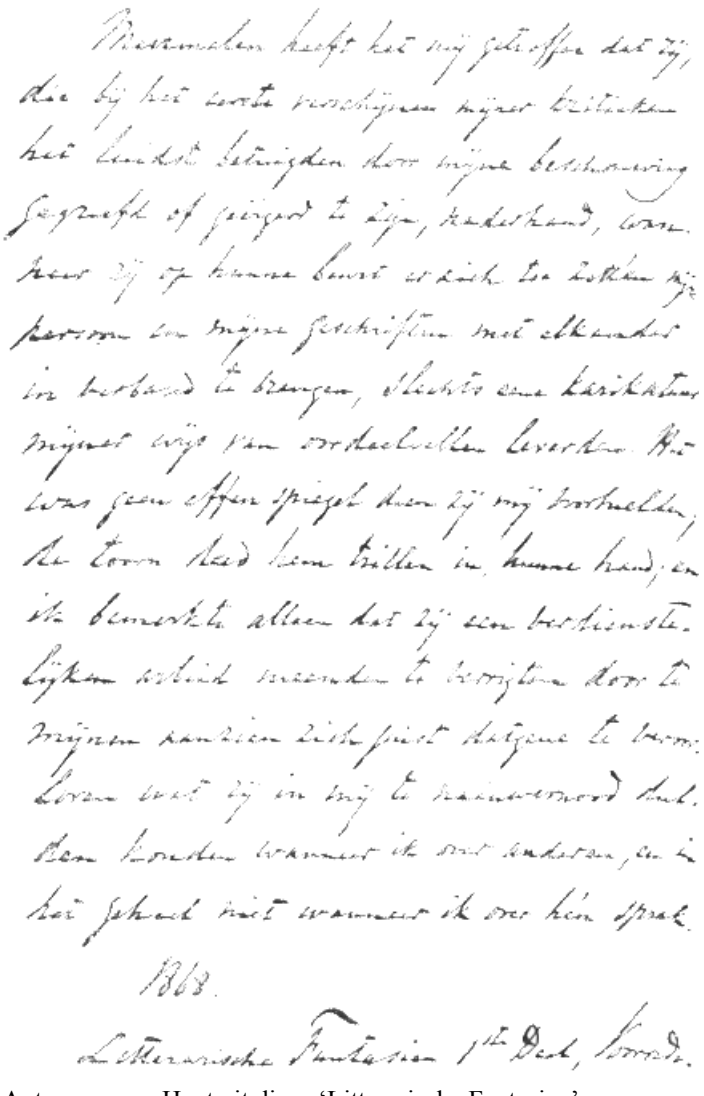

Autogram van Huet uit diens ‘Litterarische Fantasien’

bij het zich verdiepen in Tollens heeft ingezien dat men hem pas kan begrijpen indien men de groote figuren van het einde der 18de eeuw kent, teruggaande tot Rousseau (15 Jan. '75).

Bescheiden merkt hij in een noot bij zijn studie over Bernardin op, dat het na Sainte-Beuve's beschouwing in het zesde deel van de 'Causeries du Lundi' niet wel mogelijk is iets nieuws over Bernardin de Saint-Pierre te zeggen. Tielrooy (pag. 164 van zijn boek) dikt de afhankelijkheid van Huet in dezen ten opzichte van zijn grooten Franschen voorganger wat aan, door te schrijven: Le jugement général qu'il porte sur son caractère est celui de Sainte-Beuve, à qui Huet, ici encore, doit beaucoup. C'est chez lui qu'il prend un passage des lettres à Duval où il est question des amours de Bernardin; comme Sainte-Beuve, il cite la page du 'Voyage à l'Ile de France' où Bernardin exprime sa conviction que Dieu est visible dans la nature; comme Sainte-Beuve encore, il reproduit une description de la vie familiale des colons français à l'Ile de France. Dit alles neemt niet weg, dat Huet hier wel degelijk vruchten van eigen onderzoek levert, de hoofdzaak van zijn studie: het verklaren van Bernardin's juiste natuurbeschrijving uit de eigen aanschouwing, gestaafd met bewijsplaatsen; en dat onze Nederlandsche criticus en causeur hier een essay heeft gegeven gelijk de heele beweging van tachtig (of het moest op beperkter schaal bij Frans Erens zijn, wat keurigheid van uitdrukking betreft) er geen enkel zal voortbrengen.

De overige artikelen uit 'Oude Romans' slaan wij minder hoog aan dan de litteratuurgeschiedenis pleegt te doen, welke er het toppunt van Huet's talent in ziet. Die lange stukken mogen hebben bijgedragen tot een bekendmaken ten onzent van enkele voorname romanciers, aan het karakter van essay wordt wel zeer afbreuk gedaan door den inlasch van enorme vertaalde fragmenten; bij dat over Benjamin Constant zelfs van de volledige 'Adolphe'! Terwijl het litterair-historische

element hier lang niet zoo verzorgd is als bij de studie over Tollens en Bernardin de Saint-Pierre. Zeker, Huet wijst bij Chateaubriand ‘Atala’, de geschiedenis van de jonge Indiaansche in Noord-Amerika, aan als de voortzetting van ‘Paul et Virginie’, en ‘René’ als een vervolg op Goethe's ‘Werther’. Maar bij Madame De Staël, de middelaarster tusschen de Duitsche en Fransche cultuur van haar tijd, die na haar verblijf te Jena in 1810 ‘De l'Allemagne’ schreef en een lans voor de Duitsche romantiek brak, verzuimt hij dezen interessanten cultuurhistorischen achtergrond uit te buiten doch gaat zich te buiten aan het inhoud-vertellen van haar minder beteekenende romans. Voor Benjamin Constant verricht hij, vruchteloos, pionierswerk bij zijn landgenooten; de psychologie van deze figuur, die Huet opvalt, zal pas in de 20ste eeuw, eigenlijk pas na den eersten wereldoorlog, in Nederland worden gewaardeerd; wanneer ook Stendhal, dien Huet niet ontdekt heeft, hier opgang zal maken. Heel goed ziet hij dat Constant's ‘menschekennis buitengewoon is’, dat ‘weinig ouderen zoo digt bij de nieuweren staan’ als zijn held; maar een blunder maakt hij door te beweren: ‘Doch niemand meene daarom dat hij met een hoofdstuk uit de persoonlijke lotgevallen des auteurs, allerminst dat hij met eene bijdrage tot den geheimen omgang van Benjamin Constant met mevrouw De Staël te doen heeft.’ Wezenlijk critisch-historisch werkzaam zien we onzen essayist in deze reeks nog bij Wolff en Deken. Over ‘Sara Burgerhart’ en ‘Willem Leevend.’

‘De overlevering wil dat deze boeken geschreven zijn door twee personen en als bij beurten; met dien verstande dat al de luimige brieven uit jufvrouw Wolff's pen, al de sentimentele en langdradige uit de pen van jufvrouw Deken gevloeid zijn’, zegt hij, en haalt een overeenkomstige uitspraak aan uit Van der Aa's Biografisch Woordenboek. Tegen deze voorstelling nu, althans wat de beide genoemde romans betreft, trekt hij te velde en maakt aan de hand van voor- en naberichten, en van invoegsels in het verhaal zelf, waarschijnlijk dat Betje de stuwende kracht is geweest en Aagje, ofschoon meer dan

een secretaresse, de medewerkster. Huet gelooft later dat het dit artikel geweest is dat den bundel ‘Oude Romans’ in Holland heeft gepousseerd; de citaten, complete brieven, er in zijn inderdaad vol kleur en in vele bloemlezingen terechtgekomen. Hoewel een eerherstel van Wolff en Deken minder noodig was, in de belangstelling als haar bekendste boeken, met de vele gevleugelde woorden er in, de heele 19de eeuw door zijn gebleven; waarvoor men de aanwijzingen vooral in de dicht bij het leven staande publicaties, als van brieven en reisbeschrijvingen, vindt.

Wellicht ten gevolge van de lectuur van al deze romans ontwaakt nog eens de lust in Huet om zelf aan het romanschrijven te gaan. In '75 brengt zijn courant als doorloopend feuilleton ‘Robert Bruce's Leerjaren’. We zeggen er een en ander over in een volgend hoofdstuk.

XV Huet's Politiek

HET wordt langzamerhand tijd dat we eens laten zien wat voor politiek Huet nu eigenlijk in de courant verkondigt. We kunnen kort zijn en het samenvatten in een enkelen zin: hij wenscht de min of meer democratische hervormingen die het liberalisme sedert 1848 in het bestuur van verschillende Europeesche staten tot stand heeft gebracht niet naar Indië te zien overgeplant. De ‘arme Javaan’ behoeft niet tegen zijn meester, het gouvernement, in bescherming te worden genomen zoolang dit begrip toont voor zijn mentaliteit; de overheid is de beste exploitant der cultures en het komt met de neiging van den inlander overeen heerendiensten te bewijzen en zich door eigen hoofden op gematigde wijze te laten ringelooren; tal van liberale oud-Indischgasten in Holland danken hun fortuin juist aan particuliere, onverbiddelijke uitbuiting van den inboorling; vrije arbeid en uitbreiding van het particulier bezit zijn daarom uit den booze. De redacteur van de Java-Bode eerst, van het Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie vervolgens, draagt deze stellingen niet academisch voor, maar doet ze de grondslag zijn van nu eens uitstekend gestelde zakelijke betoogen, dan weer van scherpe, geestige journalistieke entrefilets die meermalen den kant uitgaan van grillige eigen stokpaardjes - bijv. inzake het parlementarisme - en soms ontaarden in louter individueele ontboezemingen die aan het pathologische grenzen.

Hij geeft terstond bij zijn terugkeer in Europa, in 1876, te Amsterdam een bloemlezing uit die hoofdartikelen sinds '72, doch grootendeels over het jaar '75; uit, in twee deeltjes, onder den titel ‘Nationale Vertoogen’, waarin men tot zijn bevreemding ook een herdenkingsbijdrage bij het overlijden van Michelet en Strauss aantreft. Overigens laat Huet's ver-

schillende manier van artikelen schrijven zich uit deze bundels heel goed illustreeren. Wat zegt men bijvoorbeeld van den volgenden aanhef van het hoofdartikel ‘Eene Periodieke Verzuchting’ in het voornaamste dagblad van Indië's hoofdstad?

‘Toen de tijding van het jammerlijk vergaan der Europesche mail van 1 Oktober 1875 ons bereikte, was er één lichtpunt. Gode zij dank! riepen wij uit, nu behoeven wij althans dit jaar het artikel van het Amsterdamsch Handelsblad over de Indische financien niet te lezen! Het ligt op den bodem der zee! Requiescat in pace!

Telken jare namelijk in het laatst van September, als bij de Tweede Kamer de Indische begrooting is ingediend, treft men in de Nederlandsche dagbladen, voor zoo ver zij aan koloniale aangelegenheden gewijd en de koloniale hervormingspolitiek toegedaan zijn, de altijd in dezelfde bewoordingen gekleede verzuchting aan, dat de Indische financien voor zulk een groot gedeelte afhankelijk zijn en blijven, deels van staats-monopolien (en welke monopolien!) deels van wisselvallige marktprijzen van produkten (en van produkten hoe verkregen!). Met name het Amsterdamsche Handelsblad is in het aanheffen van die klagt zoo regelmatig, dat zijne oudste geabonneerden zich niet herinneren kunnen, het weemoedig refrein ook maar één enkel jaar gemist te hebben.

Helaas, wij hadden te vroeg gejuicht! Wel zonk het artikel zelf; maar als hadden zij een voorgevoel gehad van het onheil dat de Amsterdamsche zuster treffen zou, bragten acht dagen later twee mailcouranten voor één, eene Haagsche en eene Rotterdamsche, den hoofdinhoud! Het was een fatum in een fatum. Er stond geschreven: Gij zult lezen!’

Huet geeft nu een overzicht van het betoog uit Amsterdam, dat er o.m. op wijst dat de koffiecultuur ‘nog’ geheel in handen van het gouvernement is en in het afgeloopen jaar een zuivere winst van 30 millioen heeft opgeleverd, welk

cijfer de krant veel te hoog vindt. Huet noemt het juist bewonderenswaardig en haalt het blad over den hekel. Besluitend:

‘Het stelsel van het Amsterdamsche Handelsblad is het stelsel der parlementaire meerderheid in Nederland, en het blad (zoo ver is het gekomen) wordt gedekt door de Kamer. Doch geduld! Het tot hiertoe en niet verder begint op veler lippen te zweven; de dagen der onwaarheid zijn geteld, en over niet langen tijd zal het ontwaakt openbaar geweten den magthebbenden rekenschap vragen. Zelfs houden wij het er voor, dat wanneer de Indische begrooting voor het volgend jaar zal ingediend zijn, men niet meer zal durven schrijven wat door de kracht van den sleur nu op nieuw geschreven is. Of wordt die voorspelling niet letterlijk vervuld, het zinken der mail van 1 Oktober 1875 zal niettemin eene dagteekening in de geschiedenis van Nederlands koloniale staatkunde blijven. Het volksgeloof, dat aan voorteekenen hecht, zal mettertijd aan die ramp eene hoogere beteekenis hechten. Het wereldgerigt heeft niet gewild, zal men zeggen, dat de trouwelooze mare langer den wal van Nederlandsch Indie ongerept bereiken zou.’

Hoe origineel, buiten het ongewone, de inzet van dit hoofdartikel moge aandoen, het slot heeft ontegenzeggelijk iets pathologisch. De eigenaardigheid die ons destijds van hem even trof in het Zondagsblad, na den Pinksterstorm, en die we al spoedig na Huet's aankomst te Batavia zich in een enkelen brief aan Potgieter hebben zien ontwikkelen, ja die men omtrent dit tijdstip in Lidewyde's tuchtiging met de zweep heeft waargenomen, en welke kleine afwijking Huet's geest parten zal spelen tot aan zijn dood.

Iets overeenkomstigs zien we aan het einde van de bespreking van Quack's ‘De Socialisten’. De hoofdredacteur van het Algemeen Dagblad zegt daar:

‘In Europa rijst uit de onderste lagen der zamenleving de wensch naar herstel van het kommunaal, of althans naar beperking van het privaat bezit: in Nederlandsch Indie wil men de overblijfselen van het kommunaal bezit kunstmatig vernietigen. In Europa hebben de verbrokkeling van den bodem en de konkurrentie à outrance het monster van het proletariaat gebaard: in Nederlandsch Indie wenscht men de proletariërs van gouvernementswege te zien aanfokken. In Europa heerscht onder de laagste standen een nood zoo ontzettend dat sedert 1789 de aarde er van dreunt en de vlammen, werkelijk en overdragtelijk, als nafta uit den grond slaan: voor Nederlandsch Indie, waar door den kleinen man oneindig minder geleden wordt dan in Europa, wil men regtstoestanden scheppen (scheppen uit de pan van Adam Smith) die wegens den aard der bevolking over deze al de rampen der konkurrentie, zonder één van hare zegeningen brengen moet. Ja zulke slaven zijn wij van onze eigen stelselzucht, dat wij het als een heiligen pligt, als het afdoen eener oude schuld, als eene door de Voorzienigheid ons opgelegde roeping beschouwen, aan de Inlandsche bevolking datgene te schenken wat in de toekomst voor haar denzelfden vloek moet baren, die over de inboorlingen van Amerika en van Australie gekomen is. Tenzij de Inlander op Java te rade worde, fanatisme tegenover fanatisme te stellen, het fanatisme van den koran tegenover dat van den katechismus der koloniale hervormingspolitiek, en hij met een krachtig: “Ga heen, één uwer zinnen is op den loop!” de eerste zij om naar het zwaard te grijpen.’

Een vermenging van Huet's privé-liefhebberij om als enfant terrible op te treden - hij schreef immers aan prof. Huet te Leiden in '72: ‘Zoo'n courant, waarin ik dagelijks over menschen en zaken mijne meening zeggen kan, is voor mij een kostelijk ding’ - een vermenging, herhalen we, van zijn uitvieren van zijn particulieren lust en de vreemdsoortige vervoering die hem op sleeptouw neemt, ziet men in het stuk

‘De Troonrede en de Waarheid’. Veel van wat hij in een gril lijkt neer te zetten is steeds treffend juist en vaak uitmuntend vooruitgezien; de omstandigheid dat hij autoritair-vrij is aan zijn courant - ‘geene vennootschap, geene kommissarissen, geene mede-direkteuren; het drijven der zaak wordt geheel aan mij overgelaten, en het bijeengebragt kapitaal behoudt uitdrukkelijk het karakter van eene leening door vrienden’, heeft hij in den beginne overgebriefd - deze hem volkomen verleende vrijheid stelt tijdgenoot en nageslacht schrifturen ter beschikking die men nimmer zal aantreffen in een gewone courant. We geven weer aanvang en slot van de peroratie.

‘'s Konings rede van 20 September 1875, met wier tekst de jongste mail ons in kennis bragt, is noch belangrijker noch onbelangrijker dan hare voorgangsters geweest zijn. Zij heeft alleen dit in haar nadeel, dat zij de zes en twintigste zijnde in den tijd van slechts één regering, hoe langer hoe meer ons ongeduld opwekt. Ieder jaar wordt het raadselachtiger, dat een Vorst zich tot zoo iets leenen, een volk zoo iets verdragen kan.

De zuiverste parallel toch van het geen in Nederland bij de jaarlijksche opening der Staten-Generaal voorvalt, is eene spiritistische séance. Leiders zijn de ministers; hunne compères de leden der beide Kamers. Op een gegeven oogenblik verschijnt in de zamenkomst, binnengeleid met vertoon van den diepsten eerbied, het koninklijk medium en leest van een blad papier, alsof het eigen werk was, het diktaat der ministers voor. De compères buigen, de voorstelling is afgeloopen, en het koninklijk medium wordt met inachtneming der voorgeschreven ceremoniën weder weggeleid.’

‘De derde Maandag in September is in Nederland de parlementaire hoogtijd, en de Kamer zou dien feestdag tot geenen prijs willen missen. Dan houdt zij receptie; dan wacht zij in groot pontifikaal het bezoek af van den koning bij de gratie Gods; dan komen de dienaren der kroon hunne opwachting

bij haar maken. En men moet erkennen dat het voordeel der valsche positie aan de zijde der gastvrouw is. De Kamer is geen dupe. De Kamer weet op een haar waar Abraham den mosterd haalt en de koning de paragrafen der troonrede vandaan heeft. Wie er op spelden zitte, zij niet. Voor de wereld neemt zij dien dag eene onverschillige houding aan, evenals de opgeschoten knaap die zich te groot noemt om nog naar konfituren te talen; maar inwendig geniet zij en haalt zich het hart aan hare importantie op. Gode alleen is het bekend hoe vele jaren dit gastmaal der geüsurpeerde zelfvoldoening nog gevierd zal worden; maar is de geschiedenis tevens een gerigt, dan nadert allengs de dag der omgekeerde rollen. Onnatuurlijke toestanden zijn steeds maar voor een tijd; en is de termijn verstreken, dan ziet men de eersten de laatsten worden.'

We hebben vermeld hoe Huet in zijn nieuw dagblad eigen telegrammen over de eerste Atjeh-expeditie had, en ook hoe hij de geheime stukken te zien kreeg waaruit het mislukken van dien eersten tocht te verklaren viel. We wagen het niet te veronderstellen dat deze laatste rechtstreeks te zijner beschikking werden gesteld door den gouverneur-generaal, Loudon, die Huet uit zijn Leidschen studententijd kende; we bepalen er ons toe mee te deelen dat toen deze G.G. kort daarop aftrad, er uit zijn kring een publicatie voortkwam, geschreven door den overste De Rochemont, die des G.G.'s houding verdedigde en die bij Ernst & Co., Huet's drukkerij, op des schrijvers kosten verscheen. Tevoren had Potgieter zijn verwondering uitgedrukt hoe zijn vriend zich toch wel kon interesseeren voor de stichting van een militair tijdschrift voor Indië, waar een oogenblik sprake van was; ten tijde van de eerste expeditie schreef Huet zelf naar Leiden: 'Sedert ik in Indie ben geweest heeft geene gebeurtenis hier te lande, geen agrarische, geene suiker-, geene gevangeniswet of reorganisatie, mij zoo veel belangstelling ingeboezemd als deze expeditie.' De afspiegeling hiervan vindt men in de hoofd-

artikelen, aan Atjeh gewijd, en men ziet er uit hoe Huet zich in deze materie heeft ingewerkt en, eenmaal het onderwerp onder de knie hebbend, weet hij ook hier als een deskundige er over te verhandelen, in een stijl dien men bij Potgieter te vergeefs zal zoeken. Wij nemen de volgende fiksche moot uit Huet's bespreking van De Rochemont's brochure, waarin de redacteur zijn vroegeren studiemakker bij Max Havelaar vergelijkt.

'Van de vele en zware proeven, waarop in den persoon van den heer Loudon zijne opvatting van het gouverneur-generaalschap gesteld is, is de Atsjinsche oorlog de zwaarste geweest. Een landvoogd zonder idealen zou dien strijd aanvaard hebben als iederen anderen, zich alleen afvragend: welk doel moet ik bereiken en over welke middlen kan ik beschikken? Bij hem daarentegen was het de vraag: hoe breng ik mijnen afschuw van iederen oorlog, en inzonderheid van dezen Indischen, overeen met mijnen pligt om Nederland te wreken van de voogdij, waarin het vijftig jaren lang, ten aanzien van Atsjin, door Engeland gehouden is? De oplossing scheen gevonden te zijn door het afzenden, zoo snel mogelijk, van eene krijgsmagt, wier ongewone sterkte het bloedvergieten voorkomen en tot eene vreedzame inbezitneming van het vijandelijk grondgebied leiden zou. Men weet hoe averegts die verwachting is uitgekomen, en door welke soort van tegenwerking. Ik wil waarheid, was de leus van den heer Loudon: en zoomin degenen die zijne bevelen hadden uit te voeren, als zij die hem als raadslieden moesten ter zijde staan, lieten zich aan de waarheid gelegen liggen: te Batavia niet, waar de admiraal Uhlenbeck voor den waren toestand ter reede van Atsjin romantische schrikbeelden in de plaats stelde, de generaal Whitton het met den admiraal Uhlenbeck hield en de generaal Verspyck voor de verantwoordelijkheid van het doorzetten van den oorlog terugdeinsde; vóór Atsjin niet, waar de kolonel Koopman eene van hare operatiebasis afgesneden expeditie verzon, de kolonel Van Daalen van ongeduld

brandde om onverrigter zake naar Java terug te keeren, de kolonel Egter van Wissekerke het met de twee andere kolonels in alles eens was, en de regerings-kommissaris Nieuwenhuijzen, terwijl hij voor zichzelve de overtuiging had dat de vijandelijkheden konden en behoorden te worden voortgezet, het zenden van versterking ontried en magtiging tot terugkeeren vroeg; een zamenstel van praktijken, waardoor bij tegenstelling de dagen in het geheugen werden teruggeroepen, toen de rust in officiële verslagen rustig heette, en wier herleving te Batavia gevierd is door het inhalen met champanje van een geslagen leger en het toejuichen eener geschonden vlag. Voor de rustige rust was de onveilige onveiligheid in de plaats gekomen; en terwijl een ieder op Java en in Nederland de expeditie met algeheelen ondergang bedreigd waande, werd door den soldaat in het strandbivak gemoedelijk kermis gevierd.

Het doel der enquête was, dit web van leugens uiteen te scheuren, gelijk het verzoek om den generaal Van Swieten tot opperbevelhebber en civiel-kommissaris der tweede expeditie te benoemen, dienen moest om den invloed der slechte raadslieden en der slechte aanvoerders door een anderen en beteren invloed te neutraliseren: weder eene onvervalschte Havelaar's handeling, uit eene Havelaar's aandrift voortgekomen. De heer Loudon zou zich zelf niet geweest zijn, zoo hij anders gevoeld of anders gehandeld had. Een landvoogd, grootgebragt in de school der intrige, zou na het ondervonden échec dezelfde personen nogmaals gebezigd, van hunnen onderlingen naijver partij getrokken, de eenen tot bespieders en regt door zee houders der anderen aangesteld, in één woord hen met gelijke munt betaald hebben, onwaarheid voor onwaarheid. Doch karakters als dat van den heer Loudon schenken maar eenmaal hun vertrouwen; en wanneer dat vertrouwen verbeurd is, keert het nimmer terug. In zijne eigene schatting, stel ik mij voor, heeft deze Gouverneur-Generaal blijk gegeven van groote gematigdheid, door te dulden dat de admiraal Uhlenbeck, nadat op de overtuigendste wijze van

Busken Huet als kind (Uit Portrettenverzameling der Gem. Univ. Bibliotheek, Amsterdam)

hem geworden, toont waartoe hij in staat is en waar het gemok in de spaarzamer wordende brieven uit Holland hem niet van terughoudt. Wanneer Huet aanstonds, na Potgieter's dood, zijn groot herdenkingsartikel aan dezen wijdt, geeft hij te zeer aan een opwelling tot hartelijkheid, wellicht tot hartelijkheid nu het te laat is, toe en zegt meer dan hij verantwoorden kan, schildert Potgieter's plaats in zijn leven te belangrijk. Gebruik te maken van diverse uitspraken in dit stuk om de verhouding tusschen hen beiden vast te stellen en de afhankelijkheid van den een van den ander, wordt misbruik er van maken, misbruik van het getuigenis van een grafredenaar. Toen De Vooys zijn, overigens niet diepgaande, vergelijking opstelde, zou het nog bijna twintig jaar duren eer de drie deelen brieven van Huet aan Potgieter openbaar gemaakt werden, van welke uitgave Verwey zei: ‘Haar grootste waarde - hoe kon het ook anders? - ligt in het beeld dat zij ons voorhoudt van Huets betrekking tot Potgieter.’ Hier nu hebben wij genoeg uit aangehaald om den indruk te vestigen dat de Indische redacteur zijn eigen weg gegaan is, en ten overvloede hebben onze citaten uit de ‘Nationale Vertoogen’ - het genre waarvan Potgieter onafgebroken heeft betreurd dat Huet het bedreef - dienindruk ten volle bevestigd. Niettemin is De Vooys in zijn voorrede tot de weinig interessante bloemlezing uit Huet's ‘Litterarische Fantasien en Kritieken’, uitgegeven na de publicatie van Huet's brieven aan Potgieter, blijven verwijzen naar het artikel waarin de eerste als aan den leiband loopend van den laatste wordt geschetst. Wij meenen het onze er toe te hebben bijgedragen om het inzicht te verbreiden dat Conrad Busken Huet een persoonlijkheid is geweest die zijn eigen weg ging.

XVI Twee romans

MEN weet dat kunstenaars dikwijls het meest op hebben met hun zwakste werken (wat men wel goedpraat door te zeggen dat ouders het meest van hun zwakste kinderen houden) en men ziet ook nogal eens dat kunstenaars den meesten eerbied koesteren voor die genres waar ze zelf niet sterk in zijn en zich dan soms uitsloven om juist in die genres iets te bereiken. Dit laatste bespeurt men ook bij Huet: de criticus wil tegelijk als romancier gelden. Zijn romans echter zijn geen romans, maar geraisonneer; alle actie ontbreekt er in, elke plastiek, ieder detail dat eenige sfeer oproept; Busken Huet is een geboren essayist maar geen uitbeelder van de werkelijkheid (hoe zeer ook aandringend in zijn critieken op realiteit) geen schepper van levende lieden (hoe soms ook blijk gevend van uitstekend psychologisch inzicht, in zijn causerieën); zijn dialoog varieert van stijve boekentaal tot intellectueele geestigheid en zijn personen spreken, de een sterk, de ander niet zoo sterk, als de meer of minder op dreef zijnde essayist Huet. We willen (na zooveel critiek van hém te hebben gelezen; ‘muziek roept van een ziel muziek weer los’ zei Herman Gorter) het onze hier ten beste geven over de twee romans die Huet maakt, of concipieert, vóórdat hij Indië verlaat, en wel omdat men hier zijn zwakke zijden, die er toch ook aan dit groote talent zijn, bij elkaar ziet.

Men zegt in de handleidingen dat hij de reeks (van twee deelen) ‘De Familie Bruce’ van '74 tot '79 heeft geschreven ‘met het voorbeeld van Zola's Rougon-Macquart-cyclus voor oogen’, doch laat men dien groot misverstand wekkenden regel toch schrappen! Inderdaad heeft Huet in '73 kennis gemaakt met de eerste drie deelen van Zola's serie, die wil zijn een: histoire naturelle et sociale d'une famille sous le

second Empire, en ook ‘De Familie Bruce’ begint in 1848 en moet eindigen in '70. Maar verder van eenige overeenkomst met Zola of een ander naturalistisch of zelfs maar realistisch romancier geen spoor; wanneer Tielrooy meedeelt (p. 188) dat bij de Bruce's: tout s'expliquera par les lois immuables du climat et de la race, moeten wij met de hand op het hart verklaren daar totaal niets van te hebben aangetroffen. De compositie is door en door ouderwetsch: ‘Ik mag niet beweren dat Robert Bruce, voor zoo ver ik hem heb leeren kennen en begrijpen, recht liet wedervaren aan het landschap om hem henen, of in het algemeen aan het teekenachtige in de natuur’ keuvelt Huet over zijn hoofdfiguur, in den roman zelf (‘Leerjaren’, 2de dr., p. 16); omtrent den boekhouder Beeckman verklapt hij bij voorbaat dat deze man van vertrouwen er eenmaal met de kas zal vandoorgaan (p. 46); hij neemt midden in het eerste deel van den roman een hoofdstuk Recapitulatie op en opent dat aldus: ‘Het is ontegenzeggelijk niet beleefd, twee jongelieden, die mij nooit eenig leed hebben gedaan, ja van wie ik getuigen moet, dat zij op later leeftijd, telkens als de gelegenheid zich voordeed, mij met de meeste welwillendheid kleine diensten bewezen hebben, eenvoudig voor de deur der stoomdrukkerij Laurens Coster te laten staan en mij voorshands niet verder om hen te bekommeren.’ Wie zóó op z'n gemoedelijk Van Lennepsch schrijft mag men tot geen prijs in verband brengen met Zola; erger: moet men verwantschap met eenig betererangs auteur uit den vreemde van pl.m. 1875 ontzeggen, en het getuigt voor Huet's zelfkennis op critisch terrein dat hij zich aan het beoordeelen van moderne uitheemsche tijdgenooten thans vrijwel niet meer waagt doch zich meer en meer in het Hollandsch verleden verdiept. Hij lijkt den misslag te hebben begaan een roman, omstreeks 1850 spelend, met de techniek van dat jaar te hebben willen schrijven.

De stof die hij koos houdt anders wel belofte in, daar hij de afwisselende milieu's in het boek alle uit eigen aanschouwing kent. Robert Bruce heeft de groote vacantie te Parijs

doorgebracht op juist hetzelfde tijdstip dat Huet voor het eerst van zijn leven de Fransche hoofdstad zag, op weg naar Genève; de vermelde drukkerij Laurens Coster is tevens een dagbladbureau, waar we een bezoek brengen; ter eere van Robert's aanstaand vertrek naar Indië gaat de familie met hem een poosje aan het meer van Genève logeeren; we vergezellen hem op de zeereis naar Java; en ten slotte krijgen we nog een kijkje in het gezin van een jong modern predikant.

Maar we krijgen niets, niets voor oogen van die plekken; we voelen geen verschil in sfeer tusschen die pastorie en Parijs, tusschen de drukkerij en Zwitserland; terwijl we op weg naar de tropen onder al het redeneeren door geen seconde voelen op een schip te zijn, noch van zee, van warmte, van maaltijden een woord vernemen. Uit boeken kan Huet het levendige naar voren brengen, uit het leven vermag hij niets in een roman te gieten als het geen redenaties zijn.

Zijn psychologie in romanvorm is soms bepaald erbarmelijk. We laten daar dat een luitenant van de bereden artillerie (op bladzijde 94) uitbarst: ‘Wat Byron in de heerlijkste verzen uitdrukte, het werd alles door hem beleefd en doorleefd; tot zijn edelmoedig te hulp snellen van het verdrukte Griekenland hem voor alle volgende geslachten met immortellen kroonde. En Lamartine! Heeft ooit een ander dichter van den nieuwen tijd de fabel van Orfeus in die mate tot waarheid gemaakt?’ etc. etc. (het verwondert ons niet, dat mevrouw Evertsen haar neef verwonderd aanziet). We laten ook, in den mond van zijn romanpersonen, oom De Harde uit ‘Willem Leevend’ en Tollens en Strauss daar, die Huet in '74 vervullen. We richten slechts de aandacht op het belachelijk tafereel van den jongen dominee die zijn zwager den kunstschilder van zijn model, tevens geliefde, wil doen scheiden; op de malle boekenpraat tusschen die twee mannen, op de omstandigheid dat de schilder, op dominee's verzoek, het meisje met hem alleen laat voor een verhoor onder vier oogen, en dat hij, de moderne predikant, haar daarbij een beurs met geld, beschikbaar gesteld door een rijke tante,

aanbiedt om in het buitenland te gaan leeren dansen, het kind uit de Jordaan! En eindelijk nog toonen we dit proefje van psychologie, waar een geesteszieke jongedame na een bezoek te hebben afgelegd, in het rijtuig één van haar aanvallen krijgt:

‘“Heb je op het uitgehongerde gezicht van die kamenier gelet, Dorothea?” ging het zonder tusschenpoozeh in één adem voort. “En op de kale rokken van de knechts? Ik hoorde achter het behangsel de muizen knabbelen. Wat een bedelares is die douairière van jou! En wat een gepensioneerde floddermadam! Precies de vrome Julie van Rousseau, als zij met Prins Woldemar getrouwd is. Maar wat ze in haar jonge meisjesjaren heeft uitgevoerd, dat zal tante Julie mijnheer Evertsen niet verteld hebben. In haar eigen bed, 's nachts, vlak naast de slaapkamer van papa en mama! Je moet ze maar vertrouwen, die landfreules! Mijnheer Evertsen is wèl kippig geweest, dat hij het doove-koolsgezicht van zijn dochter voor eigen maaksel heeft aangezien. Op wie lijkt dat schaap? Heeft ze twee vaders op het kerkhof? En hoe zit het met dien slungel van een Engelschen dominé? Moet dat de historie van Abélard en Heloïse worden?”’ En zoo een bladzij door, waaraan Huet toevoegt: ‘Met het schuim op den mond was Emma naar binnen gestrompeld en noch aan tafel, noch 's avonds had Dorothea haar teruggezien. Zij lag te bed, en toen Dorothea zelve naar bed ging, haar deur langs, hoorde zij haar snorken als een dronkaard, die zijnen roes uitslaapt.’ Men zou hier waarlijk vreezen dat Huet iets van de tropen heeft gekregen, en is blij voor hem dat het repatrieeren in zicht komt.

Dat men Huet-zelf telkens hoort uit den mond van zijn marionetten moge duidelijk worden uit dit brokstuk van een monoloog van den majoor Stumpff aan boord. Het gaat over een Indischen ‘directeur-generaal’.

‘Wat is eigenlijk, zooals de Franschen zeggen, de faculté maîtresse van zoo'n potentaat? Ga met hem naar Engeland

of naar Amerika, en hij staat met den mond vol tanden. Zend hem met verlof naar Holland, hij schaamt er zich voor zijn lieve vrouw. Maar voor Indië is hij onbetaalbaar. Hij heeft er twintig jaar gediend en is van klerk opgeklommen tot resident. Zijn bloed heeft zich in staatsbladen omgezet. Hij verdient ten volle de twee of drie duizend gulden 's maands waarmede ze hem nu teruggezonden hebben; want hij is eerlijk en een flink administrateur. Als hij te Batavia rondrijdt in de kales, die tusschendeks staat vastgesjord, dan zal hij er een goed figuur maken. Hij zal zijn naam ophouden, en dien van het gouvernement er bij. Maar om één ding moet je niet bij hem komen. Een onderofficier, die met twaalf man wordt achtergelaten in een fortje op de buitenbezittingen, gevoelt zich, als hij een goed soldaat is, verantwoordelijk. Het duurt een jaar en langer vóór er naar hem wordt omgezien. Om het even; als er gehandeld moet worden, dan handelt hij en, doet hij domme dingen, dan maakt hij er rapport van en schaamt zich. Maar wanneer zoo'n directeurgeneraal een flater begaat, dan verschuilt hij zich achter zijn instructies en vraagt nieuwe.'

Dat zijn voor ons, die Huet op zijn levenspad volgen, maar al te bekende klanken, uit zijn mond, of liever uit zijn krant. Den Huet uit de Brieven, wanneer hij zich laat gaan, hooren we, als sprak het uit één mond, bij het echtpaar Beeckman in dezen zelfden roman. Die brave boekhouder was te zwak om aan eenig aanzoek tot onderstand van behoeftige familieleden weerstand te kunnen bieden; neef Brants te Breda alleen kostte hem de laatste twee jaar al zes duizend gulden. Beeckman's zuster merkt er over op: 'Hij kende heel Noord-Brabant, heette het, en als de menschen hoorden, dat hij eigenaar was geworden van dat logement, zou heel Noord-Brabant bij hem komen afstappen.' - 'Zoo zou ook heel Zeeland tafelgoed en water-chocolade komen koopen bij onze nicht te Vlissingen,' vervolgde Beeckman met een zweem van bitterheid. 'Enfin, we hebben haar aan massa's chocolade en

massa's tafelgoed geholpen. Maar ik kan niet bespeuren, dat het haar bijzonder voor den wind gaat. Was ik niet bijgesprongen, dan waren er nu al twee wissels van haar geprotesteerd. En er loopen er nog drie. [.....] Haar man was óók een volle neef van ons, maar van vaders zijde. Wat een neven! Ieder oogenblik raak ik den tel kwijt, en de meesten ken ik zelfs niet van aangezicht.'

'Ja, en wat een nichten daarenboven!' riep Martha. 'Te Maassluis hebben wij er in één huis vier zitten; en nog mogen wij van geluk spreken, dat zij samenwonen. Arme stumpers! [.....] Dat heeft men van die burgermeisjes, die in haar kinderjaren geen ambacht hebben geleerd. De vader sterft, de moeder sterft, de arme bloeden blijven zitten zonder een cent in huis, en zijn niet in staat haar brood te verdienen. Voor pleegzusters zijn ze te zwak, voor het onderwijs te dom. In de kloosters willen zij ze niet hebben. Je kunt ze letterlijk voor niets gebruiken. Het best zou zijn, dat ze ieder een goed man trouwden. Dan waren ze geborgen.'

'Zeg dat niet, Martha! Het zou beter zijn, dat ze uitstierven, geloof ik. Met de kinderen van zulke vrouwen begint het getob van voren af aan. Er is geen goed aan te doen. Het is een bodemlooze put. Ik houd het voor een ziekte, die in het bloed zit en van het eene geslacht op het andere overgaat... Maar we zijn er nog niet. Hier in de buurt, te Enkhuizen, moeten óók nog eenige monden worden opengehouden.'

'En te Amersfoort! En te Doesburg!' vulde Martha aan, met een zucht.

'En te Meppel!' voegde hij schamper lachend er bij. 'Lieve hemel, is er wel één provincie in het land, waar wij geen arme familie hebben wonen? En onveranderlijk in van die verloopen steden of dorpen, waar het gras tusschen de steenen groeit. Zoo vreemd kun je het niet verzinnen, of onder die plaatsen is er altijd eene, waar men ons de ooren van het hoofd eet. Al geven we nog zoo veel, nooit is het genoeg. En de eerste van die stakkers moet nog terecht komen.'

Dit is geen psychologische of sociale roman, dit is een vaudeville, een klucht. De caricatuur van een roman; een parodie. Maar die zijn waarde heeft omdat men er den naïeven kant van Huet goed uit leert kennen. Natuurlijk is hij meermalen aardig bij dit gefrazeer, en een enkelen keer komt er wat ‘couleur locale’ in, waar Potgieter altijd op aangedrongen maar die hij te zelden in Huet's werk gevonden heeft. Robert Bruce ontmoet in Zwitserland den volksman Tholmès, die van leer trekt tegen de uitbuiters van het Oosten:

‘In Engeland is het nog erger dan bij u. Daar slaan ze zulke vampyrs van voren af aan tot ridders. Amè-re ironi-e! Et en mê-me temps, quel aveu! Ja, het kapitaal is in de plaats van den adel en zijn privilegien gekomen, en de vraag is of het volk er bij gewonnen heeft. Maar wij zijn lang genoeg dom geweest! Lang genoeg hebben wij verwacht, dat anderen onze rechten zouden verdedigen! Wij zullen het voortaan zelf doen. In alle landen zullen wij arbeiders-vereenigingen oprichten en die met elkander in betrekking stellen. Nous formerons u-ne li-gue internationa-le des ouvriers. Nous ferons de l'Europe entiè-re u-ne gran-de société coopérati-ve. Et non-seu-le-ment de l'Europe, mais de l'Asi-e! Dan zullen wij zien, messieurs les Hollandais là-bas, of gij zult voortgaan met traire la va-che javanai-se!’

Heeft Huet in Robert Bruce, die Parijs bezoekt kort na de tumulten van 1848 en die als nationaal hervormer in zijn vaderland dan geen toekomst ziet maar in Indië, nogal zichzelf geteekend? Als men Tielrooy leest (pag. 10) raakt men bereid het te gelooven. Die zegt over den theologischen student Huet, op weg naar Genève:

Quand il passe par Paris pour la première fois, la révolution n'est vieille que de quelques mois. Huet s'était vivement interessé aux événements, beaucoup plus, très probablement, que la plupart de ses jeunes camarades, qui ne semblent pas avoir brillé par la curiosité intellectuelle. Dans un roman en partie

autobiographique, intitulé ‘Robert Bruce's Leerjaren’, écrit beaucoup plus tard et sur lequel nous reviendrons, il remarque, en effet, et dès 1e début, que les jeunes Hollandais ont été trop indifférents et même trop souvent hostiles aux belles idées de 1848, idees neuves alors, et qui auraient dû passionner toute âme encore fraîche: remarque d'autant plus curieuse que Huet devait singulièrement s'écarter lui-même, plus tard, des idees révolutionnaires, voire libérales.

Tielrooy moet geen kennis genomen hebben van de mededeeling van Huet's studiegenoot Naber in dezen, die te lezen geeft over hem (‘Vier Tijdgenooten’, p. 42):

‘In zijne jeugd had hij hart voor theologie en letteren: de geschiedenis van den dag ging zoo goed als onopgemerkt aan hem voorbij. In den tijd dat hij in Leiden verkeerde, werden waarschijnlijk door de studenten minder couranten gelezen dan tegenwoordig; maar mijne tijdgenooten herinneren zich toch, hoe wij in 1848 de Februari-revolutie begroetten als het aanbreken van een nieuwen tijd. Trokken wij elkaar de Indépendance niet uit de handen? dweepten wij niet met het herboren Frankrijk? wat waren wij opgewonden, toen de Grondwets-herziening was toegezegd! Wat had Buys de beweging van 1848 met geestdrift gevolgd! (vgl. bijv. Gids 1886, II 30). Huet heeft van dit alles niets bespeurd.’

In de ‘Herinneringen aan Potgieter’ heeft Huet zelf verklaard: ‘Mij is de beteekenis van 1848 en hetgeen daaraan vooraf is gegaan, alleen bij overlevering bekend; van eene poëzie dier beweging heb ik in de werkelijkheid nooit iets bespeurd; hare resultaten aanschouwend kan ik haar veroordeelen, zonder met eigen idealen te breken.’

Robert Bruce vertolkt dus geen stukje autobiographie van Huet.

Omvat de ‘Leerjaren’ niet meer dan een paar jaar van peroraties na 1848, Huet doet deze reeks feuilletons in zijn blad volgen door een, andere, die er de proloog toe bedoelt te zijn, onder den titel ‘Jozefine’, en die omstreeks 1842

spelen. Ze zijn niet voortgezet, het plan is blijven liggen; in 1898 pas zal Huet's zoon de twee romans in boekvorm uitbrengen. ‘Jozefine’ is frisscher en levendiger dan de ‘Leerjaren’; de hoofdfiguur, niet het jongemeisje maar de heer Cornelis van Alkemade, oud-gouverneur der Molukken, is, gechargeerd, de spreekbuis van Huet, gelijk, eveneens overdreven, dr. Ruardi het in ‘Lidewyde’ was. Dit neemt niet weg dat ook verschillende anderen van een critischen zin blijk geven die nauw verwant is aan dien van den schrijver zelf, met het onderscheid dat waar hijzelf het woord voert de critiek hoffelijker is ingekleed. Ook deze ‘roman’ bestaat uit dialogen, monologen en essays; in de eerste is Huet vooruitgegaan, vergeleken bij ‘Robert Bruce’; onder de beide andere vindt men vele passages waar de causeur op dreef is.

Van Alkemade, met zijn ongeloofwaardige liefhebberij in het uiten van Latijnsche spreekwijzen, en een gezicht ‘als een gedroogde Smyrnasche vijg’, heeft hij aardig geteekend als de kankerende oud-koloniaal. Wanneer's Zondags de marineofficier Wilson op bezoek komt, trekt de gastheer van leer op altijd dezelfde manier met dezelfde onderwerpen in dezelfde volgorde:

‘De rijke Hagenaars en de rijke Amsterdammers, die zelven wijn als water dronken, scholden op de jenever. Orthodoxe dominé's ondersteunden die huichelarij, en predikten het oprigten van matigheids-, van afschaffingsgenootschappen. Alsof het aan de jenever lag, dat de Hollanders zulke lammelingen waren! In een klimaat als het hunne, was de sterke drank vergelijkenderwijs een weldaad, een behoefte. In Indië werd amfioen geschoven, in Holland jenever gedronken. Niets natuurlijker. De bewoners van een land, waar eens in de drie weken de zon scheen, en men de overige dagen van het jaar de natuur een cent zou geven; waar het drinkwater vergiftigd was en uit den moerassigen bodem beginselen van jicht naar de knoken stegen, die arme duivels hadden gelijk, wanneer zij den nasmaak van den azijn en het zout, éénige toespijs hunner bedorven aardappelen, met een borrel zochten te ver-

drijven. Niet de jenever deed het hun, maar hetgeen zij koffij noemden. Door zich aan dat drabbig nat, waar de echte arabische kakoueh part noch deel aan had, dag aan dag te buiten te gaan, bragten de vrouwen uit het volk zwakke kinderen ter wereld. De jeugd uit den burgerstand kreeg tusschen de schooltijden niets anders te drinken dan dit aftreksel van gebrande stroop. Tot in de huizen der aanzienlijken was het misbruik doorgedrongen. Wanneer een Hollander u te déjeuneeren vroeg, dan onthaalde hij u op slappe koffij!'

De schrijver spreekt gekscherend van 's heeren Van Alkemade's 'nationale vertoogen'; zoodat een vergelijken met die van Huet-zelf zich opdringt.

Intusschen zijn er in deze historie tal van herinneringen uit des auteurs eigen jeugd verwerkt. 'Welke met blaauw laken gevoerde beestenhokken, waar men noch leunen, noch overeind zitten, noch de beenen behoorlijk uitstrekken kon, werden door die Hollandsche Spoorweg-Maatschappij voor wagens eerste klasse gevent! Was het de moeite waard geweest, ter wille van dien slakkengang op rollen, de trekschuiten af te schaffen? Hoe anders ging het er langs op Java, van Anjer tot Banjoewangi, in een eigen reiswagen met twee loopjongens achterop, en zes gouvernements-postpaarden in het tuig!'

Wijzen we ten slotte nog op een hier niet verwachte aardige creatie als Dr. Frans Affinius van den Ende, den 17de-eeuwschen vrijgeest, op 27 November 1674 te Parijs geëxecuteerd, die als arts bij Van Alkemade optreedt; op de wetenschappelijke rapporten, uitgebracht op het stuk boomschors dat de oude Bruce houdt voor een Koptisch manuscript; en nog op het 'saturnaal' in de Caveau de la Renaissance, waar Wilson en Jozefine the topic of the day, de polka, leeren kennen, en we meenen Busken Huet alle recht te hebben doen wedervaren inzake zijn romanschrijfkunst.

Er is een enkele zwakke poging gedaan, Jozefine te laten spreken als een half Europeesch, half Oostersch meisje, dat geen opleiding heeft gehad. In haar streken lijkt ze even

levend te zullen worden. Met den heer Van Alkemade is dit alleen tot zekere hoogte het geval. In een brief aan Jan ten Brink (20 Sept. '79) zal Huet zelf zeggen: ‘Den hoofdpersoon van het verhaal (Jozefine's vader) houd ik voor goed geteekend. Aan het overige hecht ik niet.’

De ‘cyclus’ is slechts op-, niet doorgezet. Anders zouden we er misschien iets in vinden uitgewerkt wat nu maar rudimentair aanwezig is en dat dan iets nieuws in onze romankunst zou hebben beduid. Door dit onvoltooid blijven kan men nu een uitspraak van Huet over Eliot's ‘Daniel Deronda’ op ‘De Bruce's’ toepassen: ‘Natuurlijk blijft op die wijs een voornaam gedeelte der rol, welke de joden als gelden als dagbladmannen in de vorming der hedendaagsche zamenleving gespeeld hebben en voortgaan te spelen, op den achtergrond. Zij komen niet tot hun regt als magt van den nieuweren tijd, als faktor onzer moderne maatschappij.’ Hij verwijst daarbij naar zijn eigen poging in dezen. We laten hem in zijn eigen taal spreken:

‘Ook in die “Bruce's” worden eenige moderne jode-typen geschilderd: een joodsch filanthroop en makelaar in liberale politiek, stichter eener groote coöperatieve drukkerij te Amsterdam; een jodinnetje uit de amsterdamsche achterbuurt, dienstdoend als balletdanseres en als model voor een jong schilder; een utrechtsch student van joodsche afkomst, die zich bereidt voor de taak van den idealen persjood, en bij voorbaat droomt van eene portefeuille als minister van Justitie.’

Het is wel merkwaardig hoe Huet's belangstelling en beschouwingswijze, in tegenstelling tot die van zijn contemporaine landgenooten, althans die van zijn collega-schrijvers, telkens weer een richting uitgaat die aan onderwerpen van ónzen tijd raakt. Almede hierdoor doet hij een veel latere lezersgeneratie nog verrast opkijken.

XVII Terug naar Europa

NA de wonderlijke mededeeling van Huet aan Potgieter op 1 April 1874, wanneer hij juist één jaar zijn nieuwe krant, drukkerij, uitgeverij en allengs ook boekhandel exploiteert, dat hij maatregelen begint te nemen om aan zijn verblijf in Indië zoetjes aan een einde te maken - al voegt hij er aan toe dat hij het aantal jaren dat daarmee gemoeid zal zijn niet kan bepalen - schrijft hij op 29 Juli, dat over eenige maanden zijn vrouw met den veertienjarigen Gideon naar Lausanne zal vertrekken en zij na een verblijf van een jaar aldaar naar Batavia terug zal keeren. Op 7 November meldt hij ditzelfde nog aan mevrouw Bosboom-Toussaint, maar dien dag bovendien aan Potgieter, onder geheimhouding, dat hijzelf hoopt mee te kunnen komen: een tabaksplanter zal zoolang het redacteurschap waarnemen. Er wordt overwogen in Maart '75 te vertrekken...

Omstreeks dit zelfde tijdstip wordt Potgieter ziek en zijn toestand verergert op Oudejaarsdag. Begin Januari bericht zijn zuster Sophie het naar Indië, half Februari verneemt Huet het en hoopt dat men te Amsterdam dezen brief weer in welstand zal ontvangen. Begin Maart heeft hij het verrassende nieuws dat zijn bedrijf zoo goed als verkocht is en hij verwacht in September definitief te kunnen repatrieeren; half Maart moet hij Mejuffrouw Sophie Potgieter met haar broer's overlijden condoleeren. Begin Februari is de oude vriend heengegaan; een telegram naar Batavia heeft er niet op kunnen overschieten...

De relatie is in '74 dan ook wel zeer verslapt. Correspondeerden zij in den beginne iedere veertien dagen (en waren dit gewoonlijk brieven met een of meer aanhangsels), het jaar 1874 heeft slechts zes brieven van Amsterdam naar Batavia

opgeleverd (1873 nog zestien) en in omgekeerde richting vijf ('73 nog veertien). Men ziet hieruit hoe men met een korrel zout moet nemen Huet's verklaring in zijn herdenkingsartikel dat Potgieter, zoolang hij (Huet) zich te Batavia bevond en hij leefde, 'geen drie fransche mails heeft laten vertrekken zonder in een uitvoerigen brief mij zijn wedervaren gedurende de laatste veertien dagen te verhalen.' Dit artikel, met warmte geschreven en vol lof voor den ouden vriend, pleegt men te kenschetsen als 'de' bijdrage om Potgieter te leeren kennen en zijn verhouding tot Huet; wij moeten daartegen waarschuwen. Zoowel mevrouw Bosboom-Toussaint als Huet's broer te Paramaribo - blijkens H.'s brief aan eerstgenoemde van 3 Sept. '77 - vinden Potgieter uitsluitend van de beminnelijke zijde door Huet geschilderd (sterker: hebben den indruk gekregen dat hij hem uitsluitend van zijn beminnelijken kant heeft leeren kennen), en diplomatiek antwoordt de schrijver, dat de opmerking hem tot nadenken behoort te stemmen. De correspondentie tusschen Amsterdam en Batavia vice versa logenstraft verschillende voorstellingen in het herdenkingsartikel.

'Met mijn vertrek naar Indie, al verstoorde het een lievelingsdroom, was hij verzoend' verklaart Huet in het laatste. Maar nog op 19 Febr. '74, zes jaar na het afscheid, schrijft Potgieter: 'Och, verzeker mij eens spoedig, dat het met Uw blad naar wensch gaat, dat Gij in dezen of genen kring eene toekomst ziet, als Ge verdient, opdat ik eindelijk, eindelijk vrede leere hebben met uw vertrek!'

Op dezelfde bladzijde 92 van deel XIII der 'Litt. Fant. en Krit.' geeft Huet te kennen dat niemand het méér eens was met zijn staatkundige inzichten, tot uitdrukking komende in zijn brieven, welke in dezen als brouillons gediend hebben voor de 'Nationale Vertoogen', dan Potgieter. Wat schrijft deze echter nog op 30 Oct. '73? 'Gij schijnt u thans te beijveren voornamelijk de hoofdartikelen te schrijven, die voorbijgaan als alle staatkundig getwist.'

Ook vertelt Huet: 'Met name de vraag in hoever ons

tegenwoordig liberalisme met het patriotisme van 1795 en vroeger zamenhangt, behandeld in het uitvoerig opstel “Eene Verkiezing te Amsterdam”, heeft gedurende al de jaren van ons verkeer het onderwerp eener gestadige wisseling van denkbeelden uitgemaakt; en in die historische kwestie ging hij tot op zekere hoogte met mij mede.’ We vinden er niets van in de correspondentie. Potgieter en Huet geven om strijd in korte opmerkingen op de liberalen af; de eerste plaagt den ander steeds met zijn ‘conservatisme’, die daarop soms kribbig wordt. Iets staatkundigs zien we verder nergens tusschen de nieuwtjes en anecdoten. Op pag. 95 lezen we nog, dat ‘aan zijn drijven heb ik het te danken zoo ik, in weerwil van veel onvolkomens, op de vruchten van mijn indischen arbeid met welgevallen mag terugzien.’ Dit is een misplaatste hoffelijkheid.

Vraagt men ons oordeel over de hier gesignaleerde eigenaardige voorstellingen van zaken door Huet, dan gelooven wij te moeten zeggen dat het ons toeschijnt dat hij in dit herdenkingsartikel, onder het aanwenden van een valsche bescheidenheid, Potgieter's ingenomenheid met zijn, Huet's, optreden grooter heeft willen doen voorkomen dan die geweest is, om zijn eigen positie tegenover het publiek te versterken na terugkomst in Europa. ‘Bedenk toch, dat ik met u pronken moet,’ schreef hij op 26 Sept. 1868, toen hij, een bijdrage voor de Java-Bode van Potgieter aanvaardend, eigenmachtig het pseudoniem veranderde in E.J.P..

Mag Potgieter's heengaan, en zoo kort voordat zij elkander hadden kunnen terugzien, een teleurstelling voor Huet zijn geweest - niet zoo groot nochtans als hij het hier en daar doet voorkomen; daarvoor was hun briefwisseling te zeer verloopen - wij danken er waarschijnlijk aan dat deze correspondentie bewaard is gebleven. Immers, hadden zij elkaar weer ontmoet, hoe groot zou de kans niet geweest zijn dat de oude brieven in het ongereede waren geraakt. Al was Huet er als de kippen bij om de zijne terug te vragen van Sophie, zonder succes, ‘met het oog op het samenstellen van een

bijdrage tot de kennis van zijn (d.w.z. Potgieter's) denkwijze.' Dit is het stuk 'Persoonlijke Herinneringen' geworden.

We willen daarin over het hoofd zien uitlatingen als: dat zij beiden 'gedurende vele jaren intieme vrienden geweest' zijn (p. 6), dat Potgieter vijftien jaren lang 'een der zonnestralen van mijn leven' was (p. 2); dat bij terugkomst, door het overlijden van zijn vriend, het land Huet uitgestorven schijnt (p. 10) ... wendingen waarvan het overdrevene met de stukken in de hand kan worden aangetoond; we moeten ook wel iets afdingen op de uitspraak dat Potgieter's uiterlijk onveranderd is gebleven: eenerzijds heeft Huet dit in Indië niet kunnen beoordeelen, anderzijds schrijft hij half Maart 1875 aan de zuster van den ontslapene: 'Toen eene maand geleden mijn oog viel op dat akelige portret vóór het 2de deel der "Poëzy" - mij zoo zorgvuldig door u toegezonden - meende ik een doode te aanschouwen. Zulke stijve, bleeke, marmerkoude trekken.' Wij willen dit alles laten gaan, om uit de lange herdenking, vaak vol warmte, een paar stukken karakteristiek betreffende den ouden vriend te lichten. De grondtrek 'opgeruimdheid' moge bij de figuur die zichzelf, terecht, sedert lang al een knorrepot noemde, aanvechtbaar zijn, we gaan nu aanhalen.

'Potgieter's voorkomen was omstreeks 1860 zooals het ten einde toe gebleven is. Daar er toen nog geen portretten van hem bestonden, en alleen mijne verbeelding zich eene voorstelling van zijn uiterlijk had kunnen vormen, werd ik bij die eerste ontmoeting aangenaam verrast. In plaats van een grimmigen blaauwbaard, gelijk men zich onwillekeurig den stichter van een tijdschrift denkt dat, naar de scherpte zijner kritiek en de aanvankelijke kleur van zijn omslag, een bekenden bijnaam droeg, aanschouwde ik een tweelingbroeder van het trouwhartig hoofd der brusselsche gilden op Gallait's schilderij der graven van Egmond en Hoorne; van dien flinkgebouwden, niet jongen, maar krachtigen man op den voorgrond, ter regterzijde van den toeschouwer; wiens gelaat goed-

heid zonder zwakheid teekent; wiens karaktervolle mond van vastberadenheid, desnoods van onbuigzaamheid getuigt; aan wiens oog, bij den aanblik van de slagtoffers der staatszucht, een traan ontrollen kan; door wiens ontroering men ziet heenschemeren dat opgeruimdheid, hartelijkheid, en vriendelijkheid, den grondtoon zijner doorgaande stemming vormen.

Zóó ongeveer als die overste der poorters van eene magtige stad in den renaissance-tijd, zoo zag Potgieter er uit. ‘Toch maar een burgerman!’ zeide hij kort vóór zijn dood, bij het werpen van een blik op zijn eigen portret vóór het tweede deel zijner Poëzy. ‘Toch maar een burgerman!’ Had hij een graveur getroffen die hem had weten af te beelden zooals anderen het twee van zijne tijd- en kunstgenooten in Frankrijk deden - Théophile Gautier en Jules Janin, beiden hem voorgegaan in de rust - hij zou anders gesproken hebben. Doch het heeft zoo niet mogen zijn.

Verweg beter geslaagd is de teekening in krijt, die kort na Potgieter's dood, zich bedienend van een klein fotografisch portret in het bezit van mijn zoon, de heer Petz te Batavia vervaardigde en door de fotografie vermenigvuldigde. Men behoeft haar slechts aan te zien om, wat karakter en algemeene omtrekken betreft, zich van de overeenkomst met het beeld op Gallait's schilderij te overtuigen. De uitdrukking ‘burgerman’, in den zin dien onze tijd daaraan hecht, geeft eene verkeerde voorstelling. Potgieter was een hollandsch-vlaamsche gilde-hoofdmanstype uit de 16de of 17de eeuw. Wanneer men hem een vertrek zag binnentreden, en het licht op zijn fraaijen kop viel, dan was het of uit de lijst van een Schuttersmaaltijd een aanvoerder naar voren stapte.’

Het bedoeld portret is dat met de Arabische muts. Het tooisel dat Huet in '68 te Caïro had gekocht en een paar jaar later naar Amsterdam gestuurd, en dat daar nu nog als een heilig voorwerp op de Gemeentelijke Universiteits Bibliotheek bewaard wordt.

Een betrouwbaarder beeld dan op sommige andere plaatsen

geeft Huet waar hij van Potgieter's ontwikkeling gewaagt, van zijn belezenheid, geheugen en inzicht. Na uitgeweid te hebben over den zegen die een academische vorming kan zijn, zegt hij:

‘Maar een prijs uit de loterij noem ik het voor een man wanneer hij daarenboven, na reeds zeker aantal jaren in de maatschappij werkzaam te zijn geweest, iemand leert kennen, ouder dan hij zelf, rijper van ervaring, maar jong van hart, wiens omgang voor hem met eene tweede opleiding gelijkstaat; eene nieuwe soort van hooger onderwijs, het vroegere aanvullend, uitbreidend, bezielend. Potgieter is dit voor mij geweest. Hij heeft eene zoo levendige zucht naar kennis in mij gewekt; heeft het middel om die op zulke wijs te vergaderen dat anderen een deel van het genoegen smaken hetwelk ik zelf er aan beleef, mij zoo duidelijk aangewezen; dat ik honderd jaren oud zou kunnen worden zonder ooit, uit verveling, naar den dood te verlangen.

Het studeren aan eene universiteit, in vele opzigten door niets te vervangen of te vergoeden, heeft eene schaduwzijde, door Van der Palm over het hoofd gezien, doch mijns inziens tastbaar. Sedert ik Potgieter en Alberdingk Thijm leerde kennen, ben ik genezen van den waan dat er alleen aan hoogescholen hooger onderwijs te bekomen is; eene inbeelding, algemeener en van eene schadelijker werking dan men veelal meent. Bij al het goede dat zij hebben, zijn akademiën kweekscholen van pedanterie; en het voorbeeld van Thijm leert hoe vele jaren het duren kan eer sommige vooroordeelen ten aanzien van niet-gegradueerden overwonnen worden.

Doch het geval van Potgieter is nog treffender. Deze bezat geenerlei gaven als docent; zou nooit in aanmerking hebben willen komen voor een leerstoel; had genoeg aan zijne pen. Toch school er in hem eene grooter hoeveelheid vormende kracht dan aan onze drie, weldra vier universiteiten - het zij gezegd zonder iemand te willen taxeren - de meeste hoogleeraren beschikbaar hebben.

Na al de klassen van een gymnasium doorloopen, vier jaren aan eene hoogeschool doorgebragt, tot voltooijing mijner akademische opleiding een jaar in het buitenland vertoefd, en tot besluit acht jaren eene eigen kerkgemeente bediend te hebben, had ik op het tijdstip mijner kennismaking met Potgieter, die nooit ander onderwijs ontving dan hetgeen sedert “meer uitgebreid lager” genoemd werd, minstens met hem gelijk moeten staan. Ik vond in hem een man die tienmaal meer wist; die werkte naar eene betere methode; scherper in het oordeelen, vaster van smaak, in boeke-, mensche- en wereldkennis mij hinderlijk ver vooruit.’

‘Wat heb ik, sedert en gedurende mijn verblijf aan de akademie, niet al gegradueerden gekend die, gelijk het heette en ook waar was, aan nieuwe litteratuur deden! Maar er was er niet één onder die ook maar in Potgieter's schaduw kon staan. Zelfs zij die even veel wisten, schenen mij zijne minderen toe, omdat, bij dezelfde uitgebreidheid van kennis, niemand in het “retrospektief” schouwen het zoo ver gebragt had alshij.

De menschen en de dingen uit den vóór-en den natijd,waarmede zijne lektuur hem achtereenvolgens in aanraking bragt, hij zag ze letterlijk; en wat hij er van zag, was het blijvende en kenmerkende. Hij was niet knap of geleerd ondanks eene voorbereiding die men in een ander gebrekkig zou hebben genoemd. Integendeel, het onaf hankelijke, het niet-schoolsche, het originele in zijne vorming, zette aan zijne groote kennis eene bekoring te meer, aan zijn heiteres Wissen het aantrekkelijke van een holdes Können bij. De autodidakt was tevens een geboren dichter. Zijne wetenschap en zijne kunst, zijne fantasie en zijn onderzoek, zijn arbeid en zijne poëzie, hij ging er mede uit wandelen of uit de stad, hij droeg ze met zich mede de wereld door, even gemakkelijk en natuurlijk als hij het zijne kleederen deed. Niets geleek sprekender op zijne verzen dan zijn proza, niets sprekender op beiden dan zijne gesprekken en zijne brieven. De hoogeschool van het leven had hem gevormd; en wat hij die moeder en voedster te danken had, dat gaf hij aan het leven terug.’

Na deze waardeerende en zijn waarde aanwijzende woorden van Huet kunnen we afscheid nemen van Potgieter, die, wat niet te vermijden was, al te lang reeds in ons verhaal is opgetreden. Huet zal zich andere correspondenten zoeken, mevrouw Bosboom-Toussaint en Jan ten Brink; aan de omstandigheid dat hij zich niet in Nederland gaat vestigen danken wij deze nieuwe briefwisselingen, ook weer belangrijke bronnen voor de kennis van zijn ideeën. Maar eerst gaan we hem en de zijnen op de thuisreis vergezellen.

De melding van den verkoop van het bedrijf te Batavia was een loos alarm geweest; daartoe gevoerde onderhandelingen sprongen af. De redacteur van het Algemeen Dagblad zoekt dan een plaatsvervanger voor de dagelijksche leiding van de courant, terwijl hijzelf overvloedig artikelen en feuilletons zal blijven schrijven, en vindt dien in neef Joost oftewel dr. Josué L'Ange Huet, van studierichting eveneens theoloog, maar redacteur van de Nieuwe Rotterdamsche Courant geworden en, toen Huet aan de Java-Bode kwam, opgetreden als Haagsch correspondent van dit Indische blad; in '69, bij de stichting van Het Vaderland, overgegaan naar de redactie van deze nieuwe liberale krant en vervolgens naar Indië gekomen. Begin Maart 1876 heeft het vertrek naar het moederland plaats per nu bestaande Mij. ‘Nederland’; de landengte van Suez is inmiddels doorgegraven en men reist niet meer per spoortje via Caïro naar Alexandrië; eerstgenoemde plaats is in opkomst en een goeden indruk maakt er het ‘hôtel’ van 'skonings broeder, Prins Hendrik, den zeevaarder, die wel schepen commandeerde. In April debarkeert men te Napels, en hier begint Huet's reis ‘Van Napels naar Amsterdam’, gelijk de titel van het boek luidt dat op dezen tocht in aanteekeningen ontstaat en het volgend jaar het licht ziet.

Is het onzen lezer wellicht opgevallen hoe natuurlijk Huet's taal is, of geworden is, in zijn herinneringen aan Potgieter, vergeleken bij den kunstigen stijl van menig essay, deze reisbeschrijving is niet alleen eenvoudig van woordkeus en

vloeiend van zinnen, maar heeft daarenboven een vaart die bij den anders nogal eens omslachtigen Huet verwondert. Het is of het tempo van het ‘doen’ van een land er in is gevaren. We geven dit proefje:

‘Van buiten en in het hart gezien is Napels hetgeen overmoedige vreemdelingen eene leelijke stad noemen: modern, maar niet elegant en spacieus zooals Milaan; oud en smerig, maar niet schilderachtig als Florence, of indrukwekkend en eerwaardig zooals Rome. Geen groote openbare pleinen, smalle noch breede grachten, luttel bezienswaardige kerken of paleizen. Daarentegen een overvloed van straten, enge en minder enge, vlakke en steile en, steil of vlak, met trappen en zonder trappen, naauw of ruim, altijd druk. Niettemin zijn weinig steden op aarde zoo verrukkelijk gelegen: een onafzienbaar amfitheater van huizen, heengebouwd om de openbare zee. En welk eene zee! Wij kwamen uit het Oosten en hadden dus heel wat donkerblaauwe wateren achter den rug; wij waren de rotsgevaarten van Aden in het volle licht voorbijgestoomd, hadden op de Bittere Meeren van Suez de zon zien ondergaan, bij het uidoopen van de Straat van Messina den Stromboli zien rooken, en in het rijzend maanlicht de groep der Liparische eilanden om ons heengestrooid zien liggen. Maar schooner dan dit alles is, bij het binnenloopen, de Golf van Napels; en schoonst van al, het vergezigt dat zij aanbiedt van uit de stad. Gelijk er fraaije honden en fraaije paarden zijn, van wie men gelooven moet dat zij bewustheid hebben van hunne schoonheid - zoo fier draven zij voort, of zoo bevallig springen zij om u henen - evenzoo is het alsof de bergen die de Golf van Napels omsluiten, en de zee zelve binnen hunnen kring, gevoel hebben van den indruk dien zij teweeg brengen en, als eene argeloos schoone vrouw, er behagen in scheppen te zijn die zij waren. Verklaren kan men het verschijnsel niet, want was het aan regels gebonden, dan zou het zich herhalen overal waar bergen en zeeën elkander ontmoeten in zeker verband. Maar het her-

haalt zich niet: het is eenig; en men kan het aan niets anders toeschrijven dan aan eene gelukkige speling der natuur. Ik spreek alleen van hetgeen ik met eigen oogen gezien heb uit de vensters van het reeds genoemde karthuizer-klooster, San Martino.'

Wat meer nog verbaast, is de ongewone kennis van de klassieke schilderkunst die er uit Huet's commentaren bij zijn aanschouwen van de schatten der Italiaansche musea opvalt. Hij heeft weliswaar goede gidsen bij zich, buiten Baedeker en Murray: Taine's 'Voyage en Italie', tien jaren tevoren geschreven, toen er nog geen eenheid was op het Apennijnsche schiereiland, en het thans grootsch opgebouwd wordende Rome nog niet de hoofdstad; Van Vloten's 'Nederlandsche Aesthetika'; Bulwer Lytton's 'The Last Days of Pompeii'; van Hawthorne, den fijnzinnigen Amerikaan, den in Italië spelenden roman 'Transformation'; en van Madame De Staël uiteraard 'Corinne'. Stendhal, die vele jaren in een kleine Italiaansche stad consul was, is op dit tijdgewricht nog niet herontdekt; dat gebeurt weldra. Waarlijk, men ziet hier aankomen dat Huet aanstonds de auteur van 'Het Land van Rubens' en van 'Het Land van Rembrand' wordt, met de voorname plaats die de schilderkunst daarin beslaat. Het gaat Huet uitstekend af, het verhandelen over dit onderwerp, (en terstond op zulk een uitgebreide schaal) waarover hij voorheen zoo goed als niet gepubliceerd heeft; en ook hier verrast het weer hoezeer hij onmiddellijk een uitstekend figuur maakt op het nieuwbetreden terrein. Want mag het geen bijzonderheid heeten dat de hem volkomen onbekende Utrechtsche prof Koster, vlak na verschijnen het boek in De Gids recenseerend, te kennen geeft dat Huet een leerstoel in de aesthetica en kunstgeschiedenis behoort te bezetten, waartoe art. 43 van de nieuwe wet op het hooger onderwijs de mogelijkheid opent?

Via Zwitserland en het Rhônegebied, waar oude plekjes worden opgezocht en bedevaarten naar plaatsen waar eenmaal thans vermaarde figuren leefden worden ondernomen, bereikt

het drietal Parijs, waar, in afwijking van het plan omtrent Lausanne, Gideon geïnstalleerd zal worden; het gezin reist door om een maandje in Holland te verblijven. Het is dan een tijd van opgewekt leven in ons land: de economische opkomst, al vijftien jaar in gang toen de familie naar den Oost vertrok, zet door in scheepvaart, handel, nijverheid, land- en tuinbouw, steden-uitbreiding; de wetenschap bloeit, en de renaissance der cultuur in het laatste kwart der negentiende eeuw maakt zich bemerkbaar in de zich sedert 1870 ontwikkelende Haagsche Schilderschool.

Huet evenwel, verdoofd door het gerucht der vreemdelingensteden, verblind door de kunstrijkdommen van het Zuiden, vindt het teruggevonden vaderland den dood in den pot. De nieuwe brug over den Moerdijk is machtig, het intieme van het natuurschoon doet weldadig aan - het Bois de Boulogne háált niet bij de Westerbouwing - de oude kennissen zijn vriendelijk, maar het Trippenhuis, Nederland's rijksmuseum, met zijn heerlijke stukken in leelijke lijsten, weggestopt in schriel verlichte hoeken en gaten, maakt een armoedige vertooning. Kijk dan in het Louvre! ‘De Rembranden- en de Dou's, de Cuypen en de Ruysdaels, de Weenixen en de De Heem's, de Wouwermannen en de Pieter de Hooghe's baden hier in een licht, schitteren in een gloed, spiegelen zich in eene omgeving, die hen gisteren geschilderd doet schijnen.’

En het levenstempo in Holland... de conducteurs lijken de treinen te duwen. ‘Wordt men in één dag uit het woelig Parijs in het rustig Nederland verplaatst, dan is het werkelijk alsof Havard's “Villes Mortes” niet enkel aan de Zuiderzee, maar ook aan de boorden van Maas en Amstel gelegen zijn. Steden als Dordrecht, als Haarlem, zijn ware kerkhoven. Men vindt er straten en grachten, waar geen menschelijk wezen te zien is; waar het verschijnen van een hond of een kat den omvang eener gebeurtenis aanneemt. In Belgie, gelijk in Frankrijk, ziet het spoorweg-materieel er haveloos uit, afgebeuld door veelvuldig gebruik, versleten vóór den tijd. In Nederland niet. Daar blinken de lokomotieven en de wagens,

alsof zij iederen zaturdag met de glazenspuit werden nagezien. In het goederen-kantoor te Utrecht is het zóó netjes, dat men er zou willen ontbijten van den vloer. Er schijnt in het land niets om te gaan. Men begrijpt niet, hoe de menschen er aan den kost komen. Het is alsof er niet gewerkt wordt. Bij het terugdenken aan het Indisch sloven, houdt men de Nederlandsche maagd voor eene lediggangster; voor eene oude vrouw uit het volk, die met de armen over elkander en een stoof onder de voeten, is ingedommeld bij den smeulenden haard.'

Of drijft hij de zaak wel wat op de spits om te rechtvaardigen dat hij te Parijs gaat wonen en werken en er zijn zoon tot buitenlander laat opvoeden? 'Naar ik heb opgemerkt, wordt het door u en anderen afgekeurd, dat ik mij bij, of te Parijs ben gaan vestigen, en schrijft men dit aan eene onvaderlandlievende gezindheid toe', geeft hij in Juli '77 prof. G.D.L. Huet te lezen uit Saint-Cloud. Doch ook dit briefje is weer diplomatie: Huet verklaart best naar Holland te willen komen als men hem er een van de nieuwe leerstoelen aanbiedt, en wel de Leidsche. Hij schrijft daarover ook aan Scholten en aan Alberdingk Thijm, welke laatste sinds een jaar zelf hoogleeraar in de kunstgeschiedenis is te Amsterdam, zonder academische opleiding, geheel autodidact. De regeering maakt van de vrijheid tot het instellen der leerstoelen echter geen gebruik en Busken Huet blijft in den vreemde. Tielrooy zegt hiervan, met voor de gelegenheid aangenomen Fransche mentaliteit: Les gouvernements qui ont laissé passer les meilleures occasions de s'honorer en honorant des citoyens éminents de leur pays, sont partout légion.

Nagenoeg alle verhandelaars over Huet betreuren dat hij geen professor is geworden; Naber alleen niet, op grond van zijn vermoeden dat er geen goede samenwerking tusschen den vijftigjarigen, voor het eerst optredenden, docent en zijn confraters en studenten geweest zou zijn. Wij voor ons houden het er voor, dat Huet, die te Parijs reeds tijd te kort zal blijken te komen, gelukkig geacht moet worden dat hij in een inter-

nationaal en intellectueel centrum als Frankrijk's hoofdstad zich geheel kan geven aan zijn cultureelen arbeid van blijvende beteekenis, den schriftelijk overgeleverde, en dat de liefde tot zijn land, op een afstand er van, daar geprikkeld wordt en omgezet in werk van hooge waarde. Wij hebben het voorbeeld van Verwey, die, na een leven lang een professoraat begeerd te hebben en levenslang gesteund te zijn door zijn vriend De Vooys, na dit als zestiger eindelijk te hebben gekregen, de gelegenheid het glippen om de eenige wezenlijk belangrijke publicatie van zijn leven te brengen, een gedocumenteerden commentaar op de door hem bezorgde brieven van Huet aan Potgieter, en wel wegens 'plotseling opgekomen ambtsbezigheden', naar hij zich in het voorbericht verontschuldigde. Goddank, mogen wij zeggen, dat zulke ambtsbezigheden Huet niet hebben belet zijn 'Land van Rembrand' samen te stellen!

Zelf ziet Huet als goede zijde van zijn wonen te Parijs dat hij er, net als in Indië, onafhankelijk staat tegenover de personen dergenen wier werk hij beoordeelen moet. 'Kritieken te schrijven van personen met wie men gedineerd heeft' was nooit naar zijn smaak. 'Sints ik begonnen ben mij op de studie der nieuwere vaderlandsche letteren toe te leggen, heb ik mij stelselmatig en met de beste bedoelingen van de letterkundigen onder mijne tijdgenooten afgezonderd,' zegt hij eens. Ja maar... de letterkundigen willen dat niet! Die verlangen dat men prettig met hen omgaat en bij gelegenheid aardig over hun werk schrijft! Zoo komt de vijandschap in de letterkundige wereld en wordt de criticus impopulair! En als Huet nu zelf iets brengt, wordt het even een tweestrijd in het gemoed van den letterkundige die optreedt als recensent, welken weg hij moet inslaan: de beproefde Hollandsche tactiek van doodzwijgen volgen (al kost dit zelfoverwinning), óf de mooie kans gretig aanvatten om eens flink af te kammen. Huet, nu weer dicht bij zijn bakermat, valt nu weer goed in het oog van de beoordeelaars. En al verdiept hij zich meer en meer in het verleden, en al neemt zijn gemoedsrust toe, hij bemerkt wanneer hij opkijkt van

zijn schrijftafel met het allerbeste van zijn oeuvre: dat hij impopulair is. Soms schijnt dit op hem in te werken en wreekt er zich iets uit de tropen: de pas nog minzaam pratende man stort zijn invectieven tegen Holland uit met een luide, verschrikt makende stem. Of wel hij grijpt naar de pen, en als ‘Fantasio’, uit Brussel, lucht hij zijn gemoed in een Europeeschen Brief aan zijn krant. Neef L'Ange Huet zal er eens een jaar de gevangenis voor indraaien. Majesteitschennis...

Van Hamel legt Huet's botsingen met zijn land anders uit, zonder te willen weten van iets pathologisch. Zijn fout was dat hij zich burger van een groot land voelde in plaats van van een klein, verklaart deze. In het eerste trekt men niet de aandacht, stoot men de wereld niet voor 't hoofd, met dingen die in het tweede in het oog loopen; in een groot land is men meer gewend. Critiek op den Bijbel leveren, de kerk verlaten, werk van naamhebbenden afkeuren, van politieke richting veranderen, een reis door het gouvernement laten betalen (in Frankrijk iets heel gewoons) en dan nog smalen op het eigen land... in een staat van formaat maakt men er zich niet druk over, doch waar Eén-oog koning is... ‘In kleine vertrekken kan men zich nu eenmaal niet roeren als in groote zalen’, zegt Van Hamel, en geeft te kennen dat Huet dit moest begrijpen. Maar Huet begrijpt het niet, en blijft tot aan zijn dood in touw om Nederland op te stooten in de vaart der volken, gelijk Van Deyssel het noemt op een tijdstip dat Huet nog leeft en arbeidt. Eigenaardig, ze tegelijk aan 't werk te zien, van '80 tot '86, Busken Huet en Van Deyssel; de een, buiten al zijn journalistiek, bergen verzettend voor ‘Het Land van Rembrand’, zoo modern van opvatting; de ander, buiten zijn niet minder drukke journalistiek, ‘Nieuw-Holland’ schrijvend (maar veel later pas gepubliceerd); de eene zijn land van het verleden, de ander zijn land van de toekomst verheerlijkend. Allebei schrijvers van groot vermogen, de oude en de jonge, deze twee tijdgenooten, van wie de eerste voor de tweede maal jong is. In dit licht beschouwd is het eigenlijk niet bevreemdend dat

men bij het lezen van Huet meermalen aan Van Deyssel wordt herinnerd, en omgekeerd. 't Zijn beiden Hollanders die hun land groot willen zien, temperamentvolle persoonlijkheden met de allure van man-van-de-wereld, vooral door Frankrijk's letteren gevormd maar door en door Nederlandsch van aard en met verwanten stijl. Wij willen er dit mee zeggen: Huet is zoo ouderwetsch niet als men denkt, hij heeft veel van Van Deyssel. En na zijn terugkeer uit den Oost lijkt hij zijn stijl aan te passen - we zagen het bij zijn reisbeschrijving - aan het snellere levenstempo van Europa sedert de zeventiger jaren.

XVIII Zijn leven te Parijs

's ZOMERS woont hij gaarne buiten: Saint-Cloud, Fontainebleau, Robinson, Aulnay, Avon; des winters in het centrum van de stad, nu eens vijfhoog in een er niet florissant uitziende woning, dan eens dichter bij de parken; er wordt vaak verhuisd. Kan dit samenhangen met zijn financieele omstandigheden, die volgens het Biographisch Woordenboek allengs minder mooi worden? De Indische baten nemen af, ofschoon Huet vruchtbaarder en vruchtgevender werkt dan ooit te voren in de nu volgende, zijn laatste, levensperiode. Gideon komt op het gymnasium Louis-le-Grand, naderhand op de Ecole des Chartes, in '83 wordt hij aangesteld op de Bibliothèque Nationale, waar zijn vader veel zit te werken. Huet blijkt geen gefortuneerd oudgast, hij moet arbeiden voor den kost. Op zijn kamer krijgt hij een copieerpersje; het origineel van het geschrevene gaat steeds zoo spoedig mogelijk naar de zetterij te Batavia, en een afdruk naar de Opregte Haarlemsche Courant (waarin hij van 1876 tot 1882 twee à drie keer per week een brief heeft) òf naar het tijdschrift Nederland, waarvan Ten Brink de redacteur nu is, èn soms naar De Amsterdammer, òf wel eens naar De Gids, waarmee hij ook weer op goeden voet verkeert, òf somtijds rechtstreeks naar zijn nieuwen uitgever Tjeenk Willink te Haarlem, nadat Funke te Amsterdam door het goedkoop uitbrengen van zijn boeken veel tot hun verbreiding bijgedragen heeft. De schatten der Nationale Bibliotheek bij de hand te hebben, uit Nederland veel toegestuurd te krijgen, gesprekken met mannen van geest te kunnen voeren, het verkwikt hem niet weinig, en nog kort voor zijn dood drukt hij het aldus uit: ‘Ik ben voor de tweede maal student.’ Hij ontmoet er zijn vroegeren Waalschen collega Réville, in wiens salon

de toon-aangevenden van het vrijzinnig protestantisme en eenige geleerden elkaar treffen; men ziet hem vrij geregeld met zijn vrouw verschijnen op de wekelijksche recepties van Renan in het Collège de France; een beperkte kring van serieus belangstellenden in het Oosten trekt hem aan bij den redacteur van de Annales de l'Extrême Orient, den graaf Meyners d'Estrey. Hij rijdt paard in het Bois de Boulogne.

Maar hoe verfrisschend dit nieuwe leven mag zijn, Huet's inzichten zijn bijwijlen primitief, treedt er nu aan den dag, en Parijs verandert dit niet. Voor het eerst wordt men hier gewaar hoe zonderling hij denkt over de moderne Nederlandsche schilderkunst.

Bij zijn verbhjf te Rome in 1876 schrijft hij dit merkwaardige zinnetje[1)]: 'Alleen van Italie kan de wedergeboorte der Nederlandsche schilderschool uitgaan.' En wel, 'omdat geen twee andere schilderscholen zoo zigtbaar bestemd zijn elkander aan te vullen, als de Italiaansche en de Nederlandsche.' We mogen van Huet na zijn acht jaar in Indië niet eischen dat hij er van op de hoogte is dat er zich in Den Haag sinds '70 een nieuwe schildergroep concentreert, geïnspireerd door de moderne Franschen, doch die zelf min of meer via Engeland weer stoelen op de groote gouden-eeuwsche Hollandsche schilderkunst; in Nederland zelf begint men op dit tijdstip nog maar net deze nieuwe school in een enkel orgaan te prijzen. Doch te zeggen, zooals hij doet, dat er te veel punten van aanraking tusschen de moderne Franschen en de Nederlanders zijn, terwijl de Italianen alles bezitten wat aan de Nederlanders ontbreekt - en dit is, in één woord, de hoogere wijding - geeft toch wel een vreemden indruk van Huet's gezichtspunt. Natuurlijk is het voortreffelijk dat hij de instelling van een Hollandschen Prix de Rome bepleit, maar de wedergeboorte van onze schilderkunst (die reeds aan den gang is) te verwachten van de Italiaansche omdat die een anderen geest ademt, is op zijn minst genomen naïef.

Men dient hier echter in aanmerking te nemen dat voor

1) 'Van Napels naar Amsterdam', pag. 103.

Huet, evenals voor Potgieter, het ‘idealisme’ nummer één is, niet in een litterair maar in een picturaal kunstwerk; van de groote Fransche litteratuur-critici weet hij reeds lang dat niet de ‘gedachte’ maar de uitbeelding de hoofdzaak is in de bellettrie; bij de schilderkunst heeft hij een andere opvatting. Hij houdt veel meer van licht en kleuren dan van grijs, van blijmoedigheid dan van somberte, van een verheven voorstelling dan van 17de-eeuwsche interieurs en stillevens van eersterangs meesters, en vooral van een schilderstuk dat iets ‘te denken’ geeft. Onverbloemd komt dit uit op die plaats in zijn ‘Land van Rubens’ waar hij - terwijl de Haagsche School naar haar hoogtepunt snelt met haar weergave van de natuur - dien jongen schilder roem belooft die zich aan het werk wil zetten om... een historisch onderwerp (dat iets aan hoofd en hart beide biedt), de tragische geschiedenis van Ada van Holland welke Huet zelf in novellevorm verhaalde zonder eenig succes te oogsten, in een reeks-tafereelen te penseelen. Aldus:

‘Beurtelings liefelijk en aandoenlijk, zouden de tafereelen elkander opvolgen. “De Zusters”: twee schoone aankomende meisjes uit het jaar 1200, dochters van een graaf van Holland, wandelend in den kloostertuin van Rijnsburg. Aleid verhaalt aan Ada, dat hertog Otto van Gelder, omdat zij de oudste is, haar ten huwlijk heeft gevraagd voor zijn zoon Hendrik. Des te beter, denkt Ada, dan doe ik niemand verdriet door abdis te worden! “Ada te Dordrecht, bij het sterfbed van haar vader”: Hendrik en Aleid slapen te Rijnsburg in het graf; de moeder wil voor haar eenig overgebleven kind het graafschap redden; terwijl de priesters nog liggen te bidden naast vaders lijk, wordt Ada getrouwd met graaf Lodewijk van Loon. “Ada op Texel”: van moeder en echtgenoot verlaten, is zij door haar oom gevangen genomen en zal naar Engeland gevoerd worden, nog geen maand gehuwd. “Ada aan het Engelsche hof”: in den Tower van Londen leeft zij, omringd door al de personen uit Shakespere's drama: den wree-

den koning Jan, de heerschzuchtige koningin-moeder Eleanor, de hartstogtelijke lady Constance, Arthur van Bretagne, Hubert de Burgh. “Ada en Blondeau de Nesle”: de grijze schildknaap van Richard Leeuwenhart geeft haar les in de muziek. “Ada en Lodewijk”: de graaf van Loon komt zijne gemalin uit Engeland afhalen. “Lodewijks uiteinde”: door vergif waanzinnig geworden, weert de graaf zijne jonge vrouw uit de sterfkamer, valt de waarzegster Christine te voet, en belijdt haar zijne zonden. “Ada op den burgt”: Lodewijks kinderlooze weduwe zit bij het venster van haar kasteel in Luikerland; haar hart ondervraagt het lot, en vindt geen antwoord; speelbal der staatszucht geworden, wenscht zij de dagen harer jeugd terug, toen zij met zuster Aleid te Rijnsburg in den tuin speelde.’

Dit is nu Huet's ideaal van het verhevene in de schilderkunst, de romantiek uit de eerste helft der eeuw. Het is duidelijk dat hij bij het schrijven hiervan zich geheel in den tijd van vóór het vertrek naar den Oost terug voelde, wellicht zelfs in zijn jongensdagen. Voor zóóiets het opkomende schildersgeslacht roem in uitzicht te stellen, tien jaar vóór het hoogtepunt der Haagsche School!

In 1877 is het dat Van Santen Kolff, die sedert twee jaar als de verdediger van de ‘Haagsche School’ optreedt, dezen naam voor het eerst op schrift gebruikt. En nu leze men hoe Huet oordeelt over de groep van de Marissen, Mauve, Mesdag, etc., in een brief aan mevrouw Bosboom-Toussaint van 4 Juni '77:

‘En las de heer Bosboom de door Quack genoemde stukken van Van Santen Kolff in De Banier, over onze moderne Hollandsche schilderschool? Ik kon in die artikelen niets anders vinden dan eene aaneenschakeling van verwarde begrippen, voortgekomen uit het verwarde hoofd van iemand met een onvasten smaak. Waarlijk, Quack moest zich vergenoegen met het schrijven zijner “Socialisten”. Daarin is hij een meester. Onze jonge artisten zijn al verwaand genoeg, ook zonder dat

Utrechtsche professoren réclame's voor hen schrijven. U zoudt niet gelooven hoe de geheele Nederlandsche zamenleving, op iemand die er eenige jaren buiten heeft gestaan, den indruk maakt eener potsierlijke maatschappij tot bevordering der zelfvergoding en der wederzijdsche ophemeling.'

Wat heeft deze strenge criticus van hun werk kunnen zien? In Indië niets, in zijn eene maand in Holland ook niets. Maar de Parijsche 'Salon' van dit jaar '77 heeft ook wat Hollandsche inzendingen. Huet schrijft er, curieus genoeg, uitvoerig over in het boek 'Parijs en Omstreken', dat hij in '78 bij den uitgever Funke, als premie voor de abonné's op het Nieuws van den Dag, uitbrengt. Van zekeren Hagenaar Artan ziet hij 'met welgevallen' dat een 'zon-effekt' een plaats toegewezen kreeg in den Salon d'Honneur (p. 257). Maar de andere Hagenaren zijn er 'graauw en ongedistingeerd', 'keutelachtig somber', vreugdeloos en zwaarmoedig; saai. Er beelden er huiselijke tafereeltjes uit: een grootvader, spelend met een kleinkind in een tafelstoel; een poes bij een ander klein kind, óók al in een tafelstoel... Het helpt niet dat de naam Maris hieraan is verbonden:

'Maar was er iets zieligs in den glimlach van goedkeuring, dien deze voorstellingen wekten; bij het zien van Casanova's "Hovelingen", van Gonzalez' "Bruidsgeschenken", van Los Rios' "Konvalescent", meesmuilde men zonder inspanning en vermaakte zich met de voorstelling van zoo veel lager menschelijk leven, te midden eener zoo aristokratische en schitterende omgeving. Ik noemde de Hagenaars graauw; en wanneer men zekere hoeveelheid avondzon in een van Mesdag's zeegezigten uitzondert, dan was er werkelijk, in hunne negen of tien doeken, te zamen niet meer licht, dan in een digtgeschoven verrekijker, niet meer kleur, dan in een effen paarsch katoentje wordt aangetroffen, door het wasschen verbleekt. In het gedeelte bosch, hetwelk mevrouw Mesdag als eene "Najaarsheugenis" aanduidde, viel nergens een vonk van het roode goud, waarmede de herfst in Neder-

land zoo kwistig is. Haar “Korenveld” deed denken, zulk eene sombere tint hing er over, aan de begrafenis van een stumpert die eene onverzorgde vrouw en hulpbehoevende kinderen, achterlaat. Haar echtgenoots “Ochtendschemering” zou naar een begin van Egyptische duisternis hebben gezweemd, zoo niet te goeder uur, aan boord van één der kleine vaartuigen, één kleine lantaarn gebrand had. De trekpaarden en de omgehouwen boomstammen van Mauve baadden zich in louter mist, louter lamzaligheid; en hetgeen Maris “De Ploeg” noemde - een klein landschap, breed genoeg, maar drukkend laag van verdieping, waar men een boer het kouter door de voren ziet drijven - staarde u van den wand zoo bedroefd en zoo regenachtig aan, dat men waande een toegangsbiljet noodig te hebben, om op aarde vroolijk te mogen zijn. Alleen het geval, onderstel ik, deed onze Haagsche kunstenaren ditmaal altegader hun penseel in den aschpot doopen.’

In '79 vinden we dit beeld terug in een brief aan mevrouw Bosboom-Toussaint (van 6 Jan.) over een bezoek aan het Mauritshuis met Simon van den Berg: ‘Met zijne denkbeelden over kunst, kan ik mij best vereenigen; en met welgevallen bespeurde ik, dat hij evenmin als uw echtgenoot, mededoet met het nieuwe Haagsche schilderschooltje, dat onder wederzijdsche zelfverheerlijking [? G.C.] het penseel hoe langer hoe dieper in den aschpot doopt.’

Rest ons de aanteekening over ‘Parijs en Omstreken’, dat Huet's persoonlijke kennismaking met Scherer, Renan en Taine hem deuren had geopend die voor het publiek gesloten bleven; gelijk die van het paleis te Versailles en van het Luxembourg door toedoen van eerstgenoemde; Renan gaf hem een aanbeveling voor de Bibliothèque Nationale; Taine introduceerde hem bij de bibliotheek der Académie des Beaux-Arts. Renan bleek eenigszins Nederlandsch te kunnen lezen.

Over hem schrijft hij nog eens in '77. Van de overige bijdragen voor zijn courant dit jaar valt het overlijdensartikel

over Motley te noemen, door zijn boek over ons land heel populair geworden, met tusschenpoozen de gast van koningin Sophie, en die óók Nederlandsch kon lezen. En dan de levensbeschrijving van Pieter Paulus Rubens, voor twee eeuwen geboren, welk artikel er ongetwijfeld den stoot toe geeft dat Huet wat meer van de Vlaamsche kunst wil weten. Begin Augustus 1878 meldt hij Jan ten Brink dat hij wat Belgische kunst wil gaan zien, en aldus wordt 'Het Land van Rubens' aldra geboren. Huet's kracht ligt veel meer in het oordeelen over oudere dan over moderne cultuur en hij voelt dit zelf instinctief duidelijk genoeg, gaat zich meer en meer op de bestudeering van het voorbije toeleggen.

Bij het jaar '78 dient er nog melding te worden gemaakt van zijn lezing voor de vereeniging 'Oefening Kweekt Kennis' in Den Haag, daartoe met aandrang uitgenoodigd door Ten Brink; nadat Huet zich er eerst tegen verzet heeft onder verwijzing naar recente blijken van zijn impopulariteit. Het belangrijkste bij deze lezing is, dat hij een vierde van den beschikbaren tijd aan het leven, de liefdesbrieven en de verzen van Keats wijdt, welken hier toen nog onbekenden dichter hij zes jaar tevoren te Batavia al mondeling propageerde, blijkens een brief uit dien tijd[1]. De Tachtigers, met name Kloos, zullen later suggereeren dat zij Shelley en Keats aan het publiek in Nederland bekend hebben gemaakt; de feiten zijn evenwel, dat Huet over dezen laatsten dichter leest, in November 1878, zeven jaar vóór de oprichting van de Nieuwe Gids, in een 'eivolle' zaal in Den Haag, waar men 'ademloos luistert'[2]; de voordracht herhaalt in vier andere steden, steeds voor een uitgezocht, aandachtig gehoor; dat de couranten er uitgebreide verslagen van geven; dat hij den tekst vervolgens doet afdrukken in het tijdschrift Nederland en kort daarna opneemt in den dan verschijnenden bundel critieken. Door Shelley en Keats - Shelley al in '72[3] - onder

1) 'Brieven aan Potgieter', III, p. 150 bovenaan.
2) 'Brieven', II, p. 100 bovenaan.
3) 'Litt. Fant. en Krit.' IV, p. 97.

het oog te brengen van de schare heeft Huet, lang vóór de beweging van Tachtig, wezenlijk deel aan de vernieuwing onzer cultuur in het laatste kwart der 19de eeuw[1].

Tot de waardevolle bijdragen van het jaar '79 rekent men (bijvoorbeeld Kalff) de groote beschouwing over Dante's 'Divina Commedia'. Inderdaad laat ook dit stuk zich heel aangenaam lezen en strijkt men, als altijd, ook hier wat op van dezen causeur, die nooit schrijft zonder voorstudie. Zoo meldt prof. Nippold na de lectuur van Huet's eersten critischen bundel: 'Aus seinen Litter. Fantasien habe ich wieder sehr viel gelemt'[2]. Maar men dient in het oog te houden dat Huet's gezichtspunt in dezen rationalistisch is en dat, naar er van katholieke zijde zal worden opgemerkt - door Alberdingk Thijm's vriend pater Van Hoogstraten in Onze Wachter van '84 - het niet aangaat Dante te beoordeelen zonder de 'Summa Theologiae' van Thomas van Aquino bestudeerd te hebben.

Liever dan aan die over den Florentijn geven wij onze aandacht aan Huet's bijdrage over François Valentijn van dit jaar. Deze predikant op Ambon, Banda en elders in den archipel, twee eeuwen tevoren, is de eerste samensteller van een geschiedenis van de Hollanders in Indië. Uit de nu dikwijls niet meer bereikbare koloniale geschriften van de geheele 17de eeuw en met medewerking van talrijke in het vaderland teruggekeerde hooge ambtenaren der O.I. Compagnie bouwde hij een 'Oud en Nieuw Oost-Indien' op, met 'meer dan tienhonderd en vijftig prentverbeeldingen'. Eveneens is hij de auteur van een 'Uit- en Thuisreis', waarvan Huet de waarde in het licht stelt en dat een waardige afsluiting vormt van de reeks der Oud-Hollandsche scheepsjournalen (het zal naderhand dan ook afzonderlijk worden herdrukt). Zijn verhandelen over deze soort stof, de historische koloniale litteratuur en de met talent geschreven reisverslagen, wijzen vooruit naar 'Het Land van Rembrand', waarin hij, ook

1) Men zie mijn boek over dit onderwerp.
2) Potgieter, 'Brieven aan Huet', II, p. 92.

hier pionier, voor het eerst in een vaderlandsche geschiedenis die materie als van cultureel respectievelijk litterair belang betrekt.

Vindt men reeds lang een zekeren Franschen invloed bij Huet's zinsbouw, en wel in het opeenstapelen van korte bijzinnen, van beelden of voorbeelden, wij meenen de inwerking van zijn wonen te Parijs thans te zien in een sterkere navolging nog van de Fransche schrijfmanier. De zinnen worden minder samengesteld, bondiger, en men krijgt er opeenstapelingen van illustreerende woorden, substantieven, adjectieven en soms ook werkwoorden, gelijk onze Zuiderburen die noodig hebben bij hun niet op uitbeelden doch op welsprekendheid berustende uitdrukkingswijze. Het behoeft niet te bevreemden dat Huet, wiens taal zoo weinig plastisch en wiens stijl een rhetorische is, op natuurlijke wijze in die richting gedreven wordt. Typisch Fransch is de betoogtrant in het volgende verdienstelijke fragment uit zijn 'François Valentijn', dat meteen in kort bestek het verschil in wetenschappelijke ontwikkeling tusschen de 17de en de 18de eeuw aangeeft. Men lette op de opsommingen.

'Het log en onregelmatig gebouw der voorvaderlijke wetenschap, bezweken onder de mokerslagen der fransche Encyclopedisten, heeft plaats gemaakt voor een ander; beter ingerigt, steviger gegrondvest. De astronomische gegevens, in de 17de eeuw bijeengebragt, zien zich door Newton voor het eerst in een groot systeem gerangschikt. Buffon, Franklin, Laplace, stichten de geologie, de fysica, de zoölogie. Met de natuurkundige wetenschappen houden de ethnologische en de historische gelijken tred. De deensche expeditie naar Arabie opent in 1701 de rij der wetenschappelijke ontdekkingstogten, die, voortgezet door Cook, door Bougainville, door La Pérouse, door Humboldt, het aanzijn geven aan de nieuwere geografie en de nieuwere volkekunde. De geschiedenis heeft daardoor opgehouden aan den leiband der theologie en de klassieke filologie te loopen. Zij maakt niet langer, gelijk

WOENSDAG 1 December

Achttiende Jaargang

JAVA-BODE.

NIEUWS-, HANDELS- EN ADVERTENTIE-BLAD VOOR NEDERL.-INDIE.

BERIGT.

Eenmalige kennisgeving van het publiek, gestadig terugkeerende advertentien, overvloed van stof, hebben den Uitgever doen besluiten, TE BEGINNEN MET 1 DECEMBER DEN JAVA-BODE DAGELIJKS uit te geven.

Om oeconomie te gemoet te komen aan de aanmerkelijk meerdere onkosten, aan eene dagelijksche uitgave verbonden, wordt de abonnementsprijs voor Batavia met f 5 's jaars verhoogd en alzoo gesteld op f 30 per jaar voor geheel Nederlandsch-Indie. Voor daar buiten op f 40.

De Uitgever vertrouwt, dat deze zeer geringe prijsverhooging, alleen voor Batavia, door het publiek zal aangemerkt worden als eene zaak van uiterst ondergeschikt belang, vergeleken bij de groote inspanning, welke de Redakteur en hij zelf zich voortaan zullen moeten getroosten.

Terwijl hij den JAVA-BODE ook in dezen nieuwen vorm van uitgave aanbevreelt, gaat hij de stellige toezegging, dat bij voortduring het mogelijke zal worden gedaan, om zich de medewerking en ondersteuning van het publiek te verzekeren.

Advertentien enz. kunnen ook worden bezorgd ten huize van den Heer H. PRANGE, tusschen Paiscongsan, tot 's morgens half acht, en ten huize van den ondergeteekende, Noordelijk, tot 's morgens negen uur.

Doorloopende advertentien worden op zeer billijke voorwaarden geplaatst.

De Uitgever,
H. M. VAN DORP.

JAVA-BODE 1870.

Heeren Abonnés, die ook in het volgend jaar den JAVA-BODE wenschen te ontvangen, gelieven vóór ultimo dezes jaars f 15, voor het eerste half jaar over te maken aan den ondergeteekende of aan zijne agenten.

Nieuwe abonnés ontvangen de in dit jaar nog verschijnende nos. gratis.

N.B. Aan aanvragen om abonnement van bij den uitgever onbekende personen wordt geen gevolg gegeven, tenzij die aanvragen vergezeld gaan van remise.

De Uitgever,
H. M. VAN DORP.

POSTKANTOOR.

Sluiting der Fransche Mail op Donderdag, 9 December 1869.

Sluiting van Postpaketten:

VENDUTIEN

ADVERTENTIEN.

B
B
O
N

Vendutie
op Donderdag 2 December 1869,

Voor St. Nicolaas.
Vrijdag 3 December 1869.

Speelgoed.

Fraaie gekleede en ongekleede POPPEN
Satynines en Etagere Voorwerpen.

Een groote lactuur
BISCUIT VOORWERPEN,
alles in kleine koopjes.

Vendutie

VAN DEN ABEELEN & Co.
op Vrijdag den 3den December 1869
ten Heeren Kompanjeschappe.

Van den Abeelen & Co.

20 vaten versch Hollandsch MEEL.
20 kisten puike TARWEBLOEM.

4 stellen à 7 stuks prachtige CHROMOLITHOGRAPHIE PLATEN.

Op Vendutie
van Vrijdag den 3 December 1869
ten Heeren Kompanjeschappe.

1 doos met elegante Parijsche Modemeubelen.

Vendutie
op Vrijdag 3 December 1869,
Wed. BLEEKAMP,
OUDE MELINEMA
Van Diverse Meubelen.

Vendutie
op Zaturdag 4 December 1869.
Vendukantoor te Alaisan.

Publieke Verhuring.
Op den 11 December 1869.
De Bazaar Tangerang.

Vendutie
op Maandag 6 December 1869.
J. VOGELENZANG.
Oorsm. Meijnema.
Van ZEGE goed onderhouden Inboedel.

BILLITON-MAATSCHAPPIJ.
p. sg. 5000 pikols TIN,
op Maandag den 6 December 1869.

Vendutie
op Dingsdag den 7 December aa.
Mr. A. J. Hedeker.
VAN VLEUTEN & Co.
Van eenen stellen en weinig gebruikten Inboedel.

Vendutie
op Woensdag den 8 Dec. 1869,
JOHN PRYCE & Co.
diverse Negotiegoederen.

Op de Vendutie
van Woensdag 8 December 1869,

Op een nader te bepalen dag
eene groote partij LIJNWADEN.

Dagelijks verkoch
St. NICOLAAS GEBAK,
BUITERLETTERS,

Gerben Colmjon, ***Conrad Busken Huet***

De Java-Bode als dagblad onder redactioneele leiding van Huet (Reprod. Kol. Inst., Amsterdam)

N. 11. 1873. Mail-Nummer. BATAVIA, DONDERDAG, 17 APRIL. 1873. N. 11.

ALGEMEEN DAGBLAD VAN

Nederlandsch Indie

Mail-Overzigt.

TELEGRAMMEN.

MENGELWERK.

Populaire Theologie.

Van heden af verschijnt het Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie in groot formaat. De drie eerste nummers zullen tru bezorgd worden aan alle abonnés binnen Batavia, zonder de tijd het gebruik, in betrekkelijk formaat worden uitgedeeld.

Het Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie, Huet's eigen dagblad (Reprod. Kol. Inst., Amsterdam)

Bossuet en Fénelon gedaan hadden, de Grieken of de Hebreën tot het middenpunt harer beschouwingen. Zij wordt eene natuurwetenschap op zichzelf, zich aansluitend bij de exakte en de natuurkundige. Men gaat gevoelen dat er oudtijds in Indie, in Amerika, in China, in West-Azië, even merkwaardige en even belangwekkende centrums van beschaving bestaan hebben, als in Italië of in Palestina. Men gaat vermoeden dat de mensch, in het begin, overal slechts een armzalige wilde geweest is, vermaagschapt aan de overige zoogdieren van den aardbodem, en hij slechts verbazend langzaam en verbazend moeilijk zich tot zijn tegenwoordigen staat van ontwikkeling heeft kunnen verheffen. Geholpen door de nieuwere wetenschappelijke ontdekkingen, sporen Buffon, Montesquieu, Voltaire de wetten na die deze ontwikkeling regelen. In de laatste jaren der 18de eeuw zet eindelijk nogmaals eene verrassende ontdekking (die van het sanskriet en van den zamenhang der arysche talen) dit geheele gebouw de kroon op. De moderne geschiedbeschouwing is in de hoofdtrekken voltooid.'

Doch wil men tegelijk den Hollandschen Huet in zijn leukheid weer zien, dan volstaat dit citaatje uit hetzelfde artikel:

'In het aanstippen van nietige bijzonderheden omtrent zichzelf is Valentijn vermakelijk naauwgezet. Van zijne gevoeligheid voor zeeziekte brengt en houdt hij den lezer eerlijk op de hoogte. Wanneer hij aan boord de eerste is die land ziet, dan voegt hij er bij dat hij op dat oogenblik juist geschoren werd. Allen moeten wij weten dat hij korten tijd doof geweest is, en hoe vele malen daags hij ingesmeerd moest worden toen hij aan eene rhumatische aandoening in den schouder leed. Ook op welken dag van het jaar 1714, terugreizend naar Nederland, hij zijne laatste watermeloen at, en welke voor hem de gevolgen waren van het proeven van een ajuin die bij stokvisch had gelegen; stokvisch dien hij niet verdragen kan, zoomin als visch in het algemeen. Onder het beschrijven van een orkaan herinnert hij zich dat bij die ge-

legenheid een pot gekonfijte muskaatnoten en één met gekonfijte gember gebroken zijn. Op de reis naar Indie, in 1705, krijgt hij beoosten de Kaap het zoo koud dat hij drie paar kousen over elkander, en bovendien zijn japanschen rok, dien hij al lang verlaten had, weder aantrekt. Het bier smaakte kilkoud, als ijs. Nog erger was het in het gedenkwaardig jaar 1685, toen het maar weinig scheelde of Ds. François Valentijn, zijn eerste bezoek aan Indie brengend, ware te Batavia met winterhielen aan wal gestapt. Vol erkentelijkheid noemt hij den naam van een heer op Java die hem siri leerde kaauwen.'

Aldus verstaat Huet het, altijd levenwekkend te schrijven waarover ook. Hij doet dit niet alleen ter wille van zijn publiek doch wel degelijk uit behoefte. Heeft hij zich al te zeer in studie verdiept, dan springt als in reactie de bron van het luchtige en vlotte geestige open. Zulk een ontlading vormen allengs ook meer en meer de 'Europesche Brieven.'

Te Batavia had Huet reeds onder het pseudoniem Fantasio geschreven in zijn blad, en op 3 November 1876 begon hij, zoogenaamd uit Brussel, wekelijks daarin een 'Europeschen' brief bij te dragen met deze onderteekening. Ze zijn, tot en met dien van 19 Juli '78, gebundeld, en dit mag op het eerste gezicht verbazen. In korte alinea's toch wordt hier niets anders gegeven dan wat er in de verschillende landen in de afgeloopen week is voorgevallen aan politieke gebeurtenissen, processen, schandalen, misdaden, en achteraan iets over kunst en letteren. Maar gaandeweg verliezen de brieven hun koel reportagekarakter en laat de schrijver zich er gaan, eerst met anecdoten, dan met eigen grapjes, ten slotte met eigen critiek, die soms iets pathologisch heeft. Voor den bestudeerder van Huet is ook dit zeldzaam geworden uitgaafje van waarde - wij kregen ons exemplaar uit de bibliotheek der R.K. Universiteit te Nijmegen - ook al weer om zijn eveneens hier meermalen blijkenden juisten, vooruitzienden, blik. Men vindt er weliswaar dingen meegedeeld als, dat de keizer van Duitschland op zijn 80sten verjaardag een Brunswijker worst cadeau

heeft gekregen zoo groot als hij zelf, en dat de Nederlandsche officieren bij voorkeur als schoolopzieners optreden, maar ook dat een Mrs. Annie Besant, van haar man gescheiden en wier achtjarig dochtertje door den vader wordt opgevoed, schrijfster is van een boek ‘My Path to Atheism’ (en geboortebeperking propageert). De Brusselsche correspondent commentarieert dit aldus: ‘Zulk soort van vrouwen zijn vervelend, omdat zij, onder den naam van vrije gedachte, altijd eindigen u een of ander geloofje van haar eigen baksel op te dringen, dat leelijker smaakt dan het geloof van den goeden ouden tijd, waarin uw grootmoeder gelukkig geleefd heeft en blijmoedig gestorven is.’ Wanneer Rothschild een Amsterdamsche schilderijencollectie met een Jan Steen en een Rembrandt er in koopt zonder dat de hoofdstedelingen een vinger uitsteken om die stukken in het land te houden, zegt de Brusselaar: ‘Niemand wordt te Amsterdam méér bewonderd, dan de Genuesche koopman, verleden jaar gestorven, die twintig millioen franken gaf voor een zeebreker. De man is dood, en zij leven. Hij gaf, en zij behielden. Dat is de ware wereldorde, en daarop rust Gods zegen.’ Iets pathologisch weer, en wat een redactie niet zou aanvaarden van een gewonen berichtgever. In zijn laatste hier opgenomen correspondentie heeft Huet wel een zéér merkwaardige passage:

‘Het is de kalmte, waarmede de Nederlanders tegenwoordig, in vertrouwelijke brieven en gesprekken, u onderhouden over het voor en tegen der aanstaande oplossing van hun volksbestaan. De organisatie onzer strijdkrachten, schijnt wel, wacht slechts op onze aansluiting aan Duitschland, en wordt alleen om die reden op de lange baan geschoven. Onze nieuwe lageronderwijswet wordt als de voorbereiding van ons handelend optreden in den duitschen Kulturkampf beschouwd. Men acht het eene van zelf sprekende zaak, dat onze nieuwe droogmakingen, onze nieuwe spoor- en waterwegen, slechts in zoover eene toekomst hebben, als zij door Duitschland produktief zullen gemaakt worden.’

Inderdaad gaan er herhaaldelijk geruchten, dat Willem III besprekingen voert dat Nederland zal toetreden tot den Duitschen Bond; in de couranten wordt dit telkens fel bestreden. Wanneer de koning met Emma huwt, is Huet heel welwillend jegens haar. Jaren later, zes maanden voor zijn dood, valt hij echter eensklaps in een psychopathische bui haar grof aan. Hij verdedigt zich (tegenover mevrouw Bosboom-Toussant) dat hij niet beweerd of beoordeeld heeft, maar alleen het oordeel van anderen afkeurend overgebracht. Niettemin krijgt Joost Huet als redacteur van de krant die het opnam er een jaar gevangenisstraf voor.

Betreffende het jaar 1879 dienen we nog nader van ‘Het Land van Rubens’ melding te maken. Het draagt als ondertitel ‘Belgische Reisherinneringen’ en wordt hierom wel, in tegenstelling tot de cultuurgeschiedenis ‘Het Land van Rembrand’, als een reisbeschrijving gedoodverfd. Deze qualificatie wekt misverstand. Ook in het boek over België neemt het cultureele de voornaamste plaats in en wordt de geschiedenis voortdurend ten tooneele gevoerd. Daar tusschen door krijgt men telkens een kijkje op het modern aspect van land en steden.

Huet vat zijn onderwerp weer in hooge mate origineel aan. Niet uit het Noorden komt hij, doch uit Parijs, en kan aldus gemakkelijk een route nemen in overeenstemming met de chronologische volgorde der Vlaamsche bloeiperioden. Hij gaat eerst naar Amiens, waar Fransch Vlaanderen begint; van daar naar Atrecht, waar hij de eerste woorden Vlaamsch ziet, en zoo naar Oostende (waar hem de gepeperde prijzen opvallen). Bij Brugge gaat de historie eerst recht spreken. Bij de Van Eyck's citeert hij uiteraard Karel van Mander, met over de ‘Aanbidding van het Lam’ o.m.: ‘Het is van teekenkunst, attituden, geestigheid, van inventie, zuiverheid en nettigheid uitnemende. De couleuren, blaauwe, roode, en purpere, die zijn onsterfelijk, en alle zoo schoon, dat ze nog versch gedaan schijnen, en alle ander schilderije overtreffen,’

terwijl Huet er aan toevoegt omtrent het kleurenprocédé:

‘Die uitvinding, welke voor een deel de vrucht van wetenschappelijke onderzoekingen geweest moet zijn, is de eeretitel der Van Eycken in het technische. Zij was het kunstje van hunne kunst. De kleuren doen bij hen dezelfde uitwerking, als in een geschilderd kerkraam uit den gothischen bloeitijd. Men ziet er het donkerblaauw, het donkerrood, het donkerpurper, nevens elkander liggen; niet alleen zonder te schreeuwen, maar zoo, dat door de tegenstellingen, in weerwil van het ontbreken der overgangen, de harmonie verhoogd wordt. “J'aime passionnément le bleu”, luidde twintig jaren geleden de geloofsbelijdenis van een fransch schilder. Een soortgelijke hartstogt heeft de Van Eycken voortgedreven. Als eene arabische vertelling spookten de kleuren der perzische en syrische tapijten hun door het brein, de modellen der oudste glasschilders. Hun ideaal van kleurenmengeling was het oostersche, en zij zijn er in geslaagd (hoe? dit geheim hebben zij zoo lang mogelijk voor zich zelven gehouden) dien schoonen droom op het paneel te hechten.’

Natuurlijk wordt ook Dürer, in verband met zijn Zuidnederlandsche reis, herdacht (en Théophile Gautier's dichterlijke lof voor hem meegedeeld) en daarna is het hek van den dam inzake het aanhalen. Bij Antwerpen krijgen we een langen lap uit Heinsius' ‘Vermakelijke Avonturier’ (die Ten Brink weldra gemoderniseerd uitgeven zal) en ook Potgieter over zijn verblijf tijdens den Belgischen opstand aldaar; Conscience over dezelfde periode, in de Kempen; daarbij aansluitend Beets' Limburgschen voerman en zelfs Van Haren te St.-Oedenrode; Loon met Ada van Holland, en na Kinker (die er tijdens de vereeniging van Noord en Zuid het Nederlandsch doceerde) Bakhuizen van den Brink over Luik, die er historische onderzoekingen deed en er Julie Simon leerde kennen (Potgieter blijkt hun treffende en bekoorlijke briefwisseling, door Scharten later uitgegeven, te hebben gelezen en gewaar-

deerd; het zou een kolfje naar Huet's hand geweest zijn hierover te verhandelen, indien hij die correspondentie eveneens had gekend.) Bij Spa komen er ook drie schrijvers op de proppen, en bij Dinant nog eens Beets als dichter, en dan hebben we België gehad. Er is wat veel plaats ingeruimd aan contemporaine, middelmatige bellettrie, doch voor het overige biedt ook dit boek, ongeïllustreerd verschenen, doorloopend interessante dingen. Het is voor den auteur mede een oefenschool voor het schrijven van het veel beter binnen de perken gehouden ‘Het Land van Rembrand’, dat nu alras ter hand zal worden genomen.

Doch eerst geeft Busken Huet zich nog aan enkele figuren van wereldformaat; na Dante publiceert hij nu, in '80 en '81, over Homerus, Shakespeare, Milton en Napoleon. Als Nederlander van belang wordt Hooft uitvoerig behandeld; de geleerden verschillen in de appreciatie hiervan. De Vooy sacht het een ‘mooie studie’, Kalff een ‘middelmatig stuk’. Het is geschreven ter eere van de herdenking van Hooft in '81, een demonstratie voor het eerherstel der schoonheid in de dichtkunst - waarbij vooral Alberdingk Thijm, Doorenbos en Perk zich niet onbetuigd laten - en welke viering gezien moet worden als van waarde in het kader der opkomende beweging van tachtig.

Teekenend voor Huet's werkkracht èn voor zijn smaak inzake den modernen roman is nog, dat hij in het jaar van ‘Het Land van Rubens’ een vijfdeeligen roman door Xavier de Montépin (bekort) vertaalt, waarover mevrouw Bosboom-Toussaint hem schrijft - te vinden in De Gids 1905, I, p. 447 - dat ‘het is heusch om van te gruwen zulke onmenschen als die man ons te zien geeft’. Maar, meldt zij, haar dienstbode (die háár romans ‘te orthodox’ vindt) heeft het verslonden en die zei: ‘Ja Mevrouw, zoo zijn de dames in de groote wereld!’

XIX ‘Het land van Rembrand’

IN Mei 1878 verklaart Busken Huet in de voorrede tot een nieuwe reeks ‘Litterarische Fantasien’ - te vinden voorin deel V der latere volledige reeks - dat hij niet voort zou gaan deze mengelingen uit te geven, indien hij het mogelijk achtte een nationale litteratuurgeschiedenis te schrijven. Maar onze letterkunde is veel te veel navolging van hoogtepunten van uitheemsche en mist een eigen ontwikkeling, vindt hij, en drukt in zijn brieven aan Ten Brink bij herhaling deze zienswijze uit. Tevoren, op 6 Dec. '77, heeft hij daarenboven aan mevrouw Bosboom-Toussaint te kennen gegeven dat een geschiedenis der Nederlandsche letteren volgens hem niet anders dan den vorm van een cultuurgeschiedenis kan aannemen. Men bemerkt dat hij in den geest bezig is den opzet van zulk een werk te beschouwen.

Men ziet dit nog beter in een brief van 1 Mei 1880 aan Ten Brink, die het voornemen heeft een Nederlandsche litteratuurgeschiedenis over den tijd na 1550 op te stellen. Huet wil, dat hij iets vroeger zal beginnen, met Erasmus, al schreef die dan Latijn. Onze groote philologen der 17de en 18de eeuw, die zich eveneens van het Latijn bedienden, zouden er ook in opgenomen moeten worden, evenals de schrijvers van vele boeiende scheepsjournalen en reisverhalen uit dien tijd. Al dit materiaal was tot dusver door de letterkundige geschiedschrijving versmaad; Huet is de man die het in zijn ‘Land van Rembrand’ de eer zal geven die het toekomt.

Op 17 Sept. '81 meldt hij mevrouw Bosboom dat hij zich een poos lang in de Hollandsche 17de eeuw gaat verdiepen en alleen over Nederlanders bij Nederlanders zal lezen en over hen schrijven. Maar na een omzien tijds, zou Potgieter zeggen, krijgt hij den inval er een inleiding aan te doen

voorafgaan over vroegere eeuwen en deelt hij Fruin mee, dat hij beproeft, met de hulp van bronnen die te Parijs overvloediger zijn dan te Leiden, een nuttig boek te schrijven; reden waarom hij zelf verzoekt, niet in aanmerking voor een Nederlandsch professoraat te komen, waarvoor Fruin zijn steun aanbiedt (brief 31 Dec. '81 van Huet). Den vierden April doet hij er op volgen, aan Ten Brink: 'Gij houdt het er voor dat ik verdiept ben in de eene of andere wetenschappelijke studie. De onderstelling is beleefd, maar - onjuist. Niet iets wetenschappehjks ben ik bezig te maken, maar iets populairs; een boek over Nederland, in den trant van mijn boek over Belgie.' (Men bespeurt dat Huet zelf het verschil in wezen van beide werken niet groot acht; hij noemt in zijn brieven 'Het Land van Rubens' dan ook nimmer een reisbeschrijving doch een Belgische kunstgeschiedenis.) Inmiddels hebben er in zijn Indische courant monographieën gestaan die Francisca Gallé gezien heeft, die altijd-door voor Huet vertaalt, tot Flaubert, Maupassant, Dostojewski en Toergeenjew toe, en hij bericht haar op 9 April, dat haar veronderstelling juist is dat bedoelde 'portretten' bestemd zijn voor een boek. 'Ik wil beproeven, een soortgelijk werk over Nederland te maken als ik in mijn Land van Rubens over Belgie gedaan heb.'

En nu wordt de heele familie aan het meewerken gezet. De nichtjes te Arnhem moeten inlichtingen verschaffen over het Duivelshuis; neef prof. G.D.L. Huet moet helpen met een photo van den Leidschen burcht en afbeeldingen van werk van Lucas van Leyden; neef A. Huet te Delft, ontwerper van de droogmaking der Zuiderzee en van Amsterdam's kanaal naar den Boven-Rijn, moet kieken van oude Delftsche gebouwen leveren benevens het oordeel der moderne wetenschap over Simon Stevin. De Nederlandsche gezant te Parijs stelt het standaardwerk van Groen van Prinsterer, 'Les Archives de la Maison d'Orange-Nassau', vol nieuw historisch materiaal, tot zijn beschikking voor onbepaalden tijd; Huet dompelt zich tot nader order onder in de tien folianten met

achttienhonderd brieven van Erasmus. De Nederlandsche bibliotheken zenden hem wagenvrachten geschriften, onder meer een berg brochures over den Amsterdamsche handel in de gouden eeuw. Het moet weer een origineel werk worden, ondanks de compilatie. Voor de bronnen heeft hij den tijd wel heel erg mee, want nooit is er zooveel belangrijks gepubliceerd op historisch gebied als in de decenniën vóór 1880; men behoeft daarvoor slechts naar de voetnoten der oudere uitgaven van het boek te kijken. Huet zegt daar voorin, dat het zijn doel niet is nieuwe feiten aan den dag te brengen, doch de bekende, of recent bekend gemaakte, Nederlandsche te beschouwen in het licht der Europeesche cultuur.

Het zou een wonder zijn wanneer Huet, geen vakman maar de stichter ten onzent van een nieuw vak, in ieder opzicht de allerjongste bronnen had gebruikt. Met name over de kruistochten was er nieuw afwijkend materiaal, van Duitsche zijde. Maar ziet men hoe hij voor de 13de eeuw als type den kruisvaarder Olivier van Keulen kiest en om het tijdvak te typeeren zoowel den historicus Ibn-Haiyan van Cordova, als Villehardouin, den auteur van ‘La Conquête de Constantinople’, als Joinville, als de Byzantijnsche prinses Anna Komnéna - om maar enkelen te noemen - aan het woord laat, dan gelooft men wel dat Huet hier voor ons land iets geheel nieuws brengt. Zoo gaat het over de heele linie in dit sedert '82 in afleveringen uitkomende werk zonder afbeeldingen. Hij doet op geniale wijze zijn voordeel met wat anderen vonden. In een brief van 18 Aug. '83 aan den docent aan Delft's school voor ingenieurs en Indische ambtenaren A. Huet erkent hij het volmondig: Groen van Prinsterer, Bakhuizen van den Brink, Fruin, Motley, Scholten, Jonckbloet zijn z'n autoriteiten, waarnaast tal van monographieën uitstekende diensten bewezen. ‘Al hetgeen ik over de Geuzen en Watergeuzen mededeel heb ik uit Van Groningen, en vooral uit Van Vloten, wiens boek over den Opstand veel nieuwe dokumenten bevat.’ Maar één oogopslag leert tevens dat de samensteller van ‘Het Land van Rembrand’ zich

hier te bescheiden voordoet; dat hij ongewoon veel oude of authentieke stukken heeft geraadpleegd. Ten Brink vraagt hij, op het Rijksarchief te willen nakijken of op de acte der Pacificatie van Gent inderdaad de handteekening van Marnix van Sint-Aldegonde voorkomt. Hij vergenoegt zich volstrekt niet met tweedehandskennis.

En dan: de interpretatie der feiten en hun rangschikking door Huet is geheel en al origineel: nuchter, zonder vooropgezette romantiek, psychologisch aannemelijk gemaakt. Al schrijft hij zelf gekscherend in een brief dat het boek alleen tot verheerlijking van Nederland gemaakt wordt, hij vermijdt elk valsch idealisme en zet dat bij anderen den domper op. Figuren die altijd in de hoogte zijn gestoken, als bijvoorbeeld de kruisvaarders, toont hij ook van hun donkere zijde.

De eeuwen die ‘het voorspel’, volgens zijn opvatting, vormen tot die van Rembrandt, de 13de tot en met de 16de, karakteriseert hij door telkens één persoonlijkheid daaruit te schetsen in de lijst van haar tijd. Het mag willekeurig lijken dat hij daartoe voor de 14de eeuw een weinig belangrijke figuur als die van graaf Jan van Blois neemt; hij motiveert zijn keuze door er op te wijzen dat we aangaande hem beter zijn ingelicht dan over eenig ander Nederlandsch ‘vorst’ uit de middeleeuwen, en wel door het bewaard gebleven zijn van de zoogenaamde Blois'sche rekeningen in het Rijks-Archief. Huet, de theoloog en litterator, toont in dit boek een voorliefde voor het behandelen van typen op ander terrein; had hij in ónze eeuw geleefd, hij zou, ondanks zijn neiging tot afwijken van platgetreden paden, het hoofd gebukt hebben voor het gezichtspunt dat men de middeleeuwen allereerst uit het kerkelijke moet zien te begrijpen en de eereplaats geven aan een uiteenzetting betreffende het katholicisme in het algemeen en dogmatiek, didactiek, scholastiek en mystiek in het bijzonder; ook al omdat deze stelsels en stroomingen zoo ver van het hedendaagsche leven verwijderd zijn. Voor de 15de eeuw neemt Huet weliswaar een kerkelijke, geestelijke figuur als uitgangspunt, Thomas a Kempis, doch

laat na, den spiritueelen grondslag van zijn philosophie tot in de kern duidelijk te maken, al noemt hij hier, in tegenstelling tot zijn beschouwing over Dante in artikelvorm, wel Thomas van Aquino als wegbereider. Verdienstelijk is, Van Kempen als tijdgenoot te plaatsen naast de Van Eycks met hun ‘Aanbidding van het Lam’; nog verdienstelijker, te doen blijken dat hij, Huet, behoorlijk op de hoogte is van den ernstigen twijfel die er aangaande Thomas' auteurschap van de ‘Imitatio’ bestaat en waar in onzen tijd Van Ginneken op voortgeborduurd heeft, geheel uitgaand van de door Huet hier geresumeerde argumenten. Voor de 16de eeuw blijft hij bij het geestelijke en schetst Erasmus, hem vrijwel ziend zooals het latere onderzoek dezen angstigen weifelaar den volke heeft vertoond (dus niet als een overmoedig revolutionair, gelijk de 19de eeuw hem wilde hebben), zelfs al teekent hij deze gestalte op een gedurfde, aardige maar toch niet volkomen aanvaardbare manier. Namelijk: ‘Leefde hij op dit oogenblik in Nederland, hij zou in het godsdienstige zich meest van al aangetrokken gevoelen door de ethisch-irenische rigting van Nicolaas Beets, en het bejammeren, door het staken van het tijdschrift Ernst en Vrede, daarvoor geen artikelen meer te kunnen leveren. Tegelijk echter zou hij bevriend zijn met Opzoomer, Kuenen, Cobet, Dozy, Fruin, De Vries, Kern, of bij afwezigheid met hen in briefwisseling staan. Scholten's studiën over het Nieuwe Testament zouden hem zeer bekoren, en mannen der natuurwetenschap, als Donders en Koster, niet weinig door hem gewaardeerd worden.’ Het is een aardige manier om aan te geven dat Erasmus in zijn tijd tot de gematigd vooruitstrevenden in het wetenschappelijke behoorde; waarbij evenwel onvoldoende tot uiting komt dat hij pionier was op het gebied van het tekst-onderzoek, met behoud van zijn geloof. Zoodat wij hem liever als medewerker der vooraanstaande op theologisch-linguistisch terrein publiceerende paters van heden genoemd zouden willen zien dan als van Beets. Op dezelfde wijze te werk gaand, zouden wij Busken Huet, zoo hij heden leefde, ons kunnen

voorstellen te zijn: hoofdredacteur van een dagblad als De Telegraaf, strevend naar actualiteit en wat mondainiteit, leelijke stukjes aan het licht brengend, zwakheden persifleerend; naast bondige artikelen over economie andere over schilderkunst, nieuwe boeken en politiek gevend, waarbij hij, zich zoowel verwant voelend met de onafhankelijk optredenden onder de mannen der Christelijk-Historische Unie als met die van Nationaal Herstel, tot de medeoprichters van het Verbond van Actualisten behoorde, met sympathie voor het fascisme. (Dus geen paganistisch, cynisch slooper, gelijk de litteratuurgeschiedenis hem nog te zeer wil zien).

De eigenlijke Gouden Eeuw beschouwt Huet in vijf stukken: het geloof, de handel, de wetenschappen-en-de-letteren, de personen-en-de-zeden - bij gebrek aan een beteren titel, naar hij in zijn brieven te kennen geeft - en de kunst.

Legt hij bij de Inquisitie uit, hoe hier allereerst Nederlanders (en geen Spanjaarden) Nederlanders hebben vervolgd, en bij de Geuzen dat deze Nederlanders in het geheel nooit Spanjolen maar in hoofdzaak andere Nederlanders hebben beroofd en verdelgd, zoo schept hij er genoegen in, bij de Duinkerkers er over uit te weiden dat hier in het geheel geen Fransch bloed onder zat, doch ook in dit geval Nederlanders vóór alles Nederlanders te vuur en te zwaard hebben nagezeten; een gezichtspunt dat nieuw voor de meeste van zijn lezers geweest moet zijn. Huet beschrijft het dermate suggestief, dat het pijnlijk wordt en we de klacht van een Kalff gaan begrijpen, die er ten onrechte afkeer van de Nederlandsche nationaliteit in ziet, en cynisme, en meent dat zulk optreden ‘de kleinmoedigheid onder ons moet hebben bevorderd.’ Een uitspraak waar men versteld van staat nadat men zal hebben genoten van Huet's schildering van den bloei op vrijwel ieder gebied in het kleine Nederland van de gouden eeuw; een verbazingwekkende, onverklaarbare opkomst die men onder het lezen voor zijn oogen ziet gebeuren. Hoe boeiend is het hoofdstuk over den handel niet, met des

t.o. 210

Potgieter met de door Huet geschonken Arabische muts (Uit Jan ten Brink, ‘Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde’)

t.o. 211

Gédéon Busken Huet, als bibliothecaris aan de Bibliothèque Nationale te Parijs (Uit Portrettenverzameling Gem. Univ. Bibliotheek, Amsterdam)

schrijvers gebruikmaken van de Oud-Hollandsche scheepsjournalen - pionierswerk - als dat van Steven van der Haghen, manuscript uit het Rijks-Archief, lang ongedrukt gebleven, en ander uitvoerig materiaal over Oost-Indië; waarbij Valentijn, over wien hij voorheen een artikel schreef, hem goede diensten bewijst, en menig ander niet eerder voor een werk over de vaderlandsche geschiedenis geraadpleegde. In de afdeeling 'Zeden en Personen' verderop wordt Indië evenmin over het hoofd gezien en krijgt Cornelis Speelman een ruime plaats en wordt vergeleken als organisator met Johan de Witt. 'Coen, Van Diemen, Maetsuycker, Van Goens, Speelman, komen, wat zeldzaamheid van gaven aangaat, met de groote nederlandsche stadhouders en raadpensionarissen der 17de eeuw op één lijn.' (II, 2, p. 354, Eerste Uitgave). Maar ook uit het moederland worden groote mannen belicht die het tot dusver hadden moeten afleggen in de leer- en studieboeken tegen anderen die meer aan den weg timmerden; een nieuwe toekomst geopend hebbende handelslieden als Adriaan Pauw, Balthazar de Moucheron, Isaac Lemaire, Van Aerssen van Sommelsdijk (van Suriname), Lodewijk de Geer (uit Zweden), Nicolaas Witsen (de vriend van Peter den Groote) en de jurist Cornelis van Bynkershoek; vooral deze laatste uitgebreid door Huet behandeld.

Bij 'De Kunsten' zal de lezer de kans grooter achten, overbekende dingen aan te treffen. De schrijver verrast echter ook hier al weer, door met de redenaarskunst te beginnen; dan het tooneel, dan de muziek, de beeldhouwkunst, de bouwkunst en als climax de schilderschool, naar de Hollandsche steden gerangschikt. Het gaat dus steeds crescendo en voert de aandacht bij het lezen op tot den hoogsten graad van geboeid-zijn en genieten bij dezen hoogen bloei.

'De Letteren' moesten in deze algemeene cultuurgeschiedenis in een te kort bestek worden afgedaan, om de behandeling te erlangen die Huet ze ongetwijfeld graag had doen toekomen. Nadat hij op 19 Juni' '81 aan Ten Brink als zijn meening heeft uitgedrukt: 'Het eigenaardige onzer littera-

tuur, dunkt mij, is de navolging', zal hij op 24 Juni '84 aan denzelfde (die dan hoogleeraar in de Ned. letteren te Leiden is geworden) schrijven: 'Mij stijft dit in de overtuiging dat het niet mogelijk is de nederlandsche litteratuur, van welk tijdperk het zij, anders dan vergelijkend te bestuderen.' En hij geeft in denzelfden brief den nieuwen professor den raad: 'Gij zoudt uwe studenten eene dienst bewijzen, geloof ik, indien gij aan uw onderwijs die rigting gaaft, en naar aanleiding van Coornhert hen over Boccaccio onderhieldt, naar aanleiding van Samuel Coster over Ariosto, naar aanleiding van Hooft over Petrarca, naar aanleiding van Huygens of Vondel over Guarini en Tasso, enz. enz. Over geen dier italiaansche auteurs heb ik gedurende mijn studententijd door één hoogleeraar één woord hooren zeggen, of ook maar hunne namen hooren noemen. Niemand zal u voor een revolutionair of voor een nihilist houden zoo gij in dien toestand eenige verandering poogt te brengen.' En op 28 Jan. '85 voegt hij er nog aan toe: 'De renaissance in Italie - dat is een goed begin. Wanneer u daarna, voor uwe studenten, ook de renaissance in Frankrijk, de renaissance in Engeland, de renaissance in Spanje zult behandeld hebben, dan zal er, omtrent den oorsprong der nederlandsche letteren in de 17de eeuw, in de breinen dier jongelieden een gewenscht licht rijzen.' Ten Brink voelde in beginsel alles voor deze richting, getuige het examen litteratuurgeschiedenis M.O. Nederlandsch dat Couperus bij hem deed (in Henri van Booven's biographie van Couperus vermeld).

Huet heeft deze desiderata zelf niet in practijk omgezet in zijn boek - al geeft hij wel iets van uitheemschen invloed aan, komt hij bijvoorbeeld met de ontdekking dat ook Garnier op Vondel heeft ingewerkt - maar in een ander opzicht heeft hij wel in beperkte mate kunnen toegeven aan een eigen wensch. Op 1 Mei 1880 schreefhij Ten Brink: 'Onze nieuwere litteratuur-geschiedenis, dunkt mij, begint eigenlijk bij Erasmus, den vader der nederlandsche renaissance. Dat Erasmus alleen in het latijn geschreven heeft, dit moest voor ons geen

verschil maken. Onze groote filologen der 17de en 18de eeuw deden meerendeels hetzelfde. Die filologen, met Erasmus aan de spits, en dan (niet te vergeten) de populaire reisverhalen onzer oude zeevaarders - Linschoten, Barendsz, Houtman, Le Maire junior, Bontekoe, P. van den Broeke en zoo vele anderen in “Begin en Voortgang” - ziedaar twee elementen waaraan nog niemand in onze litteratuur-geschiedenis regt liet wedervaren, en zonder welke geen nieuwere nederlandsche litteratuur-geschiedenis kompleet is.’ In ‘Het Land van Rembrand’ nu vindt men, buiten de scheepsjournalen (die sindsdien ook aanvaard zijn in onze letterkunde) een hoofdstuk gewijd aan de in het Latijn dichtenden: Dorpius, Ianus Secundus, Gruterus, Scaliger en Hugo de Groot, benevens een aan de filologen Lipsius, Scaliger, de Vossiussen en Nicolaas Heinsius. Het groote boek van Busken Huet is voorgoed een Nederlandsche cultuurgeschiedenis geworden.

De ontvangst van het werk is ver van gul. Gelijk het dikwijls gaat met boeken die radicaal een nieuwe richting inslaan, ziet men de verdienste van den machtigen greep en het oorspronkelijke van tal van opvattingen voorbij, om zich te stooten aan details. Doorenbos, man van eruditie en smaak, critisch aangelegd, eenigszins een tegenhanger van Huet, welke laatste diens litteraire voordrachten over de 17de eeuw te Amsterdam op prijs stelt daar ze in zijn richting gaan, Doorenbos toont zich een tegenstander en keurt Huet's arbeid af in De Nederlandsche Spectator. Ten Brink moet het voor zijn medewerker opnemen in het tijdschrift Nederland. Overigens houden de recensenten zich stil. Op 4 Mei '85 wijst Huet Ten Brink er op, hoe weinig notitie er van ‘Het Land van Rembrand’ door hen genomen wordt. Schrijvende: ‘Ik zelf heb indertijd de opmerking gemaakt (in eene beschouwing over de Nederlandsche Tijdschriften in 1878) dat over de boeken waaraan het meest te kluiven valt, in onze periodieken het schrikkelijkst gezwegen wordt. Niettemin gaan de uitgevers voort met uitgeven, waaruit moet opgemaakt worden dat er

een publiek van koopers bestaat, hetwelk aan het zwijgen der kritiek zich niet stoort. Laast gij ooit eene grondige studie over Fruin's “Tien Jaren”, over Veth's “Java”, over Bakhuizen's “Studien en Schetsen”, over Potgieter's “Florence”, Potgieter's “Gedroomd Paardrijden”, Potgieter's “Biografie van Bakhuizen van den Brink”?’

Huet troost zich met de belangstelling van het publiek - zoo dikwijls onbevangener van blik dan de recensenten - en smaakt het genoegen, weldra een tweeden druk van zijn boek van 1730 bladzijden ter perse te kunnen leggen. Hij overweegt er zelf een Fransche bewerking van te brengen (doch voorloopig is hij te moe om iets grootsch te ondernemen; de boog is te strak gespannen geweest, verklaart hij een paar maal in zijn brieven); begin '86 ziet hij nog de Duitsche vertaling van het eerste gedeelte verschijnen, door Marie Mohr, bezorgd door prof. Von der Ropp te Giessen, een oud-leerling van Fruin. De titel luidt: ‘Rembrands Heimath’. Hij zal niet meer ‘The Land of Rubens, a companion for visitors to Belgium’, door Albert D. van Dam bewerkt, aanschouwen; het komt na zijn dood uit.

Een merkwaardige uitspraak, waarschijnlijk overdreven, heeft Huet in een brief aan Prof. Koster te Utrecht over Gideon (Nieuwe Gids 1925, II, pag. 557):

‘Hij is een geboren “directeur d'études” en weet in den bewonderenswaardigen overvloed van hulpmiddelen hier - muzeums, archieven, bibliotheken - den weg als in zijn zak. Aan U wil ik het wel zeggen, wat ik niet zeggen mag in het openbaar, dat al het beste in Het Land van Rembrand, de beste algemeene gezigtspunten en de beste toelichtende voorbeelden, niet van mij zijn, maar van hem.’

XX Besluit

EEN vergoeding bij het ondervinden van teleurstellingen bij zijn werk is voor Huet steeds de welstand van zijn gezin geweest, en aan Gideon beleeft hij meer en meer pleizier. Voorjaar '84 krijgt deze leerling van de Ecole des Chartes, na een proefgeschrift (‘proefschrift’ zou te academisch klinken) waarvan eerst de stellingen en daarna het stuk zelf in druk de wereld worden voorgehouden, zijn aanstelling als archiviste-paléographe aan de Fransche Nationale Bibliotheek, en wordt er al spoedig belast met het catalogiseeren van de handschriften van het Fonds Hollandais. Zijn bijdrage in het tijdschrift der school gaat over de middeleeuwsche Wachtendonksche Psalmen; hij heeft daaromtrent iets nieuws gevonden - zooals hij tevoren al een duistere plaats in Bredero's ‘Lucelle’ had verhelderd door vergelijking met het Fransche origineel - en de overdrukjes die hij er van rondstuurt trekken de aandacht, tot in Duitschland; de jongeman ontvangt belangstellende brieven van verschillende professoren. Hij lijkt vader's voetstappen te gaan drukken, doch zal zich altijd blijven beperken tot het zuiver wetenschappelijke. Hij brengt het tot bibliothecaris aan de Bibliothèque Nationale, publiceert veel en wordt een autoriteit op het gebied van mythen, legenden, sprookjes, etc. Bédier luidt hem, na zijn overlijden in 1921, uit als: le meilleur folkloriste de notre génération. Hij schrijft naderhand ook wel in Nederlandsche organen.

Zoolang Busken Huet tot over de ooren in het werk zat met ‘Het Land van Rembrand’, van '82 tot en met '84, schreef hij weinig artikelen die het noemen waard zijn - in een nadere studie over Wolff & Deken, van '83, brengt hij veel aanwijzingen samen dat Aagje toch meer als secretaresse en

juffrouw van gezelschap van Betje beschouwd moet worden dan als collaboratrice - maar '85 doet de essays weer meer uit zijn pen vloeien. De bijdragen over de in deze laatste jaren stervende Kneppelhout, Van Vloten en Jonckbloet zijn belangwekkend; de eerste de beschermheer van jonge kunstenaars, de tweede (ondanks zijn querulantisme) van waarde met zijn Levensbode die den weerslag bevatte van alle belangrijke quaesties op publicistisch gebied in het buitenland; de laatste de eerste hoogleeraar van beteekenis in onze letteren. In de derde uitgave van zijn ‘Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde’, waarvan 5 deelen van '81 tot '85 het licht zagen en het zesde daarna, door Jonckbloet's leerling dr. Penon voltooid, is in toepassing gebracht, ten deele althans, waar Huet bij Ten Brink voor pleitte: de Hollandsche litteratuur als uitvloeisel van de internationale stroomingen te zien. Slechts is Jonckbloet, naar Huet's smaak, te zeer modernaesthetisch-critisch te werk gegaan bij zijn oordeelvellen. In zijn soort vindt hij het boek volmaakt; de toekomstige historieschrijvers der letteren zullen het een eereplaats toekennen, meent hij. Dit is tot dusver niet geschied, ook al omdat bij ons de schrijver van een overzicht der letteren een voorganger gemeenlijk als een onaangenamen concurrent beschouwt, dien hij maar liefst doodzwijgt - heeft bijvoorbeeld Walch lof voor Prinsen, Te Winkel voor Kalff, deze voor Ten Brink, die voor Jonckbloet? - waarbij voorts van invloed is dat laatstgenoemde niets moest hebben van chauvinisme, steeds de sterke afhankelijkheid van onze letteren van de buitenlandsche aangaf en betreurde dat ze niet méér in de cultuur van het volk zelf wortelden. Prettig is het te zien in de, van twee tot zes deelen aangegroeide, derde uitgave van Jonckbloet's pionierswerk, hoe hij telkens weer met oordeelvellingen van Busken Huet zijn voordeel doet.

Huet kleedt zijn commentaar er op aldus in:

‘De wetenschap onzer dagen eischte dat de geschiedenis der nederlandsche letterkunde geschreven werd. Het was een

schandaal, dat de Duitschers onze middeneeuwen beter kenden dan wij. Konden wij Hoffmann von Fallersleben niet overtreffen, wij behooren voor het minst blijk te geven na eene halve eeuw hem te kunnen evenaren.

Die pligt is door Dr. Jonckbloet vervuld. Indien er voortaan geleerde vreemdelingen gevonden worden die verlangen te weten op welke wijs (het hooge woord moet er uit) de lappendeken onzer letteren ontstaan is, bij hem kunnen zij teregt.'

Over Potgieter's manier van critiek leveren zegt Huet in een ander artikel van deze periode objectieve en allesbehalve louter prijzende dingen; een stuk van meer verdienste dan het groote herdenkingsartikel van '77.

En dan is er zijn bijdrage tot de reeks 'Onze Hedendaagsche Letterkundigen', onder redactie van Ten Brink verschijnend, over Multatuli, dien de redacteur eerst wilde overslaan, maar die op aandringen van Huet er in komt, en wel met bekwamen spoed, daar er beweerd wordt dat hij niet meer dan un souffle de vie heeft. (Toch zal hij Huet een jaar overleven). Zonder Multatuli's toestemming, maar te goeder trouw, verwerkt hij in dit opstel fragmenten uit een dagboek, door Dekker in de eenzaamheid te Menado opgezet en vol herinneringen aan zijn jeugd te Amsterdam en jongelingstijd te Batavia; een dagboek, door Huet te leen gekregen van een uitgever, naar men meent. Voorts gebruikt hij in zijn essay herinneringen aan Dekker van een Bataviaansch pensiongenoot uit dien tijd. Helder komt in Huet's behandeling uit hoe de jongen Dekker na niets dan de lagere school naar den Oost verscheept werd, dus geen ontwikkeling bezat, en in de afgelegenheid van Menado (waar vaak in geen maanden tijdingen uit Batavia kwamen) niets vernam van wat er in de wereld voorviel. Aardig zet hij tegenover elkaar, hoe thuisgebleven landgenooten deze repatriëerenden eenigszins zielig aankeken, terwijl deze zelf de thuiszitters als achterlijke provincialen beschouwden. Dit antagonisme miste zijn uitwerking in Multatuli's latere geschriften niet. 'Het evenwigt tusschen

beide zienswijzen zal mettertijd zich ongetwijfeld herstellen' profeteert Huet. 'Het treffen eener groote nationale ramp - een oorlog, eene overheersching - zou daartoe heilzaam kunnen bijdragen.'

Nadat Huet, buiten stukken voor andere periodieken, in '86 voor De Gids een artikel over Von Scheffel had geschreven en afgestuurd - den auteur van het in Nederland veelgelezen 'Ekkehard', dat diepen indruk op den jongen Frederik van Eeden maakte - zette hij zich aan het schrijven van een studie 'De Romantiek in Nederland'. Er waren maatregelen getroffen dat hij de banden met het Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie zou kunnen slaken en de handen vrij krijgen voor minder ephemeer werk, toen de slag hem trof. Niet de veroordeeling van den Bataviaschen redacteur voor zijn oom's majesteitschennis - die heeft Huet niet meer vernomen - neen erger. Den eersten Mei 1886, na een geanimeerd gesprek aan tafel (over den toen bekenden criticus Paul de Saint-Victor, zegt de een; over de befaamde nichtjes van Mazarin, de ander) wilde hij nog wat werken in zijn kamer. Een poosje later vond zijn vrouw hem over zijn schrijftafel gebogen liggen, dood. Slagaderbreuk. Met schrik lazen de kennissen te Parijs en in Nederland twee dagen later de rouw-aankondiging:

> Madame Busken Huet,
> Monsieur Gédéon Busken Huet et la famille,
> Ont l'honneur de vous faire part de la perte douloureuse qu'ils viennent de faire en la personne de
>
> Monsieur Conrad Busken Huet,
>
> Leur époux, père et parent, décédé en son domicile à Paris, Rue de l'Université, No. 107, le 1er Mai 1886, dans son 59ième année.

De laatste zin dien hij op het papier waarover gebogen

hij was gevonden, had gezet, luidde: ‘Stierf er in de 17de eeuw een Nederlandsch auteur, dan verscheen er een nieuwe uitgaaf zijner werken, voorafgegaan door een levensberigt.’

De eerstvolgende Gids bevatte het levensbericht van Huet, van de hand van Quack, den vriend uit zijn mooien Haarlemschen tijd, bij wien hij begin December nog een paar dagen had gelogeerd; ook bracht het tijdschrift Huet's bijdrage over Von Scheffel. De Nieuwe Gids publiceerde het fragment ‘De Romantiek in Nederland’, afgestaan door mevrouw Huet, getroffen als ze was door Frank van der Goes' In Memoriam in het weekblad De Amsterdammer, welke Nieuwe Gids-redacteur zijn herdenkend woord hier nog eens afdrukte. Van der Goes, Van Eeden en Huet's neef Charles van Deventer, zoon van zwager Jules, hadden het jaar te voren een bezoek gebracht aan Parijs en Huet had. over Van Eeden zeer welwillend geoordeeld in een brief aan Ten Brink. Wanneer het jaar daarop ook Multatuli overleden is en deze in de Nieuwe Gids wordt herdacht door vrijwel alle redacteuren, komt Van Eeden tot vergelijken van de figuren Douwes Dekker en Huet, en tot de slotsom, dat Multatuli tegenvalt bij herlezing, maar Huet valt mee. Een uitspraak welke het tegenwoordige geslacht, na kennisneming van beider oeuvre, bepaald zal beamen.

Als bijzonderheid valt er nog te vermelden dat Huet begraven is op Mont-Parnasse, vlakbij Sainte-Beuve, zijn grooten meester, die niet in gewijde aarde begraven had willen worden. Bij deze plechtigheid waren eenige te Parijs wonende Hollanders, en als Franschen van naam de litterair-historici Gaston Paris en Paul Meyer, aanwezig. Uit Nederland was er geen bekend man voor overgekomen, noch een krans gezonden. Al ontvingen weduwe en zoon treffende brieven.

Werpen wij nu een terugblik op zijn leven, dan zien we dat Conrad Busken Huet als theologisch student te Leiden, waar hij het bestaan vroolijk opvat en zich niet te zeer om de problemen der wereld bekommert, meer ambitie voor de

letteren aan den dag legt dan voor zijn vak, en er succes heeft met voordrachten, en schetsen in den studentenalmanak (waarvan hij redacteur is), beide in den trant van Beets. Dat hij na het jaar in Fransch-Zwitserland gaat meewerken aan theologische tijdschriften, vooral Fransche, en te Haarlem zelf een paar maal een in het Fransch verschijnend orgaan opricht, maar met deze werkzaamheid geen succes oogst. Dat er in de eerste jaren van zijn Waalsch predikantschap een omkeer in hem plaats heeft die hem tot een ootmoedig Christen maakt, zonder dat hij hierbij de moderne denkbeelden prijsgeeft gelijk die door zijn leermeester Scholten werden gedoceerd. Dat ze tot uiting komen in Huet's ‘Brieven over den Bijbel’, welk geschrift's ongedwongen stijl mede te danken moet zijn aan zijn verloving.

We zien den jongen predikant opgang maken bij zijn kleine mondaine gemeente en vervolgens ook als spreker over de letteren, te Haarlem, Amsterdam en Utrecht. Inmiddels is hij medewerker geworden aan de nieuwe Nederlandsche Spectator, mederedacteur van het bijvoegsel der Wetenschappelijke Bladen en van het al te intellectueel opgezette Zondagsblad. Hij gaat voorts in De Gids schrijven en maakt daarna kennis met Potgieter. Zijn eerste groote, geestige en belangrijke critiek, die over Bilderdijk, plaatst hij echter in de Spectator. Hij maakt den uitgever Kruseman groot.

Inmiddels heeft zich Scholten's onderwijs gewroken in dien zin, dat de tweespalt tusschen het evangelie prediken en het de historiciteit er van betwijfelen leidt tot Huet's neerleggen van het predikambt. Hij krijgt daarvoor in de plaats het nachtredacteurschap van een ochtendkrant, terwijl Potgieter hem mederedacteur van De Gids maakt, sterk boven de andere redactieleden voortrekt, maar tevens met werk overlaadt. Hij is in kennis gekomen met het critisch procédé van Sainte-Beuve, werk en persoonlijkheid van een auteur niet gescheiden te houden bij het beoordeelen, en gaat dit ook toepassen, bij figuren uit het verleden (waartoe hij dus studie van hun levensomstandigheden moet maken) zoowel als bij tijdgenooten.

In een artikel over Sainte-Beuve verdedigt hij diens houding, voortkomend uit zijn wereldbeschouwing, van welwillend te staan tegenover opeenvolgende soorten van politiek. De kennismaking met Taine doet Huet de critische beginselen ook van dezen pionier min of meer aanvaarden, en op diens gronden waarschuwen tegen den historischen roman zooals die op dat tijdstip in Nederland beoefend wordt.

Na het conflict bij De Gids zien we Huet zich onderdompelen in de journalistiek van een volledige dagbladbetrekking, die hij voortreffelijk waarneemt; Potgieter weigert met hem in zee te gaan met een nieuwe Gids. Op de Italiaansche reis blijkt hun niet-harmonieeren. Huet, bezeten door den drang naar publiciteit, vindt den Volks-Almanak, Thijm's Dietsche Warande, Van Vloten's Levensbode en het tijdschrift Nederland voor zijn groote artikelen van de eerstvolgende jaren geopend. Zijn zich verdiepen in het tijdvak van de Bataafsche Republiek, met het oog op de letteren, richt zijn aandacht ook op de staatkunde, en aldus begint hij zich meer te interesseeren voor de politiek van de 19de eeuw en van zijn eigen dagen; die hij trouwens moet volgen voor de krant. Het leeren kennen van de geschriften van Multatuli en het moeten excerpeeren van de mail-edities der Indische bladen verschaffen hem tegehjk een kijk op de toestanden (benevens de persmanieren) in den Oost. Onder de bedrijven door schrijft hij den roman ‘Lidewyde’.

De verhouding tot Potgieter, humeurig en door kwalen gekweld, is verkoeld; Huet laat zich een poosje wat drukker met Multatuli in, die aan zijn krant meewerkt, en die hem met Indische autoriteiten in relatie brengt. Huet verklaart, evenals Multatuli, het te houden met de conservatieven tegenover de liberalen inzake de Indische politiek, en neemt de functie van redacteur van de Java-Bode aan. Na Potgieter geld ter leen te hebben gevraagd voor den overtocht - dat hem, om welke reden dan ook, niet wordt verschaft - biedt hij den conservatieven minister van koloniën aan, een rapport te schrijven over de Indische pers en op welke wijze haar

uitspattingen beteugeld kunnen worden, mits de regeering hem vrijen overtocht verleent. Deze stemt er in toe; Huet houdt de zaak voor Potgieter geheim, die hem er over zal blijven kapittelen en soms verbitteren tot het eind.

Aan de Java-Bode ontplooit hij een ongewone activiteit en wordt er van kamergeleerde een man van optreden. Van het rapport komt niets, maar hij bereist den Oosthoek, ontmoet de kopstukken van handel en bedrijf, spreekt op vergaderingen over economische onderwerpen. De krant, die hij moderniseert en weldra dagblad maakt, het eenige van den archipel, brengt zijn politieke en allengs ook weer litteraire bijdragen. In de eerste toont hij zich een tegenstander van het parlementaire stelsel en de democratie, bewonderaar van groote leiders als Napoleon en Bismarck; in de andere is hij met zijn oordeelvellingen zijn tijd ook dikwijls ver vooruit. En hij begint zich te interesseeren voor de Oud-Hollandsche schilderkunst.

Zijn courant wordt onder nieuwe commercieele leiding geplaatst en dit veroorzaakt dat Huet het veld moet ruimen; met den steun der Indische zakenwereld sticht hij een eigen dagblad. Het geeft zoodanig actueele en uitvoerige voorlichting omtrent den oorlog in Atjeh, dat het succes terstond verzekerd is; reeds na een jaar meent Huet het aan anderen te kunnen overlaten, om te repatrieeren. Potgieter die, ondanks nu eens mindere dan eens sterkere wrijving, geregeld kopij of stof voor kopij heeft overgestuurd, sterft enkele maanden voordat de familie Huet Indië ten slotte definitief verlaat.

De terugreis wordt ondernomen door Italië en verschaft Huet het materiaal voor een eerste reisbeschrijving met kunsthistorischen inslag. Nederland, ondanks den sedert 1860 en vooral sinds '70 crescendo gaanden bloei in economie en cultuur, valt hem tegen en brengt geen verandering in het plan zich te Parijs te vestigen ter wille van zijn zoon's opleiding in de wereld van het boek. Een nieuwe jeugd en studietijd breekt er voor beiden aan, waarnaast het werk voor de drukpers den vader onverminderd in beslag blijft nemen. Naast

bezonnen studies over 18de-eeuwers geeft hij thans een kunsthistorische reisbeschrijving over België, ‘Het Land van Rubens’, waarbij de nadruk op het woord ‘kunsthistorische’ moet vallen. Terloops blijkt dat hij voor het billijk beoordeelen van de contemporaine schilderkunst niet in de wieg gelegd is, hij munt in het populariseeren van het oude uit en blijft verrassen door zijn causeurstalent, zijn intelligentie, zijn nieuwe gezichtspunten steeds en het zich gemakkelijk eigen maken van de stof. Roman-experimenten die hij in deze periode nog eens neemt bezitten zekere waarde voor de kennis van zijn persoonlijkheid, maar bevredigen als kunst niet. In deze ‘Bruce's’ is merkwaardig dat hij o.m. den Joodschen invloed in de Nederlandsche samenleving van het midden der 19de eeuw wil schilderen.

De laatste jaren te Parijs gaat hij vrijwel geheel op - en uiteindelijk onder, want de geweldige karwei grijpt hem zeer aan - in het schrijven van de eerste Nederlandsche cultuurgeschiedenis die ons geschonken is: ‘Het Land van Rembrand’. Nieuw voor zijn landgenooten is daarbij het beschouwen van de vaderlandsche gebeurtenissen tegen hun internationalen achtergrond, waardoor ze soms tot eenvoudiger afmetingen worden teruggebracht. Veel werk is er gemaakt van door anderen in hun overzichten veronachtzaamde domeinen: de in het Latijn geschreven Nederlandsche letteren, de litteraire beteekenis der scheepsjournalen uit de gouden eeuw, de geschriften over Indië en heel veel over den handel en zijn bijzondere figuren. Deze arbeid van Huet is een doorloopende gedocumenteerde verheerlijking van Holland's roemvol verleden geworden. Hij is er letterlijk door uitgeput geraakt en sterft, terwijl hij er een Fransche vertaling van overweegt en er een Duitsche in den maak is, aan zijn schrijftafel.

Aldus hebben wij in dit ons boek Busken Huet als de belangrijkste en belangwekkendste schrijver van de vorige eeuw uitgebeeld, en onderwijl wel, naar we gelooven, hem als een volbloed Hollander, ondanks zijn Fransche afkomst, den lezer voor oogen gezet.

Naschrift

EEN boek zonder fouten te schrijven is niet mogelijk. Maar men kan zijn uiterste best doen het aantal zoo klein mogelijk te doen zijn, door steeds maar weer te twijfelen, te controleeren en te verifieeren. De maker van een biographie verkeert in dezen in gunstiger positie dan de samensteller van een schets, gids, handboek of geschiedenis, die uiteraard niet alles tot in de puntjes in de werken van de behandelde auteurs kan nagaan maar allerlei op gezag van detail-onderzoekers moet gelooven. Met het groote gevaar, dat hij, niet door en door in de materie thuis zijnd, het door die anderen meegedeelde hier of daar verkeerd opvat.

Bij de behandeling van Busken Huet treft dit in bijzonder hooge mate. Wie het beeld van deze persoonlijkheid wil opbouwen uit de gegevens in de talrijke geschriften die hem vermelden, verbaast zich hoe langer hoe meer over de luchtigheid waarmee zelfs menschen van naam niet te verantwoorden regels op het papier werpen of... over de groote moeilijkheid om de eenvoudige waarheid op te sporen, blijkens de vele tegenstrijdigheden. Heel wat proeven daarvan kunnen we geven.

Saks (op pag. 90 van zijn boekje) neemt een uitlating van Huet in de Brieven voor ernst en spreekt van ‘zijn lichtzinnig studentenleven’. Inderdaad ging de jonge predikant, die *ƒ* 2000 verdiende (tegen zijn vriend dr. Naber, conrector aan het gymnasium, *ƒ* 1200) onder vroegere schulden gebukt, doordat hij toen graag als grand seigneur optrad, en kon zoodoende eerst niet rondkomen. Maar uit Naber zelf, die van de lagere school af naast hem opgegroeid was, en uit Huet's brieven als student krijgt men geenszins een indruk van lichtzinnigheid, naar wij hebben doen zien.

De Vooys vermeldt in zijn ‘Schets’ inzake Huet's godsdienstige denkbeelden uitsluitend: ‘overtuigd aanhanger van de moderne richting’; ‘propaganda voor de moderne denkbeelden’; ‘de Strauss en Voltaire van Nederland’. Uit de brieven aan Van Deventer, aan Bosboom-Toussaint en uit de ‘Toespraken’ komt een andere Huet naar voren; dien we toonden. De ‘Schets’ noemt ‘Groen en Rijp’: ‘Rijp en Groen’. Prinsen, Bastiaanse en Walch doen dit ook.

De Vooys kent hooge, veel te hooge, waarde toe aan de relatie Huet-Potgieter (vooral blijkens zijn ‘Letterkundige Studieën’); aangaande het tijdstip van die belangrijke kennismaking verwarren de voorlichters den belangstellende. De Raaf en Griss, in ‘Stroomingen en Gestalten’ (2de druk, p. 194) weten te vertellen: ‘Zijn letterkundige arbeid, o.a. een in 1860-61 gehouden reeks van voordrachten over de Nederlandsche letterkunde onder de Bataafsche Republiek, had inmiddels de aandacht getrokken van Potgieter, die hem in 1863 opnam in de redactie van De Gids’. Leest men evenwel de monographie in Jan ten Brink's ‘Onze Hedendaagsche Letterkundigen’ - die Huet zelf revideerde - dan vindt men daar op pag. 11 staan: ‘De kennismaking greep plaats in 1859’. En op pag. 12: ‘Potgieter nam hem onmiddellijk onder zijne vrienden op.’ Men krijgt uit De Raaf-Griss dus een te laten indruk van de kennismaking; terwijl Potgieter hem sedert Januari '62 reeds de vergaderingen van De Gids liet bijwonen. De eerste overgeleverde brief van Huet aan Potgieter is van 23 Augustus 1859 en daaruit blijkt dat de laatste den eerste toen al als medewerker beschouwde. Stuiveling zegt in zijn ‘Een Eeuw Nederlandse Letteren’ (verschenen met het jaartal 1941 in 1943): ‘Sinds Potgieter en Busken Huet elkaar in 1860 hadden ontmoet, was er vriendschap ontstaan.’ Dus een kleine jaartalfout. Rijpma wekt in zijn ‘Beknopte Geschiedenis’ weer een ander misverstand, door te zeggen: ‘Potgieter, die zijn buitengewone stylistische gaven opgemerkt had, vroeg hem als medewerker voor de Gids.’ Echter legt Huet zelf in zijn ‘Persoonlijke

Herinneringen aan Potgieter' uit, dat hij een eerste artikel in De Gids had opgenomen gekregen eer hij bedoelden redacteur kende, en dat deze met die bijdrage niet ingenomen was. Potgieter vroeg hem dus niet, er te debuteeren.

We hebben aangeduid dat men genoemde 'Persoonlijke Herinneringen' maar gedeeltelijk mag vertrouwen, en ditzelfde geldt voor Ten Brink's levensbeeld van Huet in 'Onze Hedendaagsche Letterkundigen', eenigszins herzien herdrukt in 'Geschiedenis der Noord-Nederlandsche Letteren in de 19de eeuw' (deel II). Zijn jeugdwerk bijv. wordt daarin veel te sterk geprezen. Merkwaardig is, dat in die door Huet zelf gecorrigeerde uitgave sprake is van de 'Litterarische Phantasiën', van 1868, in de bibliographie - Te Winkel schrijft dien titel net zoo in het zevende deel van zijn 'Ontwikkelingsgang', p. 433 en spelt tevens 'Nieuwe Litterarische Phantasiën', van '74 - deze Ph vindt men ook bij Stuiveling (p. 139). Die uitgaven hebben een F.

Van het dagblad te Haarlem waaraan Huet redacteur werd, geeft vrijwel niemand den naam juist op; al deze verschillen zouden toch in het oog moeten springen, waarna men op een groote bibliotheek eens-voor-al de werkelijke benaming zou nagaan en vastleggen. Uit onze reproductie treedt hij nu overtuigend aan den dag.

De Vooys, in den 17den druk van zijn 'Schets', vermeldt 'Haarlemmer Courant'. Gedurende een kwart-eeuw hebben duizenden onderwijzers dit zoo voor de hoofdacte moeten leeren. Rijpma, in den 11den druk van zijn blijkbaar eveneens druk bestudeerde 'Beknopte Geschiedenis' heeft op pag. 113: 'Oprechte Haarlemsche Courant'. Walch, in zijn 'Schets' (die steeds Huët spelt, tegen welke trema Huet toch protesteerde) spreekt van de 'Opregte Haarlemmer' (p. 142). Stuiveling heeft dezen naam ook (p. 138). Prinsen in zijn 'Handboek' (derde druk, p. 625) schrijft 'Opregte Haarlemmer courant'. Maar in zijn 'Schets' (derde druk, p. 74) luidt het 'Haarlemsche Courant'. Bij Meerkerk vindt men

zoowel ‘Haarlemsche Courant’ als ‘Haarlemmer Courant’ op één bladzijde (127), nadat er tevoren (99) heeft gestaan: ‘Oprechte Haarlemmer’. Ten Brink rept van de ‘aloude’ ‘Opregte Haarlemmer Courant’ (in het vermelde tweede deel der ‘Geschied. der Noord-Ned. Letteren’).

Slaat men nu die aloude benaming na, d.w.z. in de dagen dat Huet er leiding gaf, dan ziet men staan wat geen der hier geciteerden leert: de ‘Opregte Haarlemsche Courant’. Al deze achteloosheid bij het orgaan dat toen toonaangevend was.

Ernstiger zijn de afwijkende gezichtspunten omtrent Huet's inborst. De Raaf-Griss zegt er over (p. 194): ‘Hij miste echter de liefde voor zijn volk, die zijn oudere vriend in zoo hooge mate bezat.’ Doch op bladzij 467 van hetzelfde boek lezen we: ‘Huet heeft bloedig gehekeld, maar hij heeft het gedaan uit liefde voor Nederland en zijn kunst.’ Prinsen laat zich in zijn ‘Geïllustreerde Nederlandsche Letterkunde’ aldus uit: ‘Er gaat geen gloed, geen koesterende warmte van Huet uit’ (p. 239). Bij Kalff vinden we (deel VII van diens ‘Geschiedenis’), dat in ‘De Génestet's Uitvaart’ van Huet's hand ‘een weldadig aandoende warmte’ treft [.....] ‘beven er tranen in zijn stem’.

‘Lidewyde’ acht Van Deyssel onder invloed van Dumas, Meerkerk door de inwerking van Sainte-Beuve, en De Raaf-Griss in navolging van Zola te zijn geschreven. Maar 't was van Feuillet. Prinsen noemt het een ‘grenzenlooze brutaliteit’ dezen roman het Nederlandsche volk ‘als afscheidsgroet’ te brengen; Stuiveling heet het een ‘tartend afscheidsgeschenk’ (p. 136). Ondanks de omstandigheid dat Huet's zoon deze legende in 1897 al afwees. Ten Brink gelooft (in zijn ‘Geschiedenis der Ned. Letterkunde’, pag. 637) dat Huet uit teleurstelling over het wansucces met ‘Lidewyde’ naar Indië vertrok; Van Schothorst (óók in zijn ‘Geschiedenis’, deel II, 8ste druk, pag. 275) meent dat Huet zich hier niet meer op zijn plaats voelde na den storm van verontwaardiging die er over dien roman losbrak. Wij weten echter dat Huet al in Indië woonde toen het boek verscheen.

Stuiveling gewaagt van Huet's veroordeeld zijn ‘tot de slaafse alledaagsheid van het krantenvak’ te Haarlem (p. 138).

De tot oordeelen bevoegde Quack getuigde dat Huet de courant tot de eenige waardevolle voor de buitenlandsche politiek ten onzent maakte.

Prinsen fantazeert een nieuwen Muiderkring om Huet te Bloemendaal. En zegt ook: ‘In '68 toch aanvaardde hij de redactie van de Javabode, het conservatieve blad’ (p. 625, ‘Handboek’). Saks spreekt van: ‘den - tot dusver liberaal geredigeerden - Java-bode te Batavia.’ Meerkerk noemt den redacteur hiervan mr. Tersteeg in plaats van mr. Tollens.

Stuiveling keuvelt, in verband met de campagne tegen Huet, dat hij zat ‘in Batavia, ver van Holland en dus eenigermate veilig voor het vuil’ (p. 139). In Indië waren de persoonlijke aanvallen evenwel veel talrijker en feller dan in Nederland, naar Huet's brieven uitwijzen.

Huet was democraat, zegt Stuiveling (p. 148). Hij aanvaardde een soort ‘fascisme’, oordeelt Saks.

De Vooys verhaalt in de ettelijke drukken van zijn ‘Schets’, benevens in de bloemlezing uit Huet, dat deze sinds 1872 een eigen courant bezat. Het was echter op 4 April 1873 dat het Algemeen Dagblad van Nederlandsch Indie het licht zag. Dit 1872 ook bij Kalff, Prinsen, Bastiaanse en Stuiveling.

In zijn ‘Schets’ meent De Vooys: ‘Hij overzag namelijk, wat er in de Franse, Duitse en Engelse litteratuur belangrijks uitkwam. [.....] De gehele periode van 1862-1885 spiegelt zich in zijn kritieken af.’

Tielrooy, die Huet's critischen arbeid, juist wat de uitheemsche letteren betreft, conscientieus heeft nagegaan, concludeert in zijn ‘Conrad Busken Huet et la littérature française’, p. 287: Les autres étrangers n'occupent pas la même place dans son oeuvre que les Français: ceux-ci y viennent après les écrivains néerlandais, et ils y sont beaucoup plus nombreux que les Allemands et les Anglais, les Russes, dont il n'a guère étudié que les très grands, ceux qui appartiennent à la littérature mondiale.

De vriendschap tusschen Potgieter en Huet ontstond mede ‘uit gemeenschappelijke liefde voor de grote kunst van binnen- en buitenland’ geeft Stuiveling op pag. 111 ten beste; en later prees Huet ‘het realistische proza van Flaubert, de Goncourt en Zola’ voegt hij er op bladzij 151 bij. Vatten we het gebezigde woord ‘kunst’ op als ‘litteratuur’ - voor de muziek (Wagner) noch voor de Haagsche Schilderschool hebben beiden iets gevoeld - dan kan men niet verder gaan dan te verklaren dat ze allereerst met de middelmatigen onder hun buitenlandsche tijdgenooten sympathiseerden. Potgieter verwierp bijv. Balzac evenzeer als Zola, terwijl Huet in boekvorm nimmer een critiek over Flaubert of de Goncourts heeft gebracht. Vondel en de ‘Camera’ beoordeelden ze uiteenloopend.

Over zijn critiek zegt Tielrooy in zijn Conclusion (p. 289): La seule divinité qu'il reconnaisse sur terre, c'est la Beauté. De Raaf-Griss daarentegen, en terecht (p. 463): ‘Nog dient, wat den geest van Huets critiek betreft, opgemerkt, dat ze meer verstandelijk dan aesthetisch was, dus meer in ging op den gedachteninhoud dan dat zij de schoonheid van zin en woord beluisterde.’

Stuiveling acht de herinneringen aan Potgieter een ‘betrouwbaar karakterbeeld’ en spreekt van beider ‘duurzame vriendschap’ (p. 151) en dat door den ouden vriend's dood Huet ‘het liefste ontvallen was, wat hem aan Holland bond’ (p. 147). (Nadat hij met Potgieter's ‘instemming’ naar den Oost zou zijn gegaan; p. 139). Wij hebben doen opmerken dat zij totaal van elkander vervreemd waren, blijkend uit hun ruzies en de spaakgeloopen correspondentie.

Bij Rijpma leest men op pag. 114: ‘Vooral zijn latere critieken zijn vaak bitter en pessimistisch.’ Waartegenover De Vooys heeft (p. 167): ‘Gedurende de jaren 1874-1886, toen hij meer ruimte van tijd kreeg, zien we zijn litteratuurstudie aan rijpheid en diepte winnen.’

Stuiveling zet de kroon op zijn werk door te doen drukken (p. 153): ‘De laatste kans om Huet voor Nederland terug

te winnen, een Leids professoraat in de letteren, werd in 1884 moedwillig verzuimd; de oppervlakkige veelweter Dr. Jan ten Brink genoot de voorkeur.' In '84 gaat Huet geheel op in den titanenarbeid voor 'Het Land van Rembrand', een praestatie waarmee hij de cultuur van zijn land heel wat meer dient dan met een professoraat; voor Nederland behoefde hij dus allerminst teruggewonnen te worden.

Afgezien van dit soort uitspraken, evenaart Stuiveling Prinsen in achteloosheid betreffende het feitenmateriaal: beiden zien kans, in de enkele bladzijden aan Huet gewijd, ten minste vijftien feitelijke onjuistheden neer te zetten. En dit, terwijl eerstgenoemde zich wel overmatig critisch jegens anderen heeft betoond en werk volledig verworpen waar hij gemiddeld op elke twintig pagina's één onnauwkeurigheid kon signaleeren.

Tielrooy, die - evenals De Vooys, Rijpma, Walch en Te Winkel - Huet voor een halven Franschman houdt, neemt ten onrechte invloed van Sainte-Beuve bij de negen lezingen aan en dat 'Robert Bruce' autobiographisch is.

Jan ten Brink, de door Stuiveling zoo lieflijk gequalificeerde, schrijft (p. 638): 'Hij legde allen het zwijgen op door zijn Land van Rembrand - maar de groote bijval, dien dit meesterstuk verdiende, bleef uit.' Waarnaast Tielrooy uitroept (p. 196): Et puis, c'est de 1882 à 1884 ce magnifique monument, cette admirable histoire de la civilisation néerlandaise qui a nom 'Het Land van Rembrand'. Ce renom de Busken Huet allait grandissant; on comprenait enfin en Hollande quel bel écrivain on avait là.

Walch, eindelijk, in zijn zeer te waardeeren 'Nieuw Handboek', vervangt in de titels van de litteratuurlijst op pag. 673 Conrad overal kalmweg door Coenraad.

Wij meenen al deze tegenstellingen wel in ons boek te hebben opgeheven en hopen dat ònze tekortkomingen meevallen.

Bronnen

I Voor dit boek gebruikte werken van Conrad Busken Huet

‘Brieven van Cd. Busken Huet’, 2 dln., 1847-1886 (bezorgd door zijn vrouw en zijn zoon; 1890).
‘Brieven over den Bijbel’ (1858).
‘Overdrukjes, Schetsen en Verhalen’ (1858); 2de druk, door Cd. en Anna Busken Huet, in 2 deeltjes, 1863.
Brieven van Cd. Busken Huet aan Johs. van Vloten, gepubliceerd door Verwey in De Twintigste Eeuw, 1902, afl. 7 en 8.
‘Brieven aan E.J. Potgieter’, 3 dln., 1859-1875 (bezorgd door Albert Verwey, 1925).
‘Kanselredenen’ (1861).
‘Toespraken’ (1864).
‘Ada van Holland’ (1866).
‘Lidewyde’ (1868; derde druk met voorrede van G. Busken Huet, 1897).
‘Litterarische Fantasien en Kritieken,’ 25 dln. en Register (1881-'88; de beide laatste dln. bezorgd door G. Busken Huet)[1].
‘Robert Bruce's Leerjaren’ (1875, in boekvorm 1898, met voorbericht van G. Busken Huet).
‘Jozefine’ (1876-'77, in boekvorm 1898, met voorbericht van G. Busken Huet).

1) Ze verschenen oorspronkelijk als volgt:
1868: 2 dln. ‘Litterarische Fantasien’ (Thieme, Arnhem).
1874: 2 dln. ‘Nieuwe Litt. Fantasien’ (Ernst en Co., Batavia).
1876: 3 dln. ‘Nederlandsche Bellettrie’ (Funke, Amsterdam).
1877: 2 dln. ‘Oude Romans’, (id.).
1878: 5 dln. ‘Nieuwe Litt. Fant.’ (id.).
'80-'86: 10 dln. ‘Litt. Fant.’ (Tjeenk Willink, Haarlem).
Deze alle samen, herdrukt met ‘Persoonlijke Herinneringen aan Potgieter’ en met ‘George Sand’, als bovengenoemde 26 deelen.

‘Nationale Vertoogen’, 2 dln. (1876).
‘Van Napels naar Amsterdam’ (1877).
‘Parijs en Omstreken’ (1878).
‘Europeesche Brieven’, 2 dln. (onder pseudoniem Fantasio; 1878).
‘Het Land van Rubens’ (1879, 3de druk met voorrede van Max Rooses, 1905).
‘Het Land van Rembrand’, 1e druk 3 dln. (1882-'84).

II Voor dit boek gebruikte werken van anderen

Beer, Taco H. de, ‘Madame Bovary in Holland’ (1868).
Berckenhoff, H.L., Nederland 1886, II, p. 353 e.v.
Berg, J., ‘Brieven van Mevr. Anne Busken Huet aan Mejuffrouw Sophie Potgieter’, Nieuwe Gids 1926-'27.
Bosboom-Toussaint, A.L.G., ‘Brieven van - aan E.J. Potgieter’, bezorgd door J. Bosboom Nz. (1913).
Brink, J. ten, ‘Onze Hedendaagsche Letterk.’, XV (1886).
Brink, J. ten, ‘Geschiedenis der Noord-Ned. Letteren in de 19de Eeuw’, II, p. 432 (1888).
Brink, J. ten, ‘Geschiedenis der Ned. Letterkunde’, p. 637 (1901).
Busken Huet-Van der Tholl, A.D. (onder pseudoniem C. Hasselaar), ‘Een Schrijversleven’, De Gids 1880, 1-2.
Chantepie de la Saussaye, P.D., ‘Het Leven van Nicolaas Beets’ (1904).
Colenbrander, H.T., De Gids 1925, III, over Huet.
Deyssel, L. van, ‘Lidewyde’, ‘Verzamelde Opstellen’, I.
Dyserinck, Johs., ‘Anna-Louise-Geertruida Bosboom-Toussaint’ (1911).
Eeden, F. van, ‘Mijn Dagboek’, II, p. 83.
Eeden, F. van, ‘Eduard Douwes Dekker’, Nieuwe Gids 1887.
Enschede, J.W., ‘A.C. Kruseman’, 2 dln. (1899-1902).

Groenewegen, J.H., ‘E.J. Potgieter’ (1894).
Hall, J.N. van, overzicht correspondentie Bosboom-Toussaint-Busken Huet, De Gids 1905.
Hamel, A.G. van, ‘Conrad Busken Huet’ (1887).
Hasselaar, C. (zie Busken Huet-Van der Tholl).
Hofstede de Groot, C.P., ‘De Moderne Theologie in Nederland’ (1870).
Kruseman, A.C., ‘Bouwstoffen voor een geschiedenis van den Ned. boekhandel’, 2 dln. (1886).
Kühler, W.J., ‘Cd. Busken Huet’, tdschr. Noord en Zuid 1894.
Meerkerk, J.B., ‘Conrad Busken Huet’ (1911).
Multatuli, ‘Brieven van Multatuli’, VIII, 2de uitg., bezorgd door M. Douwes Dekker-Hamminck Schepel.
Naber, S.A., ‘Vier Tijdgenooten’ (1894).
Pierson, ‘Verspreide Geschriften’, I, p. 226.
Potgieter, E.J., ‘Potgieter's Brieven aan Busken Huet’, 1861-1874 (bezorgd door G. Busken Huet, 1901-1902).
Potgieter, E.J., ‘Het Leven van R.C. Bakhuizen van den Brink’, in 1875 onvoltooid nagelaten, bezorgd door Joh. C. Zimmerman.
Quack, H.P.G., ‘Cd. Busken Huet’, De Gids 1886, II, p. 26 e.v.
Quack, H.P.G., ‘Beelden en Groepen’ (1892).
Quack, H.P.G., ‘Herinneringen’ (privé-uitgave 1907, gewone ed. 1914).
Roessingh, K.H., ‘De Moderne Theologie in Nederland. Hare voorbereiding en eerste periode’ (1914).
Saks, J., ‘Potgieter en Busken Huet’ (1927).
Salverda de Grave, J.J., Nieuwe Taalgids 1927, over Huet.
Smit, Jc., ‘Bijdrage tot de kennis van Potgieter's stijl’ (1937).
Staverman, W.H., ‘Uit de Litterarische Fantasien en Kritieken van Busken Huet’ (1931).
Tielrooy, J., ‘Conrad Busken Huet et la littérature française’ (1923).

Verwey, A., ‘Potgieter's Testament’ (1908).
Verwey, A., Voorwoord tot Cd. Busken Huet, ‘Brieven aan Potgieter’ (1925).
Vooys, C.G.N. de, ‘Potgieter en Busken Huet als Critici’, in ‘Letterkundige Studieën’ (geschreven 1907).
Vooys, C.G.N. de, Inleiding tot W.H. Staverman, ‘Uit de Litt. Fant. en Krit. van Busken Huet’ (1931).
Vries, Jer. de, ‘Bellevue en Sorgh-Vliet’, Eigen Haard 1902.
Woordenboek (Nieuw Ned. Biogr.), zie Zuidema, R.
Wormser, C.W., ‘Journalistiek op Java’ (z.j.).
Zuidema, R., ‘De Vrouw van Busken Huet’, Jaarboek ‘Haerlem’ 1935.
Zuidema, R., ‘Tholl, Anna Dorothee Busken Huet, geb. van der -’, Nieuw Ned. Biographisch Woordenboek 10 (1937), kolom 1023-24.